

รวมธรรมบรรยาย

ธรรมะคือหน้าที่

พุทธทาสภิกขุ บรรยายธรรม สวนโมกข์กรุงเทพ รวมธรรม

Correspondence of Structure in Man and Apes.

รวมธรรมบรรยาย

ธรรมะคือหน้าที่

พุทธศาสนิกชน บรรยายธรรม สอนโมกข์กรุงเทพ รวมธรรม

“...หน้าที่นี้แหละคือธรรมะ

ที่พระพุทธเจ้าค้นพบและก็นำมาสอน...”

ธรรมะคือหน้าที่

รวมธรรมบรรยายชุดธรรมะคือหน้าที่

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ

๙๗๘-๖๑๖-๗๕๗๔-๒๓-๓

ผู้แต่ง

พุทธทาสภิกขุ

ภาพปกหน้า และภาพประกอบ

ภาพวาดลายเส้น โดยพุทธทาสภิกขุ

พิมพ์ครั้งแรก

ธันวาคม ๒๕๕๗

จำนวนพิมพ์

๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิคมรถไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ : ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ โทรสาร : ๐ ๒๙๓๖ ๒๙๐๐

เว็บไซต์ : www.bia.or.th, www.life-brary.com

อีเมล : bookclub@bia.or.th

พิมพ์ที่

บริษัท ออฟเซ็ท พลัส จำกัด

คำนำ

ธรรมะมีความหมายลึกและกว้างครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นคำกลางๆ ที่มีมาแต่เดิมในอินเดียก่อนพุทธศาสนาเกิดขึ้น ศาสดาเจ้าลัทธิต่างก็ได้บัญญัติหลักปฏิบัติต่อธรรมะในแนวทางที่หลากหลาย เพื่อให้มีความเข้าใจและปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับคำว่าธรรมะ พุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายของคำว่า “ธรรมะ” เป็น ๔ ความหมาย คือ ๑. ตัวธรรมชาติ (สภาวะธรรม) ๒. กฎธรรมชาติ (สัจธรรม) ๓. หน้าที่ของสิ่งมีชีวิตตามกฎธรรมชาติ (ปฏิบัติธรรม) ๔. ผลที่ได้จากการทำหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ (ปฏิเวธธรรม) ในความหมายทั้งสี่นี้ ข้อที่ ๓ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สิ่งมีชีวิตทุกชนิดต้องพึงปฏิบัติตามเพื่อความรอดของชีวิต จนถึงระดับสูงสุดคือชีวิตเย็น

“ธรรมะคือหน้าที่ การทำหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม” เป็นสิ่งที่พุทธทาสภิกขุกล่าวย้ำอยู่เสมอ การทำหน้าที่ธรรมดาในชีวิตประจำวันและมีความพอใจอย่างถูกต้องก็คือการปฏิบัติธรรมไปด้วย ซึ่งการศึกษาและปฏิบัติธรรมไม่ใช่สิ่งเหลือวิสัยที่จะต้องแยกออกไปจากการดำเนินชีวิตและการทำงาน ด้วยเหตุที่คนในสังคมปัจจุบันยังขาดการตระหนักรู้ต่อการทำหน้าที่ที่ถูกต้อง แม้เมื่อทำหน้าที่อยู่ก็มิได้มีเป้าหมายที่ชัดเจนว่าทำไปเพื่ออะไร เพื่อเป็นโอกาสแก่การคิด ไคร่ครวญ กระทำในหน้าที่ที่ถูกต้อง ขอน้อมนำเอาธรรมบรรยายว่าด้วย “ธรรมะคือหน้าที่” ของพุทธทาสภิกขุที่แสดงแก่คณะบุคคลต่างๆ ต่างกรรมต่างวาระ ธรรมบรรยายเหล่านี้บางเรื่องไม่มีหัวข้อที่ชัดเจนจึงได้ตั้งชื่อใหม่ที่สอดคล้องกับเนื้อหา โดยคัดเลือกมาจำนวน ๘ เรื่อง ประกอบด้วย

- **ธรรมะทำไมกัน** ธรรมบรรยายอบรมผู้ปฏิบัติจิตตภาวนาชาวต่างประเทศ ปี ๒๕๓๐ ธรรมะโดยเนื้อแท้ก็คือ *Natural Truth* ว่าด้วยหน้าที่ของสิ่งมีชีวิต “หน้าที่นี้แหละคือธรรมะที่พระพุทธเจ้าค้นพบและก็นำมาสอน เราพยายามจะศึกษาจะปฏิบัติตามหน้าที่นี้เพื่อให้ได้พบชีวิตอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่าชีวิตใหม่ก็ได้ เพื่ออยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งทั้งหลายที่จะบีบคั้นชีวิตนี้ให้มีความทุกข์”

- **ธรรมะคือหน้าที่** ธรรมบรรยายอบรมพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๒๘ “ธรรมะที่แปลว่าหน้าที่นี้คงจะมีเหตุผลมาก มาแต่ดั้งเดิมโบราณดึกดำบรรพ์ เพราะว่าพระศาสดาองค์ไหนของศาสนาไหนก็สอนเรื่องหน้าที่ทั้งนั้น ไม่ใช่ว่าเป็นเพียงคำสอนเฉยๆ แล้วไม่รู้ว่าสอนอะไร ... หน้าที่ ... ประมวลกันได้เป็นหมวดใหญ่ๆ แล้ว มันก็มี ๒ ระดับ หน้าที่เพื่อรอดตายหน้าที่อันแรก หน้าที่อันที่ ๒ หน้าที่เพื่อพ้นทุกข์ ... หน้าที่นั้นต้องปฏิบัติไม่ใช่เรียนรู้เฉยๆ แล้วก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ มันก็มีความรู้สำหรับจะปฏิบัติ แล้วก็มีผลที่เกิดมาจากปฏิบัติ”

- **แกนของพระธรรม** ธรรมบรรยายแก่นักศึกษาอาจารย์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางแสน ปี ๒๕๒๔ “ธรรมะมีความหมายมาก แต่ความหมายสำคัญมันก็คือดับทุกข์ ในฐานะที่ท่านทั้งหลายเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ท่านก็ต้องรู้ธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ... รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากฎของธรรมชาติ ให้ดีๆ รู้ในภายในให้มาก รู้ภายนอกมันไม่สู้ที่รู้ในภายใน เราจะรู้ได้เข้าใจ จะได้ปรับปรุงร่างกายและจิตใจ ให้หมดปัญหา คือไม่ต้องเป็นทุกข์... การมีธรรมะหรือมีศีลธรรมจำเป็นแก่สังคมมนุษย์ ถ้าไม่มีธรรมะมันก็ต้องทำผิด แล้วมันก็มี ความเลวร้ายเป็นนรกกันที่ตรงนี้ เตือร้อนกันไปทั้งบ้านทั้งเมือง”

- *โลกนี้มันกำลังวุ่นวาย เพราะขาดธรรมะ* โอวาทแก่ภิกษุสามเณรจาก
ชุมพรวัดมูจลินทราราม จ.ชุมพร ปี ๒๕๒๕ “โลกนี้มันกำลังวุ่นวาย ไม่มีความสงบ
สุข ... เพราะมันขาดธรรมะ ... ธรรมะ คือ การปฏิบัติที่ถูกต้องสำหรับความเป็น
มนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งชีวิต... ถ้าว่าจิตใจมันถูกท่วมทับอยู่ด้วยกิเลสนั้นเรา
ยังไม่เป็นมนุษย์ ... ถ้าว่าจิตใจมันสูง เอาชนะความทุกข์หรือกิเลสได้ คือมนุษย์
อย่างนี้ ธรรมะมันก็กลายเป็นหน้าที่ หน้าที่ที่จะทำให้เรา ... เป็นมนุษย์ ... เรา
ต้องไต่บันไดธรรมะ จากต่ำขึ้นมาๆ จนถึงขั้นสูงสุดของมนุษย์ อยู่เหนือความ
ทุกข์ทั้งปวง มีสิ่งๆ เดียวที่จะต้องทำคือธรรมะ คือเรียนธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ
ได้ผลของธรรมะ แล้วก็สั่งสอนเพื่อนมนุษย์ของเราต่อๆ กันไปคือแจกธรรมะ”

- *มรรคมืองค์แปด (สัมมาทิฐิ)* บรรยายแก่การประชุมทางวิชาการ
โครงการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนจริยศึกษา (สำนักงานการประถมศึกษา
แห่งชาติ) ปี ๒๕๒๗ “ถ้ามีสัมมาทิฐิแล้วก็จะดึงเอาธรรมทั้งปวงมาได้เป็นแถว
เป็นทางไปเลย และมีความหมายว่า เป็นนิมิตหมายอันแสดงให้รู้ว่าจะมี
การกระทำที่ถูกต้องเต็มรูปแบบเกิดขึ้น ... แม้จะไม่เล็งถึงนิพพาน ก็เล็งถึงความ
ดับทุกข์ที่รองๆ ลงมา ... มีสัมมาทิฐิทำลายความเชื่อ ความมงมายที่สั่งสมมา
และป้องกันที่จะเกิดขึ้นใหม่ เราเรียกว่าสัมมาทิฐิแก้ปัญหาก็ได้ทุกอย่าง จะเรียก
ว่าความทุกข์ก็ได้ จะเรียกว่าปัญหาก็ได้”

- *ธรรมะสำหรับมนุษย์* ธรรมบรรยายแก่คณะนิสิต มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร กทม. ปี ๒๕๒๔ “ชีวิตมีหน้าที่ที่ต้องทำ มิฉะนั้นมัน
จะไม่รอดชีวิตอยู่ได้ หรือมิฉะนั้นมันจะไม่เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป ... เรามีธรรมะ

จริงก็ต่อเมื่อเราปฏิบัติถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของเราทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งเพื่อส่วนตัวและส่วนรวม ... ธรรมะจะช่วยให้เราเลื่อนชั้นจากสิ่งมีชีวิตธรรมดาได้เป็นคนซึ่งพอคู่ได้ จากคนเป็นมนุษย์ จากมนุษย์เป็นอริยชน อริยเจ้า จากอริยเจ้าเป็นพระอรหันต์”

- *หน้าที่ที่ต้องประพฤติปฏิบัติให้ดับทุกข์ได้* ธรรมบรรยายอบรมพระนวกะราชภัฏ ปี ๒๕๒๘ “ถ้าเราเป็นผู้ชนะโลก เราก็จะอยู่ในโลกสบาย สงบเย็น เป็นสุขไม่มีปัญหาอะไร ถ้าเป็นผู้พ่ายแพ้แก่โลก มันก็คือพ่ายแพ้แก่กิเลส มันเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน ถูกบีบคั้น ถูกอะไรด้วยกิเลส ด้วยสิ่งที่เรียกว่ากิเลสและเอาชนะมันไม่ได้ ... ถ้ามีสติปัญญาพอ มันก็จะรู้ว่าน่ารักมันก็สักว่าน่ารัก ถ้าไปรักมันก็หลงใหล เป็นทาสของมัน จะไปโกรธไปเกลียดก็เหมือนกันก็ไม่ต้อง แล้วก็มีจิตใจอยู่ตรงกลาง เป็นอิสระ ... ส้ารวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้มีผลถึงความ เป็นพระอรหันต์แล้ว รู้ประมาณในการบริโภคนี้อยู่อย่างกิเลสไม่ครอบงำ ย่ำยีได้ ตื่นอยู่เสมอเป็นการป้องกันไม่ให้มีความผิดพลาดได้ จำเป็นที่สุดแม้แต่ฆราวาส”

- *การปฏิบัติที่ไม่ผิด* ธรรมบรรยายอบรมพระภิกษุณวกะในพรรษา ปี ๒๕๒๘ “มีพระพุทธภาษิตกล่าวไว้ชัดเจนว่า อปถนณกปฏิปทา ปฏิบัติแล้ว การเกิดของผู้นั้นก็ชื่อว่า ปรารภแล้วเพื่อความสิ้นอาสวะ ... อินทริยสังวร ... ถ้าเราควบคุมอินทริยทั้ง ๖ ไว้ได้ มันก็เท่ากับควบคุมความเป็นมนุษย์ของเราไว้ได้ ... ให้อยู่ในลักษณะที่ถูกต้อง ... โภขเนมัตตัญญูตา ... ให้รู้ความพอดี ในการบริโภค ... ทำถูกต้องเป็นเรื่องของสติปัญญา ทำไม่ถูกต้องเป็นเรื่องของกิเลส ตัณหา เป็นเรื่องของความไม่รู้ มันมีผลตรงกันข้าม ... ชาคริยานุโยค - ประกอบ

ความเพียรของบุคคลผู้ตื่นอยู่เสมอ ... รู้สึกตัวแม้เวลาหลับ ก็เรียกว่ามีสติสัมปชัญญะ ทุกๆ อิริยาบถ ผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้มันควบคุมความเจริญแห่งกิเลส แห่งอนุสัย แห่งอาสวะ ลดปริมาณของอนุสัยของอาสวะลงเรื่อยๆ ... การบรรลุดรรมจะมีได้เฉพาะต่อเมื่อจิตใจมันเหมาะสมอย่างนี้เท่านั้นแหละ จิตใจแจ่มใส สดชื่น แคล้วคล่องว่องไว”

อนึ่ง ได้นำภาพลายเส้นที่พุทธทาสภิกขุวาดไว้ เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนเข้าสู่พระนิพพาน โดยนำภาพประกอบมาบางส่วน หากพินิจใคร่ครวญภาพลายเส้นประกอบกับธรรมบรรยายจะได้แง่มุมทางธรรมดั่งที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “ลองเขียนภาพชีวิตไว้ดูเล่น คือตั้งต้นด้วยวงกลมศูนย์ แล้วที่นี้ก็ขยุกขยิกๆ ปั่นป่วนให้มากแล้วมันก็เล็กลงจนศูนย์ว่างอีกนั่นแหละคือภาพชีวิต” สามารถค้นเอกสารฉบับเต็มได้ที่ เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. รวมภาพวาดลายเส้น และคำกลอน. (พ.ศ.2472-2496). BIA 5.2/1 (2/2) กล้อง 1.

หวังว่าประมวลธรรมบรรยายว่าด้วยธรรมะคือหน้าที่ จะเป็นดั่งแสงสว่างที่ช่วยในการทำหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม ให้สมตามพระพุทธรประสงค์ พร้อมร่วมกันขับเคลื่อนโลกไปสู่ความสงบร่มเย็นด้วยธรรมะ เกิดประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม.

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

ธันวาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ธรรมะทำไมกัน	๑
ธรรมะคือหน้าที่	๑๕
แก่นของพระธรรม	๔๗
โลกนี้มันกำลังวุ่นวายเพราะขาดธรรมะ	๗๙
มรรคมืองค์แปด (สัมมาทิฏฐิ)	๙๙
ธรรมะสำหรับมนุษย์	๑๒๑
หน้าที่ที่ต้องประพฤติปฏิบัติให้ดับทุกข์ได้	๑๕๙
การปฏิบัติไม่ผิด	๑๘๕

Correspondence of Structure in Man and Apes.

เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. รวมภาพวาดลายเส้น และคำกลอน. (พ.ศ.2472-2496).

BIA 5.2/1 (2/2) กล้อง 1. หน้า 335.

ธรรมบรรยายเรื่อง **ธรรมะทำไมกัน ?** ครั้งที่ ๑๐

อบรมผู้ปฏิบัติจิตตภาวนาชาวต่างประเทศ

วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๐

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณสรินณา กาศย์แก้ว

ธรรมะทำไมกัน ?

ในการบรรยายครั้งแรกนี้ จะพูดโดยหัวข้อว่า **ธรรมะทำไมกัน** ท่านทั้งหลายมาเพื่อจะศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ ควรจะทราบว่ธรรมะทำไมกัน ท่านจะได้สะดวกในการที่จะศึกษาและการปฏิบัติให้ได้รับประโยชน์เต็มที่ หากท่านเคยได้ยินคำหลายคำเกี่ยวกับธรรมะนี้ เช่นคำว่า *Buddhism* เช่นคำว่า *Teachings of the Buddha* พุทธธรรมะ พุทธศาสนา ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจไขว้เขว หรือถึงกับขัดแย้งก็ได้

ขอให้เข้าใจว่าคำว่าธรรมะ ธรรมะนั้นั้น มันหมายถึงสิ่ง สิ่งหนึ่งซึ่งจะเรียกชื่อด้วยชื่อต่างๆ เหล่านั้นได้ ธรรมะโดยเนื้อแท้ก็คือ *Natural Truth, Natural Truth* ที่ว่าด้วยหน้าที่เพื่อความรอดของสิ่งที่มีชีวิต *Natural Truth* ว่าด้วยหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต ขอให้เข้าใจความหมายอันนี้เป็นหลักพื้นฐาน

แม้จะเรียกว่า *Buddhism* ความรู้หรือความคิด หรือวิถีทางของพุทธบริษัท มันก็ไม่ใช่ของพุทธบริษัทมันเป็นของธรรมชาติ เป็น *Truth* ของธรรมชาติ แม้จะเรียกว่า *Teachings of the Buddha* มันก็ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้ามันเป็นของธรรมชาติ แต่ว่าพระพุทธเจ้าค้นพบความจริงอันนี้และนำมาสอน อย่าเข้าใจผิดว่ามันเป็นความคิด ความรู้ หรือการบัญญัติตั้งขึ้นมาของพระพุทธเจ้า หรือของพุทธบริษัท ขอให้มองเห็นในฐานะเป็น *Natural Truth* ที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้วก็นำมาสอน

ที่นี้ก็ดูต่อไปที่ว่า *Natural Truth* ของอะไร หรือเรื่องอะไร *Natural Truth* คือความจริงเรื่องหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิตที่จะต้องทำเพื่อความรอดของ **มันเอง** *Natural Truth* เรื่องหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิตซึ่งมันจะต้องทำเพื่อความรอดของ **มันเอง** ขอให้กำหนดบทนิยามอันนี้ไว้ให้ชัดเจนแน่วแน่และถูกต้องเป็นพื้นฐาน

เมื่อถามว่าหน้าที่อะไร หน้าที่อะไร ก็คือหน้าที่ในการอยู่รอดและก็รอดอยู่อย่างเย็น เราต้องการความหมายของคำว่าเย็น ซึ่งเป็นคำแปลของคำว่า นิพพาน นิพพาน หากปราศจากนิพพานก็ไม่มีพุทธศาสนา คำว่านิพพานแปลว่าเย็น **หน้าที่ในชีวิตคือทำให้เกิดความรอดและก็รอดอยู่อย่างเย็นไม่ใช่รอดอยู่อย่างร้อน ไม่ใช่รอดอยู่อย่างเต็มไปด้วยปัญหาภาระต่างๆ คือหน้าที่อย่างนี้**

อันคำว่าเย็น เย็นในที่นี้คืออะไร มีความหมายว่าปราศจากความร้อน เมื่อเรามีกิเลสก็ดี มีความทุกข์ก็ดี ชีวิตก็เป็นของร้อน เมื่อไม่มีกิเลส ไม่มีความทุกข์เราเรียกว่าเย็นในภาษาไทย เราเรียกว่านิพพานในภาษาบาลี นิพพาน

นิพพานนี้เป็นจุดสูงสุดเป็น *Summum Bonum at more Goodness* ของพุทธศาสนา มุ่งไปที่นั่นเป็นจุดสูงสุดและก็เรียกว่าภาวะที่เย็น หน้าที่เพื่อให้เกิดชีวิตเย็นเรียกว่าธรรมะ หน้าที่ให้เกิดชีวิตเย็นเรียกว่าธรรมะ

ยกตัวอย่างที่จะเห็นได้ง่ายๆ ว่าเราเย็น ต่อเมื่อเราไม่อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งที่บีบคั้นจิตใจ ซึ่งทำให้เรามีความรู้สึกสองอย่าง คือพอใจกับไม่พอใจ พุทธศาสนาต้องการให้อยู่เหนือความรู้สึกของสองอย่างนี้ เพราะพอใจยังไม่ใช่ความสงบ ไม่พอใจก็ยังไม่ใช่ความสงบ เราต้องว่างจากทั้งพอใจและทั้งไม่พอใจเราจะต้องไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของ *Positivism and Negativism* ทั้งคู่เลย นี่ตัวอย่างความเย็น

สรุปความว่าธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่ คือหน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติก็คือตาย หรือเป็นอยู่อย่างคนทุกข์ทรมาน หน้าที่นี้แหละคือธรรมะที่พระพุทธเจ้าค้นพบและก็นำมาสอน เราพยายามจะศึกษาจะปฏิบัติตามหน้าที่นี้เพื่อให้ได้พบชีวิตอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่าชีวิตใหม่ก็ได้ เพื่อยุ่เหนืออิทธิพลของสิ่งทั้งหลายที่จะบีบคั้นชีวิตนี้ให้มีความทุกข์ เป็นชีวิตที่ฟรี หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่การมีชีวิตที่เป็นอิสระคือฟรีจากปัญหาจากความทุกข์ ทุกอย่างทุกประการ

ทีนี้เราก็จะดูกันต่อไปว่าหน้าที่ หน้าที่นี้มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ถ้าถือศาสนาชนิดที่มีพระเจ้า มีพระเจ้าเป็น *Creationism* จะตอบว่าพระเจ้ากำหนด พระเจ้ากำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตาม แต่พุทธศาสนาไม่ใช่ *Creationism*

แต่เป็น *Evolutionism* พวกที่เป็น *Evolutionism* ก็ถือว่าหน้าที่มันเกิดมาจากกฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ *Natural Truth* กำหนดไว้อย่างนั้น กำหนดไว้อย่างนั้น ไม่มีความคิดเห็นอย่างคนแต่มันกำหนดไว้อย่างนั้น อย่างนั้น เหมือนกับกฎทั่วไป กฎวิทยาศาสตร์ กฎอะไรทั่วไป เป็นกฎของธรรมชาติกำหนดไว้ พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติขึ้น หรือไม่ใช่ใครๆ บัญญัติแต่งตั้งขึ้นมา เพียงแต่รู้สึกลงไปถึงที่ธรรมชาติกำหนดไว้อย่างไรก็นำเอามาสอน ฉะนั้นเราจึงถือว่าหน้าที่นี้เกิดขึ้นมาจากกฎของธรรมชาติกำหนดไว้ให้สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดปฏิบัติตาม มิเช่นนั้นก็คือตายหรืออยู่อย่างเปิ่นทุกซ์ทรมาน

ความรู้ที่มีประโยชน์อย่างยิ่งเกี่ยวกับคำว่าธรรมะนี้ เกี่ยวกับคำว่าธรรมะนี้มีอยู่ ซึ่งอยากจะขอให้สนใจความหมายของคำว่าธรรมะมี ๔ ความหมาย ธรรมะ ๑ ธรรมะในภาษาบาลี หรือ ธรรมะที่ท่านทั้งหลายคุ้นเคยในภาษาสันสกฤตมีสี่ความหมาย

หนึ่งหมายถึง ธรรมชาติตัวธรรมชาติเองก็เรียกว่าธรรมะ ความหมายที่สอง หมายถึงกฎของธรรมชาติ คือในตัวของธรรมชาติต้องมีกฎของธรรมชาติประจำอยู่ ส่วนที่เป็นกฎนี้เรียกว่ากฎของธรรมชาติ ก็เรียกว่าธรรมะ ๑ ธรรมะในภาษาบาลี ความหมายที่สาม หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ นี้ก็เรียกว่าธรรมะในภาษาบาลี ผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่ก็เรียกว่าธรรมะในภาษาบาลี

คำว่าธรรมะ ๑ ธรรมะคำเดียวมีถึงสี่ความหมาย เราไม่อาจจะแปลเป็นภาษาไทยภาษาหนึ่งโดยตรงต้องใช้คำเต็มว่าธรรมะ ธรรมะ แล้วค่อยๆ ว่ามันมีสี่ความหมาย

อย่างนี้ และความหมายที่สำคัญที่สุดก็คือความหมายที่สาม คือคำว่าหน้าที่หรือ *Duty, in the quadrant little law of nature* นั้นแหละคือตัวธรรมะ ธรรมะที่ท่านทั้งหลายจะต้องศึกษาและมาศึกษาอันนี้ ท่านจะรู้สึกหรือไม่รู้สึกก็ตาม ที่จริงท่านมาศึกษาเพื่อจะศึกษาอันนี้ หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรมชาติ ปฏิบัติแล้วอยู่เหนือความทุกข์นี้คือคำว่าธรรมะ ธรรมะ โดยตรงโดยสมบูรณ์

ท่านจะเห็นได้แล้วว่าความหมายทั้งสี่ความหมายของคำว่าธรรมะ ธรรมะ นั้นมันหมายถึงธรรมชาติทั้งนั้น เป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งนั้น เกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้งนั้น เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ เป็นเรื่องผลจากหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ เป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่มีคำว่าพระเจ้าผู้สร้าง พระเจ้าผู้ควบคุม พระเจ้าผู้ทำลายล้าง นั้นมันไม่มีอย่างเป็นทางการเป็นบุคคลชนิดนั้น

แต่ถ้าเราจะทำความเข้าใจແກ່กันบ้างจะให้มีสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า เราก็ยึดเอาความหมายที่สองคือกฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติในฐานะเป็นพระเจ้าจะสร้างโลกก็ดี จะควบคุมโลกก็ดี จะทำลายโลกก็ดี เราก็เห็นได้ทันทีว่ามันเป็น *Impersonal God* ไม่ใช่อย่างบุคคล

แต่สามารถทำหน้าที่ได้อย่าง *Personal God* ตามที่เขาพูดกัน เราจึงมี *Personal God* เป็นเรื่องของธรรมชาติเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์แห่งยุคปัจจุบัน ไม่ยากไม่ลำบากในการที่นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายจะมาศึกษาพระพุทธศาสนาและก็เข้าใจได้โดยง่าย

ที่ว่าวิถีทางอย่างเดียวกับวิทยาศาสตร์ กฎของธรรมชาติในพุทธศาสนา ก็คือไม่มีพระเจ้าผู้สร้างตัวตน ไม่มีตัวตนที่พระเจ้าสร้าง มีแต่ *Process of action and reaction*, *Process of action and reaction* ตามธรรมชาติตามกฎของธรรมชาตินั้น เราจะต้องรู้ แล้วเราจะต้องปฏิบัติให้ตรงตามเรื่องที่เราจะต้องการอะไร เราไม่ต้องการอะไร หรือเราต้องการอะไร เราจะต้องปฏิบัติให้ตรงตามกฎของ *Process of action and reaction* ที่เรียกในพระพุทธศาสนาว่า กฎอภิปัจจยตา มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ ง่ายสำหรับนักวิทยาศาสตร์จะมาศึกษาพระพุทธศาสนา วิวัฒนาการตามธรรมชาติทำให้มีกฎ *Process of action and reaction* หน้าที่มันเกิดขึ้นมาแก่สิ่งที่มีชีวิตก็เพราะว่ามันมีกฎอันนี้ เราจึงเรียกว่าหน้าที่นี้เกิดขึ้นโดยกฎของธรรมชาติ

ที่นี้ก็จะให้ดูต่อไปว่ากฎของธรรมชาติทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้อย่างไร กฎของธรรมชาติตามธรรมชาติทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้อย่างไร ข้อนี้ขอให้ท่านทั้งหลายระลึกไปถึงสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ หรือ *instinct* ในภาษาไทยเราเรียกว่าสัญชาตญาณคือความรู้ที่เกิดเอง มันมี *instinct* ติดมาในชีวิตทุกชีวิตเพื่อจะให้มีความรู้สึกว่าตัวตน รักตัวตน ถนอมตัวตน ปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดของตัวตน ที่จำเป็นแก่สิ่งที่มีชีวิต แต่ว่าสัญชาตญาณอันนี้มันควบคุมไว้ไม่ได้มันเลยเกินไป เลยเกินไปจนมีตัวตนชนิดที่เห็นแก่ตัวตน

อย่างนี้เราเรียกว่าสัญชาตญาณหรือ *instinct* นั้นได้ทำให้เกิดกิเลส *Instinct* ที่ควบคุมไว้ไม่ได้ไม่อยู่ในความถูกต้องนี้ได้ทำให้เกิดกิเลส เป็นราคะ โทสะ โมหะ และก่เกิดความเห็นแก่ตัว เมื่อเกิดความเห็นแก่ตัวแล้วมันช่วยไม่ได้แล้วมันต้องเป็นทุกข์ อยู่คนเดียวมันก็วิตกกังวล หวาดกลัวเป็นห่วงมันก็เป็นทุกข์

เพราะความเห็นแก่ตัว แล้วไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่นก็เบียดเบียนผู้อื่นทำผู้อื่นให้เป็นทุกข์เรียกว่า *instinct* ตามธรรมชาติได้พัฒนาเกินหน้าที่จนกลายเป็นกิเลส เกิดความเห็นแก่ตัวแล้วก็ เป็นทุกข์ *instinct* ทำให้เกิดกิเลส

ที่ธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติให้เกิดความทุกข์ข้อแรกนั้น ที่กล่าวมาแล้ว นั่นก็คือเราควบคุม *instinct* ไม่ได้ ทีนี้เราก็ดูต่อไป ถัดมาก็เรียกว่าเราควบคุมจิต ในขณะที่แห่งผัสสะไม่ได้ ผัสสะหรือ *contact* นี้เป็นคำสำคัญมาก ที่ขอร้องให้ท่านทั้งหลายพยายามเผ่าทำความเข้าใจให้ดีที่สุดที่เรียกว่า ผัสสะ ถ้าเราควบคุมไม่ได้ปัญหาต้องเกิดขึ้นหรือว่ามันได้เกิดขึ้นทั่วโลก เพราะว่าคนในโลกมันควบคุมผัสสะไม่ได้ คือว่า ตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น ลิ้นกระทบรส กายกระทบสิ่งสัมผัสทางกาย จิตสัมผัสอารมณ์เรียกว่าผัสสะ ผัสสะ ตอนนั้นเราควบคุมไม่ได้เพราะเราไม่มีความรู้หรือว่าเพราะเราไม่มีสติสัมปชัญญะพอที่จะใช้ความรู้

ส่วนมากมันก็ไม่มีความรู้ และก็มันไม่มีโอกาสที่จะใช้ความรู้ ผัสสะ ผัสสะ *contact* มันก็ปรุงเป็น *process* ของกิเลสหรือความทุกข์ คือผัสสะให้เกิดเวทนา สำหรับจะรักหรือจะไม่รัก เวทนาโง่ๆ ชนิดนี้มันเกิดขึ้นและก็ทำให้เกิดความอยาก อยากอย่างยิ่ง อยากได้ตามที่มันจะรู้สึกอย่างไร ถ้าน่ารักก็อยากได้ ถ้าไม่น่ารักก็อยากทำลาย ความอยากเป็นไปอย่างแรงกล้าอย่างนี้ก็เรียกว่าเกิดกิเลสแล้วก็เป็นความทุกข์ ความทุกข์เกิดขึ้นเพราะเราควบคุมผัสสะไม่ได้ ผัสสะมีอยู่เป็นประจำวันทุกวันมากมายเราควบคุมไม่ได้ ความทุกข์ก็เกิดขึ้นทุกวัน สรุปความว่า เรามีความทุกข์เพราะเราควบคุมผัสสะไม่ได้

ในประการที่สาม อย่างที่สาม เราจะพูดว่าเราควบคุม *egoism* หรือ *egoistic concept* ไม่ได้ เราควบคุมมันไม่ได้ มันก็กลายเป็นความเห็นแก่ตัว เรื่องนี้ยากมากเพราะว่า *egoism* นี้มันเป็น *instinct* ที่มันติดมากับชีวิต ขอให้ท่านสนใจเรื่องนี้ให้ดีเพราะมันเป็นปัญหาของธรรมะ *egoism* นี้มันทำให้เกิดเป็นความคิดว่าตัวตน ว่าของตน แล้วก็เห็นแก่ตน แล้วก็เห็นแก่ตัว มันเกิดตามธรรมชาติ ตามสัญชาตญาณ อย่างที่จะขอยกตัวอย่างว่าเด็ก ๆ เด็ก ๆ ทารกเล็ก ๆ นี้มันเดินไปชนแก้ว มันก็คิดขึ้นมาได้เองว่าแก้วนี้เป็นศัตรูของเราเด็ก ๆ เขาก็เลยชนแก้ว ตะแก้ว ในฐานะที่ว่าเป็นศัตรูของเรา นี่คือปฏิกิริยาที่ออกมาจาก *egoism* ว่าตัวตน ว่าของตน ซึ่งเกิดได้ง่ายเกิดได้ตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีใครสอนแล้วก็มันมากขึ้น ๆ เข้มข้นขึ้น ๆ จนมาเป็นปัญหาอยู่เดี๋ยวนี้

ฉะนั้นถ้าเราควบคุมความรู้สึกที่เป็น *egoistic* อย่างนี้ได้มันก็จะไม่มีปัญหาอะไรเลย จะไม่เกิดกิเลสใดๆ จะไม่เกิดความเห็นแก่ตัวหมด ก็เลยอยู่สบาย ทั้งส่วนตัวและส่วนที่เกี่ยวกับผู้อื่น ธรรมชาตินั้นให้มี *instinct* มาสำหรับทำให้เกิด *egoism* แล้วก็เกิด *selfishness* แล้วมันก็มีปัญหา ซึ่งเราปิดเป่ากันไม่ค่อยจะหวาดไหว ในวันหนึ่งๆ ขอให้ท่านรู้จักสิ่งนี้ว่าควบคุมไม่ได้ก็เกิดปัญหา ความรู้ทางธรรมะจะช่วยให้สามารถควบคุมสิ่งเหล่านี้ก็คือจะช่วยแก้ปัญหานั้นเอง

ที่นี้ก็มาดูในฝ่ายตรงกันข้าม ตามกฎของธรรมชาติ โดยกฎของธรรมชาติ จะดับทุกข์ได้อย่างไร ที่แล้วมาพูดให้เกิดทุกข์ได้อย่างไร เดี่ยวนี้จะพูดว่าจะดับทุกข์ได้อย่างไร มันก็คืออันยะอันตรงกันข้ามคือการพัฒนาสัญชาตญาณให้

เป็นโพธิ เมื่อตะก็สัญชาตญาณไม่ได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องมันไปตามบุญตามกรรมก็ไปเป็นกิเลส ความมีตัวตนเป็นสัญชาตญาณไม่ได้รับการควบคุมไม่พัฒนาที่ถูกต้องมันก็กลายเป็นกิเลสคือเห็นแก่ตนเป็นกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง นั้นนะมันไม่ได้พัฒนามันก็เป็นกิเลส

ที่นี้ความมีตัวตนนี้ทำให้มีการพัฒนาที่ดี ให้มีตัวตนที่ถูกต้องคือให้มีตัวตนที่มีโพธิ มีปัญญารู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร โดยเฉพาะรู้ว่าทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับทุกข์เป็นอย่างไร ทางถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร สัญชาตญาณนี้ก็กลายเป็นโพธิ มันจะมาในทางที่ว่าจะดับทุกข์ ถ้าเป็นไปทางกิเลสมันก็เป็นไปในที่จะเกิดทุกข์มากขึ้น ถ้าเป็นไปในทางโพธิ มันก็จะดับทุกข์ได้มากขึ้น ฉะนั้นเรามีวิชาที่เรียกว่าธรรมะ หรือปฏิบัติธรรมะนี้จะควบคุมสัญชาตญาณไว้ให้ถูกต้อง หรือว่าพัฒนามัน พัฒนามันให้กลายเป็นโพธิ รู้อย่างครบถ้วนทั่วถึงว่าเรามีหน้าที่อย่างไร ปฏิบัติอยู่อย่างไรจึงจะไม่เกิดความทุกข์ นี่อาศัยกฎของธรรมชาติอีกเหมือนกัน โดยการพัฒนาสัญชาตญาณให้เป็นโพธิ

ที่นี้เราก็จะย้อนไปดูถึงคำว่าหน้าที่ หรือธรรมะอีกทีหนึ่งเป็นการสรุปความ ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่ ขอให้มองเห็นชัดว่ามันเป็นอย่างนั้น ที่จะดูว่าหน้าที่ หน้าที่นี้มีความสำคัญหรือมีคุณค่าอย่างไร พุดตามสำนวนภาษาไทยก็เรียกว่าทำให้ไม่เสียหายชาติเกิด สำนวนไทยว่าไม่เสียหายชาติเกิด หรือว่าคุ้มค่าที่ได้เกิดมา เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์มีชีวิต เราถือว่ามีค่า ฉะนั้นเรา

มีชีวิตนี้จะต้องได้อะไร จะต้องมီးอะไร จะต้องทำอะไร จึงจะมีค่าหรือคุ้มค่าของการที่ได้มีชีวิตและไม่เสียชาติเกิด มิเช่นนั้นก็เท่ากับมิได้เกิด คือเกิดมาอย่างไม่รู้ว่าจะต้องทำอะไร มันก็ทำไปตามกิเลสหรือความโง่ของสัญชาตญาณก็ไม่ได้อะไร ดีพอที่จะเรียกว่ามนุษย์ มันเป็นเพียง *sensual being* ตัวหนึ่งเท่านั้น มันไม่ได้มีความเป็นมนุษย์หรือ *human being* ขอให้มองเห็นว่าค่าของหน้าที่นี้ เราปฏิบัติแล้วทำให้เรามีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ *the man perfected* ขึ้นมา

ที่นี้คุณค่า คุณค่าของชีวิตที่เราจะต้องมองต่อไปเป็นสองอย่างคือฝ่ายเราเองก็จะมีชีวิตรอดอยู่อย่างเย็น รอดชีวิตอยู่อย่างเย็น นี้ค่าฝ่ายตัวเราเอง ที่เกี่ยวกับผู้อื่นก็เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เราเองได้มีชีวิตรอดคือไม่ตาย และก็รอดอยู่อย่างเย็นไม่มีปัญหา ไม่มีปัญหา มีความทุกข์ มีความเป็นอิสระ มีความสงบ รวบรวมกันแล้วก็คือการรอดที่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของทุกศาสนา **เรามีชีวิตเย็นตลอดไปนี้เรื่องของเรา ที่นี้เรื่องของผู้อื่น เรามีชีวิตที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย** เรามีความรู้ มีความสามารถเอาตัวรอดได้อย่างไร เราก็ช่วยให้ผู้อื่นมีชีวิตรอดได้อย่างนั้น เรียกว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น อันนี้สำคัญเพราะว่าธรรมชาติ ธรรมชาติ หรือกฎของธรรมชาติกำหนดมาอย่างนั้น คือกำหนดมาสำหรับเรา มีได้อยู่คนเดียวในโลก ธรรมชาติกำหนดสำหรับเรามาอยู่ด้วยกันมากๆ

การที่เราจะมาอยู่ด้วยกันมากๆ ได้นั้นเราต้องมีอะไรที่เป็นเครื่องประสานกันให้อยู่กันได้มันก็คือประโยชน์นั่นเอง ถ้าต่างฝ่ายต่างทำประโยชน์แก่กัน มันเป็นการประสานกันอย่างดี มันก็อยู่กันได้เพราะมีธรรมะถูกต้อง มีหน้า

ที่ถูกต้อง ที่จริงโลกนี้ยังจะอยู่ได้อีกมากถ้าว่าทุกคนมีธรรมะ มีความถูกต้อง เป็นประโยชน์แก่กันและกัน โลกนี้จะบรรจุนคนได้มากกว่านี้ไม่ต้องคุมกำเนิดก็ได้ แต่เดี๋ยวนี้มันอยู่กันอย่างไม่ถูกต้อง ไม่รักกัน ไม่เอื้อเฟื้อกัน ไม่ช่วยเหลือกัน เลยมีปัญหว่าคนมันมากเกินไป จะต้องลดจำนวนคนต้องคุมกำเนิด อย่างนี้มันไม่ได้ถูกตามที่กฎธรรมชาติกำหนดมา

เราจะต้องมีชีวิตที่มีคุณค่าแก่ตัวเราเอง มีชีวิตเย็นมันก็มีคุณค่าที่ทำให้ประโยชน์ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นทุกคนในโลกด้วย นี่ก็เรียกว่าประโยชน์ของธรรมะ ประโยชน์ของหน้าที่คือธรรมะนั้นเอง

ดูต่อไปถึงคุณค่าของธรรมะหรือหน้าที่ ถ้าเรามีหน้าที่ถูกต้อง มีธรรมะถูกต้อง แล้วจะมีพระเจ้าที่ช่วยเราได้จริงๆ ก็พูดกันแล้วว่าพุทธศาสนามีแต่ *Impersonal God* แม้จะเป็น *Impersonal God* เป็นเพียงกฎของธรรมชาติก็จะเป็นพระเจ้าที่ช่วยเราได้จริง *God The Savior, The Savior* จะช่วยได้จริงคือธรรมะหรือหน้าที่ที่ถูกต้อง

เมื่อเราทำหน้าที่ที่ถูกต้อง หน้าที่ที่ถูกต้องจะกลายเป็น *God The Savior* ช่วยผู้ นั้นทันที ถ้าผู้ นั้นไม่ทำหน้าที่ที่ถูกต้องไม่มี *God* ชนิดไหนช่วยได้ *God* จะมาสักฟุ้งก็ช่วยไม่ได้ ถ้ามันไม่ทำหน้าที่ที่ถูกต้อง ถ้าเราทำหน้าที่ที่ถูกต้อง หน้าที่ที่ถูกต้องก็กลายเป็น *God* แม้จะเป็น *Impersonal God* มันก็จะช่วยได้จริง ช่วยได้แท้จริง ฉะนั้นหน้าที่และธรรมะที่ถูกต้องนั้นจะทำให้เรามี *God* ที่ช่วยเราได้จริง

ในที่สุดขอให้ท่านมองเห็นว่าศาสนาทั้งหลายมีอยู่มากในโลกทั้งหมดนี้ แบ่งออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งเชื่อว่ามีพระเจ้าผู้สร้าง เราเรียกกันรวมๆ ว่าพวก *Creationism* ผู้ที่ถือว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างและก็มีหลายศาสนา ศาสนาอีกพวกหนึ่งไม่เชื่ออย่างนั้นไม่ถือว่าพระเจ้าผู้สร้าง มีแต่กฎของธรรมชาติเป็นกฎของวิวัฒนาการ เราเรียกพวกนี้ว่า *Evolutionism* ท่านจำคำสองคำนี้ไว้ให้ได้ว่า *Creationism* จะมีพระเจ้าอย่างบุคคล และ *Evolutionism* จะไม่มีพระเจ้าอย่างบุคคล แต่ก็กล่าวได้ว่ามีพระเจ้าอย่างที่ *Impersonal God* คือกฎของธรรมชาติ

เดี๋ยวนี้ท่านทั้งหลายกำลังมาศึกษาศาสนาของพวก *Evolutionism* คือ พุทธศาสนา ท่านก็ต้องเข้าใจว่ามันมีหลักเกณฑ์อย่างนั้นมันมี *Duty* หรือมีธรรมะนั้นแหละเป็น *God* เป็น *Impersonal God* ครั้นปฏิบัติตามแล้วหน้าที่นั้นก็กลายเป็น *God* และก็ช่วยจริงช่วยทันที ช่วยไม่จำกัดเวลาไม่ต้องรอต่อตายแล้วไม่ต้องรอต่อตายแล้วไม่จำเป็นทำทันที ช่วยทันที ทำทันที ช่วยทันที ให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา คือ *The Perfect of Action and Reaction* แล้วมันก็มีครบ

มีคุณค่าของหน้าที่ คุณค่าของธรรมะทำให้เรามีพระเจ้าที่แท้จริงช่วยเราอย่างนี้ แต่เดี๋ยวนี้เราจะมาประสมประสานกัน กลมเกลียวกันระหว่างสองฝ่ายคือ *Creationism* และ *Evolutionism* เราก็พอจะอธิบายกันได้ว่ากฎธรรมชาติคือพระเจ้าผู้สร้าง ธรรมะคือกฎธรรมชาติ คือพระเจ้าผู้สร้าง ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติคือพระเจ้าผู้ช่วย เราก็มีสมบูรณ์กันทั้งสองฝ่าย ทุกๆ ฝ่ายมีพระเจ้าผู้สร้าง มีพระเจ้าผู้ช่วย เราจะต้องทะเลาะกันทำไม

แต่ถ้าถ้าจะต้องการศึกษาวิถีทางของพุทธศาสนาซึ่งเป็น *Evolutionism* อย่างที่สุด ก็ต้องศึกษาในข้อนี้ให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ **ธรรมะคือหน้าที่ ธรรมะคือหน้าที่เป็นสิ่งสูงสุดที่พระพุทธเจ้าก็เคารพ คั่นพบและเคารพ แล้วเอามาสั่งสอน** หวังว่าท่านทั้งหลายจะมองเห็นประโยชน์หรือคุณค่าที่สุดของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะในลักษณะนี้และก็จะตอบได้เองว่าธรรมะทำไมกัน ธรรมะทำไมกัน เห็นว่าธรรมะทำไมกันแล้วเรื่องของเราก็จบ

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

“... เราพยายามจะศึกษาจะปฏิบัติตามหน้าที่นี้
เพื่อให้ได้พบชีวิตอีกชนิดหนึ่ง
ซึ่งจะเรียกว่าชีวิตใหม่ก็ได้
เพื่ออยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งทั้งหลาย
ที่จะบีบคั้นชีวิตนี้ให้มีความทุกข์...”

ความเกิด

ธรรมบรรยายเรื่อง **ธรรมะคือหน้าที่**
อบรมพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ ๒

วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณอิสระ โพธิจันทร์
ผู้ตรวจทาน คุณอนงค์ จิตมุงงาน

ธรรมะคือหน้าที่

ท่านที่เป็นนักศึกษาและเพื่อนสหธรรมิกทั้งหลาย

ผมก็ขอถือโอกาสนี้ ถวายข้อคิดนึก หรือความรู้บางอย่างบางประการ นอกหลักสูตรตามเคย พูดกันที่นี้ก็คือว่าเป็นแบบวัดป่าพระเถื่อน สงวนไว้ซึ่งเสรีภาพที่จะพูดอะไรได้ตามอิสระ และบางทีก็ตามที่นี้จะนีกออก ผมก็ขอเรียนท่านทั้งหลายว่าอย่างนี้ว่าตามที่นี้จะนีกออก เพราะมันไม่เป็นหลักสูตร เรื่องที่เคยคิดเคยนึก เห็นว่ามีประโยชน์ที่จะมาบอกกล่าวกันก็จะเอามา แม้ที่สุดแต่ข้อที่ว่า เป็นเพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน

ท่านบางคนอาจจะคิดว่ามันแตกต่างกันโดยอายุโดยอะไรต่างๆ มากมาย จะเป็นเพื่อนกันอย่างไร ขอให้เลิกความคิดชนิดนั้นเสีย เรายังเป็นเพื่อนประพฤติ พรหมจรรย์ร่วมกันอยู่ในพระพุทธานุศาสน์ แม้แต่ในรูปของแบบการศึกษาเราก็

เป็นเพื่อนกัน และเมื่อถือว่าการศึกษาก็คือเป็นการปฏิบัติส่วนหนึ่ง สงเคราะห์อยู่ใน การปฏิบัติธรรม ก็เป็นเพื่อนปฏิบัติธรรม เป็นเพื่อนสหธรรมิกปฏิบัติธรรมะร่วมกัน ถ้าจะเลยไปถึงคำว่าเป็นบุตรตถาคตด้วยกัน นี่ก็เข้าใจว่าคงไม่มีใครปฏิเสธ คง ไม่มีใครนึกถึงความแตกแยกหรือความเหลื่อมล้ำ และขอให้สนใจคำ คำนี้ไว้ด้วย มันจะป้องกันปัญหาได้มาก คือว่าเราถือว่า เราเป็นบุตรตถาคตด้วยกัน มีหน้าที่ สมองพระพุทธประสงค์ แก่พระพุทธบิดาร่วมกัน เราก็มีหรือควรจะมีสิทธิที่จะ พุดจาอะไรกันได้อย่างอิสระ

ตอนนี้ก็บอกว่า ผมควรจะพูดถึงคำว่า ตถาคตเป็นเรื่องพิเศษ เรามัก จะเข้าใจคำว่า ตถาคต คำนี้หมายถึงพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ตรัสถึงพระองค์ เอง จึงไม่ค่อยจะพบในบาลี ตรงกับตรีสภษาคนธรรมดาว่าเรา เรา *อหํ* เรามา บัญญัติกันเอาเองว่าหมายถึง พระพุทธเจ้า ให้คำอธิบายว่า **มาอย่างพระพุทธเจ้า ไปอย่างพระพุทธเจ้า** ก็เลยเป็นตถาคต แต่ผมมาสังเกตเห็นเงื่อนงำอะไรบางอย่าง แผลงออกไปว่า คำว่าตถาคตนั้น ไม่ได้หมายถึงพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ และก็ไม่ได้มีความหมายเป็นสัตว์ทั่วไป โดยเฉพาะว่าสัตว์มาอย่างไร ไปอย่างนั้น ในคำอธิบายอันตคาหิกทีฎฐิติ ๑๐ ในโรงเรียน ใช้คำว่า ตถาคต ตถาคตตายแล้ว มีอีกหรือไม่ ตถาคตตายแล้วไม่มีอีกหรือไม่ ใช้คำว่าตถาคต มักจะอธิบายกัน ว่าสัตว์

ผมเห็นว่าคำว่าตถาคตนี้มีได้หมายถึงเฉพาะพระพุทธเจ้า และก็ไม้อาจ จะหมายถึงสัตว์ทั่วไปด้วย เมื่อก่อนเมื่อผมเรียน หรือเป็นครูก็สอนอย่างนั้น

สอนอย่างที่ครูเคยสอน แต่เดี๋ยวนี้ก็มีความเห็นว่าควรจะพิจารณากันใหม่ คำว่า ตถาคต เอาตามตัวหนังสือเลย ตถาหรือตถะก็ได้ ตถาก็ได้ คำเดียวกัน แล้วก็ *คตะ* ผู้ถึงตถา ผู้ถึงซึ่งตถาก็คือถึงซึ่งธรรมะที่เป็นเช่นนั้นเอง คือไม่มีตัวตน ปราศจากความหมายแห่งตัวตน ในพระบาลีมีไวพจน์ หลายคำว่า *ตถา อวิตถา อนัญญถา* คือเป็นอย่างนั้น ไม่ผิดจากอย่างนั้น ไม่เป็นโดยประการอื่นจากความเป็นไปอย่างนั้น แล้วก็ระบุไปยังอิทัปปัจจยตา คือเป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา เรียกว่าตถา เมื่อถึงซึ่งธรรมะในระดับที่เป็นเพียงอิทัปปัจจยตา ไม่มีตัวตน แล้วก็สิ้นกิเลส สิ้นอาสวะ

ดังนั้น จึงเชื่อว่าคำ คำนี้หมายถึงพระอรหันต์ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะพระพุทธเจ้า และก็มีได้หมายลงมาถึงสัตว์ทั่วไป เพราะว่าสัตว์ทั่วไปไม่ได้ถึงซึ่งตถา ตถาคือธรรมะสูงสุด ธรรมะคงที่ ธรรมะเหนือเหตุเหนือปัจจัย แต่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายท่านถึงสิ่งซึ่งที่เรียกว่า ตถา และก็เลยได้นามว่า ตถาคต คำเจื่อนทางมหายาน เท่าที่สังเกตดู ดูเหมือนจะมุ่งอธิบายอย่างนี้เหมือนกัน ในเรื่องอรรถกถาภิธานสูตร ๑๐ ที่ว่าตถาคต โหติ ตถาคโต *ปรมมรณา* ตถาคตคำนั้นไม่ได้แปลว่าสัตว์ แต่แปลว่าผู้ที่ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในศาสนานั้นๆ แล้ว

ถ้าใช้ในพระพุทธศาสนาก็หมายถึงพระอรหันต์ แม้จะใช้ในศาสนาอื่น เขาก็มีพระอรหันต์ตามแบบของเขา ขอให้เข้าใจด้วยว่า คำว่าอรหันต์นี้ในศาสนาอื่นเขาก็มีใช้ และก็เป็นที่พระอรหันต์ตามแบบบัญญัติของเขา คือผู้ใดถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติพรหมจรรย์ของเขาๆ ตามลัทธิ แล้วก็เรียกว่าถึงตถา แล้วก็เลยเป็นพระอรหันต์ตามแบบของเขา

ที่น้ำมันเกิดเป็นปัญหากลางบ้านขึ้นมาคือทั่วไปหมด ที่สงสัยว่าตลาคคนผู้
 ที่ถึงตลาแล้ว ตายแล้วจะมาก่ออีกหรือไม่ เป็นเหตุผลที่ชัดเจนดีมาก ถ้าเป็นคน
 ธรรมดาที่ไม่ต้องถาม ถ้าเป็นพระพุทธเจ้ามันก็แคบ แคบไป เลยเอาว่าผู้ที่เป็น
 พระอรหันต์ถึงที่สุดจบพรหมจรรย์แล้ว ตายแล้วจะมีอีกหรือไม่ ผมก็อยากจะถือ
 เอาความหมายคำว่าตลาคคน คือผู้ถึงซึ่งตลา ได้แก่พระอรหันต์ทั่วไป ถ้าเป็นทฤษฎี
 ของความสงสัยก็ว่าพระอรหันต์ตายแล้วมีอีกหรือไม่ หรือว่าไม่มี อย่างนี้เป็นต้น
 ดังนั้น คำว่าบุตรตลาคคน ควรจะหมายถึงลูกของพระอรหันต์มากกว่า มันก็ยิ่ง
 กว้างออกไป ความหมายยิ่งกว้างออกไป เป็นบุตรตลาคคน เป็นลูกของพระอรหันต์
 ขอฝากไว้ไปคิดดู เงื่อนงำทางธรรมะ ทางอรรถะนั้น มันก็มีซับซ้อนหลายชั้น

ดังนั้น วันนี้คำบรรยายวันนี้ก็อยากจะพูดถึงเรื่อง ในความซับซ้อนของ
 เรื่องหรือของถ้อยคำ หรือของปัญหาแต่ละปัญหา ความลึกกลับซับซ้อนของเรื่อง
 แต่ละเรื่องของธรรมะ แล้วก็พูดถึงเรื่องที่สำคัญที่สุด คือเรื่องหรือสิ่งที่เรียกว่า
 ธรรมะนั้นเอง ธรรมะนั้นเอง เรื่องนี้ถือว่าสำคัญที่สุด เพราะเป็นเรื่องที่เราต้อง
 ปฏิบัติให้ถึงที่สุด และเป็นเรื่องที่เราจะต้องทำตามพระพุทธประสงค์ว่าจง
 ประกาศธรรมะพรหมจรรย์ แสดงธรรมให้ดังงามเบื้องต้น ดังงามท่ามกลาง
 ดังงามเบื้องปลาย เป็นสิ่งยังผูกพันเราทั้งหลายอยู่

ดังนั้น ก็จะต้องสนใจเรื่องธรรมะนี้ให้เป็นพิเศษ เป็นเรื่องกว้างใหญ่
 ครอบคลุมเรื่องทั้งหมดจะเป็นการดี ส่วนที่เราจะต้องศึกษาและปฏิบัติก็มี ส่วน
 ที่เราจะต้องเผยแผ่ตามพระพุทธประสงค์นั้นก็ มี เราสนใจเรื่องคำว่า ธรรมะ
 กันเป็นพิเศษโดยเฉพาะในวันนี้

คำว่าธรรมหรือธรรมะนี้ เมื่อเราเรียนนักธรรม เรียนบาลี เราก็ดสอนกันว่า ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าคือผู้สอน ธรรมะคือสิ่งที่นำมาสอน สังฆะคือผู้รับคำสั่งสอน ธรรมะก็เลยกลายเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พอเราเรียนบาลีขึ้นมา เรารู้ตามรากของศัพท์ว่า **ธรรมะแปลว่าสิ่งที่ทรงไว้ สิ่ง** **ที่ทรงไว้ซึ่งผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในที่ชั่ว** ที่จริงก็แปลว่า สิ่งที่ทรงไว้ แล้วทำไมไม่เฉยใจนึกถึงว่ามันทรงตัวเองมันบ้างล่ะ ฉะนั้นถ้าจะถือเอาความหมายคำว่า ธรรมะคือสิ่งที่ทรงไว้ แล้วก็ทั้งทรงไว้ทั้งตัวมันเองและทรงไว้ทั้งตัวผู้ปฏิบัติด้วย

ที่นี้จะพิจารณาคำว่า ธรรมะที่เรามักจะบอกเด็กๆ เล็กๆ ว่า คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านี้ ผมว่าไม่ปลอดภัย ไม่ถูกเรื่อง ไม่ปลอดภัย ถ้าเขาโตขึ้น เขาศึกษากว้างขวางออกไป เขาเกิดไปรู้ไว้ว่าธรรมะคำนี้ใช้พูดกันอยู่ก่อน พระพุทธเจ้าเกิด ธรรมะ ธรรมะนี้พูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด ในความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งที่ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น และในครั้งพระพุทธกาลนั้นเอง คำว่า ธรรมะก็ได้ใช้กันอยู่นอกพุทธศาสนา คือในลัทธิไหนดศาสนาไหนก็ได้ ใช้คำว่า ธรรมะร่วมกัน

ดังนั้นจึงมีคำกล่าวชัดในบาลีว่าธรรมะ ธรรมะนี้หมายถึงคำสั่งสอนที่เป็นระบบของลัทธิหนึ่งๆ เท่านั้น เช่น คนเขาจะถามกันว่า ท่านชอบใจธรรมะของใคร ท่านชอบใจธรรมะของพระสมณโคดม หรือชอบใจธรรมะของนิครนถนาฏบุตร หรือของสัณฺฑยเวลัฏฐบุตร เป็นต้น ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิคู่แข่งชั้นกับพระพุทธเจ้า ประชาชนก็ใช้คำว่าธรรมะกันในลักษณะอย่างนี้

ฉะนั้นเราจะมาพูดว่า ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มันก็อยู่ในวงจำกัด คือมันจะถูกนิตเดียว ความหมายของธรรมะนั้น มันยิ่งกว้างไปกว่านั้นมากมายนัก พูดอย่างเอาเปรียบก็ว่าธรรมะหมายถึงทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร นั่นแหละถูกที่สุด ถูตามหลักทั่วๆ ไป ว่าสิ่งที่เป็นสังขตะหรืออสังขตะก็เรียกว่าธรรมะ สิ่งที่เป็นรูปหรือเป็นนาม พันจากรูปจากนามก็เรียกว่าธรรมะ สิ่งเป็นกุศล เป็นอกุศล เป็นอภัยกฤตก็เรียกว่าธรรมะ มันเลยไม่มีอะไรที่นอกไปจากความหมายของคำคำนี้ ก็เลย่ว่าทุกสิ่งคือธรรมะ แต่ถ้าอย่างนี้ มันไม่มีประโยชน์ มันก็ต้องพูดอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ให้ใช้ประโยชน์ได้

ได้ทราบและได้สังเกตเห็นนักเลงดีทางภาษา พวกฝรั่ง ฝรั่งคนหนึ่งเขาพยายามจะศึกษาคำว่าธรรมะแปลว่าอะไร จะดีหรือถูกต้อง หรือใช้เป็นหลักได้ปรากฏว่าได้คำแปลมาตั้ง ๓๒ คำ แล้วก็ยังรู้สึกว่าจะไม่หมด ไม่หมดความหมายของคำว่าธรรมะ จะแปลว่าอะไรก็ตามเถอะ อย่างที่เราู้กันอยู่ ลองนึกดูเถอะ จะแปลว่าคำสั่งสอนก็ได้ จะแปลว่าธรรมชาติก็ได้ จะแปลว่าประพฤติปฏิบัติอะไรก็ได้ ๓๒ คำก็ยังไม่หมดความหมายของคำว่าธรรมะ เลยยอมแพ้ ตกลงกันว่าอย่าแปล ให้ใช้คำว่าธรรม ธรรมะนั้นแหละเข้าไปในภาษาอังกฤษเลย

ฉะนั้นคำว่าธรรมะหรือธรรมิก ธรรมิกะก็ดี ธรรมะก็ดี เข้าไปอยู่ในปทานุกรมของภาษาอังกฤษ เพราะมันแปลไม่ได้ นี่ต้องรู้ไว้ แต่ถ้าจะจำกัดออกมาให้เป็นประโยชน์ ใช้พูดจากันในขอบเขตที่จะฟังกันได้ง่ายๆ และมันก็มีทางที่จะทำได้ แปลอย่างเอาเปรียบ มันก็ว่าทุกสิ่ง ทุกสิ่งคือธรรมะหมด ไม่ว่าจะอะไร

ภาษาฝรั่งก็ดูจะหายากคำว่าคำเดียวจะให้หมายถึงทุกสิ่ง มักจะแปลว่า *thing* *thing* คือสิ่ง สิ่ง สิ่งอะไรก็ได้

ทีนี้ผมมาสังเกตดูตลอดเวลาที่ยาวนานหลายสิบปี ว่ามันควรจะจำกัดความกันว่าอย่างไร ในที่สุดไปชอบใจความหมายที่เขาใช้กันอยู่ในอินเดีย ปทานุกรมเล็กๆ ในอินเดีย **ธรรมะ แปลว่า หน้าที่** ที่แรกก็งเหมือนกัน ชักจะไม่ชอบหรือคัดค้านเหมือนกัน แปลว่าหน้าที่ แปลว่า *duty* แต่ในที่สุดก็เห็นด้วย เพราะเป็นคำที่จำกัดกะทัดรัด เหมาะสมที่สุดที่จะเอามาใช้สำหรับศึกษาหรือปฏิบัติหรืออะไรก็ตาม แต่ยังรักความหมายที่ว่า ธรรมะมันหมายถึงทุกสิ่ง ยังรักอยู่ที่จะแปลว่าทุกสิ่ง ก็เลยแบ่งเอาเองว่า ทุกเรื่องทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ถ้ามันเกี่ยวกับธรรมชาติ แล้วก็เป็นธรรมะ เพราะธรรมะในภาษาบาลีคำนี้ก็แปลว่า ธรรมชาติก็ได้ เป็นคำเดียวกัน ธรรมะเฉยๆ ไม่ต้องธรรมชาติ ธรรมะเฉยๆ แปลว่าธรรมชาติได้ มีใช้อยู่มากมายหลายแห่ง ก็เลยมานึกแยกออกเป็น ๔ ความหมาย

สี่ความหมาย -ธรรมะคือตัวธรรมชาติทั้งหลาย ธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นธรรมะ จะเป็นรูปธรรม นามธรรม เป็นสังขตะ เป็นอสังขตะ กุศล หรืออะไรก็ตาม ธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นแหละคือธรรมะในความหมายที่หนึ่งว่า ตัวธรรมชาติ ทีนี้ความหมายที่สอง ว่า **กฎของธรรมชาติ** เพราะในตัวของธรรมชาติย่อมมีกฎของธรรมชาติประจำอยู่ ที่มันเป็นกฎของธรรมชาติก็เรียกว่า ธรรมะ ถ้าจะเรียกด้วยคำที่ใช้กันอยู่โดยมากก็คือ สัจจะ สัจธรรมะ สัจธรรมะ

เมื่ออย่างหนึ่งที่หนึ่ง คือตัวธรรมชาติแล้วเราเรียกว่าสภาวะธรรมะ สภาวะธรรมะคือตัวธรรมชาติ ตัวที่สอง เรียกว่าสังขธรรมะคือกฎของธรรมชาติ แล้วที่นี้ความหมายที่สาม เมื่อมันมีกฎบังคับอยู่เหนือชีวิต ก็เกิดหน้าที่ที่จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ความหมายที่สาม จึงได้แก่**หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติคือธรรมะในความหมายที่สาม ความหมายที่สี่ คือ**ผลจากหน้าที่** หน้าที่คือปฏิบัติธรรม ผลของการปฏิบัติ คือปฏิเวธธรรม รู้สึกว่ามีความหมายดี มีขอบเขตดี เสนอไปแก่ผู้รู้หลายคน ท่านก็เห็นด้วย

ธรรมะ ๔ ความหมายนี้จะมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมกับโลก ในสมัยปรมาณู ที่เราจะตอบแก่พวกนักวิทยาศาสตร์ในยุคปรมาณู ธรรมะคือ ๔ อย่างนี้ แล้วเขาก็จะไม่มีทางแย้งหรือว่าจะมีดมัวอะไร มันพอจะเข้าใจได้ว่า **ธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** แล้ว**ผลที่เกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** เป็นสภาวะธรรม เป็นสังขธรรม เป็นปฏิบัติธรรม เป็นปฏิเวธธรรม ถ้าเราจะใช้มันให้กว้าง กว้างกันอย่างนี้ มันก็จะมีความอย่างนี้

แต่ที่นี้เราไม่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกันทั้งหมด มันก็เกี่ยวข้องแต่ส่วนที่จำเป็น มันก็คือความหมายที่ ๓ ที่เรียกว่า**หน้าที่** หน้าที่ เลยทำให้นึกขึ้นมาได้ว่า ในปทานุกรมที่เขาใช้กันอยู่ในอินเดีย **ธรรมะแปลว่าหน้าที่**นี้คงจะมีเหตุผลมาก มาแต่ดั้งเดิมโบราณดึกดำบรรพ์ เพราะว่าพระศาสดาองค์ไหนของศาสนาไหน ก็สอนเรื่อง**หน้าที่**ที่นั่น ไม่ใช่ว่าเป็นเพียงคำสอนเฉยๆ แล้วไม่รู้ว่าจะสอนอะไร

ถ้าถามว่าสอนอะไร ก็ไปดู สอนเรื่องหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องทำ ถ้ามันยังต่ำอยู่ มันก็ไปถึงหน้าที่ทำมาหากิน ถ้ามันสูงขึ้นมา ก็มีหน้าที่ดับทุกข์ดับกิเลส นั้นเลยเป็นหน้าที่ เลยผมถือเอาเองว่า มนุษย์คนแรกในอินเดียนี่พูดภาษานี้ เริ่มสังเกตเห็นสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต เขาก็เรียกมันว่าหน้าที่ หน้าที่ แต่เรียกเป็นภาษาแขก ภาษาอินเดีย ภาษาดีกดำบรรพ์ ก็คือคำว่าธรรมะนั้นเอง

ฉะนั้น ธรรมะก็ได้เป็นคำพูดคำแรกที่เกิดขึ้นมาในโลก โดยบุคคลที่มองเห็นสิ่งที่เรียกว่า หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต ก็บอกทุกคนให้สนใจเรื่องหน้าที่ ต่อมาก็มีครูบาอาจารย์ที่เขยิบเรื่องหน้าที่ให้มันสูงขึ้นๆ สูงขึ้นก็เป็นเรื่องทางจิตใจ ทางจิตใจก็สูงขึ้นๆ จากความเป็นเพียงสมาธิ มาเป็นเรื่องของปัญญา เป็นมรรคผล เป็นนิพพาน การปฏิบัติพรหมจรรย์นี้ก็คือหน้าที่ คำสอนของพระพุทธเจ้าก็สอนเรื่องหน้าที่ **ธรรมะคือเรื่องหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อความรอด** ที่เราใช้คำ คำนี้เนื่องลงไปหมด เนื่องลงไปถึงปฐมเหตุนั่นเลย ก็แปลว่าหน้าที่ทุกชนิดสำหรับสิ่งที่มีชีวิตคือธรรมะ

ผมก็เลยขอร้องให้ทุกคนสนใจความหมายของคำว่าธรรมะ ธรรมะ นี้ให้กว้างที่สุด ให้ลึกที่สุด ให้ถูกกับความจำเป็นของคนในโลกเราที่สุด และให้แปลธรรมะว่าหน้าที่ **หน้าที่** มันมีไม่รู้กี่ระดับ นับไม่ไหว แต่ถ้าว่า **ประมวลกันได้เป็นหมวดใหญ่ๆ แล้ว มันก็มี ๒ ระดับ หน้าที่เพื่อรอดตายหน้าที่อันแรก หน้าที่อันที่ ๒ หน้าที่เพื่อพ้นทุกข์** รอดตายแต่มีความทุกข์มันไม่ไหว แต่เป็นหน้าที่พื้นฐาน หน้าที่อันแรก หน้าที่ทั่วไป ต้องมีหน้าที่เพื่อให้รอดตายกันก่อน มันจึง

มีหน้าที่ทำมาหากิน บริหารร่างกาย ครั้นมีชีวิตอยู่ได้แล้ว มันก็มีหน้าที่ที่จะต้องขจัดความทุกข์ออกไป ต้นเหตุของความทุกข์คือกิเลส จะต้องขจัดออกไป จึงมีหน้าที่ที่จะดับกิเลส ดับทุกข์ โดยเป็น ๒ ระดับเพื่อความรอด ความรอดมีอยู่ ๒ ระดับเท่านั้น เอาไปใช้ในศาสนาไหนก็ได้

คำว่าความรอดมี ๒ ระดับ แม้ภาววิทยาศาสตรก็พูดได้ว่ามันรอด ๒ ระดับ รอดชีวิตและรอดจากสิ่งไม่พึงประสงค์ในชีวิต โดยใช้ได้แม้แก่สัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานก็ต้องมีธรรมะของสัตว์เดรัจฉาน ธรรมะของสัตว์เดรัจฉานคือหน้าที่เพื่อทำให้รอด ก็เลยไปถึงต้นไม้ต้นไม้ พฤษชาติทั้งหลายด้วยก็ได้ เมื่อพฤษชาติทั้งหลายมันมีหน้าที่ที่จะต่อสู้เพื่อความรอด

ถ้าศึกษาพฤกษศาสตร์ในแง่ชีววิทยา แล้วจะพบว่าทำงานมากเหลือเกิน ทำงานมากทั้งวันทั้งคืนเพื่อความรอดชีวิต บางทีจะทำงานมากกว่ามนุษย์เสียอีก กลางคืนมันก็จะไม่ได้พักผ่อนด้วยซ้ำไป เพราะเขารู้กันว่า ต้นไม้มันมันก็ระบายคาร์บอนไดออกไซด์มาตลอดคืน ระบายออกซิเจนออกมาตลอดวัน มันก็ทำงานทั้งคืนทั้งวัน เพราะไม่อย่างนั้นมันจะเอามาแต่ไหนระบาย มันก็น่าสนใจที่ว่ามันทำหน้าที่เหลือประมาณ เพื่อความรอด ดูน้้า ดูดอาหาร ได้แสงแดด ก็ผลิตเป็นธาตุที่จะหล่อเลี้ยงลำต้นมีความเจริญงอกงาม มีความเจริญงอกงามในเวลากลางวันก็ระบายคาร์บอนไดออกไซด์ อย่างนี้เป็นต้น ก็ทำงานกันอย่างน่าเลื่อมใส มนุษย์เสียอีกยังมีเรื่องพักผ่อนเสียมาก

เอาละ, เป็นอันว่า ธรรมะแปลว่าหน้าที่ หน้าที่นั้นเพื่อความรอด ความรอดนั้นมี ๒ ระดับ คือรอดชีวิตกับรอดจากความทุกข์ ธรรมะคือหน้าที่ ก็อยู่ในความหมายที่สาม ของสี่ความหมายที่ว่ามาแล้ว เราว่ามันมีสี่ความหมาย ความหมายที่สาม คือหน้าที่ เอาความหมายที่สาม มาเป็นความหมายสำคัญที่สุดของคำว่าธรรมะ ซึ่งจะต้องใช้ในทุกกรณี ในทุกเวลา ในทุกสถานที่

แล้วก็มาถึงคำว่า ธรรมะ ความหมายของธรรมะว่า หน้าที่เพื่อความรอด ที่นี้ก็พบคำบัญญัติของบางคน บางหมู่บางคนที่เขาสนใจ เขาเป็นพวกฝรั่ง พวกชาวต่างประเทศที่ชอบทำ *definition* ให้แก่คำ เอามารวมกันเข้า เท่าที่เขาพูดกัน ได้เป็นบทนิยามยาวๆ บทหนึ่งว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน

บทนิยามนี้ดีมาก จะใช้ในทางศาสนาหรือไม่ใช่ศาสนา ธรรมะคือระบบปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงเรียนๆ พูดๆ เรียนๆ คือระบบ ตัวระบบปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ สำหรับมนุษย์ พูดกันสำหรับมนุษย์ มันต้องถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ แล้วมันขอบเขตทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ วิวัฒนาการตั้งแต่เกิดจนตาย หรือจะวิวัฒนาการตามยุคตามสมัยของมนุษย์แรกมี มนุษย์ป่าเถื่อน มนุษย์เจริญแล้ว ก็ตาม ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งเพื่อประโยชน์ตนเองและประโยชน์ผู้อื่น คือสังคม

ถ้าเราจะยึดถือความหมายบทนิยามนี้แล้วมันก็จะง่าย ในการที่จะเผยแผ่ธรรมะ สั่งสอนธรรมะ ให้ถูกต้องตามพระพุทธรูปประสงค์ และก็ให้มีผู้ได้คิด ได้นึกกันอย่างทั่วถึง เกิดบทนิยามนี้ขึ้นมา พวกเราก็ควรจะรับเอาไว้สำหรับใช้เป็นหลักประพฤติ ปฏิบัติ กระทำต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ

ธรรมะชนิดที่พูดกันกว้างๆ อย่างในบาลี ว่าเป็น ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม ในที่สุดมันสำคัญอยู่ที่ปฏิบัติธรรม ถ้ามีแต่ปริยัติธรรมมันก็ไม่ได้สำเร็จประโยชน์อะไร ถ้าไม่มีปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรมก็เกิดขึ้นไม่ได้ ฉะนั้นจึงสนใจพุ่งตรงไปยังปฏิบัติธรรม จึงใช้คำว่า ระบบปฏิบัติที่ประพฤติกระทำกันอยู่ ไม่ถึงถึงการศึกษาวิชาล้วนๆ แต่ให้มาอยู่ที่การปฏิบัติ

ตามหลักการศึกษานั้นๆ โดยระบุเจาะจงลงไปเลยว่า **ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ** เพื่อให้มันกระชับเข้าและถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ มนุษย์ควรจะเป็นอย่างไร ควรจะได้อะไร ควรจะรอดได้อย่างไร แล้วก็ต้องทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ เพราะมนุษย์ไม่ได้อยู่ซ้ำที่ ไม่ได้คงที่ มันเปลี่ยนเรื่อย ก็เลยต้องถูกต้องทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ และต้องเพื่อทั้งตนเองและเพื่อผู้อื่นด้วย เพราะว่ามันอยู่คนเดียวไม่ได้ อย่าเพิ่งเล็งธรรมะว่าเป็นทางรอดของคนคนเดียวมัน มันพูดอย่างเอาเปรียบ หรือว่าผู้ที่บรรลุนิพพานไปคนเดียวก็ได้ ไปนิพพานไปคนเดียวก็ได้ แต่ว่าอยู่ในโลกนี้อยู่ไม่ได้ มันต้องมีเพื่อนอยู่ด้วยกันมากๆ มันต้องมีการประพฤติกระทำที่ทำให้อยู่กันได้มากๆ มันอยู่ในขอบเขตของธรรมะที่จะต้องประพฤติปฏิบัติกันทั้งนั้น

ที่นี้ในความหมายที่มั่นสั่นหรือรัดกุมที่สุดในขอบเขตจำกัดที่สุด มั่นก็ยังมีอยู่อีกความหมายหนึ่ง เพื่อจะได้พูดกันสั้นๆ ง่ายๆ ก่อนข้างเป็นของศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา ก็คือความหมายของคำอังกฤษที่ว่า *Religion, Religion* คำว่า *Religion* ที่แปลกันว่า ศาสนา ศึกษาคำว่า *Religion* ดูก็ปรากฏว่า มั่นมี ๒ ความหมาย *lig, lig* หรือ *leg* ความหมายหนึ่งแปลว่าปฏิบัติ ระบบปฏิบัติ ความหมายหนึ่งแปลว่าผูกพัน ผูกพัน บางยุคบางสมัยเขาเคยใช้ในความหมายใดความหมายหนึ่งมาถึงสมัยยุคคนสำคัญ *St. Augustine* เขาเลยรวบเอาเสียทั้ง ๒ ความหมาย ได้มีมาถึงยุคคนนี้แล้วเขาก็รวบเสียทั้ง ๒ ความหมายว่า การปฏิบัติที่ทำให้เกิดความผูกพัน การปฏิบัติที่ทำให้เกิดความผูกพัน ผูกพันระหว่างอะไร ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ที่เขาหมายถึงพระเจ้าอย่างบุคคล ตามลัทธิศาสนาที่มีพระเจ้า แต่เราขอใช้คำว่าสิ่งสูงสุดไม่ใช่คำว่าพระเจ้า

ฉะนั้นก็เลยว่าการผูกพันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด ชาวพุทธมีสิ่งสูงสุดเป็นพระนิพพาน คือความดับทุกข์ ที่ทำให้เกิดความผูกพันกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุดนั้นแหละคือธรรมะ คือธรรมะ ธรรมะนี้เอาความหมายให้มั่นค่อนข้างศักดิ์สิทธิ์หรือรัดกุมเข้ามาในแง่ของการพูดจาในรูปแบบนี้ เรื่องนี้ก็สำคัญอยู่ ที่จะต้องรู้ อย่าเข้าใจว่า *Religion* ตามที่พวกฝรั่งเขามุ่งหมาย มันผูกพันมนุษย์กับพระเจ้า แต่เราชาวพุทธยอมไม่ได้ เพราะเราไม่มีพระเจ้าชนิดนั้น แต่เรามีสิ่งสูงสุดเหมือนกันคือการบรรลุมรรคผลนิพพานหรือความดับทุกข์ ก็สภาพของนิพพานนั้นแหละสิ่งสูงสุด ผูกพันมนุษย์กับสภาพของนิพพานนั้น คือ *Religion*

ดังนั้น พุทธศาสนาก็เป็น *Religion* แต่พวกฝรั่งบางพวกไม่ยอม ไม่ยอม ไม่ยอมว่าพุทธศาสนาเป็น *Religion* เพราะว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า นั่นมันตัวเองจะไปโทษใคร มันเองเองที่พูดว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า ผมก็เลยยืนยันว่าเราก็มีพระเจ้า แต่ไม่ใช่อย่างของคุณ คุณมีพระเจ้าอย่างบุคคล มีพระเจ้าอย่างบุคคล มีความรู้สึกอย่างบุคคล ตามเรื่องของพระเจ้า ที่เรามีพระเจ้าอย่างมิใช่บุคคล มิใช่บุคคล เป็นกฎของธรรมชาติ เป็นสิ่งสูงสุดที่จะต้องเชื่อฟัง จะต้องประพฤติตาม แล้วก็บรรลุถึงสิ่งสูงสุดที่เป็นผลคือนิพพาน คือนิพพาน ฉะนั้นเราก็มีพระเจ้าตามแบบของเรา คือพระเจ้าที่มีมิใช่บุคคล แต่เป็นธรรมะ เป็นธรรมะสูงสุด

มีเรื่องที่น่าสังเกตหรือจดจำไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ที่เขามาเล่าให้ผมฟังว่า ที่ประเทศอินโดนีเซีย รัฐบาลก็มีกฎหมายให้เงินช่วย เงินช่วย *subsidy* ให้แก่ประชาชนของประเทศ แต่มีข้อจำกัดว่าจะจะเป็นประชาชนของประเทศนั้นต้องนับถือศาสนา ทีนี้เขาเกิดถือตามคำอธิบายนั้นว่าศาสนาต้องมีพระเจ้า ก็เลยจัดให้พวกชาวพุทธที่อยู่ในอินโดนีเซียไม่มีศาสนา เป็นผู้ไม่มีศาสนา ก็ไม่เป็นพลเมืองของประเทศ ก็ไม่มีส่วนที่จะได้รับเงินช่วยเหลือ และก็มิใช่เอาหลักเกณฑ์อันนี้ เรามีพระเจ้า ชาวพุทธเรามีพระเจ้า แต่ไม่ใช่อย่างบุคคล มีความหมายอย่างเดียวกันคือเป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์จะต้องเข้าถึง มีศาสนาได้ มี *Religion* ได้

ดังนั้นเรามีสิทธิที่จะเป็นพลเมืองและควรได้รับเงินช่วยเหลือ ได้ยินแล้วก็ตกลง รัฐบาลตกลงว่า ชาวพุทธทั้งหลายมีศาสนา และก็พลเมืองโดยสมบูรณ์ และก็ได้รับเงินช่วยเหลือ นี่เรื่องมันก็เกี่ยวข้องกันยุ่งไปหมดเลย ไม่ใช่

เฉพาะเรื่องธรรมะในวัด ในการปฏิบัติอย่างเดียว มันเป็นเรื่องการเมืองเรื่องอะไรไปได้หลายๆ แห่ง

ฉะนั้นอยากจะให้ขอให้เตรียมๆ กันไว้บ้าง ถ้าเขาถามว่าในพุทธศาสนา มีพระเจ้าไหม ก็ขอให้ระวังให้ดี ตอบให้ถูกต้องตามความเป็นจริง พระเจ้าคือสิ่งสูงสุด สิ่งสูงสุดของเราไม่ใช่พระเจ้าอย่างในศาสนาที่มีพระเจ้า แต่มีพระเจ้าตามแบบของชาวพุทธคือ สิ่งสูงสุดที่อยู่เหนือสิ่งใด ที่กำกับควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวง คือ กฎของธรรมชาติ สัจธรรมเป็นพระเจ้าในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด ที่จะสร้างโลก ควบคุมโลก อะไรก็ตาม แล้วก็สูงสุด สุดท้ายเป็นผลของการปฏิบัติก็คือ พระนิพพานเป็นสิ่งสูงสุด

เรามีสิ่งสูงสุดในแง่ของการศึกษา ในแง่ของการปฏิบัติ ในแง่ที่เป็นผลของการปฏิบัติ เรามีสิ่งสูงสุด ธรรมะคือสิ่งที่ทำให้เกิดการผูกพันกันกับมนุษย์ และสิ่งสูงสุด ความหมายนี้สู้ได้ ใครจะคัดค้านอย่างไรสู้ได้

ลองไปคิดดูเถอะ ธรรมะนี่คือสิ่งที่ทำให้เกิดการผูกพัน คือถึงกันเข้าระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด เราก็มียุติธรรมตามแบบของเรา เขาก็มียุติธรรมตามแบบของเขา เราก็มียุติธรรมที่จะเป็นศาสนาหรือ *Religion* ด้วยกัน เราก็มียุติธรรมเป็นศาสนาในความหมายของ *Religion* มันจะปฏิบัติและผูกพันกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด

เพราะฉะนั้นขอให้รู้จักธรรมะในแง่ที่เป็นผล ที่จะให้ผลชั้นเลิศไว้เป็นอย่างดี สำหรับคำถามที่ว่า ธรรมะคืออะไร ต้องมีไว้หลายแง่หลายมุมที่ผมเรียก

ว่าความหมายอันซับซ้อน ความหมายอันซับซ้อนของเรื่องเรื่องเดียว ของคำคำเดียว ของปัญหาข้อเดียว มันมีความซับซ้อนอย่างนี้

ทีนี้ก็จะมาถึงคำว่า ธรรมะคือสิ่งที่ทรงผู้ปฏิบัติ ก็อย่าลืมว่าต้องทรงตัวเองด้วย จึงจะมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดอยู่ในตัวเอง ตั้งตนเองอยู่ได้โดยตัวเองในตัวมันเอง แล้วก็ทรงผู้ปฏิบัติธรรมะไว้ไม่ให้ตกลงไปในที่ชั่ว ดังความหมายที่เราสอนกันอยู่ในโรงเรียน

อ้อ, คราวนี้จะให้มันเป็น *practical* หรือเป็นอะไรให้มากขึ้น ก็จะใช้คำว่า หน้าที่ในภาษาไทยแทนดีกว่า เพื่อคนทั้งหลายจะฟังออกว่า ธรรมะคือหน้าที่ ธรรมะคือหน้าที่ ขอฝากไว้ด้วย ฝากไว้เอาไปคิดไปพิจารณา ให้เข้าใจว่า ธรรมะคือหน้าที่ จะได้สอนธรรมะให้เป็นที่พอใจ เป็นที่สนใจแก่ผู้ฟัง ผู้ฟังยินดีที่จะศึกษา จะปฏิบัติตามธรรมะคือหน้าที่ ไม่พูดบาลีกันแล้วพูดไทยกันหมด ธรรมะก็คือหน้าที่ เป็นตัวยืนโรง แต่มันก็เนื่องไปถึงคำสอนเรื่องหน้าที่ และผลของหน้าที่อยู่ด้วยเป็นธรรมดา

เราพูดถึงคำว่าหน้าที่ หน้าที่ เราจะต้องรู้เรื่องหน้าที่ทั้งหมด คำสอนเรื่องหน้าที่ การปฏิบัติเรื่องหน้าที่ ผลที่เกิดมาจากหน้าที่ ทั้ง ๓ สิ่งนี้รวมอยู่ในคำคำเดียวว่าหน้าที่ หน้าที่ จะพูดให้เด็ดๆ เข้าใจได้ง่าย นักเรียนวันอาทิตย์เด็กๆ จะบอกเขาว่า ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เขาก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร เพราะไม่รู้ว่าจะสอนอย่างไร

ถ้าบอกว่าสอนเรื่องหน้าที่เสียเลยจะดีกว่า แต่ว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เขาก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร เพราะไม่รู้ว่าจะสอนอะไร จะบอกธรรมะคือสิ่งที่ผู้ทรงปฏิบัติไม่ให้ตกลงไปในที่ชั่ว มันก็ยังยากเกินไปกว่าที่เด็กๆ เหล่านั้นจะเข้าใจ แล้วมันก็ยังขาดความหมายสำคัญที่ว่า ธรรมะนี้มันทรงตัวมันเองไว้อย่างพระเจ้า แล้วก็จะทรงผู้ปฏิบัติทั้งหลายไว้ไม่ให้ตกไปในความชั่วด้วย ก็เลยเอาความหมายว่าหน้าที่ หน้าที่ ธรรมะคือหน้าที่ คำว่าหน้าที่นั้นต้องปฏิบัติไม่ใช่เรียนรู้เฉยๆ แล้วก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ มันก็มีความรู้สำหรับจะปฏิบัติ แล้วก็มีผลที่เกิดมาจากปฏิบัติ ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่

ทีนี้ก็จะบอกเด็กๆ ต่อไปว่าหน้าที่เพื่ออะไร หน้าที่เพื่อความรอด มันไม่ใช่หน้าที่อย่างไม่มีความหมายหรือมันเลื่อนลอย ถ้าคำว่าหน้าที่ มันเพื่อความรอดทั้งนั้น เพื่อความรอดของมนุษย์ เพื่อความรอดของสัตว์เดรัจฉาน เพื่อความรอดของต้นไม้ เป็นหน้าที่เพื่อความรอด เราเอาความหมายที่ว่า หน้าที่คือสิ่งที่ทำความรอด รอดทุกชนิดที่เราต้องการ นั่นแหละคือทรงผู้ปฏิบัติไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว หน้าที่ทรงผู้ทำหน้าที่ไว้ไม่ให้ตกไปที่ชั่ว ธรรมะก็ทรงผู้ปฏิบัติธรรมะไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว เป็นเรื่องเดียวกัน ต่างกันแต่ภาษา

ขอให้ลองสังเกตดูว่าความหมายมันลึกลับซับซ้อน หรือซ้อนกันอยู่หลายๆ ชั้นอย่างนี้ เราจะถือเอาแต่ตัวพยัญชนะไม่สำเร็จประโยชน์ คำโบราณว่าพยัญชนะไม่สำเร็จประโยชน์ อรรถะสำเร็จประโยชน์ จะต้องเข้าถึงอรรถะคือความหมาย แล้วก็เข้าถึงให้ถูกต้อง ให้ครบถ้วน ให้เพียงพอ แล้วก็มาใช้ให้ถูก รวมกับเรื่องที่จะต้องมี

เออละ, ทีนี้ก็ได้ยุติกันที่ว่า ความหมายที่สำคัญที่สุดที่มันจะเรียกว่า ประยุกต์ ประยุกต์ได้ที่สุดนั้น ธรรมะคือหน้าที่ จะใช้คำอย่างอื่นก็ได้ แต่ไม่ประยุกต์ที่สุด ไม่ *impeccable* ไม่ *practical* เหมือนกับคำว่าธรรมะ แปลว่า หน้าที่ ฉะนั้นเราเห็นด้วยกับปทานุกรมในอินเดียที่เป็นเจ้าของภาษา ที่เขาแปล ธรรมะว่าหน้าที่ ทีนี้หน้าที่ก็เพื่อความรอด ความหมายเดียวกับธรรมะ เราจึงต้องมีธรรมะ ก็เพื่อต้องการความรอด รอดตาย แล้วก็รอดจากปัญหาทั้งหลาย คือ ความทุกข์ ธรรมะก็เลยเป็นเครื่องช่วยให้พ้นจากความตายและความทุกข์ เห็นอยู่ชัดๆ เสนอฝากไปเพื่อไปพิจารณา และจะได้ไปถ่มกรองขึ้นมาเป็นคำสั่งสอน ลูกเต๋ๆ เล็กๆ หรือคนแก่คนเฒ่าอะไรก็ตาม มันไม่พ้นไปจากหลักเกณฑ์เหล่านี้ จึงทำหน้าที่เพื่อความรอด

ทีนี้ขอถวายนัยความหมายของคำว่า หน้าที่อันซับซ้อน หน้าที่ หน้าที่ เรื่องเกี่ยวกับหน้าที่อันซับซ้อน ช่วยฟังให้ดีๆ แล้วจำไปวิจารณ์ดูและอาจจะใช้เป็นประโยชน์ได้ ก็ได้ความมาแล้วในตอนต้นว่าธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ก็เลยขยายออกไปได้ว่า การปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรมะ ผมพูดเรื่องนี้มาสัก ๑๕ ปี ไม่มีใครสนใจก็คน แต่ได้ความว่าเดี๋ยวนี้สนใจกันมากขึ้น ถึงกับเอาไปพิมพ์ แจก ไปพิมพ์เป็นหลักการ เตือนใจว่า**ธรรมะคือหน้าที่** การ**ทำหน้าที่**ของ**ตนเอง** **ตนเอง**แหละคือ**การปฏิบัติธรรม** หรือ**ปฏิบัติพระศาสนา**เลย เอากันอย่างนี้เลย มันได้มาเป็นเรื่องเดียวกันเสียไม่ต้องไปวัดไปบ้านอะไรกันอีก อยู่ที่ไหนก็ทำหน้าที่ จะไปวัดหรือไปบ้านก็ต้องทำหน้าที่ **ทำหน้าที่**นั่นคือ**การปฏิบัติธรรมะ**หรือ**ปฏิบัติพระศาสนา** ศาสนาอยู่ที่**การทำหน้าที่**

ขอให้ทุกคนนี่อย่างนี้ แล้วก็ชอบ พอใจธรรมะ จะชอบพระศาสนา ยิ่งๆ ขึ้นไป หน้าที่ก็แบ่งเป็น ๒ ประเภทอีก ตามธรรมะเพื่อความรอด ๒ ความหมาย หน้าที่เพื่อจะบริหารชีวิตให้รอด แล้วก็หน้าที่เพื่อจะดับทุกข์ที่จะเกิดขึ้น แก่ชีวิต

ที่นี้หน้าที่อันแรกเป็นพื้นฐานของสิ่งที่มีชีวิต คือการประกอบการหาเลี้ยงชีพนั่นเอง ทุกคนมันต้องหาเลี้ยงชีพ คนก็ต้องหา สัตว์ก็ต้องหา ต้นไม้ต้นไม้ก็ต้องหา หาเลี้ยงชีพเพื่อดำรงชีพ ถ้ารู้ว่าการทำหน้าที่เพื่อดำรงชีพเป็นธรรมะ เขาก็จะชอบ ชอบหน้าที่หรือชอบธรรมะ พอใจในธรรมะ แล้วมันมีเคล็ดลับตรงที่ว่า ถ้าพอใจแล้วมันจะมีความสุข อันนี้ขอฝากไว้ไปคิดดูดีๆ ว่าความสุขทั้งหลายมาจากความพอใจในความหมายที่ต่างๆ กัน พอใจเล็กๆ น้อยๆ พอใจต่ำๆ พอใจสูงๆ พอใจกว้างขวาง พอใจอย่างกิเลส พอใจอย่างไม่มีกิเลส ใช้คำว่าพอใจคำเดียวได้ รวมกันหมด ถ้าพอใจอย่างกิเลส ก็มีความสุขอย่างกิเลส พอใจอย่างไม่มีกิเลส ก็มีความสุขอย่างไม่มีกิเลส พอใจน้อยก็สุขน้อย พอใจมากก็สุขมาก

ฉะนั้นถ้าว่า เขารู้ว่าหน้าที่การงานที่ทำอยู่เป็นธรรมะ เขาก็จะพอใจว่า ได้ปฏิบัติธรรมะ ไม่ต้องแก้ตัวไม่มีเวลามาวัด ไม่มีเวลามาปฏิบัติธรรมะที่วัด อยู่ที่บ้านนั่นแหละปฏิบัติธรรมะทุกอิริยาบถ มันมีธรรมะเมื่อปฏิบัติหน้าที่ และจะพูดอย่างโอหัง ถึงกับว่าในโบสถ์ไม่มีธรรมะ ถ้าไม่มีการทำหน้าที่ มีโบสถ์ไว้ให้ตุ๊กแกมันร้อง หรือมีโบสถ์ไว้สำหรับไปนั่งสั่นเสียมซี ไปขออะไรก็ไม่รู้ ไปทำไสยศาสตร์ไม่มีการปฏิบัติหน้าที่

ฉะนั้นในโบสถ์ไม่มีธรรมะ ที่ไหนอายุโครมๆ กลางนานั้นมีธรรมะ ที่นั่นมีธรรมะ ในโบสถ์ไม่มีธรรมะ เอากันอย่างนี้เลย ถ้าไม่มีการทำหน้าที่อันอย่างถูกต้อง ไม่มีธรรมะหรือก ฉะนั้นในโบสถ์มันเป็นสถานที่ที่ต้องทำหน้าที่อันสูงชั้นสูง เพื่อประโยชน์แก่มรรคผลนิพพานทางจิตใจ แต่ถ้าไม่ทำไปเสียหมด โบสถ์นั้นก็เอาไว้ให้ตุ๊กแกมันร้อง มันก็เลยไม่มีธรรมะ

ขอให้ประชาชนของเรา รู้ เมื่อทำหน้าที่ ที่ไหน เมื่อไร เท่าไรละก็ มีธรรมะ ขอให้พอใจ มีธรรมะแท้จริง ธรรมะแท้ แท้จริงคือหน้าที่ แล้วพอใจ ถ้าเกิดความพอใจแล้วเป็นสุข แน่นนอนมันช่วยไม่ได้ ถ้ามีความพอใจแล้วมันเป็นสุข ฉะนั้นเขาจึงเป็นสุข เมื่อกำลังทำหน้าที่นั่นเอง อาบเหงื่ออยู่เลย ถีบสามล้ออยู่เลย แฉวเรือจ้างอยู่เลย กวาดถนนอยู่เลย เหงื่อไหลไคล้อย มีการทำหน้าที่และก็มีธรรมะ พอใจและเป็นสุขได้ แต่ก็ต้องรู้จักคิด ต้องรู้ความจริงข้อนี้ คิดให้ถูก มันจึงจะพอใจได้

มีฟลุค บังเอิญก็มีเหมือนกัน ผมสังเกตเห็น คนแจวเรือจ้าง คนถีบสามล้อ บางคน แจวเรือจ้างมันร้องเพลงไปพลาง แจวเรือจ้างไกล ได้ค่าจ้างนิดเดียว แต่ร้องเพลงเป็นสุขตลอดเวลาที่แจวเรือจ้าง นั่นมันบังเอิญของมัน มันยอมรับสภาพ แล้วมันก็พอใจ ถ้ากรรมกรทั้งหลายรู้จักว่าทำหน้าที่เป็นธรรมะ แล้วคงจะไม่เกียจ gönกับนายทุนมาก จนเกิดเป็นปัญหาเหมือนที่เกิดอยู่เวลานี้

ที่นี้เราก็เอากันให้หมดเลย บรรดาหน้าที่ทั้งหลายเป็นธรรมะหมด หน้าที่

ประเภทแรก ประเภทที่หนึ่ง คือรอดชีวิต เพื่อรอดชีวิต เพราะฉะนั้นเมื่อทำอะไร เพื่อความรอดแห่งชีวิต แล้วก็ป็นธรรมะหมด

อ้อ, ว่ามาเสียอะไร ให้มันต่ำที่สุดอย่างไรก็ ก็ป็นธรรมะหมด จะต้องกินอาหาร กินอาหารคือการปฏิบัติหน้าที่ ปฏิบัติธรรมะเพื่อความรอด ถ้ายอจจาจะ ถ้ายปัสสาวะ ก็คือการปฏิบัติหน้าที่เพื่อความรอด ต้องมีสติสัมปชัญญะ ทำ ทำ ทำอาหารเหล่านั้น ถ้ายอจจาจะ ถ้ายปัสสาวะ จะแต่งเนื้อแต่งตัวไปทำงาน หรือ จะช่วยล้างจาน กวาดบ้านถูเรือนก็ตาม ก็ป็นธรรมะไปหมด เมื่อทำหน้าที่ที่ไหน ก็ป็นธรรมะไปหมด แต่ต้องมีสติสัมปชัญญะ รู้ในเรื่องนี้ มันก็เลยทำทุกๆ หน้าที่ ทุกเรื่องด้วยสติสัมปชัญญะ หรือด้วยธรรมะ เรียกว่าด้วยสติสัมปชัญญะถูกกว่า ที่จะเรียกว่าทำด้วยสมาธิ

ถ้ามันมีสติสัมปชัญญะ มันก็ทำป็นสมาธิอยู่เอง มันจะล้างจาน จะช่วยล้างจาน จะเช็ดจาน จะถูบ้าน กวาดเรือน มันมีสติทำ มีสติกระทำ มันก็เลยมีธรรมะอยู่ในทุกเรื่อง ทุกอิริยาบถ ทุกชนิดของการทำงาน ขอให้เขามองเห็น

ตื่นนอนขึ้นมา อ้อ, ล้างหน้า ล้างหน้าต้องสติสัมปชัญญะ ทำดีที่สุด ป็นการปฏิบัติธรรมะ ในกาที่จะล้างหน้า จะไปอาบน้ำ ดีที่สุดด้วยสติสัมปชัญญะ ถ้ายอจจาจะ ถ้ายปัสสาวะด้วยสติสัมปชัญญะ กินข้าวด้วยสติสัมปชัญญะ แต่งตัว ด้วยสติสัมปชัญญะ เดินทางไปทำงานด้วยสติสัมปชัญญะ ที่ออฟฟิศ ทั้งที่ทำงาน ที่ไรที่นาอะไรก็ตาม ด้วยสติสัมปชัญญะ เสร็จกลับด้วยสติสัมปชัญญะ มาบ้านมา

ทำอย่างเดียวกันอีก จนกว่าจะถึงเวลานอน ก็ต้องนอน ถือว่าการนอนก็เป็นการทำหน้าที่เพื่อชีวิตรอด ก็เลยเป็นการปฏิบัติธรรมะทั้งหลับทั้งตื่น

คนอยู่ด้วยธรรมะอย่างนี้จะเป็นอย่างไร พุดในแง่ของจิตใจ มันก็เป็นสุข เป็นสุข เป็นสุข เป็นสุข อยู่ทุกอิริยาบถ ไม่ต้องใช้เงินเลย ความสุขที่แท้จริงทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงิน ต้องเติมคำว่าแท้จริงเข้าไปด้วย **สุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน ถ้าความเพลิดเพลินที่หลอกลวงกินเงินไม่หวาดไม่ไหว ไม่มีขอบเขต** ที่นี้ประชาชนของเราไปเอาความเพลิดเพลินที่หลอกลวงมาเป็นความสุข หากเขาไม่มีความสุขเมื่อกำลังทำงาน อดทนทำงานเหงื่อไหลไคลย้อยเก็บสตางค์ได้ไปซื้อหาความเพลิดเพลินที่หลอกลวง

ช่วยบอกความจริงแก่คนเหล่านั้นให้ที่เถอะว่า เขาทำงานเหลือประมาณ เหนื่อยเหลือประมาณ รวบรวมเงินได้ แล้วไปซื้อความเพลิดเพลินที่หลอกลวง ส่วนความสุขที่แท้จริง ที่จะหาได้เมื่อกำลังทำงานอาบเหงื่อมัน เขามองไม่เห็น ก็เลยไม่ได้ ถ้าใครมองเห็นได้ มันก็อิมมีความสุขเสียแล้ว มันจะไปหลงความเพลิดเพลินที่หลอกลวงทำไม ให้เขารู้ความจริงเรื่องนี้ เขาจะเว้นอบายมุขได้ เว้นกามารมณ์ สถานเริงรมย์ ไม่ต้องไปทำอะไรอย่างที่ว่าเงินไม่พอใช้

เดี๋ยวนี้สิ่งยั่วชวนมันขยายตัวเต็มที่ เหมือนกับบึง ผมฟังวิทยุเมื่อคืนวานมันมีสถานตัดผมที่เปลือยกายกันทั้งสองฝ่าย แล้วตัดผม คิดแพงด้วย เคยทราบเรื่องหรือเคยได้ยินอย่างนี้ยัง มีโฆษณาเอามาพูดกันทางวิทยุ ในกรุงเทพฯ นี้เรียกว่า

วิธีการยั่ววนมันมีมาก เร็วเหมือนกับวิ่ง แล้วคนจะทนไหวหรือ คนก็ต้องเป็น
ทาสของความยั่ววนนี้ หาเงินได้เท่าไรไปซื้อความเพลิดเพลินหลอกลวงหมด
ส่วนความสุขอันแท้จริงที่จะหาได้เมื่อกำลังทำงาน ไม่รู้เรื่อง แล้วก็ไม่ได้ไปสอน
ให้เขามีสติสัมปชัญญะ เมื่อทำหน้าที่ทุกอย่าง

ความเป็นธรรมะคือ ทำเพื่อความรอด แล้วก็พอใจ ชอบใจธรรมะ ว่าตรง
ตามพระพุทธประสงค์ ให้ปฏิบัติธรรมะเป็นพุทธานุชา ก็เลยได้ความอึดอ้อมใจ
เมื่อทำหน้าที่แม้จะเหงื่อไหลอยู่ท่วมตัวก็เย็นเหมือนกับรดน้ำมนต์ ถ้ามันมีความรู้
เรื่องนี้ ถ้าไม่มีความรู้เรื่องนี้ มันก็เกลียด เหงื่อไหลท่วมตัว มันก็แข่งชกหักกระดูก
ผีสิงเทวดาที่ไหนก็ไม่รู้ แข่งโชคชะตาราசிไป ไม่มีความสุข รวบรวมเงินได้ด้วย
ความยากลำบาก ได้มาเท่าไรก็ไปซื้อความเพลิดเพลินที่หลอกลวงหมด

ฉะนั้นความสุขแท้จริงไม่ต้องใช้สตางค์ กลับทำให้สตางค์เหลือ เพราะ
มันไม่ต้องใช้สตางค์ แล้วมันทำงานอย่างเพลิดเพลิน มันก็ทำได้มาก มันก็ได้เงิน
มาก แล้วเงินมันก็เหลือ เพราะไม่เอาไปซื้อหาความเพลิดเพลินที่หลอกลวง มัน
อยู่กับความสุขที่แท้จริง

แต่เรื่องนี้มันต้องศึกษากันมากหน่อย ต้องช่วยกันอบรมสั่งสอนให้มาก
หน่อย ให้คนเหล่านั้นรู้ว่า ความพอใจในการปฏิบัติธรรมะนั้นแหละโดยไม่รู้สึกรู้
ตัว มารู้สึกตัวเสียที่เป็นการปฏิบัติธรรมะแล้วก็พอใจว่าเป็นความสุขที่แท้จริง
แล้วก็อึดอยู่ด้วยความสุขชนิดนี้ทุกอิริยาบถ เพราะว่าทุกๆ อิริยาบถมันเป็นการ

ทำงาน หรือตื่นนอนขึ้นมา จะอาบน้ำ จะกินข้าว จะถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ จะทำอะไร จะเคลื่อนไหวอะไร มันก็เป็นการงานหมด แล้วก็รู้ว่าเป็นธรรมะหมด เป็นเพื่อความรอดหมด แล้วก็อิมด้วยความสุขทุกอิริยาบถ ทุกสถานที่ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่นไม่ต้องใช้เงินเลย

บพสวดในรัตนสูตรที่มาสวดเจริญพระพุทธรูปที่บ้านเรือน มีอยู่ตอนหนึ่งที่ว่า เมื่อปฏิบัติอย่างนั้นแล้วได้นิพพานมาบริโศคอยู่เปล่าๆ *ลัทธา มุชา นิพพุตัง ภูยชะมานา* เมื่อปฏิบัติตามหลักที่ว่านั้น จะได้นิพพานมาบริโศคอยู่เปล่าๆ ผมใช้เป็นหลักที่ยืนยันว่า ถ้าพระนิพพานแล้วไม่ต้องใช้เงิน ได้เปล่า ก็มาเข้ากันได้กับข้อนี้ที่ว่า **เมื่อทำจิตใจให้พอใจเป็นสุขอยู่ด้วยธรรมะ ก็เลสเกิดไม่ได้ ความทุกข์เกิดไม่ได้ ได้นิพพานมาบริโศคอยู่เปล่าๆ เกิดกันทุกคนเลย แต่เดี๋ยวนี้มันไม่รู้ แล้วมันก็ทำงาน ทำหน้าที่อย่างเหง้อไหลโคลงอ้อยกันอยู่โดยมากทุกคน แต่มันไม่รู้ มันไม่รู้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรมะ ก็ไม่มีความพอใจ และไม่มีความสุข**

เดี๋ยวนี้ทำงานเท่าเดิม แต่ขอเปลี่ยนเสียหน่อย ก็มารู๊วนี้เป็นการปฏิบัติหน้าที่ คือปฏิบัติธรรมะ มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ดีที่สุด มีสมาธิในการทำ ก็จะเป็นความสุข เกิดจากความพอใจที่ได้ทำ เราก็เลยมีความสุข ไม่ต้องเพิ่มงาน ความเหน็ดเหนื่อยที่มีอยู่

แต่เดิมนั้นมาเปลี่ยนให้มันเป็นการปฏิบัติธรรมะ เป็นหน้าที่ไปเสียให้หมด ทุกคนทำ จะเป็นราชามหากษัตริย์ เป็นข้าราชการ เป็นพ่อค้า เป็นชาวไร่

ชาวนา เป็นกรรมกรก็ตาม เป็นกรรมกรยิ่งจะต้องรู้จักธรรมชาตินี้ เพื่อปลอบใจตัวเอง ให้มันยอมรับสภาพที่ว่าต้องเป็นไปตามกรรม อย่าไปคิดว่ามันจะเสมอกันทุกคนได้ มันเรื่องบ้า เรื่องที่ให้เสมอภาคกันหมดทุกคน ทุกชนิดการงานนั้น เป็นไปไม่ได้ เป็นเรื่องบ้า มันต้องเป็นไปตามกรรม

แต่แล้วก็มีทางแก้ปัญหาวามันจะมีกรรมอย่างไร ฉันทก็เปลี่ยนให้เป็นการปฏิบัติธรรมะไปเสียให้หมด แล้วก็มีความสุข มีความพอใจ พวกกรรมกรก็จะพอใจในการทำงาน ไม่เกียจจนไม่เรียกร้อง ไม่ต่อสู้อะไรกันอย่างที่กำลังทำกันอยู่ เพราะไม่ยอมรับสภาพของความเป็นกรรมกร

เรื่องนี้ผมก็อยากจะฝากไว้อีกทีหนึ่งที่ว่าเลิกวรรณะ เลิกวรรณะนั้น ระวังให้ดี พุดให้ดีถูกต้องนะ วรรณะโดยชาติกำเนิดเลิกได้ วรรณะโดยชาติ โดยกำเนิดเลิกได้ แต่ถ้าวรรณะโดยหน้าที่การงานนั้น เลิกไม่ได้ เลิกไม่ได้ ไม่มีใครเลิกมันได้ พระพุทธเจ้าก็ไม่เลิก เลิกไม่ได้ ยังยอมรับว่าเมื่อทำหน้าที่อย่างไรก็เป็นวรรณะอย่างนั้น แต่ชาติกำเนิดเกิดในวรรณะไหนจะเป็นอะไรนั้นเลิกได้ นั้นเลิกได้ เพราะฉะนั้นเราก็จึงมีวรรณะที่ต่างกัน บทสวดปัจจุเวกขณะ *เววัณณียัมหิ-อัมมุฯ* ฯลฯ อันนั้น เราถึงวรรณะแตกต่างกันแล้ว มีวรรณะต่างจากผู้อื่นแล้ว จะต้องปฏิบัติให้ถูกตามวรรณะของตัวเอง

นี่ก็ยืนยันว่าไม่ได้เลิกวรรณะ แต่มันมีวรรณะของบรรพชิต วรรณะของเพศบรรพชิต แสดงว่าวรรณะโดยการงานนั้นเลิกไม่ได้ วรรณะโดยชาติกำเนิดนั้นเลิกได้ แล้วก็มีประโยชน์ กรรมกรก็เป็นวรรณะตามหน้าที่การงาน เขาก็ยอมรับ

สภาพ อันนั้นแล้วก็พอใจ รู้ว่าการทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำเป็นการปฏิบัติธรรมะ เพื่อความรอด เขาพอใจ เขาพอใจ มันก็จะร่วมมือกันได้กับนายทุน

เดี๋ยวนี้ปัญหาใหญ่มหาศาลของโลก มองให้ดี มันมีอยู่ระหว่างที่นายทุน กับกรรมกร มันรักกันไม่ได้เท่านั้น มันคิดฆ่ากันอยู่ทุกวัน คิดล้างผลาญกันอยู่ทุกวัน ระหว่างนายทุนกับกรรมกร ถ้ากรรมกรก็ยอมรับสภาพอันนี้ นายทุนก็มีเมตตา กรุณา ให้ส่วนแบ่งส่วนเฉลี่ยให้พอสมควรกัน เหมือนกับเศรษฐกิจครั้งพุทธกาลเลี้ยง ทาสเลี้ยงบริวารอย่างลูกอย่างหลาน ทำงานได้ผลมาเก็บไว้สำหรับหล่อเลี้ยงโรง ทาน ทั้งเศรษฐกิจและทั้งทาสกรรมกรกลายเป็นผู้ตั้งโรงงาน หล่อเลี้ยงโรงงาน มัน ก็อยู่กันได้ ทาสอย่างนี้ไม่ต้องเลิก แล้วเลิกมันก็ไม่เอา มันก็ไม่เลิก เพราะมันอยู่ กับนายอย่างนี้ดีกว่าอยู่อย่างส่วนตัว

แต่ว่ากรรมกรนี้อาฆาตมาดร้ายกับนายทุน นายทุนกระดาศขับ นายทุน ที่ซบไปได้ทุกอย่าง เพราะว่ามันก็ไม่ยอมรับสภาพที่ว่า เรามีวรรณะอย่างนี้ ก็ต้อง ทำหน้าที่อย่างนี้ หน้าที่ของเราอบเหงื่อ หน้าที่ของเขาไม่อบเหงื่อ ก็ช่างหัวเขาสิ พวกเทวดาไม่รู้จักเหงื่อ พวกอย่างนี้รู้จักเหงื่อ มันก็เป็นหน้าที่ด้วยกัน

ถ้าเมื่อไหร่นายทุนกับกรรมกรเข้าใจกันได้ โลกนี้ก็เปลี่ยนสภาพไม่มีการต่อสู้กันระหว่างขวา ระหว่างซ้าย ระหว่างนายทุนกับกรรมกร ชนกรรมมาชีพ ยอมรับสภาพหน้าที่ ตามภูมิ ตามชั้นของตน ไม่ต้องเสมอกัน ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ จักรพรรดิ สูงสุดลงต่ำมาเรื่อยๆ จนกระทั่งว่าคนขอทานนั่งขอทาน อยู่ ก็ยอมรับสภาพนั้น ขอทานให้ดี ขอทานให้เป็นการปฏิบัติธรรมะ ไม่เท่าไรก็ พ้นจากความเป็นคนขอทาน แก้ปัญหาได้ด้วยหน้าที่ หน้าที่

ฉะนั้นจึงถือว่าหน้าที่เท่ากับพระเจ้า เรามีพระเจ้าเป็นหน้าที่ช่วยให้รอดก็คือธรรมะนั้นแหละเป็นพระเจ้า ช่วยให้อวด อย่าไปอวดดีว่าไม่มีพระเจ้านั้นมีพระเจ้าตามความหมายของพุทธศาสนา ไม่มีพระเจ้าตามความหมายของไสยศาสตร์

เป็นอันว่ามีสติสัมปชัญญะ รู้สึกตัวอยู่ทุกอิริยาบถที่เคลื่อนไหว เป็นการปฏิบัติหน้าที่ปฏิบัติธรรมะเพื่อความรอด เรียกว่าเคล็ดลับก็ได้ เรียกว่าศิลปะก็ได้ มันทำให้เกิดความมั่งคั่งขึ้นมาได้ในการปฏิบัติ เพื่อความรอดของตัว แล้วก็เชื่ออยู่ว่า เราปฏิบัติธรรมะคือความถูกต้อง ธรรมะคือถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของเรา เราพอใจ แล้วก็ยินดี ทำอย่างนี้อยู่ตลอดเวลาทั้งวัน กระทั่งหลับก็เป็นด้วยสติสัมปชัญญะอย่างนี้ พอถึงเวลาสมมติว่าจะนอนก็นึกถึงว่าวันนี้ทำอะไรบ้าง วันนี้ทำหน้าที่ทุกอย่างถูกต้องหมดเลย มีแต่ความถูกต้อง ความพอใจ พอใจในความถูกต้อง ยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นเป็นสวรรค์

ผมขอยืนยันว่า ความหมายนี้ใช้ได้ เมื่อไรยกมือไหว้ตนเองได้เมื่อนั้นเป็นสวรรค์อันแท้จริง ที่นี้และเดี๋ยวนี้ สวรรค์ต่อตายแล้วนั้น ขึ้นอยู่กับสวรรค์นี้ สวรรค์ที่ต่อตายแล้ว ที่เขาพูดกันอย่างไร ก็อย่าง ก็อย่างก็ตาม มันขึ้นอยู่กับสวรรค์นี้ คือทำหน้าที่จนยกมือไหว้ตัวเองได้

พูดเสียใหม่ว่า เมื่อทำหน้าที่จนยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นคือสวรรค์อันแท้จริง ทุกคนมีสิทธิ มีโอกาสที่จะมีสวรรค์อันแท้จริงได้ทั้งนั้นเลย แต่เขาไม่รู้จักก็เลยไม่ได้ ทำความพอใจให้เกิดขึ้นทุกอิริยาบถที่จะเคลื่อนไหวไป เพื่อหน้าที่เพื่อธรรมะ อย่างน้อยพอเสร็จจบวัน สิ้นวันก็มาใคร่ครวญดู คิดบัญญัติ โอ้, มัน

มีแต่ความดี ความถูกต้อง ยกมือไหว้ตัวเองได้เป็นสวรรค์ นั่งพักอยู่ในสวรรค์สักพักค่อยนอนก็ได้ เป็นสวรรค์ที่แท้จริง สวรรค์ที่พูดว่าอยู่ข้างบนฟ้า อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ จะได้ต่อตายแล้วนั้นมันเป็นเรื่องอย่าพูดดีกว่า มันพิสูจน์ไม่ได้ แต่สวรรค์ของเราพิสูจน์ได้ และยังสามารถทำได้ว่า สวรรค์อย่างอื่นจะมีก็ชนิด มันขึ้นอยู่กับสวรรค์นี้ คือการกระทำที่ทำให้ยกมือไหว้ตัวเองได้ แล้วชื่นใจตัวเอง ความเคารพตัวเอง ชื่นใจตัวเอง

คำนี้ดูจะเป็นจริยธรรมสากล *Self respect* ฝรั่งเศสพูดกันมากที่สุด จะมีความหมายแค่ว่าไหนก็ไม่ทราบ แต่เขาพูดกันมานานแล้ว เรื่องเคารพตัวเอง พอใจตัวเอง เคารพตัวเอง แล้วเป็นสุขอยู่ในตัวเอง เขาพูดกันมานานในฐานะเป็นจริยธรรมสากลด้วยซ้ำไป ก็มาเข้ากับหลักที่ว่า นี่เป็นหลักในพระพุทธศาสนา ประพฤติธรรมะถูกต้อง พอใจตัวเอง ชื่นใจตัวเอง นั่นแหละคือสวรรค์ที่แท้จริง ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่หลอกลวงพิสูจน์ได้ทุกเมื่อ ไม่ใช่สวรรค์โฆษณาชวนเชื่อ แต่เป็นสวรรค์ที่แท้จริง

นี่เราจะเปิดทางสวรรค์กันบ้าง ก็น่าจะชักชวนกันมาถึงขนาดนี้ แล้วมันก็จะรวมอยู่ในหลักที่ว่า แสดงธรรมให้ไพเราะงดงาม ทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลาง และเบื้องปลาย คือสวรรค์ชั้นหนึ่ง ชนิดหนึ่ง เลือกใช้ให้เหมาะสม เมื่อเบื้องต้นก็ได้ ท่ามกลางก็ได้ เบื้องปลายก็ได้ เพราะมันทำให้ตัวเองมีคุณค่า สูงได้เป็นชั้นๆ ๆ หลายชั้น ความพอใจก็มีหลายชั้น สอนให้รู้ว่า ทำหน้าที่นั้นคือการปฏิบัติธรรมะ ช่วยให้ตัวเองรอดในทุกความหมาย ในเรื่องทำมาหากิน บริหารชีวิตก็ทำถูกต้อง ในเรื่องปฏิบัติธรรมะ ละกิเลส บรรลุมรรคผลนิพพานก็ทำถูกต้อง เรียก

ว่าหน้าที่ หน้าที่โดยเสมอกัน มันก็ช่วยตัวเองให้รอด แล้วก็ตรงตามพระพุทธรูป ประสงค์ คือใช้เป็นเครื่องบูชาพระพุทธเจ้าได้ด้วย

การปฏิบัติหน้าที่หรือการปฏิบัติธรรมะใช้บูชาพระพุทธเจ้าได้ด้วย
เพราะว่าตรงตามพระพุทธรูปประสงค์ เราช่วยยกฐานะทางจิตใจของเพื่อนมนุษย์ ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของมหาชนส่วนใหญ่ ที่ยังไม่รู้จักความหมาย ของคำว่า ธรรมะให้ดีๆ ถေး ถ้าเราช่วยให้เขามีธรรมะในลักษณะอย่างนี้ขึ้นมา ได้เมื่อไร ก็เป็นโลกพระศรีอริยเมตไตรยเมื่อนั้น มันก็หมดปัญหา โลกที่หมด ปัญหา แต่นี่มันไม่รู้จักธรรมะ ไม่รู้จักหน้าที่ แล้วยิ่งเกลียดเสียด้วยว่าเหง้ออก มาไปขโมยดีกว่า ถ้าทำงานมันเหนื่อยขึ้นมา เหง้อออกขึ้นมา มันจะคิดไปว่าขโมย ดีกว่า ไปเป็นอันธพาลดีกว่า จะมาทนอย่างนี้อยู่ทำไม

ถ้ามันนึกเสียใหม่ให้ถูกต้องว่า โอ้, มันหน้าที่ มันคือธรรมะ จะต้องผ่าน อันนี้ไป โลกอายุโครมๆ เป็นการปฏิบัติธรรมะตลอดเวลา หรือทำงานหน้าที่อย่าง อื่นก็เหมือนกัน ตลอดเวลาที่ทำหน้าที่เป็นการปฏิบัติธรรมะอยู่ตลอดเวลา โลก นี้ก็เป็นโลกของธรรมะไปหมดทั้งโลก มันก็ไม่มีปัญหา มันก็มีเหลือปัญหาสุดท้าย อยู่ว่า ทำอย่างไรจึงจะมีความรู้ข้อนี้ ก็ช่วยบอกกันสิ ถ้าทำอย่างไรจึงจะปฏิบัติ ได้ ก็มีสติ ผิกสติ ผิกสมาธิ ให้รู้ ให้เข้าใจ ให้มีคุณธรรมอันนี้พอที่จะมีสติเมื่อทำ หน้าที่ สติเป็นความตื่น สติเป็นความตื่นอยู่คือไม่หลับด้วยอวิชชา เขาก็ผิกสติให้ ตื่นอยู่ด้วยความรู้อันนี้ มีปัญญาศึกษาเรื่องนี้แล้วก็มีปัญญา แล้วก็มีสติไปเอา ความรู้เรื่องนี้มาทันเวลาที่จะทำหน้าที่ ก็เลยรักการทำหน้าที่ มีสัมปชัญญะก็คือ

มีปัญหาควบคุมอยู่ตลอดเวลาที่ทำหน้าที่ สติไปเอาปัญญามาทำเป็นสัมปชัญญะ ควบคุมอยู่ตลอดเวลาที่ทำหน้าที่ แล้วก็ทำหน้าที่ทุกอย่างด้วยสติ สัมปชัญญะ และสมาธิ

แม้แต่จะล้างจาน จะกวาดบ้าน จะถูบ้าน มันอาจจะทำได้ด้วย สติสัมปชัญญะ ปัญญา สมาธิ ส่วนเรื่องอื่นๆ มันตามมาเอง เรื่องขันธ์ - ความ อุดทน วิริยะ - ความเพียร มันตามมาเอง ขอแต่ให้มันมีสติ มีปัญญาถูกต้อง และ ก็สติจนเอาปัญญามาควบคุมชีวิต ให้ปฏิบัติหน้าที่ที่อยู่อย่างถูกต้อง มันสำเร็จด้วยการมีสติสัมปชัญญะ ปัญญามันรวมอยู่ในสัมปชัญญะ เราไม่ต้องออกชื่อบ่อยนัก ก็ได้ ถ้ามีสติไปนำเอาปัญญามา มาเป็นสัมปชัญญะ ควบคุมชีวิตอยู่ให้ทำ หน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ มันก็ถูกต้อง เมื่อถูกต้องก็สำเร็จประโยชน์ แม้จะทำไม่ สำเร็จประโยชน์ก็ควรพอใจ ว่าได้ทำหน้าที่ดีที่สุดแล้ว ในบางกรณีมันไม่ สำเร็จตามความมุ่งหมาย ก็ไม่เป็นไร มันเช่นนั้นเอง

ธรรมะสูงสุดในพระพุทธศาสนามีอยู่บทหนึ่งว่า ตถตา ตถา ตถาตา มัน เช่นนั่นเอง เช่น ขาวนาจะทำนา แล้วบางปีไม่ได้ข้าวเลย ไม่มีผล มันก็เช่นนั้นเอง สีห่าปีได้ข้าว ก็เก็บไว้บ้างสิ ปีไหนทำนาไม่ได้ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อนอะไร มันเช่นนั้นเอง

ฉะนั้นการงานที่ผิดพลาดไปไม่ได้ผลตามที่มุ่งหมาย เป็นเช่นนั้นเอง แล้ว ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ เมื่อมีปัญหาที่รู้จักเก็บหอมรอมริบไว้เพื่อแก้ปัญหา เมื่อสำเร็จ ประโยชน์ ก็รวบรวมทรัพย์สมบัติอะไรไว้ สำหรับเป็นทุน สำหรับเป็นหลักทรัพย์

ดำเนินงาน ก็ไม่ต้องเสียใจ แต่ว่ามันมีความผิดพลาดขึ้นมาบ้างในบางกรณี แต่มันจะมีแต่ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ เก้าเรื่องสิบเรื่องจะผิดสักเรื่อง คือไม่ได้ตามที่ต้องการมีสักเรื่อง ทั้งที่เราทำถูกแล้ว ปฏิบัติถูกแล้ว มันก็มีเหมือนกันที่ไม่ได้ผลตามที่ต้องการ นั้นไปเล็งผลทางวัตถุมากเกินไป แต่ถ้าเล็งทางจิตใจ แล้วได้ผลทุกเรื่องไม่มีอะไรที่ล้มเหลว ไม่ได้ผลเป็นเงินเป็นทอง มันก็ได้ความรู้ ได้สติปัญญาเป็นความรู้ ซึ่งแพงกว่าเงินทองเสียอีก ฉะนั้นทุกเรื่อง เป็นผลดีทั้งนั้น เรียกว่าขอให้มองให้ดีมันจะมีแต่เรื่องได้ไม่มีอะไรเสีย

คำว่าเสียไม่มีแก่ผู้ที่ปฏิบัติธรรมะ หาเงินได้ก็อย่างนั้น ไม่ได้เงินก็อย่างนั้น มีแต่ความรู้ ที่จะหัวเราะเยาะในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอย่างนี้ มันใกล้พระอรหันต์เต็มทีแล้ว ไม่ต้องยินดียินร้ายอะไรให้ขึ้นๆ ลง มันขึ้นๆ ลงๆ อยู่ในโลกมันเหนื่อยเปล่าๆ เป็นอันว่า เราสามารถที่จะมีสวรรค์อยู่ทุกอิริยาบถ ถ้าแก่ถึงขนาดจะมีสวรรค์อยู่ทุกอิริยาบถ คือพอใจในการกระทำที่ถูกต้อง มันจะมีผลสำเร็จเป็นเงินเป็นทองหรือไม่ ก็ช่างหัวมัน พอใจในการกระทำที่ถูกต้องเป็นสวรรค์แล้ว สามารถจะมีสวรรค์อยู่ได้ทุกๆ อิริยาบถ ฉะนั้นทุกเรื่องมารวมอยู่ที่คำว่าหน้าที่คำเดียวไม่ต้องแยกเป็นหลายเรื่องจะศึกษา ยังเรียนอยู่ ก็เป็นหน้าที่ จะปฏิบัติมันก็เป็นหน้าที่ ก็ได้รับผลของการปฏิบัติ ก็เป็นผลของหน้าที่ เราเรียนกันแต่เรื่องหน้าที่ให้พอ คือเรียนเรื่องธรรมะให้พอ มีความหมายว่าเป็นหน้าที่

นี้ผมก็ขอถวายเป็นสิ่งที่เคยศึกษา เคยสังเกต เคยพิสูจน์ มาตลอดเวลา ว่ามันมีอย่างนี้ คือทุกเรื่อง ทุกคำ ทุกปัญหา มันมีความหมายสลับซับซ้อน ซ้อนกัน

กันอยู่หลายๆ ชั้น ลึกกันอยู่เป็นหลายๆ ชั้น ขอให้ตั้งหน้าตั้งตา ศึกษาสังเกตต้อไป อยู่อายุตัวเองง่ายๆ ว่าพอแล้ว หรือแม้แต่ว่าถูกต้องแล้ว นี่ก็อย่าเพิ่ง ต้องทบทวนดูหลายๆ หนว่าถูกต้องจริงๆ แล้วมันก็จะพอแล้ว ต่อเมื่อได้ปฏิบัติแล้ว เตรียมตัวสำหรับจะปฏิบัติหน้าที่ของบุตรตถาคตในอนาคต

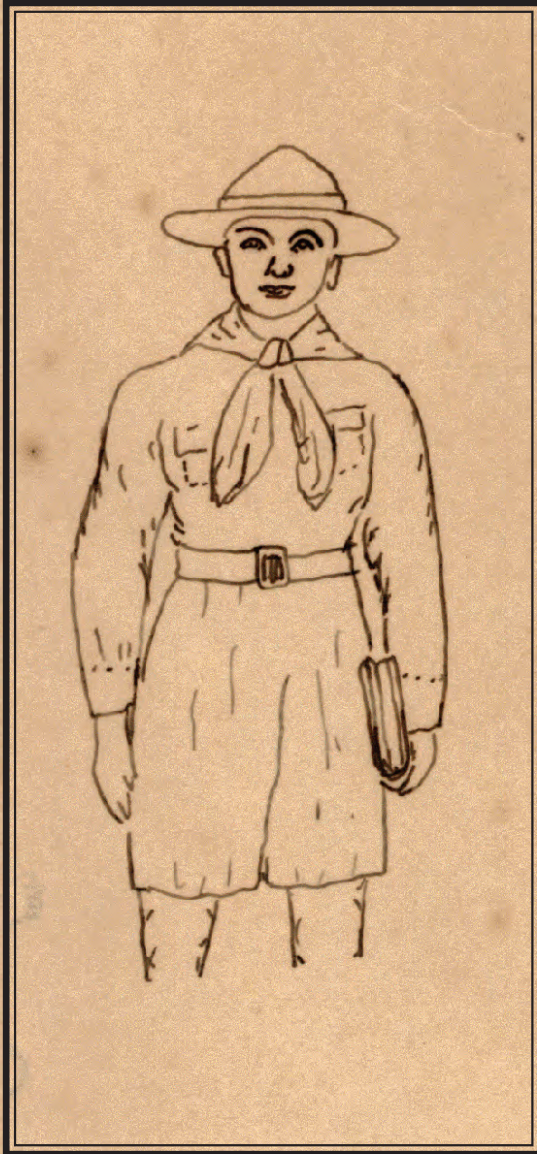
ถ้าจะให้ชีวิตนี้มีประโยชน์มากที่สุด จงทำตามพระพุทธประสงค์ ทำตามพระพุทธประสงค์ ทำตนเป็นผู้เปิดเผยสิ่งที่ลึกกลับให้แจ่มแจ้งแก่ประชาชน แก่มหาชน ที่ว่าเหมือนกับเปิดของที่ปิด หงายของที่คว่ำ จุดตะเกียงไว้ให้คนเขาได้เห็นอะไรๆ ที่ควรจะเห็น ก็จะเป็นบุตรตถาคตโดยสมบูรณ์

ในวันนี้ผมก็ไม่มีพูดเรื่องอะไร พูดแต่ได้สังเกตดูว่า ความหมายมันซ้ำซ้อนลึกกลับซ้ำซ้อนกันอยู่หลายๆ ชั้น แม้แต่ความหมายของคำว่าธรรมะ ธรรมะเพียงคำเดียว ลึกกลับซ้ำซ้อนกันอยู่ แล้วแต่จะมองในแง่ไหนหรือจะมองในชั้นไหนระดับไหน

ขอได้โปรดนำไปพิจารณาให้มันคล่องแคล่ว ทุกความหมายทุกชั้น แล้วจะได้ใช้เป็นประโยชน์ทันเวลาทันท่วงทีที่เหตุการณ์มันเกิดขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของบุตรตถาคตมันก็จะง่ายขึ้น มันอยู่ในวิสัยที่ทำได้แน่นอน

ผมขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

ความเติบโต

ธรรมบรรยายเรื่อง **แก่นของพระธรรม**

แก่นักศึกษาและอาจารย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางแสน

เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณปิยรัตน์ เศรษฐศิริไพบูลย์

ผู้ตรวจทาน คุณสุภาพร คงเพิ่มวงศ์

แก่นของพระธรรม

ท่านที่เป็นครูบาอาจารย์ทั้งหลาย

อาตมาขอแสดงความยินดีในการมาของท่านทั้งหลายในลักษณะเช่นนี้ ซึ่งเป็นการช่วยกันทำให้ธรรมะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์มากขึ้นตามพระพุทธประสงค์ เป็นหน้าที่ของเราที่จะทำให้ธรรมะเป็นประโยชน์แก่โลกตามพระพุทธประสงค์ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า การเกิดขึ้นในโลกนี้ของตถาคตนั้น จะให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่อุฏลแก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์ การมีศาสนาหรือธรรมวินัยของตถาคตอยู่ในโลกนี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่อุฏลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์ ถึงแม้ว่าเมื่อตถาคตล่วงลับไปแล้ว บริษัททั้งสี่จะยังสืบธรรมวินัยไว้ในโลกนี้ เพื่อประโยชน์แก่อุฏลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์

ท่านทรงแสดงความหวังไว้ถึง ๓ สถาน ว่าการที่ตถาคตเกิดขึ้นมาในโลกก็ดี การมีศาสนาคำสอนขึ้นมาก็ดี การช่วยรักษาคำสอนไว้สืบๆ กันไปก็ดี ล้วนแต่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ความสุขเกื้อกูลแก่สัตว์โลกทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์ เราที่ตั้งใจจะสนองพระพุทธประสงค์อันนี้คือทำให้ธรรมวินัยเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์

เทวดาในที่นี้จะหมายถึงเทวดาในสวรรค์ก็ตามใจ แต่ความหมายกว้างขวางทั่วไปของคำว่าเทวดานั้น คือพวกคนที่ไม่รู้จักเหงื่อ ใครเป็นอยู่ได้โดยไม่ต้องรู้จักเหงื่อ สบายดี นี้ก็เรียกว่าเทวดา คนที่ยังต้องอาศัยเหงื่อ ยังอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่ หรืออะไรอยู่นี้ก็เรียกว่ามนุษย์ ทั้งเทวดาและมนุษย์ยังต้องการธรรมะ ไม่ใช่ว่าเป็นเทวดาแล้วไม่ต้องการธรรมะ เทวดาก็ยังมีกิเลส เทวดาก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย เหมือนกับมนุษย์ ฉะนั้นจึงต้องการธรรมะทั้งเทวดาและมนุษย์

เราช่วยกันสืบพระธรรมไว้ในโลกนี้ก็เพื่อให้ทั้งเทวดาและมนุษย์จะได้มีความสุข นี่มันเป็นการสนองพระคุณของพระองค์ เราได้ร่วมมือกันกระทำเพื่อสนองพระคุณของพระองค์ในการทำประโยชน์ให้แก่เทวดาและมนุษย์ อาตมาจึงยินดีในการที่ได้ร่วมมือกันกระทำอย่างนี้ จึงแสดงความยินดีในการมาของท่านทั้งหลายในลักษณะอย่างนี้ นี่เป็นข้อแรกที่ขอแสดงความรู้สึก

ที่นี่ยากจะพูดถึงข้อที่ว่า เรามานั่งกันอยู่ที่นี่ในลักษณะอย่างนี้ ซึ่งก็ต้องเรียกว่า นั่งกลางดิน แม้จะนั่งบนเสื่อบ้างก็เรียกว่านั่งกลางดิน อันนี้ก็เป็นความ

มุ่งหมายของเรา ที่อยากจะให้ท่านทั้งหลายได้นั่งในลักษณะอย่างนี้ ที่เรียกว่านั่งกลางดิน ที่จริงจะไปชนเอาเก้าอี้มาก็ได้ หรือไปนั่งในห้องประชุมที่มันมีเก้าอี้ก็ได้ แต่เห็นว่ามันไม่เข้ารูปกัน มันมีประโยชน์น้อย ขอให้นั่งในลักษณะอย่างนี้ที่เรียกว่ากลางดิน

เพื่อจะเป็นการง่ายแก่การที่เราจะระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้ประสูติกลางดิน ตรัสรู้กลางดิน สอนกลางดิน เป็นอยู่กลางดิน แล้วก็นิพพานกลางดิน ถ้าใครยังไม่ทราบ ก็ขอให้ทราบ ถ้าใครทราบอยู่แล้ว ก็ขอให้ทำจิตใจให้เข้าถึงความหมายอันนี้ให้มากขึ้น เอาจมื่อลูบดิน แสดงความพอใจที่ดินว่าเป็นที่ประสูติของพระพุทธเจ้า เป็นที่นั่งตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นที่แสดงธรรมของพระพุทธเจ้า ที่อยู่อาศัยของพระพุทธเจ้า นิพพานคือตายของพระพุทธเจ้า เพื่อจะให้เราสรุปความหมายได้ว่าพระพุทธเจ้าท่านมีชีวิตอยู่กับพื้นดิน เราอยากอยู่ดีก อยู่อกอยู่วิมาน คงจะพบกันยาก เมื่อคนหนึ่งชอบอยู่กลางดินหรืออยู่กลางดิน คนหนึ่งจะไปอยู่บนวิมาน นี่มันก็พบกันยาก

ฉะนั้นอย่างน้อยเรามาทำความรู้สึกกันที่นี่ ว่าพระพุทธเจ้าประสูติที่สวนลุมพินีใต้ต้นไม้ที่กลางดิน และเมื่อท่านตรัสรู้ก็นั่งกลางดินที่ริมตลิ่งที่โคนต้นไม้ที่เรียกกันว่าต้นโพธิ์เดี๋ยวนี้ ที่เป็นต้นมะเดื่อ ตระกูลมะเดื่อ แต่เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าไปตรัสรู้ที่โคนของต้นไม้ไหน ต้นไม้นั้นจะถูกเรียกว่าต้นโพธิ์ไปหมดไม่ว่ามันจะเป็นต้นอะไรมาก่อน ถ้าพระพุทธเจ้าไปนั่งตรัสรู้ใต้ต้นมะม่วง ต้นมะม่วงต้นนั้นก็จะกลายเป็นต้นโพธิ์ โพธิ์ อย่างนี้เป็นต้น

ทีนี้เมื่อท่านแสดงธรรมตามปกติ ก็พบกันที่ไหนก็ตรงนั้น มันก็มักจะเป็นในอุทยาน หรือตามถนน ริมถนนหนทางที่ไหนก็ได้ แต่ต้องรู้ว่าโรงธรรมในวัดของพระพุทธเจ้านั้นก็พื้นดิน ภูมิของพระพุทธเจ้าก็พื้นดิน ไปดูได้ที่ประเทศอินเดีย ที่ยังมีซากอยู่เดี๋ยวนี้ จะมีแคร่เตี้ยๆ เตี้ยงักเตี้ยๆ นั้น วางอยู่บนพื้นดิน สูงนิดเดียว ตามวินัย ในที่สุดท่านก็นิพพานกลางดินใต้ต้นสาละ ในอุทยานแห่งหนึ่ง เรียกว่าบนพื้นดิน จะปูผ้าลงบนพื้นดิน หรือว่าจะมีเตี้ยๆ สูงเพียงฝ่ามือวางก็เรียกว่าพื้นดิน เรียกว่าท่านนิพพานกลางดินอย่างนั้น นี่ระลึกด้วยพุทธานุสสติอันสูงสุดอย่างนี้ แล้วจะระลึกง่ายเมื่อเรามานั่งกันกลางดินในสภาอย่างนี้

ฉะนั้นการมานั่งพูดกันกลางดินในสภาอย่างนี้จึงได้เปรียบว่าการที่จะไปนั่งพูดกันในห้องประชุมอันหรูหรา เว้นเสียแต่มีความจำเป็นอย่างอื่น แล้วเราก็ได้นั่งใต้ต้นไม้ด้วย ในแบบเดียวกันกับที่ว่าประสูติใต้ต้นไม้ ตรัสรู้ใต้ต้นไม้ สอนใต้ต้นไม้ นิพพานใต้ต้นไม้ ต้นโพธิ์นั้นรู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้ว แต่ต้นสาละที่ประสูติและนิพพานนั้น เรานำมาปลูกไว้เป็นตัวอย่างที่หน้าตึกหลังนั้น ตึกที่เรียกว่าโรงหนัง ไปศึกษา ไปสังเกตดู เรียกว่าต้นสาละที่แท้จริง ที่เอาพันธุ์เมล็ดมาจากประเทศอินเดีย จะเก็บไปไปเป็นที่ระลึกสักใบหนึ่งก็ได้ว่าเป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าท่านประสูติ หรือว่าเป็นที่ระลึกในการมาสวนโมกข์ก็ได้ นี่ขอแสดงความรู้สึกที่เป็นเจตนาในการที่เราจะนั่งพูดกันกลางดิน

ทีนี้สำหรับคำว่า สวนโมกข์ คำนี้แปลว่า เกลี้ยง ถ้าเป็นศัพท์ชาวบ้านแปลว่าเกลี้ยง ไม่มีอะไรเกาะ จับ แปะแป้น ถ้าเป็นภาษาธรรมะก็แปลว่าหลุดพ้นไป หลุดพ้นไป คือไม่มีอะไรจับเอาไว้ได้ คำว่า โมกข์ แปลว่า เกลี้ยง เป็นภาษา

ชาวบ้านชาวเมือง ก็เพื่อให้เกลี้ยงจากกิเลส สะอาดจากกิเลส เกลี้ยงจากความทุกข์ คือไม่มีความทุกข์ ให้จิตใจมันเกลี้ยง เมื่อจัดไว้ตามธรรมชาติอย่างนี้ จิตใจมันเกลี้ยงง่าย พอเข้ามาในสถานที่เช่นนี้ จิตใจมันเกลี้ยงไปเอง เพราะว่ามันไม่มีอะไรที่จะเข้าไปปรุงแต่งจิตใจให้ยุ่ง ไม่เหมือนกับเข้าไปในร้านค้า หรือในที่ที่มันมีอะไรยั่วให้จิตใจมันยุ่ง เรามาในที่ธรรมชาติอย่างนี้มันเกลี้ยง โดยธรรมชาติมันแวดล้อมให้จิตใจมันเกลี้ยง คือให้มันหยุดปรุงแต่ง

ฉะนั้นเราจึงมีจิตใจเกลี้ยงได้โดยง่าย จะรู้สึกว่ายสบายใจไปแบบหนึ่งทีเดียว พอเข้าไปในที่อย่างนี้จิตใจมันเกลี้ยง เพราะสิ่งทั้งปวงนี้มันไม่ปรุงแต่งให้จิตใจเกิดความรู้สึกว่ามีอะไรที่เป็นตัวกูหรือเป็นของกู เมื่อไม่มีความรู้สึกเป็นตัวกูของกูอยู่ในใจ ใจมันก็เกลี้ยง เราก็รู้สึกสบาย เยือกเย็น หยุด เกลี้ยง เรียกว่าเกลี้ยง

ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายศึกษาความเกลี้ยงแห่งจิตใจจากภายในความรู้สึกของตนเองให้ได้ด้วย ให้รู้ว่าความเกลี้ยงแห่งจิตใจเมื่อกิเลสไม่รบกวนนั้นมันเป็นอย่างไร แล้วขอให้เก็บความรู้สึกนี้ไว้ในความจำ เอาติดไปด้วย ถ้าไปกรุงเทพฯ แล้วจิตมันยุ่งขึ้นมา ก็นึกถึงความที่จิตมันเกลี้ยงเมื่อนั่งอยู่ที่ตรงนี้ มันจะช่วยได้มาก มันจะมีประโยชน์ พยายามชิมรสของความเกลี้ยงแห่งจิตใจ คือรสของพระธรรม ให้รู้สึกไว้ให้ดี ให้ชิม ให้รู้สึกจริงๆ จะได้จำไว้แม่นยำ ว่าความเกลี้ยงนั้นมันเป็นอย่างไร จะได้จำเอาไปใช้ให้เป็นประโยชน์เมื่อกลับไปในสถานที่ที่ทำให้จิตใจมันวุ่น มันปรุงแต่ง มันยุ่งเหยิง มันไม่เกลี้ยง

คำว่าเกลียดนี้ เป็นภาษาธรรมะสูงสุดก็แปลว่าหลุดพ้น ก็คือนิพพาน นั่นเอง จิตที่เกลียดจากสิ่งปรุงแต่งนั้นถึงจะบรรลุนิพพานได้ ฉะนั้นขอให้พอใจ จิตที่จะเกลียดจากกิเลส เกลียดจากความทุกข์แล้วก็ยังเป็นนิพพาน ที่มาสวนโมกข์ ก็เป็นโอกาสจะได้ศึกษาธรรมชาติภายนอก เช่น ฟันที่ต้นไม้ต้นไถ่ที่มันไม่ชวนให้เกิดการปรุงแต่ง นี้เรียกว่าศึกษาธรรมชาติภายนอก แล้วก็ยังศึกษาธรรมชาติ ภายในคือจิตใจของเราเอง ทำความรู้จักแก่จิตใจของเราเองว่าเป็นอย่างไร นี้เรียก ศึกษาธรรมชาติภายใน

ศึกษาธรรมะจากธรรมชาติจะรู้จริงกว่าศึกษาจากหนังสือ หรือแม้จาก คำสอน หนังสือหรือคำสอนมันก็เป็นการศึกษาช่วยให้อ่านจึกศึกษาจากภายใน ฟังแล้ว เอาไปปฏิบัติ การปฏิบัติมันเป็นการศึกษาจากภายใน เต็มนี้ธรรมชาติช่วย ได้มาก ให้ศึกษาทั้งจากภายนอกและภายใน ว่าธรรมชาติอันสงบนั้นมันเป็น อย่งไร แล้วมันแวดล้อมจิตใจของเราให้เป็นอย่างไร เรารู้จักต่อจิตใจของเราใน ภายในว่าเป็นอย่างไร นี้จะทำให้ศึกษาธรรมชาติได้ดี

ท่านอย่าได้ประหลาดใจถ้าอาตมาจะพูดว่าธรรมชาติสอนดีกว่าคนสอน พระพุทธเจ้าท่าน พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงมุ่งหมายอย่างนี้ คือให้รู้เอง เห็นเอง สันติภูริโก นั่นก็คือธรรมชาติสอน ที่คนสอน ได้ยินได้ฟังนี้ได้อะไรนั้นมันก็ยังไม เท่ากับว่าธรรมชาติมันสอน คือสัมผัสธรรมชาติภายนอกภายในเกิดความรู้ อะไรขึ้นมา อย่างนี้เรียกว่าธรรมชาติสอน ธรรมชาติสอนนี้สอนได้มาก สอน ได้ลึก สอนได้จริง สอนได้แจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งกว่าคนด้วยกันสอน ถ้าจะฟังหรือ

จะอ่านที่คนด้วยกันสอนก็เพื่อไปทำเสียใหม่ ให้เปลี่ยนเป็นธรรมชาติสอน สอนด้วยความรู้สึกที่เกิดขึ้น แล้วก็ชิมความรู้สึกที่เกิดขึ้น

ถ้าอ่านภาษาบาลีเขาเรียกว่า เสวยความสุขด้วยนามกาย ความรู้หรือการศึกษาในพระพุทธศาสนานี้ท่านแบ่งไว้เป็นสามขั้นตอน ข้อที่หนึ่ง ได้ยิน ได้ฟัง ได้เล่า ได้เรียน เหมือนที่เรียนๆ กันอยู่นี้เรียกว่า สุตะ เป็นความรู้เพียงขั้นนี้เท่านั้น ไม่มากมายอะไร ทีนี้ขั้นต่อไป ไปคิด ไปนึก ไปพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา รู้สึกเข้าไปอีก เข้าใจมากเข้าไปอีก ตอนนี้ท่านเรียกว่าแห่งตลอดด้วยปัญญา เป็นการแห่งตลอดด้วยปัญญา ทีนี้เมื่อได้ผ่านไป ได้ประพฤติหรือได้สำเร็จ ในความรู้ถึงขั้นสุดท้าย จะได้ชิมรสของพระธรรมแท้ ในความรู้สึกนั้น ตอนนี้ท่านเรียกว่า เสวยสุขด้วยนามกาย นามกายคือฝ่ายจิตใจ เสวยสุขที่เกิดจากธรรมะนั้นด้วยจิตใจคือด้วยนามกาย ตอนสุดท้ายเรียกว่าเสวยสุขด้วยนามกาย อันนี้จะมีได้ต่อเมื่อปฏิบัติธรรมสำเร็จ เป็นความรู้ขั้นสุดท้าย มีอยู่เป็นขั้นสุดท้าย

หนึ่ง รู้อย่างศึกษาทั่วไป สอง แห่งตลอดด้วยปัญญา สาม เสวยสุขด้วยนามกาย ฉะนั้นถ้าใครไม่ได้เสวยรสแห่งพระธรรมด้วยนามกายยังไม่เรียกว่ารู้ธรรมะถึงที่สุด ขอให้เอาไปแห่งตลอดด้วยปัญญาและปฏิบัติ แม้ในภายในไม่ใช่ปฏิบัติภายนอก คือไม่ต้องทำท่าทาง ไม่ต้องอะไร ให้มันแจ่มแจ้ง ให้จิตมันทำลายกิเลสในภายในของมันเอง แล้วก็มีความสุขด้วยนามกายเป็นแน่นอน นี่ก็จำไปด้วยเถอะว่าเดี๋ยวนี้เราเพียงแต่ได้ยินได้ฟัง หรืออาจจะแห่งตลอดด้วยปัญญาได้บ้าง หรืออาจจะเสวยสุขด้วยนามกายได้บ้างโดยอ้อม เช่น จิตมันว่างไปจากการปรุงแต่ง แต่ยังไม่สมบูรณ์ ต้องเอาไปปฏิบัติให้เต็มที่ แล้ว

ให้ได้สวดยความสุขด้วยจิตใจโดยตรงให้เต็มที่ สวดยสุขด้วยนามกาย และจะได้เตรียมตัวให้มันเป็นขั้นตอน ให้สำเร็จได้ทุกขั้นตอนก็แล้วกัน นี่ก็บอกให้เป็นทางสังเกตจะได้เตรียมตัวให้เหมาะสม หรือว่าจะได้ปฏิบัติไต่เต้าไปอย่างมีผล

เอาละ, ทีนี้ก็จะพูดถึงตัวธรรมะ ซึ่งเป็นการแสดงธรรม หรือปาฐกถาธรรมตามความประสงค์ของท่านทั้งหลายต่อไป ในหมายกำหนดการนั้นเห็นเขียนไว้ว่าให้กล่าวโดยหัวข้อว่า **แก่นพุทธศาสนา** ในการบรรยายครั้งแรกนี้ อาตมาต้องขอเปลี่ยน เพราะว่าคำบรรยายชื่อแก่นพุทธศาสน์นั้น เคยบรรยายแล้ว แล้วเขาก็พิมพ์หนังสือแพร่หลายแล้ว แล้วก็ชื่อนั้นด้วย ชื่อแก่นพุทธศาสน์มันมีเป็นหนังสืออยู่เล่มหนึ่งแล้ว

ถ้าวันนี้จะอธิบายโดยหัวข้อว่าแก่นพุทธศาสน์อีกแล้วมันไปเกิดพิมพ์เข้า มันก็จะมีชื่อเหมือนกัน มันจะยุ่ง นี่เราก็ป้องกันการยุ่งนี้เสียโดยไม่ใช้หัวข้อว่าแก่นพุทธศาสนา แต่จะใช้คำที่คล้ายๆ กัน ว่าจะพูดเรื่อง **แก่นของพระธรรม** ขอให้สนใจคำว่าแก่นของพระธรรม มันมีคำคล้ายกันอยู่ แก่นกับแก่น แก่นนั้นเป็นสาระ เป็นของแข็งให้ทรงตัวอยู่ได้อย่างมั่นคงเรียกว่าแก่น เหมือนกับแก่นไม้อย่างนี้ แก่นพระธรรมก็เป็นอย่างหนึ่ง

ทีนี้ แก่น หมายความว่าแก่นกลาง แก่นที่จะทำให้ประสานกันอยู่ได้ เป็นแก่น แก่นของพระธรรม เกือบคล้ายกัน ใช้แทนกันได้ แก่นกับแก่น แต่ว่าแก่นนี้มันเป็นความหมายหนึ่ง เป็นแก่น เป็นที่เกาะ เป็นที่ตั้ง เป็นที่อาศัย อย่างนี้เหมือนกับโครง โครงร่างข้างในที่มีเนื้อหนังหุ้มห่ออยู่ข้างนอก เรากำลังจะพูดถึงพระธรรม มีแก่นอย่างไร ก็จะพูดถึงคำว่าพระธรรมกันเสียก่อน

ธัมมะป็นภาษาบาลี พระธรรมเป็นภาษาไทย นี่เป็นคำที่พิเศษตรงที่ว่า ไม่อาจจะแปลเป็นภาษาอื่นได้ ต้องคงไว้ตามภาษาเดิมคือภาษาอินเดีย เช่น พระธรรมนี้เราก็ไม่แปล เราเอามาใช้ชื่อว่าพระธรรมในภาษาไทย พระธรรมก็กลายเป็นภาษาไทยไปแล้ว พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้ไม่อาจจะแปลเป็นภาษาอื่น แปลก็ได้ แต่มันไม่ถูก มันไม่ครบตามความหมาย เพราะความหมายมันมากเกินไป เดียวก็จะรู้ได้เองว่าทำไมมันจึงแปลไม่ได้

ครั้งแรกพวกฝรั่งเขาอวดดี เขาจะแปลคำว่าพระธรรมนี้เป็นภาษาอังกฤษ เขาก็แปล เอาคำนี้แปลออกมา มันก็ไม่หมด แปลออกมาอีกคำมันก็ไม่หมด ได้ยินว่าแปลเป็นภาษาอังกฤษตั้งสามสิบกว่าคำแล้วมันก็ไม่หมดความหมายของพระธรรม ฝรั่งเลยยอมแพ้ รับเอาคำว่าธรรม พระธรรมนี้เข้าไปไว้เป็นคำอังกฤษในปทานุกรมอังกฤษไปเลย แต่เฉยใจเขาไปใช้รูปศัพท์ที่เป็นสันสกฤต

ฉะนั้นถ้าเราไปดูดิกชันนารีของฝรั่ง คำว่าธรรมะนี้มีมันจะเป็นรูปสันสกฤต ว่า *ธรรม* *ธรรม* นี้สันสกฤต เป็นนามแปลว่าธรรมะ เป็นคุณศัพท์ว่า ธรรมิกะ ถ้าเป็นบาลีก็ ธัมมะ ธัมมิกะ ไทยเรานี้ใช้บาลี ฉะนั้นเราจึงมีคำว่าธรรมะ ธรรมิกะ ฝรั่งเขาไปนิยมสันสกฤต เขาใช้รูปศัพท์สันสกฤต คำว่าธรรมะ *ธรรม* หรือธรรมิกะ นี้ก็อยู่ในปทานุกรมอังกฤษแล้ว มันจะแปลออกเป็นเพียงความหมาย คำใดคำหนึ่งในภาษาอังกฤษนั้นมันไม่พอ เดียวจะรู้ว่าทำไมจึงไม่พอ

ที่นี้ธรรมะนี้ ฉะนั้นก็แทนคำว่าศาสนาก็ได้ แทนคำว่าพระศาสนาก็ได้ ระบบพระศาสนาก็เรียกว่าธรรมะก็ได้ ในอินเดียโบราณนั้น เขาใช้คำว่าธรรมะ

เมื่อเราเดี๋ยวนี้ใช้คำว่าศาสนา ในอินเดียสมัยโน้นเขาใช้คำพูดว่าธรรมะ ท่านถือธรรมะอะไร ท่านชอบใจธรรมะอะไร ก็เหมือนกับพวกเราเดี๋ยวนี้ก็พูดว่าถือศาสนาอะไร ชอบศาสนาอะไร ระบบธรรมะเป็นที่ต้องการของมนุษย์สำหรับจะใช้เพื่อดับความทุกข์ ธรรมะมีความหมายมาก แต่ความหมายสำคัญมันก็คือดับทุกข์ ในฐานะที่ท่านทั้งหลายเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ท่านก็ต้องรู้ธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ในฐานะที่ท่านทั้งหลายเป็นครู ท่านก็ต้องรู้ธรรมะสำหรับความเป็นครู

ฉะนั้นคำว่า ครู ครุนี้แปลว่า ผู้เปิดประตูให้สัตว์ออกมาเสียจากคอกขังแห่งความทุกข์คือกิเลส ในเมืองไทยเราแปลคำว่าครุว่า ผู้หนัก ผู้มีบุญคุณหนัก แต่ภาษาอินเดียนี้ ผู้รู้ภาษาเขาบอกว่ามันแปลว่าเปิดประตู ถ้าเปิดประตูแห่งจิตใจ จิตใจถูกขังอยู่ในคอกของอวิชชา ในเล่มมีด آهنมีด สกปรกหาความสุขไม่ได้ อยู่ในคอกอวิชชา ทีนี้ครุ ครุนี้เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาน ให้วิญญานออกมาเสียจากคอกแห่งอวิชชา มาสู่แสงสว่างมีอากาศสะอาดสบาย

ปทานุกรมธรรมดาเขาจะแปลคำว่าครุว่า “ผู้นำในทางวิญญาน” ปทานุกรมธรรมดาในประเทศอินเดียจะแปลคำว่าครุนี้ว่า *Spiritual Guide* เป็นมีคคุเทศก์ในทางวิญญาน แต่ความหมายเดียวกับคำว่าเปิดประตู เปิดประตูทางวิญญาน ก็ออกมาๆ นำออกมาเสียจากคอก จากเล่ม آهنมีด آهنมีด สกปรก นี่หน้าที่ของครุ เปิดประตูดวงวิญญานให้สัตว์ออกมาเสียจากคอก ที่กักขัง ฉะนั้นท่านจะต้องรู้ธรรมะสำหรับเปิดประตูคอกให้สัตว์ออกมาเสียจากคอกอวิชชาอีกส่วนหนึ่งด้วย

ธรรมะในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ก็มีอยู่อย่างหนึ่ง ช่วยตัวเอง ธรรมะในฐานะที่เป็นครูก็มีอยู่อย่างหนึ่งที่จะช่วยผู้อื่น เราเกิดมามีหน้าที่ต้องรู้ถึงสอง ธรรมะ ช่วยตัวเองและช่วยผู้อื่น และธรรมะนั้นแหละ มันจะช่วยทั้งตัวเองและช่วยผู้อื่น เดียวก็จะเข้าใจได้ แต่มีข้อปลีกย่อย หรือมีวิธีการที่แตกต่างกันบ้าง ทำไมท่านมีความรู้แล้วท่านยังสอนไม่ได้ ท่านต้องไปเรียนวิชาครู ไปสอบวิชาครู อีกส่วนหนึ่งจึงจะสอนได้ เพราะมีแต่ความรู้ มันก็รู้ แต่ว่าไม่รู้วิธีเปิดประตูเพื่อ แจกจ่ายผู้อื่นมันก็ไม่สมบูรณ์ ฉะนั้นเราจะต้องเรียนอีกส่วนหนึ่งคือว่ารู้จักเปิดประตู

ฉะนั้นท่านทั้งหลายจงตั้งใจสนใจที่จะศึกษาธรรมะ ทั้งสองสถาน คือในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ก็ให้เป็นมนุษย์ให้ได้ดีโดยสมบูรณ์ และในฐานะที่เป็นครู ก็ให้สามารถทำหน้าที่ของครูเป็นอย่างดีแล้ว สองอย่างแล้ว

ทีนี้ถ้าท่านมีหน้าที่พิเศษอย่างอื่นอีกก็ต้องไปหาเอาอีก หาเพิ่มเติมเพื่อทำหน้าที่พิเศษนั้นอีกต่างหาก เช่น เป็นบิดามารดา เป็นบุตร เป็นธิดา เป็นอะไรก็สุดแท้ ก็หาธรรมะสำหรับความเป็นอย่างนั้นไว้อีกต่างหากให้มันเพียงพอ แต่เดี๋ยวนี้เรามองเห็นเฉพาะหน้านี้ว่าเรามีสักสองหน้าที่ใหญ่ๆ คือเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เป็นครูที่ถูกต้อง ก็คงจะพ้นจากข้อครหา

ทีนี้จะพูดถึงธรรมะในความหมายที่กว้างที่สุดก่อน ที่ว่าจะจะเป็นแก่นได้ อย่างไร ธรรมะเป็นภาษาบาลีมีความหมายแยกกันเป็น ๔ ความหมาย ความหมายที่หนึ่ง ธรรมะในฐานะที่เป็นธรรมชาติ ความหมายที่สอง ธรรมะในฐานะ

ที่เป็นกฎของธรรมชาติ ความหมายที่สาม ธรรมะในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ความหมายที่สี่ ธรรมะในฐานะที่เป็นผลอันเกิดมาจากหน้าที่ ถ้าท่านเข้าใจความหมายสี่อย่างนี้แล้วต่อไปจะสะดวกที่สุด จะง่ายที่สุดในการที่จะศึกษาธรรมะให้รู้แจ่มแจ้ง แดกฉาน และสมบูรณ์ ถ้าท่านจะไม่ให้เสียเวลาเปล่า แล้วก็ช่วยจำไว้ให้ดี ว่าความหมายสี่ความหมายนี้จะช่วยให้ท่านศึกษาธรรมะในอนาคตได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง แดกฉาน สมบูรณ์ ธรรมะ แปลว่า ธรรมชาติ ถ้าแปลโดยตัวเดียว ธรรมะนี้แปลว่าธรรมชาติ

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมะ นั่นคือตรัสรู้เรื่องของธรรมชาติ ท่านตรัสรู้ในสี่ความหมาย ตัวธรรมชาติเองด้วย ตัวกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ทั้งหลายด้วย ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติด้วย ที่ว่าชาวอินเดียนเขาแปลคำธรรมะว่าแปลว่าหน้าที่ก็หมายถึงความหมายที่สามนี้ แล้วผลที่ได้รับจากการปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติด้วย นี่สี่ความหมาย หนึ่งตัวธรรมชาติ สองตัวกฎธรรมชาติ สามตัวหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ สี่ผลจากหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ จัดได้เป็นสิ่งประภทอย่างนี้ แต่อาจจะแจกรายละเอียดออกไปมากมายแล้ว ไม่สิ้นสุด

อ้าว, ตรงนี้ก็ลองคิดดู ขอฟุดเตือนสักทีว่า มันมีความหมายกว้างๆ ถึงสี่อย่างนี้ สี่ความหมายนี้ แล้วจะเอาคำแปลในภาษาอังกฤษคำไหน มาใช้แปลคำว่าธรรมะให้ได้ความหมายครบทั้งสี่ประการนี้ มันก็ไม่มี ก็ต้องยอมแพ้ ก็ต้องใช้คำว่าธรรมะ คำเก่า คำเดิมไปตามเดิม แล้วก็รู้จักแยกแยะความหมายของคำว่าธรรม หรือธรรมะ หรือพระธรรมเป็นสี่ความหมาย พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม

พระธรรมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นเรื่องของธรรมะที่ความหมายนั่นเอง

ถ้าบอกแต่ว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ไม่รู้ว่าสอนอะไร ถ้าเราสอนธรรมะ สอนธรรมชาติที่ความหมาย เราก็อธิบายได้ ความหมายที่หนึ่ง ตัวธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามปกติ ตัวธรรมชาติทั้งหลายนี้ ที่มีรูปก็มี ไม่มีรูปก็มี มีการปรุงแต่งก็มี ไม่มีการปรุงแต่งก็มี ที่อยู่ในตัวเราก็อธิบายได้ อยู่ในตัวเราก็อธิบายได้ อยู่ทั่วไปในจักรวาลก็มี ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ นับตั้งแต่ว่าง บรรยากาศ ดวงดาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ อะไรต่างๆ กระทบโลก ในโลกนี้มีอะไรๆ อย่างที่มี รวมทั้งพวกเราที่นั่งอยู่ที่นี้ ทั้งหมดนี้เรียกว่าธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นธรรมชาติที่เป็นข้างนอกตัวเรา มันไม่ค่อยเกี่ยวกับเรา ที่มันเกี่ยวกับเราคือในตัวเรา เพราะว่าความทุกข์ ความสุข มันจะเกิดในตัวเรา

ฉะนั้นเรารู้จักธรรมชาติในตัวเราเสียให้มากให้เต็มที่ **ธรรมชาติในตัวเราที่เป็นรูปธรรมคือร่างกาย** นี้ฝ่ายวัตถุ ที่เป็นนามธรรมก็คือจิตใจ รู้สึกคิดนึกอะไรได้นั้นแหละคือ นามธรรม เรียกว่าทั้งรูปและทั้งนามก็เป็นธรรมชาติ ประกอบขึ้นเป็นคนเราคนหนึ่งๆ นี้ก็เรียกว่าธรรมชาติ เป็นกายแปลว่าห่อหุ้ม ห่อหุ้มแห่งธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบกันเข้าเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ส่วนต่างๆ รวมกันเป็นร่างกายหนึ่งร่าง นี้เรียกว่าธรรมชาติ ดูตัวธรรมชาติที่ภายในที่เป็นตัวเราอย่างนี้ให้ดีๆ นี้เรียกว่ารัฐธรรมนูญที่เป็นธรรมชาติ ในความหมายว่าเป็นธรรมชาติ

ที่นี้ความหมายที่สอง ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ ตั้งต้นมาตั้งแต่ ท้องฟ้าทั้งสิ้น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ดวงอะไรทั้งหลาย โลกนี้ด้วย ล้วนแต่มีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ แม้แต่ดวงอาทิตย์นั้นก็กฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ มันไม่พ้นจากอำนาจกฎของธรรมชาติไปได้ จะมาเป็นดวงดาวอะไร อะไรๆ ก็ดวง มันก็ยังคงอยู่ใต้กฎของธรรมชาติ ฉะนั้นในจักรวาลถึงจะมีอยู่ที่จักรวาลก็ตาม ล้วนแต่ว่าอยู่ใต้กฎของธรรมชาติ จักรวาลของเรามีพระอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง มีดาวบริวารมากมาย จักรวาลนี้ก็อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ จักรวาลอื่นก็ร้อย ก็พัน ก็หมื่นจักรวาลก็ล้วนแต่อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ

เมื่อรู้จักคำว่ากฎของธรรมชาติมันควบคุมสิ่งทั้งปวงอยู่ สิ่งทั้งปวงมีเหตุ มีปัจจัย แล้วสิ่งทั้งปวงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย มีความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความเป็นตถตา คือความเป็นอย่างนั้น นี้เรียกว่ากฎของธรรมชาติ ถ้ามนุษย์รู้จักจะแก้ปัญหามาก ถ้าเรารู้เรื่องกฎของธรรมชาติแล้วจะแก้ปัญหามาก จะสร้างสรรค์อะไรได้มาก ที่เราพัฒนาสร้างสรรค์อะไรต่างๆ ได้ กระทั่งมียานพาหนะไปดวงจันทร์ไปอะไรก็ได้ นี่ก็เพราะว่ารู้เรื่องกฎของธรรมชาติ ถ้าไม่อย่างนั้นไปไม่ได้ ทำไม่ได้ แต่นั่นมันเป็นเรื่องภายนอกไปดวงจันทร์ได้ก็ไม่วิเศษอะไร ดับทุกข์ไม่ได้ ฉะนั้นรู้กฎธรรมชาติในภายในตัวเรากันดีกว่า ที่มันจะดับทุกข์ได้ ในตัวเรามีกฎธรรมชาติอย่างไร เราจะต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายอย่างไร รู้กฎธรรมชาตินี้ดีกว่า จะแก้ปัญหาก็จะทำให้ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีความหมายอะไร ไม่มีอะไรที่จะย้ายหัวใจเราเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปเช่นนั้นเอง ตามกฎของธรรมชาติ เราไม่เป็นทุกข์

ถ้าเราจะแบ่งตัวเราเป็นผม ขน เล็บ ฟันหนัง ๓๒ อย่างนี้ แต่ละอย่างก็มีกฎของธรรมชาติสิงอยู่ที่จิตใจของเรา รู้สึกคิดนึกของเราก็มีกฎของธรรมชาติสิงอยู่ ควบคุมอยู่ ต้องคิด ต้องนึกอะไรไปตามกฎของธรรมชาติ เมื่อร่างกายกับจิตใจรวมกันเข้า ประพฤติจะทำอะไร มันก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ถ้าคุณให้ตีว่าทุกๆ เซลล์ที่ประกอบกันเข้าเป็นร่างกายเราก็มีกฎของธรรมชาติกำกับอยู่ทุกเซลล์ ถ้าเราจะชิ้นแบ่งมันออกเป็นอนุ เป็นปรมาณู ทุกๆ ปรมาณูก็มีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ในทุกๆ ปรมาณูที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายของเรา

ฉะนั้นรู้ รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากฎของธรรมชาติให้ดีๆ รู้ในภายในให้มาก รู้ภายนอกมันไม่สู้ที่รู้ในภายใน เราจะรู้ได้เข้าใจ จะได้ปรับปรุงร่างกายและจิตใจให้หมดปัญหา คือไม่ต้องเป็นทุกข์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตใจ ปรับปรุงจิตใจกันเสียใหม่ไม่ให้เกิดความทุกข์ได้ ถ้าปล่อยไปตามเดิม มันเกิดความทุกข์ไปตามธรรมชาติเดิม ถ้าเรารู้จักปรับปรุงแก้ไขเสียใหม่ มันก็รู้จักใช้ธรรมชาติดีกอันหนึ่งมาควบคุมแก้ไข ไม่ให้เป็นทุกข์ได้ คือเราจะดำรงจิตใจไว้ได้ในลักษณะที่จะไม่เกิดความทุกข์ นี่คือตัวธรรมะ รู้กฎของธรรมชาติ ความหมายที่สองคือกฎของธรรมชาติ เรียกว่า ธรรมะ

ที่นี้ความหมายที่สาม คือหน้าที่ หน้าที่ *duty* หน้าที่ มีตัวธรรมชาติ มีตัวกฎของธรรมชาติประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายก็เลยต้องมีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เพราะชีวิตมันเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ มันจึงมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ ดังนั้นสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายต้องมีหน้าที่ให้

ถูกตามกฎของธรรมชาติ เช่น ต้นไม้มีชีวิต ต้นไม้ก็ทำหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ จึงจะรอดอยู่ได้ สัตว์เดรัจฉาน ก็ต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ จึงจะรอดอยู่ได้ คนเราก็ต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ จึงจะรอดอยู่ได้

ที่นี้มนุษย์เราไม่ได้ต้องการแต่เพียงว่ารอดอยู่ได้ เราต้องการให้ดีกว่านั้น ต้องอาศัยกฎของธรรมชาติ ความรู้ของธรรมชาติ ทำหน้าที่ให้ดีกว่านั้น ให้เป็นมนุษย์ที่ดีไปกว่านั้น สูงสุดขึ้นไปจนกว่าจะถึงนิพพาน

ฉะนั้นการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุนิพพานก็เป็นหน้าที่ของมนุษย์ในระดับสูงสุด นี้เรียกว่าหน้าที่ **ธรรมะคือหน้าที่** ผู้ใดทำหน้าที่คือผู้นั้นปฏิบัติธรรมะเป็นครูทำหน้าที่ของครู คนนั้นปฏิบัติธรรมะ เมื่อถือชอล์กอยู่หน้ากระดานดำ ไม่ต้องไปวัดไปวาที่ไหนก็ได้ ทุกคนแต่ละคนทำหน้าที่ของตนอยู่ที่ไหนก็มีการปฏิบัติธรรมะนั้น

เมื่อชวานาจับผานไถนาอยู่กลางนาเขาปฏิบัติธรรมะของเขาในฐานะที่เป็นชวานา กรรมกรถือสามล้ออยู่ก็เป็นการปฏิบัติธรรมะของกรรมกร ล้างท่อถนนอยู่ก็ปฏิบัติธรรมะในฐานะเป็นคนล้างท่อถนน แจวเรือจ้าง ถือสามล้อ ทุกอย่าง เมื่อเขาทำหน้าที่ของเขา เรียกว่าปฏิบัติธรรมะ แล้วเขาควรจะพอใจ แล้วเขาควรจะเป็นสุข ไม่ทิ้งชอล์กเร็วๆ แล้วไปหาอาบ อบ นวด เมื่อถือชอล์กอยู่หน้ากระดานดำนั้นแหละเป็นความสุข เพราะปฏิบัติธรรมะ พอใจ ยินดี ว่าได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ปิติเกิดขึ้นในหน้าที่ที่มีความสุขอยู่ที่ตรงนั้น นี่เป็นความสุขจริง ตามกฎของธรรมะ

ถ้าไปหาความสุขที่สถานอาบ อบ นวด นั้นเป็นความสุขหลอกลวง สุข
เผาให้ร้อน สุขเผาให้สุก เป็นสุขหลอกลวง ผู้ความสุขที่เกิดอยู่เมื่อทำหน้าที่พอใจ
ในหน้าที่ ยกมือไหว้ตัวเองว่าได้ทำหน้าที่นี้เป็นสุขจริง **สุขจริงไม่ต้องใช้เงินซื้อ**
สุขหลอกลวงต้องซื้อด้วยเงินแพงๆ เงินเดือนไม่พอใช้ต้องคอร์รัปชั่น เป็นครู
ต้องขายข้อสอบ ต้องคอร์รัปชั่นเพราะเงินเดือนไม่พอใช้

ฉะนั้นขอให้รู้สึกที่ธรรมะนี้มันสำคัญอยู่ ถ้าปฏิบัติตามนั้นแล้วมันก็มี
ความสุขมันไม่เดือดร้อน มันให้ความสุขชนิดที่ไม่ต้องซื้อด้วยเงิน พอใจว่าได้
ปฏิบัติธรรมะอยู่ ยกมือไหว้ตัวเองได้ก็มีความสุข ท่านที่เป็นครูควรสังวรไว้ให้ดี
เพราะนอกจากเป็นมนุษย์คนหนึ่งแล้ว ท่านเป็นครูเมื่อได้ทำหน้าที่ของครูแล้วก็
ควรจะยกมือไหว้ตัวเองได้ คือปิติ ปราโมทย์และเป็นสุขอยู่ที่นั่น

สรุปความว่า **หน้าที่นี้คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่** เมื่อทำหน้าที่คือการ
ปฏิบัติธรรมะ ประพฤติธรรมะ แล้วเราก็กพอใจ ว่าได้ประพฤติธรรมะ เราก็ม
มีความสุข ก็เลยสุขอยู่ที่ตรงนั่นเอง ไม่ต้องลำบากไปถึงไหน ไม่ต้องจ่ายเงิน ไม่
ต้องทำอะไรอีกหลายๆ อย่างที่เป็นความยุ่งยาก ทำหน้าที่แล้วก็มีความสุข
ทุกคนต้องทำหน้าที่ ต้นไม้ก็ต้องทำหน้าที่ ดุศึกษาเรื่องพฤษชาติดุเถิด มันทำ
หน้าที่อะไรบ้าง สัตว์เดรัจฉานก็ทำหน้าที่ มนุษย์ก็ทำหน้าที่ แต่ว่าหน้าที่ของ
มนุษย์มันกว้างขวางกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะเราต้องศึกษามาก ทำหน้าที่ช่วย
ตัวเอง ทำหน้าที่ช่วยผู้อื่นให้ไปถึงจุดหมายปลายทางสูงสุดคือพระนิพพานกันทั้ง
นั้นเป็นหน้าที่ ความหมายที่สามคือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาตินี้เรียกว่าธรรมะ

ที่นี้ ความหมายที่สิ้นสุดท้ายคือผลเกิดจากหน้าที่ เมื่อปฏิบัติหน้าที่แล้ว ก็มีผลเกิดขึ้นแล้ว เช่น เราทำนาได้ข้าวเปลือก หรือว่าทำงานทำการแล้วก็ได้ผล ของการงาน อย่างนี้ปฏิบัติธรรมะแล้วก็ได้ผลของการปฏิบัติธรรมะ เช่น บรรเทา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ลงไป ความทุกข์ดับลงไป สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป จนถึงนิพพาน นี้เรียกว่าธรรมะในฐานะที่เป็นผลอันเกิดจากการทำหน้าที่

ฉะนั้นจำไว้ให้ติด ธรรมะทั้งหลาย ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้น หรือว่าเท่าไร ก็ตาม มันจะรวมอยู่ในความหมายสี่ความหมายนี้ ธรรมะที่หนึ่งพระพุทธเจ้า ทรงแสดงไว้ในฐานะที่มันเป็นธรรมชาติ ธรรมะพวกหนึ่งพระองค์ทรงแสดง ไว้ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ เช่น เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ธรรมะ พวกหนึ่งทรงแสดงไว้ในฐานะเป็นหน้าที่ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา ธรรมะพวก หนึ่งทรงแสดงไว้ในฐานะเป็นผลของการทำหน้าที่คือ มรรคผลนิพพาน

ธรรมะทั้งหมดที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ แบ่งได้เป็นสี่พวก สี่ ความหมายอย่างนี้มันเป็นตัวธรรมชาติอย่างหนึ่ง เป็นตัวกฎของธรรมชาติอย่าง หนึ่ง เป็นตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่ง เป็นตัวผลเกิดจากหน้าที่นั้น อย่างหนึ่ง ถ้าท่านสนใจจำไว้ ศึกษาให้แม่นยำ ต่อไปจะเข้าใจธรรมะได้โดยง่าย โดยสะดวก ถ้าไม่สนใจก็เหมือนเดิม ท่านไม่สนใจทิ้งเสีย ไม่ฟัง ไม่สนใจ ก็เหมือน เดิม ก็เท่าเดิม แต่ถ้าท่านสนใจจำไว้ให้แม่นยำในสี่ความหมายนี้แล้วจะเปิดทางโล่ง แจ่มแจ้ง สำหรับจะเข้าใจธรรมะทุกๆ ระบบ ทุกๆ สาย ทุกๆ อะไรรในพระศาสนา พอมีปัญหาขึ้นก็ตามดู อันนี้เป็นอะไร นี่เป็นตัวธรรมชาติหรือเป็นตัวกฎธรรมชาติ

หรือเป็นตัวหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ หรือเป็นผลเกิดจากหน้าที่เดียวกันเข้าใจ ได้ยิน ชื่อธรรมะอะไรมาก็จัดหมวดมันให้ถูก บรรจุเข้าไปในหมวดนั้นให้ได้

ที่น้ำมันก็มีฝ่ายตรงกันข้าม เช่นว่า น้ำมันที่ต้องถูกตัด ถ้าไปทำผิวน้ำมันก็มีผลตรงกันข้าม เพราะอย่างนั้นเราจึงมีกิเลส จึงมีบาป จึงมีนรก จึงมีอะไร ออกไปอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นผลของการทำหน้าที่ผิดๆ ที่นี้เราต้องรู้สำหรับทำหน้าที่ ถูกๆ ไม่ว่าจะที่ไหน **เมื่อวางจิตใจไว้ผิด ก็คือปฏิบัติธรรมะผิด จะต้องร้อนเป็นนรกขึ้นที่นั่น นรกที่แท้จริง จะเห็นได้เอง ที่รวดเร็ว ฉับไว ไม่ต้องรอต่อตายแล้วนั้น** คือนรกที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า นรกทางอายตนะ ฉันเห็นแล้ว ท่านตรัสว่า **มยา ทิฏฐา - ฉันเห็นแล้ว** นรคนั้นเขาพูดกันไว้ก่อนพระพุทธเจ้า

ก่อนพระพุทธเจ้าคนพูดเรื่องนรก ถูเรื่องนรกกันมาก่อนแล้ว นรกอยู่ใต้ดิน เป็นหลุมไฟ เป็นอะไรประมาณคนอยู่ใต้ดิน นรกอย่างนั้นเขาพูดกันอยู่ก่อนแล้ว ทั่วไปในประเทศอินเดีย สมัยก่อนพระพุทธเจ้า กระทั่งสมัยพระพุทธเจ้าเขาก็พูด คือท่านไม่ยกเล็ก ท่านไม่สนใจ ไม่ไปแตะต้อง ไม่ไปคัดค้านเขา แต่ท่านบอกท่านนรกทางอายตนะ ฉันเห็นแล้ว คือที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่กาย ที่ใจ ของคนแต่ละคนนั้นมีนรก ฉันเห็นแล้ว หมายความว่าเห็นของใหม่แปลกออกไปจากที่เขาารู้มาก่อน พูดกันอยู่ก่อน ท่านพูดใหม่ว่าฉันเห็นแล้วที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ถ้าท่านทั้งหลายเข้าใจได้ ก็จะเข้าใจได้ว่า เมื่อทำผิพลาตที่ตา นราก็จะเกิดขึ้นที่ตา ทำผิพลาตที่หู นราก็จะเกิดขึ้นที่หู ทำผิพลาตที่จมูก นราก็จะเกิดทางจมูก ทำผิพลาตที่ลิ้น นราก็เกิดที่ลิ้น ทำผิพลาตที่ผิวกาย ผิวหนัง นราก็เกิดที่ผิวหนัง

ทำผิดที่ใจ นรกก็เกิดที่ใจ อย่างนี้มันเห็นง่ายกว่า ชัดกว่า เร็วกว่า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ความร้อนใจที่เกิดมาจากการทำผิดพลาดทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้น นรกที่แท้จริง ที่นี้และเดี๋ยวนี้ เห็นได้ชัด ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น

ถ้ามีธรรมะ นรกไม่เกิด มีธรรมะที่ถูกต้อง อย่างที่ว่าแล้วละก็ มันไม่มีการทำผิดที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันจะมีการทำถูกและกลายเป็นสวรรค์ไป เป็นสวรรค์ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แทนที่จะพูดว่า สวรรค์อยู่บนฟ้าโน่น มีเทวดา มีวิมาน มีที่โน่น เขาพูดกันอยู่ก่อนแล้ว ตามใจเขาเถิด เราไม่ค้ำเขา แต่เราจะพูดอย่างพระพุทธเจ้าพูดว่า สวรรค์ที่อายตนะ ฉันทันเห็นแล้ว คือทำถูกต้องที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่กาย ที่ใจ ไม่เกิดความทุกข์ แล้วก็เกิดความสุข เกิดความสบาย เป็นที่พอใจ นี่คือสวรรค์ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นมันจึงอยู่ที่ทำผิดหรือทำถูกที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำผิดเพราะไม่รู้ธรรมะ ทำถูกเพราะรู้ธรรมะ ก็ปิดนรกเสียได้ เปิดสวรรค์ได้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราไม่ต้องตกนรกทั้งเป็น แต่เราก็ได้สวรรค์ทั้งเป็น ควรจะสนใจอย่างนี้

ถ้าพูดให้ถูกต้องที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าให้เกิดความยินดี ยินร้าย เป็นกิเลส เป็นโลภ เป็นโกรธ เป็นหลง มันก็จะเย็น ชีวิตนี้จะเย็นเป็นนิพพาน ทำผิดมันก็ร้อน นั่นเป็นนรก ที่อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้จำหลักอันนี้ไว้ แล้วไปสังเกตดู ในกรุงเทพฯ จะดูหาได้ง่าย เพราะตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็ให้ลงข่าวเห็นเต็มไปหมด ล้วนแต่่นรกทั้งนั้นแหละ ที่เขาเอามาลงในหน้าหนังสือพิมพ์ ล้วนแต่เรื่องนรกทั้งนั้น เรื่องสวรรค์ไม่ค่อยเห็นมี มันทำผิดที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถึงขนาดอาชญากรชั้นเอก ช่มชืด แล้วฆ่า หรืออะไร ยิ่งขึ้นไป

กว่านั้น เพราะว่าไม่มีธรรมะ ถ้ามีธรรมะเรื่องเหล่านี้ไม่เกิด อาชญากรเหล่านั้นมันไม่รู้ธรรมะเลย มีกิเลสท่วมหัว แล้วก็ทำไปตามกิเลส เพื่อความบูชากิเลส เขาจึงทำความเลวร้ายกันถึงขนาดนั้น ถ้าไม่โง่ ไม่บูชากิเลส ก็ไม่ต้องทำอะไรเลวร้ายถึงขนาดนั้น ต้องมีธรรมะเท่านั้นที่จะไม่ทำความเลวร้ายถึงขนาดนั้น

ฉะนั้นการมีธรรมะหรือมีศีลธรรมจำเป็นแก่สังคมมนุษย์ ถ้าไม่มีธรรมะมันก็ต้องทำผิด แล้วมันก็มีความเลวร้ายเป็นนรกกันที่ตรงนี้ เตือดร้อนกันไปทั้งบ้านทั้งเมือง ฉะนั้นการทำให้ประชาชนมีธรรมะหรือมีศีลธรรมนั้นเป็นหน้าที่ของครู เมื่อก่อนเขารวมกันไว้เป็นกระทรวงเดียวกัน ธรรมะกับการศึกษาหนังสือเขารวมไว้เป็นกระทรวงเดียวกันเรียกว่ากระทรวงธรรมการ มันก็มีเรื่องธรรมะมาก มีหนังสือพุทธจริยา มีอะไรเป็นเล่มๆ เฉพาะไปเลยส่วนของธรรมะ เดียวนี้เขาตัดทิ้งไปหมดแล้ว สอนหนังสือ วิชาชีพ พร้อมกันไปกับธรรมะ เรียกว่ากระทรวงธรรมการ นี่ตัดธรรมะออก เป็นการศึกษาหมาหางด้วน คือกระทรวงศึกษาธิการล้วนๆ มีการศึกษาหมาหางด้วน สอนแต่หนังสือกับวิชาชีพ นี่หมายความว่าทั้งโลกนะ

กระทรวงศึกษาธิการทั้งโลก เขาสอนกันแต่หนังสือกับวิชาชีพ เป็นการศึกษาหมาหางด้วน เรียนจบแล้วไม่มีธรรมะ ไม่มีศีลธรรม เรียนจบเป็นอิปปี เรียนจบไปเสพยาเสพติด สิ่งที่น่าละอายที่สุดของวงการศึกษาในปัจจุบันนี้ก็คือว่า ยาเสพติดระบาดขึ้นมาในโลก แล้วผู้เสพยาเสพติดก็คือคนที่ผ่านการศึกษามาแล้วทั้งนั้น ผ่านโรงเรียน ผ่านมหาวิทยาลัยมาแล้วก็ยังมีมาติดยาเสพติดได้ นี่ปมด้อย หรือจุดเสื่อมของการศึกษา ที่ว่าให้การศึกษากันอย่างไร เสร็จแล้ว

มันยังมาบูชาเสพติดจนเป็นปัญหาระหว่างชาติ เป็นปัญหาของโลก หนักขึ้นทุกทีๆ ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยมี

นี่เพราะการศึกษาหมาหางด้วน ถ้ามันเป็นคำหยาบคายนักก็เปลี่ยนเป็นการศึกษาแบบพระเจดีย์ยอดด้วน ถ้าให้พูดตรงๆ ก็จะพูดว่าการศึกษาหมาหางด้วน ก็มันเข้าเรื่องกันว่า มันเข้าใจผิด หมาตัวนั้นไปติดกับหางด้วน หางขาด มาบอกหมาทั้งหลายว่าตัดหางดีกว่า สบายดี อย่างนั้น อย่างนี้ หมาโง่ๆ มันก็ชวนกันตัดหาง ก็เกิดเป็นหมาหางด้วนขึ้นมา หมาฉลาดไม่ยอมตัด เดียวนี้หมาตัวแรกที่มันไปติดกับหางด้วน มาชวนหมาตัวอื่นให้ตัดหางก็คือการศึกษาแผนใหม่นั้นเอง การศึกษาของพวกฝรั่งที่นำหน้า ตัดศาสนาออกไป ตัดธรรมะออกไป เป็นหมาหางด้วน แล้วเราคนไทยก็เป็นหมาโง่ หมาสมุน หมาตามหลัง ไปสมัครตัดหางกับเขาด้วย สภาพจริงๆ มันเป็นอย่างนี้ จนกว่าเมื่อไรเราจะเห็นว่า โอ้, ตัดไม่ได้โง่ๆ จะต้องต่อหางหมากันอีกแล้ว **จะต้องสอนให้เต็ม หนังสือก็เรียน วิชาชีพก็เรียน ธรรมะก็เรียน ครบสามอย่างนี้แล้วหางไม่ด้วน**

ถ้าใครเห็นว่าหางด้วน ก็รีบต่อหางเสียเร็วๆ สิ มันจะได้หางไม่ด้วน คือ รีบศึกษาธรรมะ รีบสอนธรรมะ รีบทำให้มีธรรมะ จะเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ เป็นการตออย่างยิ่งแล้วที่ครูบาอาจารย์มาสนใจธรรมะ จะเป็นการต่อหางที่ไปโง่ตัดหางตามพวกฝรั่ง หางขาดนั้น นี่มาต่อหางกันเสียใหม่ เราไม่เอาอย่างฝรั่งก็ได้ที่จะตัดธรรมะศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา อาตมาที่พูดไปตามที่เขาเห็นๆ กันอยู่

รัฐบางรัฐของประเทศบางประเทศมีกฎหมายห้ามขาด ไม่เอาศาสนาเข้ามาสอนในสถานศึกษา ถ้าเอาการศึกษาธรรมะ ศาสนามาสอนในโรงเรียนหรือในวิทยาลัย รัฐนั้นเขาถือว่ำนั่นทำผิดกฎหมาย เขาจะลงโทษครูบาอาจารย์หรือสถาบันการศึกษานั้นว่าทำผิดกฎหมาย มันไปถึงอย่างนั้น

นี่เราควรจะเป็นหมาแก่ตัวหนึ่งที่ว่ากูไม่เอา กูไม่ตัด กูไม่โง่ มึงอย่ามาหลอกกูเลย ในนิทานเรื่องนั้นก็มียหมาแก่ตัวหนึ่งไม่ยอมตัด มันควรจะเป็นประเทศไทย แต่เดี๋ยวนี้มันหมดแล้ว ประเทศไทยมันไปยอมตัดเสียแล้ว เป็นหมาโง่ไปตัดตามเขาด้วย เอาการศึกษาธรรมะหรือศาสนาออกไปจากการศึกษา มีไว้หลอกๆ นิดๆ หน่อยๆ ให้เด็กจืดไว้ในสมุดเท่านั้นเอง อย่างนี้ไม่พอ ไม่พอที่จะแก่ตัว ไม่มีการศึกษาธรรมะที่แท้จริง

ฉะนั้นถ้าว่ากระทรวงเขาไม่เอาก็ตามใจเขา แต่เราเป็นครูบาอาจารย์ เราเอาก็ได้ เพราะเรามีเวลา มีอะไรเพียงพอที่จะสอนให้มนุษย์ ให้นักศึกษาของเรา รู้ธรรมะ แล้วเขาก็จะไม่ต้องตกนรกที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วเขาจะมีสวรรค์ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา นี่ทางไม่ด้วนมันเป็นอย่างนี้ มันคืออย่างนี้ เดี่ยวนี้เราไม่มีเวลาจะพูดกันให้หมด เราจึงพูดกันแต่หลักการใหญ่ๆ ว่าเราจะต้องเอาธรรมะมาช่วยความเป็นมนุษย์ของเราให้สมบูรณ์ เอาธรรมะมาช่วยความเป็นครูของเราให้สมบูรณ์ เราจะไม่เป็นการศึกษาหมาทางด้วน เพราะว่าเราเป็นครู เพื่อเป็นครู เป็นครูเอาบุญ เพื่อเป็นปูชนียบุคคลอย่างครู ไม่ใช่ผู้รับจ้างสอนหนังสือกินไปวันๆ หนึ่ง

อย่างพวกครูที่มีหลักการว่ารับจ้างสอนหนังสือหากินไปวันหนึ่งๆ ไม่เท่าไรเขาจะต้องเข้าไปในวงของคอร์รัปชั่น จะต้องคอร์รัปชั่น เพราะเขาก็เห็นแต่ประโยชน์เป็นเงิน เป็นทอง ไม่เห็นประโยชน์เป็นบุญ เป็นกุศล ว่าครูนี้มันเป็นอาชีพที่ได้บุญ อย่าไปสนใจเรื่องเงินเดือนกันนักเลย มันไม่ไปไหนเสีย สนใจเป็นครูทำหน้าที่เปิดประตูทางวิญญาน มันได้บุญมหาศาล ตีราคาไม่ไหว เงินเดือนเดือนละสี่ห้าพันนี้ไม่มีความหมายอะไร เป็นขี้ฝุ่นใต้ฝ่าเท้ามากกว่า ข้อที่ทำให้มนุษย์จะมีความสงบสุขนั้นได้บุญมหาศาล ตีเป็นราคาไม่ได้ ความดี ความรอดนี้เขาเรียกว่า อนรรฆะ เป็นสิ่งที่หาค่ามิได้ คือตีค่าไม่ได้ ไม่ใช่ไม่มีค่าเสียเลย ความดีทั้งหลายจะเป็นอนรรฆะ คือไม่อยู่ในวิสัยที่จะตีค่า

ฉะนั้นเราเปิดประตูทางวิญญาน ผลงานนั้นเป็นอนรรฆะ เกินกว่าที่จะตีค่า ถ้าเรารับเงินเดือนเป็นค่าจ้างสอนหนังสือ มันก็ตีค่าได้ ชั้นนั้นพันหนึ่ง ชั้นนั้นสองพัน ชั้นนั้นสามพัน อย่างนี้มันตีค่าได้เหมือนกับสิ่งทั่วไป แล้วก็ไม่ใช่บุญกุศล

ถ้าเรามุ่งแต่จะยกวิญญานของคนในโลก เปิดประตูให้ออกมาเสียจากคอกของอวิชชา สิ่งที่เราทำนั้นก็เลยมีค่าเกินกว่าที่จะตีค่าได้ แล้วก็ได้บุญด้วย มีลักษณะเป็นปุชนียบุคคลด้วย เงินเดือนก็ยังคงอยู่ เงินเดือนก็ไม่ใช่ค่าจ้างแล้ว ที่นี้เงินเดือนเป็นค่าบูชา ถ้าเราไปมุ่งแต่จะเอาเงินเดือน มันก็เป็นค่าจ้าง แล้วเราก็ได้ค่าจ้าง เราก็ไม่ได้บุญ ไม่ได้กุศลอะไร ครั้งหนึ่งอาตมาเคยเขียนบทความตามที่ว่าครูสุภาเขาขอร้องมา ลงในหนังสือวันครู “มาเป็นครูเอาบุญกันเถิด” อาตมา

ก็เขียนอย่างนี้แหละ อย่าเป็นครูเอาเงินเดือนกันเลย มาเป็นครูเอาบุญเอากุศล เป็นปูชนียบุคคลกันเถิด

ฉะนั้นก็ขอฝากไว้ให้ท่านทั้งหลายเอาไปคิดดู เป็นครูเอาบุญกันเถิด แล้วก็ เป็นปูชนียบุคคล เป็นอาชีพของปูชนียบุคคล ถ้าไม่อย่างนั้นก็ เป็นลูกจ้างสอน หนังสือหากินไปวันหนึ่งๆ ไม่เห็นว่ามันน่าชื่นใจอะไร แล้วก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะออกจากความทุกข์ ไม่สามารถจะออกจากความทุกข์ ถ้าบูชาเงินแล้ว มันก็จะทำผิดไปโดยไม่รู้สีกตัว เพราะว่าเขาจะทำอะไรเพื่อกิเลส เพื่อเลี้ยงกิเลส ตกเป็นทาสของกิเลส เพราะไม่มีศีลธรรม ไม่เท่าไรก็งกเงิน ไม่เท่าไรก็เป็นพวก นายทุน ที่เป็นปฏิปักษ์กับคอมมิวนิสต์

นายทุนเพิ่งเกิดขึ้นมาในโลก เมื่อโลกไม่นิยมศีลธรรม สมัยที่โลกนิยม ศีลธรรม นับถือศาสนาเคร่งครัด พวกนายทุนไม่มี มีแต่พวกเศรษฐีใจบุญ นี้ ครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี้ สังเกตให้ดี ฟังให้ดีว่านายทุนกับเศรษฐีใจบุญ นั้นมันต่างกันเป็นฟ้าและดิน นายทุนนั้นเขาลงทุนเพื่อเอากำไร ได้กำไรแล้วเขา ไปเพิ่มทุนเพื่อเอากำไรอีก ไปเพิ่มทุนเพื่อเอากำไรอีก แล้วเขาก็ขูดรีดกันอย่างนี้ อย่างนี้เขาเรียกว่านายทุน

ที่นี้เศรษฐีใจบุญนั้นไม่ใช่อย่างนั้น เศรษฐีใจบุญเขาก็ทำงานได้ผล ผลิต มากเหมือนกัน ผลิตมากเหมือนกัน แต่ว่ากินใช้แต่พอดี เหลือเอาไปช่วยผู้อื่น กิน ใช้แต่พอดี เหลือเอาไปช่วยผู้อื่น คือเศรษฐีใจบุญ นายทุนผลิตมากได้กำไรมาก

เพิ่มทุนกำไรมากขึ้นไปอีก เพิ่มทุนกำไรมากขึ้นไปอีก เพิ่มทุน จนเขาจะยึดครอง มนุษย์ทั้งหมดไว้ได้อำนาจของเขา บีบคั้นเอาตามพอใจ นี่นายทุน เศรษฐีใจบุญ เขาก็ผลิตมาก ใช้แต่พอดี เหลือไปช่วยผู้อื่น

ฉะนั้นโรงงานนั้นเป็นของที่คู่กันมากับเศรษฐี ถ้าเป็นเศรษฐีต้องมีโรงงาน นี่เป็นสัญลักษณ์ เขาสะสมทรัพย์ไว้ต้องหล่อเลี้ยงโรงงานไม่ให้ขาดแคลนได้ เขาฝังทรัพย์ ซ่อนทรัพย์ไว้หล่อเลี้ยงโรงงาน ให้โรงงานยังคงอยู่ได้เสมอไป เศรษฐีใจบุญเหล่านี้ เขาเลี้ยงกรรมกร เลี้ยงคนใช้ เลี้ยงอะไรเหมือนลูกเหมือนหลาน ลูกหลานอย่างไร กรรมกรคนใช้ก็อย่างนั้น กินข้าวด้วยกัน ไปวัดด้วยกัน ทำงานด้วยกัน หยุดด้วยกัน ทำงานด้วยกัน เศรษฐีเขาเลี้ยงคนใช้หรือกรรมกรอย่างนี้

ถ้าเป็นนายทุน เขาไม่เลี้ยงอย่างนี้ เขาก็จะบีบคั้นให้ทำงานมากๆ ให้ค่าจ้างแต่น้อยๆ มันก็จะเกิดวิวาทกันกับลูกจ้างหรือกรรมกรไม่มีที่สิ้นสุด นี่สภาพไร้ศีลธรรมเป็นต้นเหตุสร้างนายทุนขึ้นมา นายทุนก็แสดงบทบาทของนายทุน จนคนพวกหนึ่งทนไม่ได้ก็ต่อสู้นายทุน ก็คือพวกคอมมิวนิสต์ คุณมองให้เห็นเสียว่า นายทุนนั้นแหละเป็นผู้สร้างคอมมิวนิสต์ คอมมิวนิสต์มันไม่ได้มาจากไหน มาจากนายทุนทำให้เกิดขึ้นมา ที่นี้คอมมิวนิสต์ก็จะทำลายนายทุน เพื่อแย่งเอาประโยชน์มาเป็นของพวกตนที่เป็นคนยากจน ก็ต่อสู้กันไป จนเป็นลัทธิ ปันโลกกัน จะครองโลกด้วยกัน นายทุนก็จะครองโลก กรรมกรก็จะครองโลก ทั้งสองฝ่ายก็ยังบูชากิเลสกันอยู่ มันก็ไม่ถูก

เอาธรรมะเข้ามาสิ เอาศีลธรรมเข้ามาสิ ก็หยุดเป็นนายทุน เพราะนายทุนมันเกิดขึ้นมาจากความไม่มีธรรมะ มันเห็นแก่ตัว พอธรรมะเข้ามามันหมดความเห็นแก่ตัว นายทุนก็หายไป กลายเป็นเศรษฐกิจบุญไปเสีย นายทุนทั้งหลายก็กลายเป็นเศรษฐกิจบุญไปเสีย ไม่ขูดรีดต่อไป คอมมิวนิสต์ก็ว่างงาน คอมมิวนิสต์ก็ว่างงาน ไม่เท่าไรคอมมิวนิสต์ก็หมดไปเองโดยไม่ต้องฆ่า

นี่ขอให้ดูว่าธรรมะเป็นอย่างไร อานุภาพของธรรมะเป็นอย่างไร ถ้ามีธรรมะแล้ว นายทุนไม่เกิด ที่เกิดอยู่แล้วก็หมดไป นายทุนหมดไป คอมมิวนิสต์ก็หมดไป ก็ไม่มีการทะเลาะวิวาทกันระหว่างนายทุนกับคอมมิวนิสต์ มันก็สบายโลกนี้ก็มีสันติภาพ นี่พวกคอมมิวนิสต์มันหลับหูหลับตาฆ่านายทุน เอาฆ่าไปสิ มันไม่หมดนะ ตัวตายตัวแทน ตัวตายตัวแทน เพราะว่าสภาพที่ไร้ศีลธรรมมันจะสร้างนายทุนขึ้นมาใหม่เรื่อยไป ให้ฆ่า ให้คอมมิวนิสต์ฆ่านายทุนก็ชาติๆ มันก็ไม่หมดหรอก เพราะว่าสภาพไร้ศีลธรรมมันจะสร้างนายทุนขึ้นมาเรื่อยไป ให้คอมมิวนิสต์ฆ่าจนตายมันก็ไม่หมดนายทุน

ฉะนั้นช่วยกันสร้างศีลธรรมขึ้นมา ถ้าเป็นนักศึกษาหัวซ้าย เป็นครูหัวซ้ายแล้วก็มาสร้างธรรมะกันดีกว่า อย่าเข้าป่าเลย มาสร้างสภาพศีลธรรม แล้วนายทุนก็จะหมดไป ค่อยๆ หมดไป เกิดเศรษฐกิจบุญขึ้นมา คอมมิวนิสต์ก็ว่างงาน คอมมิวนิสต์ก็หมดจากไปโลกเอง นี่อันสูงสุดสูงสุดของพระธรรม ของธรรมะจะทำให้โลกมีสันติภาพ โลกนี้ไม่ต้องมีนายทุน ไม่ต้องมีคอมมิวนิสต์ ขอให้ครูบาอาจารย์ช่วยเอาไปคิดนึกด้วย ถ้าเห็นด้วย ก็ช่วยเผยแพร่ ลัทธินายทุนมันจะหมด

ไป ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็จะสูญหายไปเอง โลกนี้จะมีสันติภาพ ที่นี้จะได้บุญอันใหญ่หลวง เพื่อช่วยมนุษย์กันได้อย่างใหญ่หลวง

อาตมาพูดนี้ในฐานะแสดงประโยชน์อันสูงส่งของพระธรรม ท่านมาที่นี่เพื่อจะศึกษาเรื่องพระธรรม อาตมาก็พูดเรื่องพระธรรม ในที่สุดก็แสดงอันสูงส่งของพระธรรมว่ามาเกิดในโลกนี้ นายทุนจะหมดไป คอมมิวนิสต์ก็จะหมดตาม โลกนี้ก็มีสันติภาพ ถ้ายังมีคอมมิวนิสต์รบกันอยู่กับนายทุน มันก็ไม่มีสันติภาพ เราไม่ได้ไปยุ่งอะไรกับเขาก็พลอยเดือดร้อน เดือดร้อนทั่วกันไปทั้งโลก เพราะการวิวาทของนายทุนกับคอมมิวนิสต์ ธรรมะมา หยุดเสียทั้งสองข้าง โลกนี้ก็มีสันติภาพ ทุกคนในโลกนี้ได้รับประโยชน์จากพระธรรม

ฉะนั้นขอให้ช่วยกันสุดฝีมือไม่ลายมือให้พระธรรมกลับมาครองโลก ให้มีศีลธรรมกลับมาในหมู่มนุษย์ มนุษย์มีศีลธรรมแล้วก็รักผู้อื่น เมื่อรักผู้อื่นแล้วไม่มีทางที่จะเกิดนายทุน นายทุนไม่มีแล้วคอมมิวนิสต์ก็หายไปเอง ไม่ต้องฆ่าให้เมื่อยมือ นี่คือประโยชน์อันสุดท้ายของพระธรรม ในการที่จะแก้ปัญหาการเมือง เศรษฐกิจอะไรของโลก เราจะอยู่กันอย่างผาสุกถ้ามีธรรมะ ถ้าไม่มีธรรมะแล้วไม่มีทางจะผาสุก ให้จัดเศรษฐกิจอย่างไร จัดการเมืองอย่างไร จัดการปกครองอย่างไร ก็ไม่มีวันที่จะมีความผาสุก เพราะว่ากิเลสของคนมันยังมีอยู่ มันก็กวคนให้เป็นไฟเรื่อยไป กิเลสมันไม่รู้จักพอ ฉะนั้นจัดเศรษฐกิจอย่างไรถ้าไม่มีศีลธรรมแล้วก็ไม่แก้ปัญหาได้

อาตมายกตัวอย่างให้ฟังว่า ให้ฝนตกลงมาเป็นทองคำทั้งโลก ก็ทำให้โลกมีสันติภาพไม่ได้ ถ้าไม่มีศีลธรรม ให้ฝนตกลงมาเป็นทองคำเต็มไปทั้งโลก

โลกนี้ก็มิสันติภาพไม่ได้ ต้องมีศีลธรรม โลกจึงจะมีสันติภาพ ถ้าไม่มีศีลธรรม มันก็มีความเห็นแก่ตัว มีกิเลส ไม่รักผู้อื่น ทำลายผู้อื่น สมมติว่าถ้าฝนตกลงมาในโลกของคนที่ไม่ศีลธรรม มันก็ฆ่ากันตายหมดด้วยการแย่งกันเก็บทองคำ ไม่ต้องมีอะไร แทนที่ทองคำจะเป็นประโยชน์ ก็กลับทำให้คนฆ่ากันตายด้วยการแย่งกันเก็บทองคำ เอากับคนไม่มีศีลธรรม

อ้าว, ที่น้ำมันมาเก็บมาไว้มากๆ ที่บ้าน มันก็ถูกปล้นเรื่อย มันถูกปล้นเรื่อย ถ้ามันไม่มีศีลธรรม ฉะนั้นการที่ฝนตกลงมาเป็นทองคำก็แก้ปัญหาไม่ได้ ขอให้คิดดู ถ้าเรามีศีลธรรมแล้ว ฝนไม่ต้องตกมาเป็นทองคำหรอก มันก็อยู่กันสบาย ถ้ามีศีลธรรม มีความรักผู้อื่นเหมือนแบบโบราณ ก็อยู่ด้วยความรักซึ่งกันและกัน

เดี๋ยวนี้อยู่กันด้วยมึงก็มึง กูก็กู แล้วมันก็เป็นอย่างนี้ นี่เพราะไม่มีศีลธรรม ไม่มีธรรมะ มันก็จะมึงกูๆ กันหนักขึ้นๆ มันก็จะฆ่ากัน วินาศในระดับอันดับสุดท้ายที่เรียกว่ามิคสัญญี ความเห็นแก่ตัวของตัวอย่างเดียว เห็นผู้อื่นเป็นผักเป็นปลาเป็นเนื้อ มันก็ฆ่าผู้อื่นอย่างไม่มี ความหมายอะไร นั่นแหละยุคมิคสัญญีหมดธรรมะแล้ว ถ้าธรรมะยังมีอยู่ ยุคมิคสัญญีเกิดไม่ได้ ฉะนั้นขอให้พวกเราสนใจที่จะรักษาธรรมะเอาไว้ ป้องกันมิคสัญญี ทำให้รักผู้อื่น ธรรมะทำให้รักผู้อื่น รักผู้อื่นคำเดียวพอ

อาตมาอยากจะบอก ยืนยันว่า ขอให้ท่านถือศีลสักตัวเดียวเท่านั้นแหละพอ ศีลคือรักผู้อื่น ถ้ารักผู้อื่นแล้วมันก็ไม่ฆ่าใครใช้ไหม ไม่ขโมยใคร ไม่

ล่องกาเมใคร ไม่โกหกใคร ไม่หลอกลวงใคร ไม่ทำอะไรให้ผู้อื่นรำคาญ ไม่ดื่ม
 น้ำเมา ที่จะทำให้ทำลายผู้อื่น เราถือศีลข้อเดียว รักผู้อื่น แล้วศีลทั้งหมด ศีลธรรม
 ทั้งหมดก็จะมาหาผู้นั้น มามีที่ผู้นั้น ศีลห้ามันก็มารวมอยู่ที่คำเดียวว่ารักผู้อื่น รัก
 ผู้อื่น แล้วไม่ฆ่า ไม่ขโมย ไม่ประพฤติผิดกาเม ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ดื่มน้ำเมาให้
 ใครเหม็นรำคาญ ถือศีลตัวเดียวก็แก้ปัญหาได้หมดในสังคม

เดี๋ยวนี้ในกรุงเทพฯ ในเมืองหลวง มีสภาพเลวร้าย ไร้ศีลธรรมกลางถนน
 หนทาง บนรถเมล์ก็มี สิ่งอนาจารก็มีแม้กลางถนนหนทาง บนรถเมล์ เพราะไม่มี
 ศีลธรรม มันก็มีความทุกข์ทรมานเต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง

ฉะนั้นขอให้เหลียวหาศีลธรรมมาแก้ปัญหาเหล่านี้ นี่ประโยชน์ของพระ
 ธรรม คือสันติภาพของโลก สันติสุขของบุคคล คนแต่ละคนมีสันติสุขตามแบบ
 ของตนๆ แล้วโลกทั้งโลกมีสันติภาพตามแบบของโลก หรือตามแบบของสังคมที่
 มีสันติภาพ แล้วเราก็เป็นสุข ผู้อื่นก็เป็นสุข มันก็ควรจะพอแล้ว เอากันเพียงเท่า
 นี้พอไหม ลองไปคิดดู อาตมาว่า เอาเพียงเท่านี้พอ เราก็เป็นสุข เพื่อนมนุษย์ทั้ง
 หลายก็เป็นสุข ต้องการมากกว่านี้ก็คงจะบ้า ไปคิดดู เราก็เป็นสุข ผู้อื่นก็เป็นสุข
 มันก็ควรจะพอแล้ว แต่เรายังไม่ได้ ถ้าเราต้องการมากกว่านี้มันจะเป็นความคิด
 ที่เพ้อเจ้อ เอาเพียงว่าเราก็เป็นสุข เพื่อนมนุษย์ทุกคนก็เป็นสุข ด้วยมีศีลธรรม
 ด้วยมีธรรมะ ประโยชน์ของธรรมะ มันมีอยู่อย่างนี้ ขอให้ไปคิดดู

นี่เวลาก็พอสมควรแก่การบรรยาย พูดถึงเรื่องพระธรรม ในฐานะที่เป็น
 แก่น มันมีอยู่อย่างนี้ คือแข็ง ทรงตัวอยู่ได้ในฐานะที่เป็นแก่น สำหรับจะมีอะไรๆ

มาเกาะๆ อาศัยอยู่ได้เป็นแกน หรือถ้าจะต้องสัมพันธ์กันกับสิ่งเหล่านี้ มันก็เป็นแกนกลางให้ทุกสิ่งมันมาเกาะ แล้วเป็นแกนสำหรับหมุน คือหมุนไปตี หมุนไปถูกทาง แกนของพระธรรม มีอยู่อย่างนี้ สี่ความหมาย ความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องของธรรมชาติ ในเรื่องของกฎของธรรมชาติ ในเรื่องของหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ในเรื่องผลเกิดจากหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ความรู้นี้จะเป็นแกนกลางให้ความถูกต้องทั้งหลายมาเกาะๆ เกาะๆ เป็นของมันคงสำหรับความมีแห่งธรรมะ หรือสันติภาพของมนุษย์

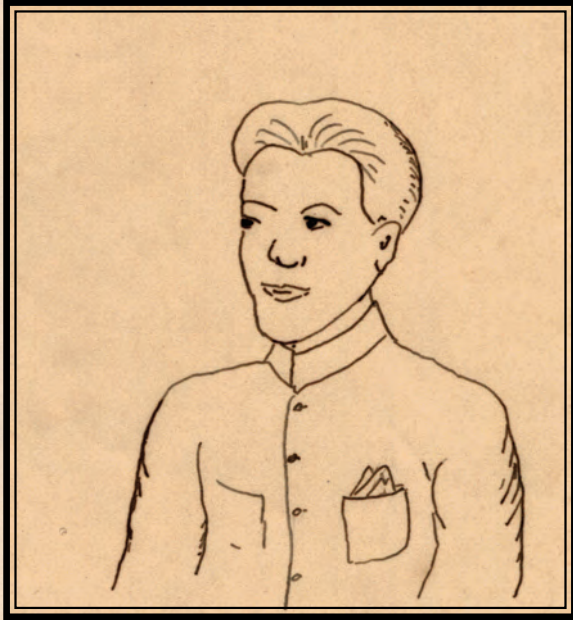
เป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่จะช่วยทำให้เป็นอย่างนี้ ครูบาอาจารย์ทั้งหลายก็จะเป็นพระเจ้าผู้สร้างโลก เพราะครูสามารถสร้างโลกให้มีสันติสุข สันติภาพ ด้วยการให้ความรู้ที่ถูกต้อง ให้การศึกษาที่ถูกต้อง เด็กๆ ลูกศิษย์เขาโตขึ้น เขาก็ทำให้โลกนี้มีสันติสุข มีสันติภาพ เพราะความรู้ที่ถูกต้อง ฉะนั้นผู้สร้างโลกที่แท้จริงก็คือครู เป็นพระเจ้าผู้สร้างโลกที่แท้จริง เป็นครูที่แท้จริง เป็นปูชนียบุคคลทำงานเอาบุญ ครูที่รับจ้างสอนหนังสือหากินไปวันๆ หนึ่งนั้นเป็นไม่ได้หรอก เป็นพระเจ้าสร้างโลกไม่ได้ จะเป็นสัตว์ที่พระเจ้าสร้างอยู่นั่นเอง แต่ถ้าครูที่บูชาอุดมคติของครู เปิดประตูทางวิญญานอยู่เสมอ โลกนี้มีความสุขเพราะครู เป็นโลกที่ไม่มีความทุกข์ แต่มีความสุขเพราะครู

เราอยากจะเรียกว่าครูคือพระเจ้าผู้สร้างโลก แต่ว่าสร้างผ่านทางเด็กๆ นักเรียน ลูกศิษย์ ให้เขาตี และโตขึ้น โลกนี้ก็เต็มไปด้วยคนดี โลกนี้ก็มีความสุข ขอให้ครูหมายมั่นถึงอย่างนี้ ไม่ใช่เรื่องอวดดี ไม่ใช่เรื่องทะนงอวดดีอะไร มันเป็นความจริงที่มันต้องเป็นอย่างนั้น และเขามีความเป็นอย่างนั้นกันมาแล้วแต่

กาลก่อน เพิ่งเปลี่ยนแปลงในตอนหลังๆ ฉะนั้นกลับไปหาสภาพที่ถูกต้องสำหรับสร้างโลกให้สมบูรณ์ ครูก็จะเป็นผู้ชดเชยบุคคล ในฐานะเป็นผู้สร้างโลกให้มีความสุขสงบสุขต่อไปตามเดิม นี่ผลของธรรมะ เป็นตัวธรรมะ เป็นแกนของธรรมะ เป็นแก่นของธรรมะ แล้วแต่จะชอบเรียกกันอย่างไร

คำบรรยายเรื่องแก่นของธรรมะสมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ไว้ ด้วยความหวังว่าท่านจะเอาไปพิจารณาพิจารณา เข้าใจแล้วปฏิบัติตาม นั่น แล้วก็เป็นผู้มีความสุข ไม่ว่าโลกนี้มันจะเป็นอย่างไร เราก็จะเป็นผู้มีความสุขสงบสุขอยู่ทุกทิพาราตรีกาล ขอให้ท่านทั้งหลายสามารถประพฤติปฏิบัติ บำเพ็ญอย่างนี้ได้ด้วยกันจงทุกๆ ท่านเทอญ.

ความหนุ่ม

ธรรมบรรยายเรื่อง โลกนี้มันกำลังวุ่นวาย เพราะขาดธรรมะ
ให้โอวาทแก่ภิกษุสามเณรจากชุมพร วัดมัจฉินทราราม จ.ชุมพร

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณพิมรัช พันธ์ประสิทธิ์

ผู้ตรวจทาน คุณหทัยชนก วัฒนา

โลกนี้มันกำลังวุ่นวาย เพราะขาดธรรมะ

ผมขอแสดงความยินดี ในการมาของท่าน ทั้งหลาย

โดยเชื่อว่ามาเพื่อแสวงหาหนทางที่จะทำประโยชน์ ให้แก่ตนเอง แก่ผู้อื่น แก่โลก แก่ศาสนา นี่คือน้ำที่โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ ทั้งโลกก็ว่าได้ ทุกคนจะต้องแสวงหาวิธีหนทางที่จะประพฤติปฏิบัติให้เป็นประโยชน์สุขแก่ตัวเอง แก่ผู้อื่นเพื่ออยู่กันเป็นผาสุก

เดี๋ยวนี้พอจะสังเกตเห็นกันแล้วว่า ทั้งโลกนี้มันกำลังวุ่นวาย ไม่มีความสงบสุข ต้นเหตุปัญหานี้มันพัวพันกันยุ่ง แต่ถ้าสรุปความแล้ว มันก็ได้ใจความสั้นๆ ชัดๆ ว่า เพราะมันขาดธรรมะ เพราะมันขาดธรรมะ จะเรียกว่าขาดศีลธรรมโดยเฉพาะก็ได้เหมือนกัน แต่ถ้าจะพูดให้มันกว้างก็ต้องว่ามันขาดธรรมะ และถ้าให้มีธรรมะขึ้นมาได้ปัญหาเหล่านี้ก็จะหมดไป คำว่าธรรมะนั้นถ้าเราจะจำกัดใจความให้กะทัดรัด ชัดเจน สั้นๆ ที่สุด มันก็จะได้ใจความว่า ธรรมะ คือ

การปฏิบัติที่ถูกต้องสำหรับความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งชีวิต ให้มันมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง อย่างเป็นมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย

การประพุดิกระทำที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์ สำหรับความเป็นมนุษย์ ก็คือไม่มีความทุกข์ มนุษย์แปลว่ามีจิตใจสูงเหนือความทุกข์ ถ้าจิตใจยังต่ำอยู่ได้ ความทุกข์ ยังไม่เป็นมนุษย์ ยังเป็นเพียงคน คนมันมีความหมายต่ำมาก มันเป็นเพียงคน เกิดมามันก็เป็นคน ถ้าเป็นมนุษย์ ตัวหนังสือคำนั้นแปลว่า ใจสูง คือสูงเหนือความทุกข์ เหนือปัญหา หรือเหนือกิเลส จิตใจอยู่ได้กิเลส กิเลสครอบงำ มันก็คือเป็นทุกข์ นี่ยังไม่เรียกว่ามนุษย์

ทุกคนรู้เอาเองเถอะว่า ถ้าว่าจิตใจมันถูกท่วมทับอยู่ด้วยกิเลสนั้นเรายังไม่เป็นมนุษย์ เราอย่าอวดดีอยู่เลย แม้จะเกิดมาเป็นคนอย่างนั้นมันก็ยังไม่ใช่มนุษย์ ถ้าว่าจิตใจมันสูง เอาชนะความทุกข์หรือกิเลสได้ คือมนุษย์ อย่างนี้ธรรมะ มันก็กลายเป็นหน้าที่ หน้าที่ที่จะทำให้เราต้องทำให้เราเป็นมนุษย์ คือให้มีธรรมะนั้นเอง ธรรมะแปลว่าหน้าที่ ที่จะต้องประพุดิปฏิบัติให้เราเป็นมนุษย์ คือรอด รอดจากปัญหา รอดจากความทุกข์

คนเรามันมีปัญหาอยู่ ๒ ตอน ตอนแรก ก็คือเป็นคนก็ยังไม่ได้ ตอนที่ ๒ ก็เป็นมนุษย์ยังไม่ได้ ตอนแรกเป็นคนก็ยังไม่ได้ ก็หมายความว่า มันยังลำบากยุ่งยากเรื่องทำมาหากิน ยังไม่เสร็จธุระในเรื่องทำมาหากิน ยังไม่สบายในเรื่องทำมาหากิน ยังยากจนเกินไป เป็นต้น นี่ยังไม่รอดจากปัญหาของคน ทีนี้บางคนรอด

แล้ว มีเงิน มีทอง มีทรัพย์สมบัติ มีอำนาจ มีวาสนาแล้ว ก็รอดได้ในปัญหาของ
คน แต่ไม่รอดในปัญหาของความเป็นมนุษย์ คือจิตใจยังมีกิเลส มีความทุกข์ คน
ที่ร่ำรวยเป็นเศรษฐี เศรษฐีธรรมดาๆ มันยังมีกิเลสและมันยังมีความทุกข์ คนรวย
ก็ยังมีทุกข์ไม่แพ้คนจน ถึงเขารอดตัวไปในชั้นเป็นคน ก็ไปติดปัญหาในชั้น
ที่เป็นมนุษย์

เพราะฉะนั้นต้องรู้จักทำให้เป็นมนุษย์ คือเกลี้ยกลองจากข้าศึก
กิเลสในภายใน ให้มีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ มันจึงจะเป็นมนุษย์ ยอดสุดของ
มนุษย์ก็เป็นพระอรหันต์ พุดได้อย่างนี้เลย เป็นโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี
กระทั่งเป็นพระอรหันต์ อย่างนี้รอด ชั้นที่ ๒ รอดจากกิเลสและความทุกข์

ชั้นที่ ๑ รอดจากความลำบากยากจน ชั้นที่ ๒ รอดจากกิเลสและความ
ทุกข์ คนยากจนมันต้องจัดการเรื่องยากจนก่อน มันไม่ค่อยมีโอกาสจัดการ
กับเรื่องกิเลสอะไรนัก แต่ก็ต้องรู้ไว้ สำหรับอย่าให้เป็นทุกข์เกินไป คนยากจนก็
มีความทุกข์ คนมั่งมีก็มีความทุกข์ แต่คนยากจนก็มี ๒ เท่า คือ ลำบากยากจน
ในทางทรัพย์สมบัติ มันก็มีความทุกข์ด้วย คนมั่งมีเขาไม่ลำบากยากจนในทาง
ทรัพย์สมบัติ คงมีแต่ความทุกข์ที่เกี่ยวกับจิตใจ นี่เป็นอันว่าเรื่องความรู้อรรถ
เพื่อดับทุกข์นี้ จำเป็นทั้งแก่คนยากจนและคนมั่งมี พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า
ธรรมวินัยนี้มีอยู่เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์

ทั้งเทวดาและทั้งมนุษย์ หมายความว่า ทั้งคนมั่งมีและคนยากจน
ต้องการธรรมะสำหรับดับทุกข์ นี้เราพูดกันแต่ที่เห็นๆ ได้ในโลกนี้ เทวดาในโลก

นี่ ก็คือคนที่สบายแล้วในเรื่องเกี่ยวกับทางโลก ส่วนมนุษย์นี้ยังลำบาก ยังอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่ แต่ทั้งคนมั่งมีและคนยากจนยังมีกิเลส มันยังมีความทุกข์เสมอ กันในส่วนนี้ ให้สนใจธรรมะ คนยากจนก็ทำมาหากินไป โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ มันทำให้สนุกไปได้ ส่วนคนมั่งมีแล้วเขาก็ต้องป้องกันไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น ทำจิตใจให้เป็นทุกข์เหมือนกัน ความทุกข์ส่วนทางจิตใจนี้มันเหมือนกัน ทั้งคนมั่งมีและคนยากจน

ที่นี้ ชาวบ้านฆราวาสที่ยากจนก็ต้องมีธรรมะพอ ที่จะรู้จักป้องกันกิเลส และความทุกข์ ไม่อย่างนั้นจะทนทุกข์ ทนทุกข์ ที่นี้ทนทุกข์เหมือนกับตกนรก แล้วก็ทนทุกข์กันที่นี้ล่ะ ไม่ต้องต่อตายแล้ว อยู่ที่นี่ก็มีความทุกข์เหมือนกับตกนรก มันต้องมีธรรมะมาปฏิบัติ ดำรงจิตไว้ให้ถูกต้องอย่าให้มีความทุกข์ ให้ชีวิตนี้มันเป็นสุข เพราะว่าเราตั้งจิตไว้ถูกต้อง ที่เห็นอยู่ชัดๆ ก็เรื่องทำมาหากิน หน้าที่การงานหาเลี้ยงชีวิต จะต้องทำอย่าให้มันเป็นทุกข์ รู้จักตั้งจิตไว้ให้ถูกต้องและทำให้มันสนุกไปเลย จะทำนา ทำสวน หรือทำอาชีพอะไรก็ตามใจ จัดให้มันเป็นการกระทำที่ถูกต้องและก็พอใจ และก็สนุกเป็นสุข ความสุขต้องเกิดมาจากความพอใจ พอใจแล้วก็สุขแล้ว พอใจดีก็สุขดี พอใจโกงความสุ่มมันก็คดโกง พอใจสุจริตความสุ่มมันก็สุจริต พูดได้ว่าความสุขต้องมาจากความพอใจ

ที่นี้เราทำให้ตัวเราดี มีความสุจริตแล้วก็พอใจ ความสุขของเรามันก็สุจริต เป็นชวานาที่ดีที่สุด ไม่มีทุจริต มันก็เป็นสุขเพราะว่าเราเป็นชวานาที่ดีที่สุด เป็นชาวสวน เป็นอาชีพอะไรก็ตาม เราทำดีที่สุด พบแต่ความดี ความถูกต้อง มองดู

ตัวเองแล้วเห็นแต่ความถูกต้อง ไม่มีความผิด ไม่มีความชั่ว ก็ยกมือไหว้ตัวเองได้ ถ้าใครมันไหว้ตัวเองได้ คนนั้นจะไม่มีความทุกข์เลย

ความทุกข์นี้มันมีหลายชนิด ความทุกข์ที่เกิดมาจากภายใน เราทำเองก็มี ความทุกข์ที่เกิดจากภายนอก คนอื่นมันทำให้ก็มี ความทุกข์ที่เกิดจากธรรมชาติมันเปลี่ยนแปลงร้ายกาจ เช่นว่ามันน้ำท่วม พายุ ไฟไหม้ มันเป็นธรรมชาติ อย่างนี้ก็มี ถ้าเราไปมีความทุกข์กับมัน มันก็ร่อยหรอ ชีวิตมันก็ร่อยหรอ มีความทุกข์ เห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเองเสียบ้าง อย่าไปทุกข์กับมัน แล้วก็แก้ไขไปตามเรื่อง แม้แต่ความผิดพลาด ขาดทุนอย่างนี้ ก็มองเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็แก้ไขให้มันถูกต้อง จนมันไม่ผิดพลาด

ในข้อแรกก็ว่าเช่นนั้นเองไปที่ก่อน อย่าเป็นทุกข์ เช่น ทำนาปีนี้ตายหมด แห้งตายหมด ปุกินหมด มันก็ว่าก็เช่นนั้นเอง ทีหลังก็ทำให้มันดี ให้มันถูกต้อง อย่าให้มันเป็นอย่างนั้น ความผิดพลาดทุกอย่างมันก็ต้องมี แต่ถ้าเราตั้งใจดีมันก็ไม่ค่อยมี ถ้าเราฉลาดพอมันก็ไม่มี ฉะนั้นการศึกษามันก็สำคัญอยู่

ฉะนั้นต้องมีการศึกษาให้เพียงพอ ลูกเด็กๆ มีการศึกษาให้เพียงพอ โตขึ้นแล้วเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว ก็ยังมีการศึกษาที่เพียงพอ เพราะความทุกข์มันเลื่อนชั้น เป็นพ่อบ้านแม่เรือนแล้วก็มีการศึกษาให้เพียงพอ เพราะความทุกข์มันอีกแบบหนึ่ง เป็นคนแก่คนเฒ่าแล้วก็ต้องมีการศึกษาให้เพียงพอ เพราะความทุกข์มันเลื่อนเป็นอันดับสุดท้ายแล้ว

ที่นี้เรามีความรู้ทุกชั้นตอนแห่งชีวิตก็เรียกว่าปฏิบัติธรรมะ ให้ความเป็นมนุษย์ มันมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง แล้วมันก็ไม่เป็นทุกข์ ฉะนั้นอย่าประมาท มัวแต่เล่นหัว โง่งเง่า เต่า ปู ปลา รู้จักแต่สนุกสนานเหมือนกับเด็กๆ รู้จักเหมือนกับคนที่ไม่รู้อะไร เห็นแต่เรื่องสนุกสนาน เรื่องปากเรื่องท้อง สนุกแต่เรื่องอย่างนั้น สนุกกับธรรมะไม่เป็น ที่ว่าสนุกเป็นสุขกับธรรมะนั้นมันเป็นสุขเพราะพอใจ เราเป็นคนมีความถูกต้อง สนุกกับพระธรรม สนุกที่ว่าเรามีความถูกต้อง

ที่นี้สนุกของคนบ้า คนโง่ คนปุ่ดุน ก็มีมันสนุกเพราะมันได้กินเหล้าเมายาอบายมุขทั้งหลาย มันสนุกอย่างนั้น ไม่เท่าไรมันก็ลงอบาย แต่ถ้าว่าสนุกของ สัตบุรุษ อริยชน เขาสนุกในการทำความถูกต้อง แล้วก็พอใจในความถูกต้อง โดยเป็นสุข คนโบราณชั้นปุ่ดุนตายายของเรานั้น เขาสนุกในการทำงานทั้งนั้น มาในชั้นลูกหลานนี้ไปสนุกที่อบายมุข มันก็น่าเห็นใจเหมือนกัน

เดี๋ยวนี้ในโลกมันมีสถานที่อบายมุขเต็มไปหมดจนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เด็กๆ ของเราก็ไปสุข ไปสนุกที่สถานอบายมุข ไม่สนุกกับวัว กับควาย กับไร่ กับนา กับเรือก กับสวน สมัยก่อนเขาสนุกกันอยู่ในการงาน แม้แต่เณรอย่างนี้ก็เป็นสุข พอใจ ยิ้มกริ่มอยู่เสมอ เดี่ยวนี้ไม่เอาไม่อย่างทำนา อยากรจะไปหางานทำ เงินเดือนแพงๆ และเที่ยวกันสนุก ที่นี้มันก็ไม่ได้อย่างที่ต้องการ มันก็เกิดเป็นอันธพาลไปลักไปขโมย ไปหารวยลัดกันเข้ามา ไปจบอยู่ในคุกในตาราง ซึ่งเหมือนกับอบาย

เพราะเราไม่สนุกในการทำหน้าที่ที่ถูกต้อง คนแต่ก่อนเขาสนุกอยู่กับการทำหน้าที่ที่ถูกต้อง ทำไร ทำนานั้นแหละ หน้าที่ที่ถูกต้อง สมัยก่อน คนไหนไหนอยู่ด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจเย็น เพราะมันไม่ทะเลาะทะเลาะอะไรมากกว่านั้น มันทำนากับความก็สบายใจได้ชั่วคราวได้ใช้ได้สอยเหมือนกัน เดี่ยวนี้มันจะทำนากับเครื่องจักรด้วยจิตใจที่ร้อนรนเหมือนกับไฟติดอยู่ในอก แล้วมันก็จะบังคับจิตไม่ได้ เพราะมันจะทำนาเอาเงินไปซื้อหอบายมุข

คนสมัยนี้ก็อยากรวยเพื่อไปซื้อหอบายมุข คนก่อนๆ เขาทำงานเพื่อเอาเงินไปทำบุญ คนแก่ไหนอยู่ เดินไปใกล้ๆ เขาพูดขึ้นมาเองว่า “ไหน เอาข้าวตักบาตรสักหน่อยเถอะเจ้าเอ๊ย” เขาพูดกับพระว่า “เจ้าเอ๊ย” ไฉน หวานเท่าไรไม่รู้ก็ถึง เอาข้าวใส่บาตรสักหน่อยเจ้าเอ๊ย นี่คนแก่รุ่นปู่ตายาย คนสมัยนี้มันไม่คิดว่าทำนาเอาข้าวใส่บาตรหรือ ถ้ามันจะทำและมันก็ไม่ทำด้วย ถ้ามันจะทำมันก็คิดว่าทำนาเอาเงินไปซื้ออบายมุขทั้งหลาย ไปกามารมณ์ทั้งนั้น ฉะนั้นจิตใจเขาก็ต้องต่างกัน

เดี๋ยวนี้ลูกหลานของเรามันทำงานทำงานเพื่อกามารมณ์ เพื่ออบายมุข ในเมื่อสมัยก่อนเขาทำนาเพื่อบุญ เพื่อกุศล ทำงานเพื่อการบุญ การกุศล แล้วมันก็เป็นอย่างนั้นจริง เขาก็อยู่กันด้วยความสงบ ไม่หรรุหระ สนุกสนานอย่างอันธพาล เขาสนุกก็สนุกอย่างสัตบุรุษ อุบาสก อุบาสิกา รู้ว่าทำงานนี้มันเป็นประโยชน์ มันเป็นหน้าที่ แล้วก็พอใจ ได้ทำหน้าที่ของมนุษย์แล้วก็พอใจ ถ้าพลาดไปไม่ได้มันก็ว่าเช่นนั้นเอง มันก็ปลงอนิจจัง เช่นนั้นเอง ก็ทำใหม่ได้โดยไม่ต้อง

เป็นทุกข์ มันจึงไม่มีการฆ่าฟันกัน ใครจะมาทำอะไร มาลัก มาขโมย มาตัดคอ
อะไรบ้าง ก็ไม่มีการฆ่าฟันกัน เพราะมันเห็นเช่นนั่นเอง

ธรรมเนียมนิโอรานเราสอนไว้เสร็จแล้วว่าให้ทำเพื่อ เพื่อคนขโมย เพื่อนก
เพื่อหนูมันกินบ้าง มันจึงไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะทำเพื่อไว้แล้ว คนเดี๋ยวนี้ไม่เคยคิด
ที่ทำเพื่ออย่างนี้ ก็พร้อมที่จะฆ่า จะแกง จะยิง จะฟัน จะอะไรกันไปตามเรื่อง
โลกมันเป็นอย่างนี้เดี๋ยวนี้ เราก็คือพระ เป็นเณร ส่วนหนึ่งก็มีหน้าที่ที่จะช่วยสั่ง
สอนธรรมะ แก้ไขปัญหาเหล่านี้

แล้วอีกส่วนหนึ่งก็คือเรานั้นแหละจะไปเป็นเสียเอง พระ เณร นี้จะไป
เป็นประชาชนเหล่านั้นเสียเองก็มี แต่ถ้าว่ายังเป็นพระ เป็นเณรอยู่ พยายามศึกษา
สังเกตธรรมะ สำหรับที่จะช่วยมนุษย์กันดีกว่า การช่วยมนุษย์ด้วยเรื่องของ
ธรรมะนี้ ช่วยได้มากกว่า คือช่วยให้เขาเป็นสุขได้กว่า ช่วยด้วยเงินด้วยของ
นั้นเป็นเรื่องหลอกๆ เล่นๆ เดียวก็หมดๆ ช่วยไม่ไหว แต่ถ้าช่วยให้เขามีธรรมะ
เป็นการช่วยที่ถาวร เขาไม่ทำผิด เขาทำถูก เขาก็แก้ปัญหาได้ แล้วก็หมดความ
ทุกข์ไปได้ มันเป็นการช่วยที่จริงและสำเร็จประโยชน์

ดังนั้นเราทุกคนจงหันหน้าไปหาธรรมะ โดยแนใจเหลือเกินว่าสิ่งอื่นมัน
ช่วยไม่ได้ สิ่งที่จะช่วยได้ก็คือ ธรรมะ มันก็คงจะมีปัญหาบ้างที่ว่าธรรมะนี้มัน
ลึกลับอยู่เหมือนกัน แต่ว่าไม่เหลือวิสัยที่เราจะเข้าใจ ขอให้จำไว้ อย่างเมื่อตะกี้
พูดแล้ว ธรรมะคือการประพฤติกระทำที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของเรา ที่

ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ถูกต้องนั้นแหละคือธรรมะ ที่นี้จะให้ชัด ก็คือหน้าที่หน้าที่ของมนุษย์ ในธรรมะนั้น ภาษาธรรมดา ภาษาคนธรรมดา ก็แปลว่าหน้าที่ธรรมะคือหน้าที่

ภาษาอินเดีย ชาวอินเดียมีคำว่าธรรมะแล้วก็แปลว่าหน้าที่ สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดมีหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อจะให้รอดชีวิตและให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป นั่นแหละคือหน้าที่ ให้รอดชีวิตและให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป นั่นแหละคือหน้าที่

สิ่งใดที่มีชีวิต สิ่งนั้นจะต้องมีหน้าที่ ถ้าไม่ทำหน้าที่ก็จะต้องตาย ต้นไม้ทั้งหลายรอบตัวเราที่เห็นอยู่นี้ มันก็มีชีวิตและมันก็มีหน้าที่ที่จะต่อสู้ ที่จะต้องหาน้ำกิน ต้องหาแร่ธาตุกิน จะต้องหาแสงสว่างให้เพียงพอ แล้วก็รอดชีวิตอยู่ได้ หน้าที่ของต้นไม้ สัตว์เดรัจฉานมันก็มีหน้าที่ด้วย มันมีหน้าที่ที่จะต้องให้ได้กินและให้ได้รอดชีวิตอยู่ได้ ไม่ทำหน้าที่มันก็ตาย ทีนี้คนมันก็มีหน้าที่อย่างคนสูงขึ้นไป ต้องทำหน้าที่สำหรับให้คนมันรอดชีวิตอยู่ได้ ให้มันสูงขึ้นไป คือให้มีจิตใจสูง จิตใจสูง สูง สูงจนบรรลุมรรคผลนิพพาน นี่คือน้ำที่ ธรรมะ แปลว่าหน้าที่ ถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์ ถูกต้องที่สุดเลย

ธรรมะ แปลว่า หน้าที่สำหรับเป็นมนุษย์ หน้าที่ของมนุษย์คือธรรมะของมนุษย์ มนุษย์มีหน้าที่อย่างไร เมื่อทำเพื่อเป็นมนุษย์สมบูรณ์ สมบูรณ์คือเมื่อเป็นพระอรหันต์ เดียวนี้ยังไม่สมบูรณ์หรอก เพียงให้มันรอดอยู่ได้ๆ แล้วดีขึ้นไป จนกว่าจะสมบูรณ์ ทั้งหมดนั้นเป็นหน้าที่ เพราะฉะนั้นเราทำผิด จะต้องหาอาหารกิน

จะต้องกินอาหาร จะต้องบริหารร่างกายให้ถูกต้อง เรื่องกิน เรื่องอาบ เรื่องถ่าย เรื่องยืน เดิน นั่ง นอน อะไรต่างๆ ให้มันถูกต้อง นั่นก็เป็นหน้าที่ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ มันก็รักษาเยียวยา มันก็เป็นหน้าที่ มีความทุกข์ข้ออย่างไรเกิดขึ้น มันก็ต้องกำจัด ให้หมดไป นั่นมันก็เป็นหน้าที่ หน้าที่ทั้งหมดคือธรรมะ

คนไหนยากจน รู้แต่ว่าคนนั้นมันไม่ทำหน้าที่ คือมันไม่ปฏิบัติธรรมะ มันพูดแต่ปาก แล้วคนไหนขี้โรค อมโรค ก็รู้ว่าคนนั้นมันไม่ประพฤติธรรมะ คือมันไม่ทำหน้าที่ที่ถูกต้อง หรือคนไหนมันพิกลพิการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่ามันไม่ทำหน้าที่ คนไหนยากจนก็ไม่ทำหน้าที่ คนไหนไม่รู้จักต่อสู้ให้ชนะกิเลสก็คือมันไม่รู้หน้าที่ มันไม่มีหน้าที่

เพราะฉะนั้นคำว่าหน้าที่มันก็มีตั้งแต่ต่ำสุดจนถึงสูงสุด ขอให้เราทุกคนอย่าบกพร่องในหน้าที่ จะเป็นอุบาสก อุบาสิกา เป็นพระ เป็นเณร เป็นอะไรก็มีหน้าที่ ตั้งแต่ต่ำจนถึงสูงสุด ต้องรอบรู้ในเรื่องหน้าที่ทุกชนิด แล้วก็ปฏิบัติอย่าให้บกพร่องในหน้าที่ แล้วก็จะได้ผลดี ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบกับพุทธศาสนา ถ้าบกพร่องแล้วก็เสียชาติเกิด เป็นคำที่เลวร้ายมาก คนเสียชาติเกิดมันเลวร้ายมาก เพราะมันบกพร่องในหน้าที่ของมนุษย์นั่นเอง

ฉะนั้นเราต้องรู้ว่าเรามีหน้าที่ที่จะศึกษาธรรมะ ช่วยตัวเราให้ได้และก็ช่วยผู้อื่นด้วย ช่วยผู้อื่นช่วยทั้งในทางวัตถุและช่วยในทางจิตใจ เราทำงานได้มาก กินแต่พอดี เหลือกก็ไปช่วยผู้อื่น นี่เรียกว่าช่วยทางวัตถุ ทีนี้เราศึกษาเล่าเรียนให้

มาก ดับทุกข์ให้ได้มาก ให้ความรู้แก่ผู้อื่น นี่ก็ช่วยทางจิตใจ ช่วยทางวัตถุก็ให้
สิ่งของ ช่วยทางจิตใจก็ให้วิชาความรู้ สติปัญญา นี้เราจะต้องมี ถ้าไม่มีอะไร
จะช่วยเพื่อนเสียเลย เราจะพูดว่าเสียชาติเกิดเหมือนกัน ทำนาไม่เหลือกิน ให้
หมาได้กินบ้าง นี่มันเสียชาติเกิด

ชาวนามันต้องทำนาให้มีข้าวเหลือกิน ให้หมาได้กินบ้าง มันจึงจะไม่เสีย
ชาติเกิด คือมันไม่ขี้เกียจ มันไม่เหลวไหล ให้มันเอาใจใส่ ฉะนั้นมันจึงทำนาให้
มันเหลือกิน แล้วก็ทำบุญบ้าง ใส่บาตรบ้าง อะไรบ้าง นี่ก็ทางวัตถุ

ส่วนทางจิตใจนี้เป็นหน้าที่ของบรรพชิตเสียมากกว่า บรรพชิตเล่าเรียน
ก็เหมือนกับทำนา เพราะใช้เองไม่หมด ก็สอนผู้อื่นบ้าง แจกจ่ายให้ผู้อื่นบ้าง ผู้
อื่นก็จะได้รับประโยชน์ แต่ว่าแม้จะเป็นฆราวาสก็ทำได้ ฆราวาสที่ไม่เหลวไหล
ฆราวาสที่ไม่โกงเขลา เขาเรียนธรรมะ จนรู้ธรรมะช่วยตัวเองได้ แล้วก็สอนผู้อื่น
ก็ได้ ในครั้งพุทธกาลก็มีหลายคนเหมือนกันเป็นฆราวาสสอนธรรมะให้ผู้อื่น

ถึงเดี๋ยวนี้ก็มีได้ฆราวาสที่รู้ธรรมะเพียงพอแก่การปฏิบัติของตนแล้วก็
ช่วยผู้อื่น ให้ปฏิบัติธรรมะด้วยก็ได้ ก็มีเหมือนกัน เพราะว่าความรู้นี้มันไม่ใช่
แต่มีแก่พระแล้ว แก่ฆราวาสมันก็มีได้ ถ้าเขาชวนขวนขวายศึกษาเล่าเรียน หาก
ประพฤติปฏิบัติตั้งแต่หนุ่มจนแก่ คนแก่นี้ก็มีความรู้พอที่จะช่วยแนะนำสั่งสอน
ลูกเด็กๆ เป็นธรรมดา

จึงขอให้สนใจ ที่ว่าทำให้มากให้กินแต่พอดี ใช้แต่พอดี เหลือกก็ช่วยผู้อื่น
หายก หายิก อupasak จงถือหลักว่าเราจะเห็นว่าการทำงานนั้นเป็นธรรมะ ธรรมะ

คือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่ การงานคือธรรมะ ทำการงานให้ดีที่สุด คือปฏิบัติธรรมะในหน้าที่แล้วก็พอใจ แล้วก็มีความสุขอยู่ที่นั่น อย่าต้องไปเป็นสุขเมื่อไปเล่นไพ่ เล่นโป กินเหล้า เมายา ไปเที่ยวกามารมณ์ อบายมุขเลย

ไม่ว่าเด็ก ๆ หรือคนวัยรุ่น คนหนุ่มสาว คนแก่ คนอะไรก็ตาม **อย่าไปแสวงหาความสุขด้วยอบายมุขเลย แสวงหาความสุขด้วยการทำหน้าที่ที่เร่ที่นา ที่บ้าน ที่เรือน มีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว แล้วมีความสุขอยู่ที่นั่น ความสุขอย่างนี้ไม่ต้องจ่ายเงิน ไม่ต้องไปกินเหล้าแพงๆ ไม่ต้องไปขึ้นโรงแรมแพงๆ ไม่ต้องไปทำอะไรชนิดที่มันแพงๆ จนไม่พอกิน พอใช้ จนต้องเป็นหนี้ เป็นสิน จนต้องลัก ต้องขโมย ติดคุก ติดตะราง มันเป็นอย่างนั้น มันเดินไปทางนั้น**

เดี๋ยวนี้มันเป็นสุขอยู่ที่การงานเป็นสุขไหว้ตัวเองได้ ยกมือไหว้ตัวเองได้ เพราะมองเห็นแต่ความดีแต่ของตน ยกมือไหว้ตัวเองได้ก็ไม่มีปัญหา คนอย่างนี้ไม่มีปัญหา คือไม่ยากจนทั้งภายในและภายนอก ทั้งภายนอกและภายใน ทางโลก ทางวัตถุ ก็ไม่ยากจน ทางจิต ทางวิญญาณ ทางธรรมะ ก็ไม่ยากจน เขาเป็นคนมั่งมี ทั้งทางภายนอกและภายใน คือทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิตใจ นี่ก็เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง

ดังนั้นจึงขอให้ทุกคนเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง เป็นคนไม่ยากจน ทั้งภายนอกและภายใน ทางวัตถุก็ไม่ยากจน ทางจิตใจก็ไม่ยากจน ไม่ต้องพูดอะไรกันแล้ว มันรอดตัวแล้ว มันพอจะเรียกว่ารอดตัวแล้ว

อย่างที่พูดเมื่อตะกี้ที่ว่า ขอแสดงความยินดีในการมาของท่านทั้งหลาย โดยเอาตมาคิดว่าท่านมาที่นี่เพื่อแสวงหาความรู้หรือวิธีปฏิบัติ เพื่อจะกำจัดเสียซึ่งกิเลสและความทุกข์ทั้งของตนเองและของผู้อื่น

ถ้ามาจริงก็ศึกษาตามที่มิให้ศึกษาจริง ก็จะได้ความรู้ที่จะกำจัดความทุกข์ทั้งของตนเองและของผู้อื่น แต่ถ้ามาเพ้อๆ มันก็ไม่ได้อะไรกลับไปเปล่า เราเขียนเป็นรูปภาพที่ตึก ไปเงยดูบ้าง แจกลูกตาไม่มีใครเอาก็คน นอกนั้นวิ่งกลับไปเป็นฝูงๆ หัวขาดไม่มีลูกตา รูปภาพที่ผนังตึกนั้นควรจะดูกันทุกคนที่มา มาแจกลูกตา ๒-๓ คนรับเอา นอกนั้นเป็นฝูงๆ ไม่รับเอา มาจากสวี่ มาจากชุมพร มาจากบ้านดอน มาจากนคร มาจากพัทลุง เหมือนๆ กันเลย กลับไปหัวขาด เพราะมันไม่สนใจว่ามันมีอะไรให้ ไม่สนใจธรรมะที่มีให้ มันก็ไม่ได้อะไรเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นพยายามที่สุดที่จะให้ได้แสงสว่าง ความรู้ ซึ่งเปรียบเหมือนกับลูกตา ก่อนนี้ไม่มีลูกตา แล้วก็มารับลูกตา คือได้แสงสว่าง ได้ความรู้ว่าจะไปดำเนินชีวิตกันอย่างไร แสงสว่างคือปัญญาคือความรู้ ทำให้เราประพฤติปฏิบัติถูก เหมือนอย่างที่ว่ามาตะกี้ ธรรมะคือหน้าที่ ทำหน้าที่ให้ดีที่สุดและก็อย่าเป็นทุกข์เลย

ความทุกข์นั้นเกิดมาจากความโง่ คิดไม่ถูก ตั้งใจไว้ไม่ถูก มันก็เป็นทุกข์ หมา แมว มันดีก็กว่าคน เพราะหมาหรือแมว มันไม่เป็นทุกข์ คนมันเป็นทุกข์มากเกินไป เลยชักชวนให้ใคร่ครวญเปรียบเทียบกันดูว่า หมาทุกตัวนอนหลับ แต่คนหลายคนนอนไม่หลับ นอนไม่หลับ กระสับกระส่าย ต้องกินยานอน

หลับ คนหลายคนมันปวดหัว หมา แมวไม่ปวดหัว หลายคนเป็นโรคประสาท หมา แมวไม่เป็นโรคประสาท คนเป็นบ้าไปอยู่โรงพยาบาลบ้ากันมากมาย หมา แมวสักตัวหนึ่งก็ไม่เห็นว่าเป็นบ้า ชนิดที่เป็นโรคจิตอย่างนั้น

หมาบ้านั้นมันเป็นโรคชนิดอื่น ไม่ใช่บ้าอย่างที่คนเป็นบ้า มันเป็นเชื้อโรค อย่างอื่น คนมันเป็นบ้า เพราะมันคิดไม่เป็น ระบบสมอง ระบบประสาท อะไรสูญเสียหมดเลย มันเลยเป็นบ้า ต้องไปอยู่โรงพยาบาลบ้า หมา แมวมันไม่เป็น นี่ลองนึกอย่างนี้ไว้บ้างสิจะได้ระมัดระวังตัวดีขึ้น อย่างนอนไม่หลับ อย่าเป็นโรคประสาท อย่าเป็นโรคจิตกันเลย ธรรมะช่วยได้ ธรรมะป้องกันให้ได้ ถ้าไม่มีธรรมะมันก็ยินดี ยินร้าย มันรัก มันโกรธ มันเกลียด มันกลัว มันอิฉาวิชยา มันพยาบาท ปองร้าย หรือว่ามันอาลัยอาวรณ์ มันหึง มันหวง ไปต่างๆ มันก็เล่นนอนไม่หลับ เพราะไม่มีธรรมะ

ถ้ามีธรรมะ มันก็ทำงานสนุกไปมันไม่ต้องมา罵รัก โกรธ เกลียด กลัว อะไรอยู่ ถึงจะยังมีอะไรที่น่ารัก มันก็เช่นนั้นเอง กูไม่ไปรักมันให้เสียเวลา จะต้องทำอะไร ทำดีกว่า ไม่ไปหลงรักให้เสียเวลา หรือมันมาให้โกรธ ให้เกลียด กูก็ไม่ไปโกรธไปเกลียดมันให้เสียเวลา มันเป็นเช่นนั้นเอง

อย่างนี้เรียกว่าเรามีใจคอปกติอยู่เสมอ มันจึงไม่เป็นบ้า มันจึงไม่เป็นโรคประสาท มันจึงนอนหลับสนิท มันไม่ปวดหัว อย่าทำเล่นกับเรื่องอย่างนี้ ปวดหัว นอนไม่หลับนั้นแหละ มันแสดงว่ามันมีความเป็นมนุษย์เหลืออัน้อยแล้ว ถ้ามันมีเรื่องปวดหัวนอนไม่หลับ อึดอัดขัดใจอยู่เสมอ แล้วก็เรียกว่าความเป็นมนุษย์มัน

เหลือน้อยแล้ว ระวังให้ดี ระวังให้หายไปเสีย ให้มีความอึดอ้อมใจ พอใจ ในตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ อันนั้นก็เรียกว่าใช้ได้ พอค้ำลงจะนอน คิดบัญญัติดู วันนี้มันมีอะไรดีพอจะไหว้ตัวเองได้ไหม ถ้าดูแล้วทั้งวันมัน นี้ไม่มีอะไรดีพอที่จะไหว้ตัวเองได้ ก็โขกหัวมันสัก ๔ - ๕ ที มันเลวจนไม่มีอะไรดีให้ไหว้ตัวเองได้ ถ้าทำอยู่อย่างนี้มันจะเจริญ มันจะทำให้มีอะไรดีที่พอที่จะไหว้ตัวเองได้ ทุกวันๆ ก็คือมีความเจริญอกงามแน่นอน

เป็นอันว่าต้องทำให้มีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะคือหน้าที่ แล้วมีผลของหน้าที่ จนเป็นที่พอใจ มีความรู้ในการทำหน้าที่ รัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญของประเทศไทย แล้วก็รู้หน้าที่ตามกฎของประเทศไทย และก็ทำหน้าที่ ก็ได้รับผลจากหน้าที่ ตามกฎของชาตินั้นแหละ คือหนทางดำเนินของมนุษย์จากต่ำที่สุดไปถึงสูงสุดคือ มรรคผลนิพพาน มรรคผลนิพพานคือไม่มีความทุกข์ ทุกข์น้อยลงๆ จนไม่มีความทุกข์เลย เรียกว่านิพพาน

ถ้ามีความทุกข์มาก มากกว่าแมว มากกว่าหมา ก็ยังใช้ไม่ได้ มันเป็นคน ที่เลวเกินไป นี่เราก็มีความทุกข์น้อยลงจนเหลือน้อยมาก เราก็เป็นพระอรหันต์เจ้า ขึ้นต้นๆ ถ้าหมดเลยก็เป็นพระอรหันต์เลย

เพราะฉะนั้นการบวชนี้ ทั้งพระทั้งเณรนี้ ขอให้ถือว่าเป็นการบวชเข้ามา เพื่อจะศึกษาเรื่องนี้ ไม่มีเรื่องอื่น บวชเข้ามาเพื่อจะศึกษาเรื่องที่กำลังพูดคือ ธรรมะ แล้วก็ปฏิบัติธรรมะและก็ได้ผลของธรรมะ แล้วก็สอนผู้อื่น สอนธรรมะ แก่ผู้อื่นต่อไป

ตลอดเวลาที่ยังบวชอยู่ก็ขอให้บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แล้วก็สอนต่อๆ กันไปจริงๆ เมื่อสึกออกไปเป็นฆราวาสแล้วก็ยังทำได้ตามสมควร ประพฤติธรรมะจริงคือประพฤติแต่ความถูกต้องจริง ได้ผลจริงเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งทางวัตถุและทั้งทางธรรมะหรือทางจิตใจ สร้างบ้านสร้างเมือง สร้างโลกให้มีความสุขต้องทำอย่างนี้ ไม่ว่าจะที่ไหน ไม่ว่าจะชาติไหน ภาษาไหน ถิ่นศาสนาอะไรก็ตาม

ถ้าจะช่วยสร้างโลกกันจริงๆ แล้วก็ต้องทำอย่างนี้คือรู้ธรรมะหรือศาสนา แล้วก็ปฏิบัติ แล้วก็ได้ผล แล้วก็สอนต่อๆ กันไป การที่เรามาพบกันบ้างอย่างนี้ มันก็จะได้ปรึกษาหารือ เพราะว่ามันก็เป็นเรื่องที่ลึกหรือยากอยู่สักหน่อย ถ้าไม่พบปะปรึกษาหารือ มันก็ไม่ค่อยจะเข้าใจ พระพุทธเจ้าท่านจึงวางหลักไว้ว่าให้คบหาสัตบุรุษ คือผู้ที่มีคุณธรรม ใหนั่งใกล้สัตบุรุษจะเป็นโอกาสให้ได้ยินได้ฟัง เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วก็ไปใคร่ครวญ เห็นว่าเป็นประโยชน์แล้วก็ปฏิบัติตาม ก็ได้รับผลเป็นความสุข แล้วก็อาจจะสอนผู้อื่นได้ ทุกคนทำอย่างนี้ มนุษย์นี้ก็เป็นมนุษย์แน่คือมีจิตใจสูง อยู่เหนือกิเลส เหนือความทุกข์ เหนือปัญหา โดยประการทั้งปวง

เออละ, เป็นอันว่า แม้วานานๆ เราจะมาพบกันทีหนึ่ง และเวลามันก็จำกัด มันมีน้อย แต่เราก็จะพยายามให้ดีที่สุด ที่จะใช้เวลาอันน้อยนี้ ทำความเข้าใจกันให้มาก ให้ลึก ไม่ใช่จะต้องพูดกันทุกวันๆ จนตลอดชีวิต พูดกันครั้งเดียว ถ้าเข้าใจแล้วก็ใช้ได้จนตลอดชีวิต ฉะนั้นขอให้สนใจ ขอให้ฟังให้ดี ให้เข้าใจ แล้วมันก็จะใช้ได้ ใช้ปฏิบัติไปได้จนตลอดชีวิต แล้วมันยังมีอีกพิเศษที่ว่าชีวิตนั้น มันจะค่อยรู้และค่อยสอนของมันเอง

ชีวิตนั้นจะเป็นการศึกษาในตัวเอง จะเป็นครูในตัวเอง จะเป็นการสอบไล่ในตัวเองนี้ ถ้าคิดดำเนินชีวิตถูกต้อง มันก็น่าปลื้มใจ ชีวิตนี้มันเป็นของมันอย่างนี้ มันเป็นการศึกษาอยู่ในตัวชีวิต เป็นการสอนอยู่ในตัวชีวิต ทำอะไรมันก็สอนให้เอง รู้ยิ่งๆ ขึ้นไปในสิ่งนั้น แล้วมันก็สอบไล่ดูเองว่าคนนี้มีมัน มีความรู้พอหรือไม่ ถ้ามันมีความทุกข์อยู่ก็แสดงว่าความรู้มันไม่พอมันต้องศึกษาต่อไปอีกมาก ถ้ามันอยู่อย่างไม่มีมีความทุกข์เลยมันก็บอกนี่สอบไล่ได้ สอบไล่ได้ มันใช้ได้ มันอยู่อย่างไม่มีมีความทุกข์

เพราะฉะนั้นทุกคนอย่าทำเล่นกับสิ่งเหล่านี้ อย่าประมาทกับสิ่งเหล่านี้ พยายามจัดให้มันเป็นชีวิตที่มีประโยชน์ทุกเวลานาทีเลย ให้เป็นชีวิตที่มีประโยชน์ทุกเวลานาที อย่าเอามันไปใช้เลวๆ ในการทำอบายมุข

แม้แต่สูบบุหรี่ก็เป็นเรื่องทำลายความดี นี่ก็ถ้าพูดว่าแม้แต่สูบบุหรี่ก็เป็นการทำลายความดีของมนุษย์คนนั้น คือมันทำให้โง่ แล้วมันก็ทำให้เสียเวลา มันทำให้เกิดโรค มันทำให้เปลืองสตางค์ที่ไปซื้อเอามา มันไม่มีอะไรที่เป็นฝ่ายบวกหรือฝ่ายดี มันมีแต่ฝ่ายลบ ปอดมันอยู่ดีๆ เอาควันไฟไปรม นี่คิดดูเถิด ของมันอยู่ดีๆ เอาควันไฟไปรมมัน มันจะเป็นอย่างไร มันก็ต้องวินาศฉิบหาย นี่ปอดมันอยู่ดีๆ เอาควันบุหรี่เข้าไปรม มันก็ต้องเสียเร็ว แล้วมันก็ต้องมีโรคภัยไข้เจ็บในอนาคต

เพราะฉะนั้นอย่าเห็นเป็นสิ่งที่เล็กน้อยเลย แล้วมันก็มีสิ่งที่ใหญ่โตกว่านี้อีกมาก เพราะฉะนั้นเราจะต้องควบคุมให้ได้ ประพฤติให้ถูกต้อง สิ่งที่ไม่เป็น

ประโยชน์มันให้โทษมันต้องทำด้วยความโง่เขลาอย่าทำเลย อย่าทำเลย เป็นพุทธบริษัท แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นผู้ลืมหู ลืมตา เห็นอะไรถูกต้องตามที่ เป็นจริง เหมือนพระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามที่ เป็นจริง ด้วยพระองค์เอง เราก็เป็นสาวกของท่าน รู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้ถูกต้องตามที่ เป็นจริง แล้วก็ดำเนินอยู่แต่ในทางที่เป็นจริง คือมันถูกต้อง มันก็มีแต่เจริญโดย ส่วนเดียว จะเจริญขึ้นมาตามลำดับๆ จนถึงที่สุดในการบรรลุมรรคผลนิพพาน

เป็นอันว่า เราต้องไต่บันไดธรรมะ จากต่ำขึ้นมาๆ จนถึงขั้นสูงสุดของ มนุษย์ อยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง มีสิ่งสิ่งเดียวที่จะต้องทำคือธรรมะ คือเรียน ธรรมะ คือปฏิบัติธรรมะ ได้ผลของธรรมะ แล้วก็สั่งสอนเพื่อนมนุษย์ของเราต่อๆ กันไปคือแจกธรรมะ เหมือนกับทำนาได้ข้าวกินพอแล้ว เหลือไปแจกผู้อื่น

เดี๋ยวนี้พระเณร เราก็เรียนธรรมะ ประพฤติธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ ได้ผล ของธรรมะ เหลือก็แจกผู้อื่น ธรรมะนี้ไม่รู้จักหมดจักสิ้น ยิ่งแจก ยิ่งมาก ยิ่งแจก ยิ่งมาก มันก็จะเต็มไปในโลก

เดี๋ยวนี้โลกมันขาดธรรมะ มันจึงอยู่ในสภาพที่ไม่มีความสงบสุขเลย กิเลส ครอบงำแล้ว มันก็ไปทำตรงกันข้ามหมด อย่างที่พวกอันธพาลทั้งหลายเขาทำกัน อยู่ พลอยเดือดร้อนกันทั้งบ้านทั้งเมือง เพราะมันไม่มีธรรมะ

เพราะฉะนั้นช่วยกันดูแลอบรมสั่งสอนลูกหลานให้ดีๆ ให้เขามีธรรมะ ลูก หลานของเราอย่าต้องเป็นอันธพาลเลย ให้ตั้งจิตอธิษฐานต่อสัพพัญญูให้เต็มที่ ลูกหลาน

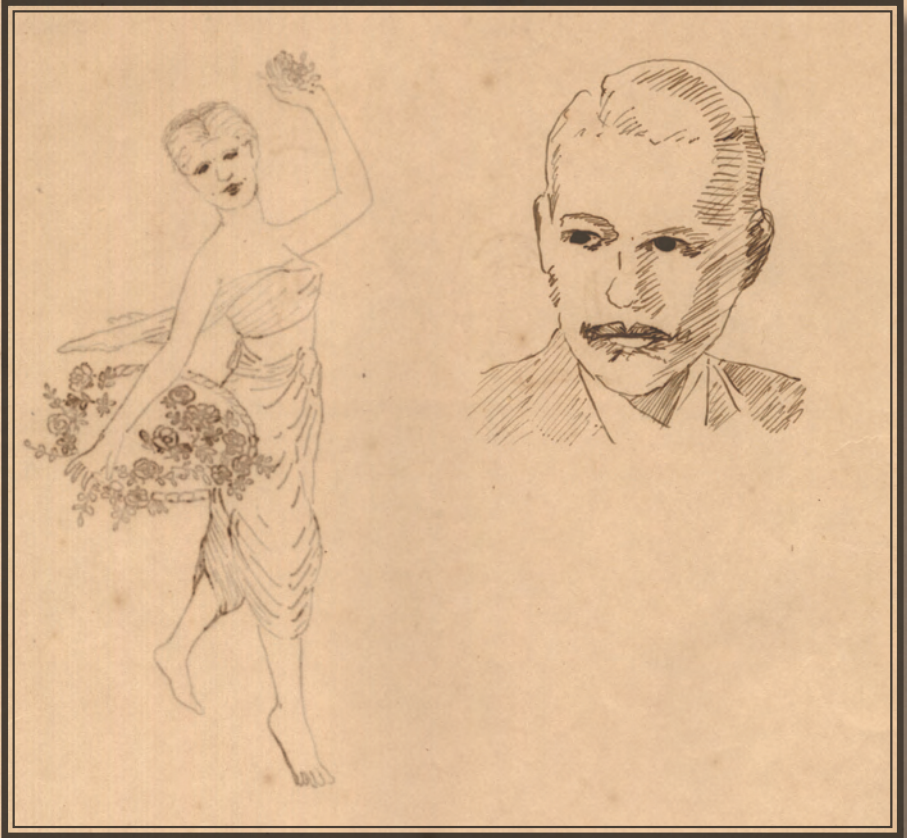
ของเราอย่าเป็นอันพาลเลย ลูกศิษย์ของเราอย่าเป็นอันพาลเลย ตั้งใจให้ต่อสู้กันไว้อย่างเต็มที่อย่างนี้ เราก็จะได้ชื่อว่า เป็นพุทธบริษัทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ดี สืบอายุพระศาสนาไว้ได้ ศาสนานี้ยังอยู่เพราะพุทธบริษัทสืบไว้เป็นอย่างดี ถ้ามันจะสูญไปก็เพราะเราไม่ช่วยกันสืบไว้ วิธีทำลายพระพุทธรศาสนาอย่างรวดเร็วคือสอนให้ผิดๆ สอนให้มันผิดๆ ไปเสียหมด เดี่ยวพุทธศาสนามันก็หมดหมดไม่มีเหลือ การที่จะทำลายพุทธศาสนามันเป็นอย่างนั้นไม่ยาก

เพราะฉะนั้นจงระมัดระวังให้ดี ให้มีความถูกต้องในการศึกษา ก็ถูกต้อง การปฏิบัติก็ถูกต้อง หวังผลในการปฏิบัติก็ถูกต้อง สอนกันต่อไปก็สอนให้มันถูกต้อง ก็มีแต่ความถูกต้องคือธรรมะ มนุษย์ก็เป็นมนุษย์ได้จริง มีความสูงทางจิตใจได้จริง

นี่เรื่องที่ผมมีอยู่หรือนึกคิดอยู่ทั้งวันทั้งคืนก็คือเรื่องนี้ วันนี้ก็มีโอกาสระบายออกมา ในเมื่อท่านทั้งหลายมา จึงขอแสดงความยินดีว่ามาแล้วก็พบกัน เพื่อระบายความรู้สึก ความต้องการ ความประสงค์ หรือว่าสิ่งที่เราควรจะทำช่วยกันกระทำขึ้นในโลกหรือว่าในพระศาสนา

ขอให้เราได้พบกันในลักษณะนี้บ่อยๆ แล้วขอให้เราได้เอาไปประพฤติกระทำให้สำเร็จประโยชน์ ตามที่เราได้ศึกษา ได้ยิน ได้ฟังมา ให้มีแต่ความเจริญงอกงามก้าวหน้าตามทางของพระธรรมอยู่ทั้งวันทั้งคืน

ขอตั้งจิตอธิษฐานว่า ท่านทั้งหลายทุกท่านจงมีความเชื่อที่ถูกต้อง และมีความกล้าหาญอย่างยิ่งยวด ในการที่จะประพฤติจะกระทำไปตามความเชื่อที่ถูกต้อง แม้ยังจะลำบากต้องอดกลั้นอดทนจนน้ำตาไหลก็ต้องทำให้มันได้ จะไม่ยอมทอดทิ้งไป ในที่สุดก็จะสำเร็จตามความปรารถนา มีความสุข ความเจริญ งามงามก้าวหน้าอยู่ทุกทีพาราตริกกาลเทอญ.

ธรรมบรรยายเรื่อง มรรคมืองค์แปด (สัมมาทิฏฐิ)

ในการประชุมทางวิชาการโครงการพัฒนากิจกรรม
การเรียนการสอนจริยศึกษา (สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ)

ณ สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี

วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๗

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณรัชนีกร ลาภานิชชา

ผู้ตรวจทาน คุณมยุรัตน์ รักเกียรติ

มรรคมืองค์แปด (สัมมาทิฏฐิ)

ในการบรรยายครั้งที่สามนี้ จะได้วินิจฉัยกันเฉพาะหัวข้อที่เรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ** และจะอธิบายชนิดที่เป็นตัวอย่างสำหรับเทียบเคียงหัวข้ออื่นๆ ได้ด้วยตนเอง ขอให้ทำความเข้าใจเป็นพิเศษในหัวข้อนี้ ซึ่งจะเป็นตัวอย่างแห่งทุกๆ ข้อ

เราได้พูดกันถึงเรื่องอริยมรรคมืองค์แปด สรุปความเป็นทางที่ต้องเดิน คือประพจน์ให้ถูกต้องในองค์นั้นๆ องค์แรกสุดเรียกว่า “**สัมมาทิฏฐิ**” สัมมาทิฏฐิ ท่านเปรียบอุปมาไว้ซึ่งเป็นการเร่งความเข้าใจในการที่แสดงว่า ถ้าเรามี “**ทิฏฐิ**” คือ “**ความเห็น**” ถูกต้องแล้ว จะไม่มีอะไรติดขัด มันจะสำเร็จยิ่งกว่าครึ่งก็ได้ เพียงแต่มี “**ทิฏฐิอันถูกต้อง**” ในเรื่องที่จะกระทำนั้นๆ ข้อประพจน์ต่างๆ หรือองค์ที่เหลือนั้น มันอยู่ภายใต้การนำของสัมมาทิฏฐิ ท่านจึงเปรียบอุปมาสัมมาทิฏฐิว่าเหมือนกันกับ “**รุ่งอรุณแห่งธรรมทั้งปวง**” รุ่งอรุณแห่งธรรมทั้งปวง มีชื่ออย่างนี้ ถ้ามีสัมมาทิฏฐิแล้วก็จะดึงเอาธรรมทั้งปวงมาได้เป็นแถวเป็น

ทางไปเลย และมีความหมายว่า เป็นนิมิตหมายอันแสดงให้รู้ว่าจะมีการกระทำที่ถูกต้องเต็มรูปแบบเกิดขึ้น เพราะรุ่งอรุณแห่งธรรมะนั้น

ทีนี้ถ้าจะเปรียบกับอย่างอื่นก็ยังได้ จะเปรียบเหมือนกับว่าเป็นมัคคุเทศก์ มัคคุเทศก์คือคนนำทาง ได้คนนำทางที่ดี ที่จริง ที่ถูกต้อง การเดินทางนั้นก็สำเร็จ ประโยชน์ เรามองเห็นความจำเป็นของคนนำทางในที่ที่ไม่เคยไป ในข้อนี้ก็เหมือนกันถ้ามีสัมมาทิฐิขึ้นมาได้ในเรื่องนั้นๆ แล้ว ก็ไม่มีปัญหา หรือจะเปรียบอีกอย่างหนึ่ง ก็เปรียบกันได้กับแผนที่ เมื่อจะไปที่ไหน เดินเรือหรืออะไรเขาก็มีแผนที่ รู้อย่างทั่วถึงในเขตในถิ่นที่จะไป สัมมาทิฐิก็มีลักษณะเหมือนอย่างนั้น หรือเปรียบอีกอย่างหนึ่งเข้มทิศ เข้มทิศที่ใช้ประกอบกันกับแผนที่ มันก็จะชี้ทิศทางหรือช่วยให้กำหนดทิศทางได้ ฉะนั้นท่านจึงถือว่าเป็นธรรมะรวบยอดด้วย ดังบาลีที่ว่า “บุคคลจะล่วงพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมทานสัมมาทิฐิ” จะต้องเน้นไว้ให้ผู้ศึกษามองเห็นคุณค่าของสัมมาทิฐิให้เพียงพอ จนเกิดความสนใจความพอใจที่จะสร้างสัมมาทิฐิในเบื้องต้น ก็มีสัมมาทิฐิเป็นหลัก ถือไว้เป็นอย่างดี ไม่ใช่ถืออย่างยึดมั่นถือมั่น แต่ถือด้วยการ “สมทาน” คือ การมี การใช้อย่างถูกต้อง

ทีนี้ก็จะพูดกันถึงคำแต่ละคำ คำแรกก็คือคำว่า “ทิฐิ” คำว่าทิฐิ ทิฐิ นี้ก็ถอดรูปมาโดยตรงจากบาลี เป็นการเห็น เพราะการดูด้วยปัญญา สัมผัสลงไปจริงๆ ในสิ่งนั้นๆ เป็น “ความเห็น” ไม่ใช่ “ความคิดเห็น” หรือจะเปรียบเทียบกับว่าไม่ใช่ *opinion* ไม่ใช่ *opinion* แต่ว่าเป็น *view, view* คือ สิ่งที่มองลงไป

ตรงๆ เห็นตามที่เป็นจริง ถ้าเป็นความเห็น ความเห็นอย่างคำว่า *opinion* นั้น เป็นเรื่องคาดคะเนโดยไม่ต้องเห็นตัวจริง ของจริงนั้นก็ไต่ เรียกว่าสัมผัสด้วยใจ แล้วก็เห็นสิ่งนั้นตามที่เป็นจริง ไม่มีทางที่จะผิดพลาด แต่ก็ต้องปรับปรุง ตระเตรียมอะไรมาเหมือนกัน ตระเตรียมจิตใจ ให้เหมาะที่จะมีสัมมาทิฐิ แล้วก็เจริญสัมมาทิฐิ จึงจะเกิดการเห็นอย่างถูกต้อง โดยการสัมผัสด้วยใจ ถ้าจะเปรียบเทียบความหมายที่มีน้ำหนักมากน้อยของถ้อยคำเหล่านี้ ก็อยากจะขอให้สังเกต คำตามลำดับ

“**ความรู้**” คำแรก “**ความเข้าใจ**” คำถัดมา “**ความเห็นแจ้ง**” คำสุดท้าย ความรู้นั้น เพียงแต่ได้ฟังแล้วจำไว้ได้ ก็เป็นความรู้แล้ว มันเป็นแต่ความรู้ ถ้าเอาความรู้นั้นมาคิดด้วยเหตุผล ตามหลักแห่งวิชีวิต มีเหตุผล ก็เข้าใจ ก็เกิดความเข้าใจ แต่ความเห็นแจ้งไม่ใช่อย่างนั้น ต้องเป็นการสัมผัสด้วยใจ เหมือนอย่างเรารู้สึกต่อกิเลส เพราะเราเคยเกิดกิเลส ก็รู้สึกต่อกิเลส สัมผัสกิเลสนั้นด้วยใจ ก็รู้จักกิเลสดี แต่ถ้าเพียงบอกกันให้รู้ มันก็ไม่เห็นกิเลส หรือถ้าจะคิดเอา คำนวณเอา ว่ากิเลสคงจะเป็นอย่างนั้นๆ ก็ไม่เห็นกิเลส แต่ถ้าดูลงไปที่กิเลสที่มีอยู่จริงหรือ เคยมีอยู่จริง มันก็ “เห็น” คำว่าเห็น หมายถึงอันนี้ ความรู้นั้นผิว ผิวนอก ความเข้าใจ ลึกเข้าไปหน่อย ความเห็นแจ้งหรือที่เรียกสัมผัสด้วยใจนี้ถึงขีดสุด

ที่นี้มันก็ออกมาเป็นความเชื่อ เรารู้เท่าไรเราเชื่อเท่านั้น เราเห็นเท่าไรเราเชื่อเท่านั้น เราเห็นแจ้งเท่าไรเราก็มั่นใจเท่านั้น ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า “ความเชื่อ” นี้ รวมเข้าไว้ในคำว่าทิฐิด้วย เพราะความเชื่อมั่นไปตามทิฐิ เราจึงรวบรวมเลย ว่าความรู้ ความเข้าใจ ความเห็นแจ้ง และความเชื่อนี้เป็นทิฐิตามลำดับๆ แต่

ที่เป็นตัวจุดสำคัญที่สุดก็คือ “ความเห็นแจ้ง” นั่นเอง ความรู้ความเข้าใจนั้น ไม่ถึงขนาดที่จะเรียกว่า ความเห็นแจ้งในที่นี้

ที่นี้ก็ดูสิ่งที่เห็น สิ่งที่ถูกเห็น สิ่งที่ถูกเห็นก็ตามหลักอริยสัจ ๔ นั่นเอง เห็นทุกข์ว่าเป็นอย่างไร เห็นเหตุให้เกิดทุกข์ว่าเป็นอย่างไร ความดับทุกข์เป็นอย่างไร ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร ก็อย่างเดียวกันอีกที่จะต้องเห็นด้วยใจ เห็นด้วยใจ การสอนอริยสัจต์ในห้องเรียน เพียงแต่การบอกให้จงดๆ ไว้นั้นไม่สำเร็จ ประโยชน์ จะต้องรู้สึกต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้นจริงๆ นี่ถึงจะเรียกว่า “เห็นความทุกข์” แล้วใครครมณจนพบว่ามันมี “เหตุ” อะไรจึงได้มีความทุกข์อย่างนี้ อยู่ในเวลานี้ มันมีเหตุจริงค้นได้ สำหรับ “ความดับทุกข์” นั้นมันก็ตรงกันข้าม เมื่อรู้จักว่าความทุกข์เป็นอย่างไรๆ และความดับทุกข์ก็คือตรงกันข้าม คือไม่มีความเป็นอย่างไร และเพราะว่าดับเหตุแห่งความทุกข์ไปได้ ความดับทุกข์จึงเป็นอย่างเดียวกัน ดับเหตุแห่งความทุกข์ ที่นี้ “หนทาง” หนทางแห่งการปฏิบัติเพื่อจะดับเหตุแห่งความทุกข์ไปได้ ก็มีอยู่คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เอง

สัมมาทิฏฐิอย่างนี้กล่าวไว้ในพระบาลี เป็นสัมมาทิฏฐิที่ประสงค์สำหรับการก้าวหน้าไปสู่พระนิพพาน แม้จะไม่ถึงถึงนิพพาน ก็ถึงถึงความดับทุกข์ที่รองๆ ลงมา ถ้าจะแจกโดยละเอียดก็กลายเป็นเรื่อง “ปฏิจจนุปบาท” หนังสือปฏิจจนุปบาทก็มีอยู่แพร่หลาย หามาตรวจสอบดูแต่ละข้อๆ ๑๒ ข้อ ๑๒ ชั้น หรือ ๑๒ ห่วง ก็ให้เห็นอริยสัจ ชนิดที่เป็นสัมมาทิฏฐิยิ่งขึ้นไป ถ้าอย่างธรรมดา ก็เห็นเพียงอริยสัจ ๔ ถ้าอย่างเต็มที่พิเศษก็เห็นโดยปฏิจจนุปบาท สำรวจเอาจากหนังสือเรื่องปฏิจจนุปบาท

ที่นี้ยังมีทางที่จะเห็นอย่างอื่นอีก ซึ่งจะสะดวก หรือไม่ยืดยาวไม่ต้องฉลาดมาก ไม่ต้องยุ่งยากมากก็ยังมี คือเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังขาร เห็นความทนยาก คงตัวอยู่ได้ยากของสังขาร เห็นความที่ไม่ใช่ตน ไม่ควรจะถือว่าเป็นตัวตนของสังขาร ที่เรียกว่าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ต้องดูที่ตัวจริงอีกเหมือนกัน เราก็สอนกันในโรงเรียน แล้วก็มีการอธิบาย เยอะแยะ แล้วมันไม่สำเร็จประโยชน์ ต้องมาทำจิตให้เหมาะสมคือเป็นสมาธิแม้ไม่สมบูรณ์ ก็เป็นสมาธิเพียงพอ จิตชนิดนี้ก็ว่องไวเฉียบแหลมพอที่จะสังเกตเห็นอะไรต่างๆ ได้ เช่น มองเข้าไปในตัวเองก็เห็นความเปลี่ยนแปลงของแต่ละส่วนๆ ของร่างกาย และแม้ที่เป็นความรู้สึก ความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ ความสุข ความทุกข์ กำหนดดูเรื่อยไป จะเห็นความเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงไปจนกว่าจะดับดับแล้วก็จะเกิดใหม่อย่างอื่นสืบทอดกันไป อย่างนี้เรียกว่าเห็นความไม่เที่ยงของสิ่งที่มีเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกันเข้าที่เรียกว่า สังขาร

สังขาร แปลว่า ปปรุง เมื่อพูดว่า ปปรุง มันก็ต้องหมายถึงมีของหลายอย่าง จึงจะเป็นการปรุง เห็นอนิจจัง แล้วก็เห็นเหตุให้เห็นทุกขังได้โดยไม่ยาก ทุกขังสังขารที่มีชีวิตจิตใจมันก็รู้สึกเป็นทุกข์ได้ด้วยตัวของมันเอง สังขารที่ไม่มีชีวิตจิตใจเหมือนก้อนหินอย่างนี้ ผู้ดูจะต้องดูในลักษณะว่ามันก็มีความเปลี่ยนแปลง และมันก็ทนอยู่ไปไม่ได้แบบนี้ มันจะต้องเป็นอย่างอื่น แต่อย่าไม่ควรจะยึดถือโดยความเป็นตัวตนเหมือนกันทั้งนั้น

เรื่องไม่ยึดถือว่าจะอะไรเป็นตัวตนนี้สำคัญ คือเป็นตัวเรื่องทั้งหมดของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นอนัตตวาที มีวาทีว่า ไม่ใช่ตน เห็นอนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา ก็เรียกว่ามีสัมมาทิฏฐิ ที่นี้ยังมีอีกสองคำ ที่มีน้ำหนักมากคือ เห็น “สุญญตา” ถ้าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเพียงพอแล้ว ก็เห็นสุญญตา รวมกันเป็นสุญญตาคือว่าง จากตัวตน ว่างจากความหมายแห่งตัวตน หรือไม่มีสิ่งที่จะควรเรียกว่าตัวตน ภายนอกก็ดี ภายในก็ดี ที่ไหนๆ ก็ดี ไม่มีสิ่งที่จะควรเรียกว่าตัวตน แม้พระนิพพานอันสูงสุดก็เป็นตัวตนไม่ได้ ก็คงเป็นพระนิพพานเท่านั้น แม้ว่าจะไม่เปลี่ยนแปลง หรือจะไม่ทำให้เกิดทุกข์ เป็นที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์

ถ้าศึกษาเรื่องจิตปรุงแต่งกันอย่างไร ก็เลสเกิดขึ้นอย่างไรให้เห็นชัดแล้ว ก็จะเห็นว่ามันไม่มีตัวตน มันเป็นส่วนประกอบหลายส่วน ประกอบกันเข้าแล้วก็สำเร็จรูปเป็นอะไรอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างนาฬิกาเรือนหนึ่ง ประกอบด้วยส่วนหลายส่วน สำเร็จถูกต้องในการประกอบแล้ว มันเดินได้ มันกระตุกกระดิกได้ เหมือนกับว่าเป็นตัวตน เป็นชีวิต เช่นเดียวกันไม่ว่าร่างกายนี้จะมีส่วนประกอบของร่างกายครบถ้วนทุกๆ ระบบ มีจิตคิดนึกได้ เคลื่อนไหวได้ ทำอะไรได้ แต่ขอให้ดูเหมือนกับว่า เป็นเครื่องจักรเครื่องหนึ่ง เป็นรถยนต์คันหนึ่ง หรือว่าเป็นเครื่องจักรอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมันกระตุกกระดิกได้เคลื่อนไหวได้ ดูคล้ายกับมีชีวิต การเห็นสุญญตานี้เป็นสัมมาทิฏฐิอย่างยิ่ง

อีกข้อหนึ่งคือ คำว่า “ตถาตา” ตถาตาหรือ “ตถตา” ก็ได้ ตถาตาก็ได้ แปลว่า ความเป็นเช่นนั้น ความเป็นเช่นนั้น ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นโดยประการอื่น แต่เป็น “อิทัปปัจจยตา” คือเพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี นี้เรียกว่า เช่นนั้น เช่นนั้น มันเป็นเช่นนั้น คือเช่นไหน คือมัน

เป็นเช่นที่มันเป็นอยู่ เพราะมีสิ่งนี้เป็นต้นเหตุจึงมีสิ่งนี้ หรือสิ่งนั้นกลายเป็นเหตุ จึงมีสิ่งโน้น สิ่งโน้นกลายเป็นเหตุ แล้วจึงมีสิ่งนั้นเรื่อยๆ ไปอย่างนี้ มันเป็นอย่างนั้นเอง มีความหมายว่าไม่ใช่ตนรวมอยู่ด้วย แต่ความหมายสำคัญของคำคำนี้คือให้เห็นว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง อย่าไปหลงรัก อย่าไปหลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว หลงอะไรทุกอย่าง ถ้าเราไม่รู้ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง เดียวก็ไปรักสิ่งที่ดูน่ารัก ไปโกรธที่น่าโกรธ ไปเกลียดที่น่าเกลียด แล้วก็ไปกลัวที่น่ากลัว นี่เป็นคนธรรมดา เรายังไม่เห็น “ตถตา” ที่เพียงพอ ก็เลยมีปัญหาเรื่องความรัก โกรธ เกลียด กลัว

ที่นี้เห็นที่ไหน นี่ซึ่งจะต้องรำลึกกันไว้ตลอดเวลาว่า “เห็นที่ตัวจริง” เห็นที่ตัวจริง เป็นการเห็นแบบ “สันทิฏฐิโก” เห็นที่ตัวจริงที่จิตสัมผัสอยู่ เป็นความรู้สึกเมื่อได้ผ่านสิ่งนั้นๆ ด้วยจิตใจ มีความเจนจัดหรือความอะไรแล้วแต่จะเรียกเห็นภาษาฝรั่งที่เขาใช้กันอยู่เขาเรียกมันว่า *Spiritual Experience* คือ *Experience* ทางวิญญาณ *Spiritual Experience* สิ่งนี้มันต้องผ่านไปจึงจะรู้จัก อย่างเช่นว่าเราเคยผ่านความทุกข์ เคยผ่านความสุข เคยผ่านกำไร เคยผ่านขาดทุน เคยผ่านการแพ้ ผ่านการชนะมาแล้ว เป็นต้น แล้วเราก็รู้จักสิ่งนั้นๆ ดีอย่างนี้เราเรียกว่ามี *Experience* ด้านนามธรรม ฝ่ายนามธรรม หรือฝ่ายจิตใจ เห็นที่นั่น

ที่นี้ ที่เรียกว่าเห็นโดยชอบ สัมมาทิฏฐิ แปลว่าเห็น สัมมา แปลว่าโดยชอบ เห็นชอบ เห็นโดยชอบนี้ ก็มีปัญหานิดหน่อย คือว่าในทางตรรกะ หรือทาง *Philosophy* เขาก็บัญญัติถ้อยคำเหล่านี้เหมือนกันว่า ถูกคืออะไร ผิดคืออะไร ดีคืออะไร ชั่วคืออะไร แต่มันค่อนข้างจะยืดเยียด ดิ้นได้ ไม่ค่อยจะแน่นอน ถ้าใน

ทางพุทธศาสนานี้ ถ้าใช้คำว่า ถูก หรือ ถูกต้องละก็ ไม่มีปัญหาอะไร คือจำกัดความหมายให้ว่า ไม่ให้เกิดทุกข์แก่ผู้ใด ให้คุณแก่ทุกฝ่าย ไม่ให้โทษแก่ผู้ใด แต่ให้คุณแก่ทุกฝ่ายนั้นคือถูกต้อง ถูกต้องไม่ต้องพูดมาก ไม่ต้องอ้างเหตุผลอะไรกันให้มากมาย เห็นถูกต้อง เหมือนกับว่าความเห็นนั้นมันมีประโยชน์ไม่ให้เกิดทุกข์โทษแก่ฝ่ายใด คือฝ่ายผู้เห็นหรือฝ่ายผู้ร่วมด้วย และกลับมีประโยชน์ คือให้ทำสิ่งที่ควรจะได้ทำตามความต้องการ

ทีนี้สิ่งสุดท้ายก็จะดู คือ อิทธิพลของการเห็น เมื่อมีสัมมาทิฏฐิ หรือ ทิฏฐิ ที่ถูกต้องแล้วมันมีอิทธิพลอะไรเกิดขึ้นแก่จิตใจ ข้อนี้ก็มองได้เป็นหลายๆ มุมหลายๆ แง่ เมื่อเห็นสิ่งใดอย่างแจ่มแจ้ง ก็ทำให้รู้จักสิ่งนั้นๆ รู้จักสิ่งนั้นๆ ชนิดที่เป็นความรู้ประจักษ์ เป็นความรู้ที่ประจักษ์ ไม่ใช่สลัว หรือไม่ต้องอาศัยการคำนวณอะไรกันอีก เห็นโดยชัดเจน จนไม่มีปัญหาอะไรเหลือ ทีนี้ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบของปัญญา เมื่อยังไม่เห็นแจ่มแจ้งมันก็มีปัญญาชนิดท่องจำ ปัญญาชนิดคำนวณ แต่ถ้าเห็นอย่างแจ่มแจ้งแล้วมันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบปัญญา คือเป็นปัญญาชนิดที่เห็นแจ้งแทงตลอด มันกลายเป็นสูงกว่าความรู้ธรรมดา

มันมีความหมายของคำว่า *Realize, Realize* ทางฝ่ายจิตใจ หรือกลายเป็นไปเป็นคำที่เรียกว่า *Wisdom, Wisdom* และก็เป็นชนิดที่ละเอียดลึกซึ้งในภายใน คือที่เรียกว่า *Intuitive* และประจักษ์เฉพาะตนที่เรียกว่า *Subjective* นี้พูดกันให้ถึงที่สุดของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะการเห็นชอบเป็นไปถึงที่สุด ต่อ

ไปมันก็ทำลายความเชื่อที่งมงายตามที่ได้สั่งสมมา เราเกิดมาจากท้องแม่ ไม่ได้เอาความรู้อะไรมาด้วยเลย ก็คิดนึกไปตามความรู้สึกหรือตามที่เขาแวดล้อมอบรมให้ มันก็มีความเชื่อที่งมงาย เขาหลอกกว่ายักษ์ ก็กลัวยักษ์ เขาหลอกกว่าผี ก็กลัวผี หลอกให้กลัวตุ๊กแก ก็กลัวตุ๊กแกอย่างนี้ ความเชื่ออย่างนี้มันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ มันได้กลายเป็นสะสมๆ เข้าไว้

เดี๋ยวนี้ได้เรียนรู้มาถึงขนาดนี้ มีสัมมาทิฏฐิก็เลยไม่ต้องกลัวสิ่งเหล่านั้น ไม่ต้องให้ใครมาหลอกเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ แล้วก็ไม่ได้เพิ่มความงมงายใหม่ๆ คือ ความรู้ทางไสยศาสตร์ในชั้นผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าด้วยซ้ำไปก็ยังมิ ก็ไม่ตกลงไปในความรู้งมงายชนิดนั้นด้วยเหมือนกัน มีสัมมาทิฏฐิทำลายความเชื่อ ความงมงายที่สั่งสมมา และป้องกันที่จะเกิดขึ้นใหม่ เราเรียกว่าสัมมาทิฏฐิแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง จะเรียกว่าความทุกข์ก็ได้ จะเรียกว่าปัญหาก็ได้ เพราะว่ามันเป็นศัตรูเหมือนๆ กัน ถ้าเรียกว่าปัญหามันก็ทำให้เกิดความยุ่งยากลำบากเหมือนกัน ความทุกข์ก็ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานเหมือนกัน ต้องกวาดล้างไปด้วยสัมมาทิฏฐิ เมื่อสัมมาทิฏฐิถูกต้องถึงขนาดอย่างนี้แล้ว ก็สามารถที่จะนำองค์มรรคองค์อื่นๆ หรือข้อปฏิบัติอื่นๆ สัมมาทิฏฐิจะนำไปได้หมด นี้เราเรียกว่าอิทธิพลของการเห็นด้วยสัมมาทิฏฐิมีมากถึงอย่างนี้

ที่นี้ เราจะนำมาใช้เป็นหัวข้อของจริยธรรม เราจะนำสัมมาทิฏฐิมาใช้ในฐานะเป็นหัวข้อหรือหัวข้อย่อยก็แล้วแต่ ของจริยธรรม ใช้อย่างจริยธรรมในการศึกษา ในการปฏิบัติ เราจึงมองดูหรือมองหาสิ่งที่มีความหมายแห่งสัมมาทิฏฐิ ดูความหมายสิ่งที่มีความหมายแห่งสัมมาทิฏฐิ ซึ่งในการประชุมคราวก่อน เรา

เลือกคัดกันได้ ๑๓ หัวข้อ หัวข้อย่อย ข้อนี้ก็พอจะมองเห็นได้แต่ละข้อๆ อาตมาก็ไม่ต้องอธิบายละเอียดล่ออะไรนัก ขอขยายความโดยย่อ

ข้อ ๑ ความมีการศึกษามากพอ นี่เป็นตัวบท ความมีการศึกษามากพอ คำว่า “พอ” ก็ “พอแก่สถานะของตนของตน” ว่าตนเป็นอย่างไร มีหน้าที่อย่างไร อยู่ในระดับไหน ต้องมีความรู้ที่เกี่ยวกับสถานะแห่งตนๆ อย่างเพียงพอ คำว่า “อย่างเพียงพอ” ก็คือ “เฉพาะเท่าที่ควรรู้” ไม่รู้จนเหลือเพื่อ จนไม่รู้จะใช้อะไร จะกลายเป็นความรู้ท่วมหัว ทุกคนจะมุ่งหมายรู้เท่าที่สมควรจะรู้ แม้จะใช้คำว่า “จำเป็นจะต้องรู้” ก็ยังได้ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้รู้ไปเสียทุกอย่าง จนในที่สุดก็ไม่มีอะไรรู้จริง ต้องเพียงพอแก่สถานะของตน เท่าที่มีหน้าที่จะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไร

ข้อ ๒ การเห็นความจริงของธรรมชาติ ตามหัวข้อที่พิมพ์ไว้แล้ว การเห็นความจริงของธรรมชาตินี้ หมายถึงธรรมชาติทั้งสองฝ่าย ฝ่ายวัตถุก็ได้ แต่ที่สำคัญและที่ที่ต้องการคือฝ่ายจิตใจ จิตเป็นอย่างไร ก็เลสเกิดขึ้นอย่างไร ความทุกข์เป็นอย่างไร ตามกฎเกณฑ์ของมันอย่างไร พูดให้สั้นๆ ก็ว่า เห็นตามที่สิ่งเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของ “อิทัปปัจจยตา” เห็นความจริงของธรรมชาติ ต้องเห็นอย่างสันทิฏฐิโก สันทิฏฐิโก ต้องเน้นคำว่า สันทิฏฐิโก ให้มากพอ คือเห็นด้วยตนเอง เห็นซึ่งตนเอง เห็นด้วยตนเอง เห็นเพื่อตนเอง ความเห็นอย่างนี้ ป้องกันไสยศาสตร์ ถ้าเห็นความจริงของธรรมชาตินั้นป้องกันการตกไปสู่ไสยศาสตร์ ซึ่งไม่ใช่ความจริงของธรรมชาติ เป็นความจริงชั่วคราวตามที่ปลุกหรือปลุก หรืออะไรกันขึ้นมาให้เห็นเป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์ นี่เป็นไสยศาสตร์

ถ้าเป็นธรรมดา ธรรมดา ไม่มีคำว่าหลัง ไม่มีคำว่าศักดิ์สิทธิ์ ถ้ามันออกไปนอกแนวของธรรมดา มันจึงจะมีคำว่าหลัง หรือศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์อะไรเกิดขึ้น

ข้อที่ ๓ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมีเหตุผล นี้ก็เป็นหลักทั่วๆ ไปที่พูดกันอยู่เป็นประจำ อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ใช้เหตุผลเป็นเครื่องประกอบการคิดนึกพิจารณา หรือแม้แต่ศึกษา ทำให้ไม่มีโอกาสที่จะลู่อ่านแกกเลสคือไม่ผลุนผลันไม่สะเพร่านั่นเอง แต่ละข้อนี้ครูผู้สอนจะแยกแยะเอาได้เอง ให้ไว้แต่ใจความที่เป็นสังเขป

ข้อ ๔ การรู้จักความถูกต้องหรือพอดี คำว่าถูกต้องแล้วยังมีคำว่า “พอดี” กำกับด้วย มันถูกต้องเกินพอดี มันมากเกินไป หรือมันถูกเกินไป มันก็จะกลายเป็นผิด **รู้จักความถูกต้อง หรือพอดี คำว่าพอดี** อธิบายได้ด้วยหมวดธรรมที่แพร่หลายที่สุดหมวดหนึ่งคือ “สัปปุริสธรรม ๗” เอาข้อความของสัปปุริสธรรม ๗ มาอธิบายคำว่า “พอดี” รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บริษัท รู้บุคคล, รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บริษัท รู้บุคคล ว่ามันเป็นอย่างไรแล้วก็ทำให้พอดีแก่สิ่งนั้นๆ อาศัยหลักสัปปุริสธรรม ๗ อธิบายข้อนี้ หรือแม้ที่สุดแต่มีขณิมาปฏิบัติ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนั่นเอง มีความถูกต้องและพอดียิ่งกว่าสิ่งใด

ที่นี้ **ข้อ ๕ มีความเชื่อมั่นในตนเอง** มีความเชื่อมั่นในตนเองนี้เป็นจริยธรรมสากลที่มักเป็นกลุ่มว่า รู้จักตัวเอง ไว้ใจตัวเอง เชื่อตัวเอง บังคับ

ตนเอง เคารพตนเอง ซึ่งเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยจะพูดกันเสียแล้ว เพราะว่าไปหลงเรื่องอื่น เรื่องทางจิตใจที่ดีๆ แต่เก่าๆ นั้นไม่ค่อยจะได้ยินพูดกันเสียแล้ว ความเชื่อมั่นในตนเอง คำว่า “มัน” นี้ระวังหน่ออย่าให้เป็นยึดมั่น ถ้อยมัน มันจะกลายเป็นยึดมั่น เป็นตัวกู ของกู ความเชื่อมั่น คือ เชื่อความสามารถของตนเอง เพราะว่ารู้จักตัวเอง เดี่ยวนี้รู้จักตัวเองแล้ว รู้จักถึงกับเคารพตัวเองว่าตัวเองมีค่าๆ ที่จะทำเช่นนี้ได้จะมีประโยชน์ที่สุด จึงเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีประโยชน์ทันทีคือ มีความสุขและนอนหลับสบาย ผู้ที่ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง จะลำบาก แม้แต่นอนก็หลับไม่สนิท

ที่นี้ ข้อ ๖ การยอมรับความเปลี่ยนแปลง ข้อนี้ก็เป็นธรรมสำคัญมาก ยอมรับสภาพเปลี่ยนแปลง เพื่อทำตัวให้เข้ากันได้กับความเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะสูญพันธุ์ สูญพันธุ์อย่างไรโนเสาร์ที่เคยเรียน เคยรู้จักมาแล้วว่าสัตว์ชนิดไดโนเสาร์สูญพันธุ์ไป เพราะไม่รับสภาพการเปลี่ยนแปลง คือรับไม่ได้ หมายถึง การทำตัวให้เข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นสัตว์เป็นบุคคลหรือแม้ที่เป็นธรรมชาติล้วนๆ มีความหมายกว้างมาก การยอมรับความเปลี่ยนแปลงโดยทางวัตถุ โดยทางร่างกาย โดยทางจิต โดยทางสติปัญญา

เพราะว่า สิ่งทั้งปวงมันต้องเปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงมันเป็นอำนาจของธรรมชาติที่จะเปลี่ยนแปลง เราจะไปหวังอะไรให้ธรรมชาติมันเที่ยงแท้ มันเป็นไปได้ แม้แต่ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ฤดูกาลต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลง มันไม่ได้คงที่ จึงจะต้องปรับตัวทุกอย่างให้ไม่ต้องเดือดร้อน เพราะ

ความเปลี่ยนแปลง นับตั้งแต่ว่าพอเราเติบโตขึ้นมาจากเด็กทารก เราต้องรับสภาพการเปลี่ยนแปลงๆ แล้วก็เปลี่ยนแปลงมาด้วยกันเรื่อย มันมีมาตั้งแต่เป็นทารก ยิ่งมาเข้าโรงเรียน ก็ยิ่งต้องรับสภาพการเปลี่ยนแปลงมากถึงมากที่สุด จนกว่าจะเรียนจบ

ข้อ ๗ ความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบเป็นการยืนยันในความถูกต้องของตน หรือว่ารักษาเกียรติของตนไว้ ไม่หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ และอาจจะมากไปจนถึงกับว่ารับผิดชอบแทนผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชามักจะโยนความผิดไปให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเรื่อยๆ ลงไป เพราะเขาทำเสีย แต่ถ้ามีจริยธรรมข้อนี้ละก็ จะยอมเป็นผู้รับผิดชอบแทนลูกน้อง และก็รับผิดชอบแทนเพื่อนบ้าน รับผิดชอบแทนเพื่อนที่ร่วมการทำงาน เช่น เราอยู่ในหมู่บ้านนี้ หมู่บ้านนี้เกิดอะไรขึ้นซึ่งไม่น่าดู เราซึ่งอยู่ด้วยคนหนึ่ง ในหมู่บ้านนั้น ก็ยอมรับผิดชอบ ยอมสารภาพว่าเป็นความบกพร่อง ให้น้ำใจมันกว้างถึงอย่างนี้ในการที่จะรับผิดชอบ รับผิดชอบต่อคนอื่นได้ ยอมรับผิดชอบด้วย เป็นเหตุให้อยู่กันอย่างผาสุก อยู่กันอย่างสะดวกสบาย

ข้อ ๘ ความมีน้ำใจ เป็นธรรม ไม่ลำเอียง นี้เห็นชัด ไม่มีอคติ แม้เพื่อตัวเอง ที่มีอคติลำเอียงอะไรๆ เพื่อตัวเองนั้น ที่จริงเพื่อกิเลสทั้งนั้น ตัวเองมันก็ไม่มี โดยแท้จริง มันมีกิเลส และกิเลสมันก็ออกมาเป็นตัวเอง เลยหาความลำเอียงเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง โดยเนื้อแท้มันเป็นอย่างนี้ ที่นี้ก็มีน้ำใจเป็นธรรมไม่ลำเอียง ดูเรื่องอคติทั้ง ๔ ที่มีอยู่ในแบบเรียน

ข้อ ๙ การรู้จักทำชีวิตให้เป็นชีวิตเย็น พูดตรงๆ ก็ว่าทำให้รู้จักเป็นเด็กที่เย็น ไม่เป็นเด็กร้อน เขาจะต้องรู้จักความร้อนว่ามีอยู่อย่างไรเพราะเหตุไร เมื่อร้อนตัวเขาจะถูกลงโทษ ร้อน ร้อนยิ่งกว่าไฟ เมื่อรู้จักกิเลสที่เป็นเหตุให้ทำผิดเหล่านั้นแล้วก็ไม่ทำ ก็เกิดความเย็นคือว่างจากไฟ เว้นจากไฟ คำว่าเย็นนี้ เป็นความหมายของคำว่า นิพพาน นิพพานแปลว่าเย็น เพราะไม่มีไฟ คือกิเลส และก็มีลักษณะสะอาด สว่าง สงบ ชีวิตเย็น หัวข้อที่เกี่ยวกับบุคคลนั้นโดยเฉพาะมีอยู่เท่านี้ ทีนี้ต่อไปก็ทีนี้เนื่องกันอยู่กับสังคัม

ข้อ ๑๐ ความไม่เห็นแก่ตัว หมายถึง ชั้นพื้นฐานของศีลธรรม หรือจริยธรรม ไม่ได้หมายถึงหมดกิเลส หมดตัวตนอย่างกิเลส นั้นมันอีกชั้นหนึ่ง ไม่ต้องพูดถึงก็ได้ หรือถ้าเพิ่งเล็งด้วยก็ดีเหมือนกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ภาษาโลกชาวบ้านนี่ก็เอาใจใส่ผู้อื่น เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ นี่เป็นพื้นฐานชั้นจริยธรรม แต่ถ้าประพฤติปฏิบัติจนหมดความยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัวตน ไม่มีตัวตน กลายเป็นพระอรหันต์ไป ขอให้เห็นความสำคัญของคำว่าไม่เห็นแก่ตัวนี้ให้มากพอ ใช้อย่างต่ำๆ ก็ได้ เป็นที่ต้องการอย่างยิ่ง เห็นแก่ตัวจะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ก็จะทำบาปทุกอย่าง เพราะมีความเห็นแก่ตัว ไปฆ่าเขาบ้าง ไปขโมยเขาบ้าง ไปประพฤติล่วงของรักของพอใจเขาบ้าง พูดเท็จบ้าง ตีมน้ำเมาบ้าง ทุกอย่างที่มีมันไม่น่าปรารถนา อบายมุขก็เพื่อเห็นแก่ตัวของกิเลส หาความเพลิดเพลินให้แกกิเลส

ข้อ ๑๑ การรับรู้ต่อบุคคลที่ควรรับรู้ คำว่า “รับรู้” นี้เป็นคำกว้าง ความมั่นกว้างหรือมั่นหลวมได้ รับรู้ หมายถึง “รับรู้ในหน้าที่ที่จะต้องประพฤติ

ต่อกัน” ความจริงมันต้องรับรู้สำหรับบุคคลทุกคน เช่น รู้รู้ว่าทุกคนเป็นมนุษย์ เหมือนกับเรา ทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกับเรา แม้เขาเป็นคนขอทานอยู่ เขาก็เป็นมนุษย์เหมือนกับเรา ถ้าเรายอมรับรู้อย่างนี้ เราก็ไม่ดูถูกดูหมิ่นคนขอทาน เป็นต้น ฉะนั้นรับรู้ได้ตั้งแต่บุคคลต่ำสุด สมมติว่าเป็นขอทาน กระทั่งบุคคลสูงสุด เป็นมหาจักรพรรดิหรือจะที่เรียกว่าเทวดาก็สุดแท้ เรายอมรับรู้ว่ามียอยู่ ไม่ใช่ไม่รู้ ไม่ใช่ไม่เอาใจใส่ ไม่ประพฤติดต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างถูกต้อง แล้วมันก็รวมไปถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน เช่น หน้าที่ เมื่อบุคคลมีฐานะต่างๆ กัน ก็มีหน้าที่ต่างๆ กัน เขาก็จะต้องรับรู้ในหน้าที่ของตนเองหรือของผู้อื่นทุกคนด้วย

ข้อ ๑๒ การเคารพบูชาที่ถูกต้อง การเคารพหรือความเคารพนี้เป็นสิ่งที่ต้องมี โดยเฉพาะในด้านจิตวิทยาแล้ว บุคคลต้องมีที่เคารพ ถ้าอยู่อย่างไม่มีที่เคารพมันวิาเหว แม้เป็นพระพุทธรเจ้าแล้วท่านยังมีที่เคารพคือธรรมะที่ตรัสรู้ เคารพบุคคลที่ควรเคารพอย่างถูกต้อง คำว่าเคารพเป็นคำต่ำหน้อย คำว่าบูชา ก็มีน้ำหนักกว่า นี้รวมกันทั้งเคารพและบูชา เพราะว่าการจะกล่าวถึงทุกสิ่ง “อยู่อย่างเสมอกันจะเป็นทุกซ์”

มีพระบาลี อยู่อย่างเสมอกันจะเป็นทุกซ์ ถ้าอยู่อย่างมีที่เคารพหรือมีการเคารพแก่กันและกันตามลดหล่นลงไป จะป้องกันความยุ่งยากเหล่านั้นได้ ความเคารพก็เลยไปถึงความเชื่อฟัง เคารพตามแบบสติปัญญา มีเหตุผลที่ควรเคารพบูชา และต้องไม่เป็นไสยศาสตร์ เช่น เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้แต่จอมปลวก ก็ไปนั่งไหว้บูชากันได้ เคารพอย่างนี้มันเป็นไสยศาสตร์ไม่ใช่

พุทธศาสตร์ ก็มีเหตุผลว่าคุณคนนี้เป็นอย่างไรทำไมจึงต้องเคารพ ถามให้เด็กนักเรียนนึกเอาเองว่า ทำไมเราจึงต้องเคารพพ่อแม่ เขาเป็นเด็กที่ไม่เคารพพ่อแม่อยู่ แต่เรากลับถามเขาว่าทำไมเราจึงต้องเคารพพ่อแม่ มันจะเป็นเหตุให้เขานึกได้ว่าควรที่จะเคารพพ่อแม่ เพราะพ่อแม่เป็นอย่างนั้นๆ เรียกว่าทุกๆ ประมาณชีวิตร่างกายของเรานี้ได้มาจากพ่อแม่ พ่อแม่เลี้ยงดูมาตั้งแต่อ่อนแอแต่ออก และก็มีความรักเรายิ่งกว่าใครๆ ในโลก

ข้อ ๑๓ คุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน หัวข้อมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน คำว่าอยู่ร่วมกัน นี้เป็นความมุ่งหมายของธรรมชาติ แล้วก็ธรรมชาติจัดให้เป็นความรู้สึกที่เกิดเอง คือ สัญชาตญาณ หรือ *instinct* มาด้วยเสรี คนหรือสัตว์จึงอยู่เป็นกลุ่มๆ ไม่อยู่โดดเดี่ยว จะเพราะว่าอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ หรือว่าไม่เป็นสุขก็ตาม ความรวมกลุ่มกันนี้มันเป็นเรื่องที่ต้องมี

ที่นี้ต้องมีอะไร อะไรที่ทำให้มันรวมกลุ่มกันอยู่ได้ ตามหลักธรรมะ ตอบคล้ายกับกำปั้นทุบดิน ถ้าความเสมอกันในสิ่งที่จะต้องทำร่วมกัน เรามีความรู้สึกอย่างเดียวกัน ความคิดเห็นอย่างเดียวกัน มีการกระทำอย่างเดียวกัน มีพูดจาอย่างเดียวกัน ในสิ่งที่จะต้องทำร่วมกัน ให้มีเสมอๆ กัน อันนี้เป็นคุณธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน เช่น ในประชาธิปไตยก็ต้องไม่มีอภิสิทธิ์ ไม่มีอภิสิทธิ์ จึงจะช่วยในการอยู่ร่วมกัน

เราจะมองลึกลงตามแบบของศาสนาว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน ถ้ารู้สึกอย่างนี้หรือยึดถือข้อนี้เป็นหลัก แล้วมันก็จะหาทางที่จะอยู่ร่วมกัน

ได้โดยสะดวกสบาย มีคุณธรรมประพุดติดอกันและกันในระหว่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ถ้าจะระบุสักชื่อหนึ่ง สักชื่อหนึ่ง ก็ยังจะต้องระบุที่ “ความไม่เห็นแก่ตัว” ที่เป็นเหตุให้อยู่ร่วมกันได้สนิทสนมกลมกลืน เหมือนน้ำกับน้ำมัน ถ้าพูดตามสำนวนบาลี ความกลมกลืน ท่านอุปมาด้วยน้ำกับน้ำมันปนกันได้สนิท แต่ถ้าน้ำกับน้ำมันปนกันไม่ได้

ที่นี้ต้องการความกลมกลืนขนาดน้ำกับน้ำมันก็มีคุณธรรมสำหรับประพุดติปฏิบัติ ก็เห็นแก่ผู้อื่น เห็นผู้อื่นเหมือนกับตนเอง เหมือนตนเอง ผู้อื่นก็ต้องการเหมือนกับเรา แล้วก็มีปัญหาเหมือนกับเรา คือ ยุ่ง ปัญหาเกิดแก่เจ็บตาย เหมือนกับเรา มันก็ไม่เห็นแก่ตัว ระบุไปยังความไม่เห็นแก่ตัวเป็นคุณธรรมสำหรับอยู่ร่วมกัน

นี้อาตมาก็ได้ขยายใจความของหัวข้อ ๑๓ ข้อ แห่งองค์ที่ ๑ คือสัมมาทิฎฐิ ขอให้สังเกตเป็นตัวอย่างแล้วก็จะสามารถขยายได้เอง ลองเทียบเคียงดูให้เป็นตัวอย่างแล้วก็ขยายความของหัวข้อของมรรคหลายๆ องค์ได้ ที่นี้อีกสิ่งหนึ่งที่จะถือโอกาสกล่าวในตอนี้ ในตอนนี้ เป็นตัวอย่างอีกเหมือนกัน คือ วิธีอบรมฝึกฝนสั่งสอน คำนี้แล้วแต่จะยุติ การสั่งสอนมันก็มีความหมายหนึ่ง การฝึกฝนมันก็มีความหมายหนึ่ง การอบรมก็มีความหมายหนึ่ง สั่งสอน คือทำให้รู้ ฝึกฝน คือให้ทดลองดู อบรม คือรมให้ติดเป็นนิสัย ให้รู้เรื่องดีๆ ให้ลองฝึกดู แล้วให้มันติดอยู่เป็นนิสัย จะเรียกว่าอะไรก็แล้วแต่ มันยืดยาว วิธีการของการทำให้มีจริยธรรม สำหรับหลักโครงการชุดนี้อาตมานึกเห็นอย่างนี้ คือ

๑ มีตัวบทที่ชัดเจน ตัวบทหัวข้อจริยธรรมที่ชัดเจนเหมือนอย่างที่ว่ามาแล้ว เช่นว่า มีการศึกษามากพอนี้มีตัวบทชัดเจน จนนักเรียนเข้าใจได้ ต้องทำกันจนเข้าใจได้ว่ามีตัวบทชัดเจน เพื่อจะได้จำไว้คล้องปากคล้องใจ เรียกว่ามีตัวบทชัดเจน จะมีก็สิบข้อ แต่ละข้อมีตัวบท ซึ่งวางไว้อย่างชัดเจน

ข้อที่ ๒ ก็บอกเหตุผลที่ต้องเป็นเช่นนั้น ที่ต้องทำเช่นนั้น ทัวกันทั้งโลกเลย ไม่ใช่เฉพาะเธอสองสามคน คนทั้งโลกก็ต้องทำเช่นนั้น ให้เหตุผลให้เพียงพอ บางทีถามตัวผู้เรียน เด็กผู้ศึกษาเองว่ามันมีเหตุผลอย่างไร ทดลองคิดดู เช่น ถ้าเราไม่มีการศึกษามากพอ นี่จะมันเกิดอะไรขึ้น ต้องอธิบายเหตุผลที่ขอร้องให้พอใจในการศึกษาที่มากพอ

ที่นี้ ๓ มีบทอธิษฐาน จะเรียกบทอาชยาน หรือบทอะไรก็สุดแท้ ผูกให้ไพเราะ สำหรับปฏิญาณตัวอยู่เสมอ เหมือนกับวิธีการที่ลูกเสือปฏิญาณตัว เช่น ในข้อ ๑ นี้ ก็จะมีบทปฏิญาณว่า ข้าพเจ้าจะต้องมีความรู้พอตัว ให้เขาอธิษฐานอยู่ตามโอกาสตามเวลา เหมือนกับวิธีการทางศาสนา จะต้องอธิษฐานหลักเกณฑ์วัตถุประสงค์หรืออะไรก็ตาม ตามที่กำหนดให้ ตามที่วางไว้

ที่นี้เราต้องการให้นักเรียนของเรามีการอธิษฐานในเวลาที่ควรอธิษฐาน ถ้ามีห้องพระก็เมื่อประชุมกันในห้องพระ แล้วแต่จะจัด จะเมื่อก่อนเข้าเรียน หรือเลิกเรียน ผูกบทที่จะอธิษฐานว่า ข้าพเจ้าจักต้องอย่างนั้นๆๆ ไปทุกหัวข้อ แล้วแต่วันไหนจะสอนอะไร แม้มันจะมากเป็นถึงหลายสิบข้อ มันก็ไม่ยากเย็นอะไร ข้าพเจ้าจักต้องมีความรู้พอตัว เพื่อให้เขาหมายมั่นที่จะประพฤติปฏิบัติข้อนั้นให้ได้

ข้อที่ ๔ ยอมให้เพื่อนตักเตือนตักท้วง อบรมให้นักเรียนทุกคนมีนิสัยยอมให้เพื่อนตักเตือน หรือตักท้วง คือ รับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ ถ้าต้องการให้เป็นการตักเตือนตักท้วงด้วยความรัก ด้วยความเมตตา มีระบบเหมือนกับปวารณาของพระสงฆ์ พระสงฆ์ออกพรรษา มีการปวารณานุญาตให้ทุกคนตักเตือนตนด้วยความรัก และเมตตา นักเรียนในโรงเรียนจะต้องมีระบบนี้ ระบบปวารณาให้เพื่อนว่ากล่าวตักเตือนได้ ไม่ชกปาก ยังไม่มีใครเคยทำ ก็น่าจะทำมันเป็นการลดกิเลสมากที่สุดทีเดียว เรียกว่าเป็นผู้ยอม ยอมฟัง ยอมพิจารณา มีการปวารณาเป็นทางการในบางวันว่า ข้าพเจ้าจะยอมให้เพื่อนตักเตือนตักท้วง ก็เขียนบทคำตักเตือนตักท้วงขึ้นให้เหมาะสม นี่เป็นเพียงแนะในส่วนหลักการ

ข้อ ๕ มีการสารภาพบาป แม้จะฟังดูคล้ายๆ คริสเตียน มีการสารภาพบาป ไม่มีโรงเรียนไหน ในฝ่ายชาวพุทธที่จะให้นักเรียนสารภาพบาป แต่ในฝ่ายคริสเตียน เขามีเด็กๆ สารภาพบาปในโบสถ์ในโรงเรียน

การที่มีบาป คือ ความผิดที่ปิดเงียบไว้ มันงอกงาม มันเจริญงอกงาม นิสัยทำบาปมากขึ้นมันจะเกิดขึ้น ต้องสร้างนิสัยสารภาพบาปขึ้นมาได้ก็เป็นการดี ก็มีความรู้สึกว่าได้ผิดแล้ว เสียใจตัวเอง อยากจะกลับตัว ดูเหมือนเรียก *Repentance, Repentance* คำนั้นมีความหมายมาก ไม่มี *Repentance* คือ ไม่มีความรู้สึกว่าผิดแล้วอยากจะกลับตัวแล้ว มันก็ไม่มีการสารภาพ แล้วก็ไม่ได้ทำอะไร ถ้ามีคุณธรรมข้อนี้มากพอ ก็ข่มความละอายได้ ก็ไปบอกเพื่อน แล้วสารภาพกับเพื่อน ให้เหมือนกับพระปลงอาบัติแก่กันและกันก็ได้ ไปสารภาพกับครูบาอาจารย์ก็ได้ ขอให้มีการสารภาพความผิด ด้วยจิตที่เกลียดกลัวความผิด ไม่ทำผิดต่อไป จนเกิดเป็นนิสัย เรียกว่าใช้ได้ มันออกจะแปลกไปนะเรื่องนี้

ที่นี้ข้อสุดท้าย ปฏิบัติธรรมจริยวัตร หรือ จริยธรรม ตามที่มีอยู่นี้ ประพฤติจริยธรรมตามกฎของจริยธรรมจนรู้สึกเป็นสุข ธรรมดาเมื่อต้องประพฤติ ปฏิบัติอะไรก็รู้สึกเหมือนถูกลงโทษหรือถูกรบกวน เพราะมันไม่เข้าถึงหัวใจของสิ่งที่ปฏิบัติ ถ้าเข้าถึงหัวใจของสิ่งที่ปฏิบัติ แม้จะปฏิบัติต้องอดทนจนน้ำตาไหล ก็ยังรู้สึกเป็นสุข ประพฤติจนรู้สึกเป็นสุข ประพฤติธรรมะจริยธรรมจนรู้สึกเป็นสุข พอใจว่าเรามีธรรมะหรือมีจริยธรรม คอยระวังรักษา

เพราะเดี๋ยวนี้จิตใจมันเปลี่ยนมาในทางฝ่ายทางดี มันก็มีสติที่คอยระมัดระวังรักษาไว้ อย่าให้ต้องไปसारภาพบ่อยๆ แม้จะไปसारภาพบาปก็ต้องรู้สึกเป็นสุข ไม่ใช่ละอาย เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่ถูกที่จริงและเป็นสิ่งที่จะช่วยเหลือเราให้ดีขึ้น เป็นสวัสดิมงคลแก่เราเอง แม้ว่าเป็นสิ่งที่น่าละอาย หรือเพื่อนจะโห่อย่างนี้ เป็นต้น ถ้าสร้างนิสัยให้ติดได้แล้ว มันก็จะसारภาพบาปด้วย และก็รู้สึกเป็นสุขด้วย รู้สึกสบายไปทีอย่างนี้

ที่นี้ประพฤติกิริยธรรมจนรู้สึกเป็นสุข ให้พบแต่ความถูกต้อง มีความถูกต้องอยู่ที่เนื้อที่ตัวทุกกระเปียดนี้ว่า ทุกครั้งที่หายใจออกเข้า มันเป็นเรื่องที่ละเอียดแต่ไม่เหลือวิสัย แม้เด็กก็เข้าใจได้ เราไม่ทำผิดอะไรเลยตลอดเวลา นั่นเรียกว่าเรามีความถูกต้องอยู่ที่เนื้อที่ตัวทุกวินาที ทุกกระเปียดนี้ว่า เมื่อรู้สึกอย่างนี้แล้วก็พอใจ ถูกต้องแล้วพอใจ ถูกต้องแล้วพอใจ จัดให้เป็นชีวิตที่มีแต่ความถูกต้องและพอใจ เพราะประพฤติตามกฎเกณฑ์อันถูกต้องอยู่เสมอ

หกข้อด้วยกันนี้เป็นวิธีการที่จะทำให้เกิดมีจริยธรรมขึ้นในนิสัย ในสันดานที่กาย ที่วาจา ที่ใจ ของเยาวชน อาตมาแสดงได้เพียงเป็นตัวอย่างว่ามันมีอยู่หก

ข้ออย่างนี้ จะไปใช้กับข้อไหนทั้งหมดของหัวข้อจริยธรรมก็ไปใส่ได้ ไปใส่ได้ทุกข้อ ในที่นี้หรือการบรรยายวันนี้ เป็นเพียงการแสดงตัวอย่างว่าจะขยายความของหัวข้อออกไปอย่างไร และก็มีวิธีการหรือนโยบายที่จะทำให้ง่ายในการที่จะศึกษา และปฏิบัติจนถึงกับเกิดความรักที่จะปฏิบัติขึ้นมา ด้วยการกระทำหกประการนี้

บทพจนอีกทีหนึ่งว่า ๑. มีตัวบทที่ชัดเจน เพื่อคล่องปากคล่องใจ ๒. มีเหตุผลครบถ้วน ว่าทำไมจึงต้องปฏิบัติอย่างนั้น จนเขาเห็นว่าต้องปฏิบัติเหมือนกันทั่วโลกเลย มีบทอธิษฐาน จะเรียกว่าบทอาขยาน หรืออะไรก็ไม่ทราบ แต่ว่ามีบทสำหรับเด็กจะกล่าวแก่ตัวเอง ชัดเจนดั่งๆ ในใจความของจริยธรรมแต่ละข้อ เช่น ในข้อแรกนี้ มีบทว่า ข้าพเจ้าจักต้องมีความรู้รอบตัว มีลักษณะแนะนำตัวเอง เชื่อเชิญตัวเอง บังคับตัวเองอะไรอยู่ในตัวทุกข้อของจริยธรรม ยอมให้เพื่อนตักเตือน หรือทักท้วง ไม่โกรธแต่จะขอบใจเมื่อเพื่อนเขาตักเตือน ทักท้วง มีพิธีปวารณา ถ้าโรงเรียนจัดให้มีพิธีปวารณามันก็ง่าย ให้เด็กทุกคนมาปวารณาท่ามกลางหมู่ทีละคนว่ายอมให้เพื่อนตักเตือน แล้วจะขอบพระคุณ ค่อยเรียงเอาเอง คำปวารณาเรียงเอาเอง

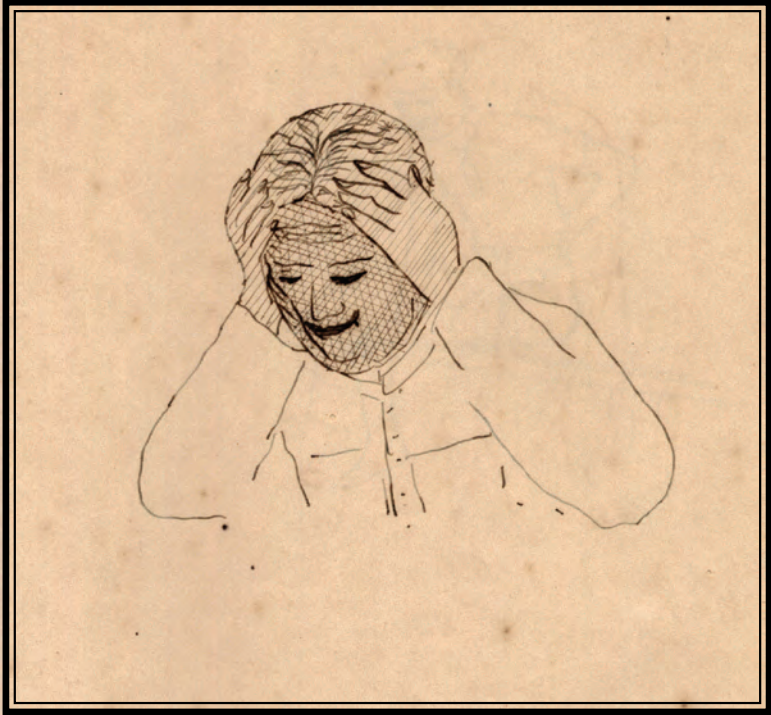
ถ้าเป็นอย่างของพระ ที่พระใช้ ก็ว่า “ด้วยการได้เห็นกิติ ด้วยการได้ฟังกิติ ด้วยการนึกสงสัยกิติ ว่าข้าพเจ้ามีความผิดพลาดใดๆ จงว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ เห็นอยู่ จักทำคืน” เรียงให้มันได้ความคล้ายๆ อย่างนี้ เป็นคำปวารณา เป็นวิธีการของพระพุทธศาสนาที่ทำให้

พระพุทธศาสนายินยอมมาได้ตั้งสองพันกว่าปี โดยไม่ต้องมีอาญา ไม่ต้องมีอาวุธ ไม่ต้องมีข้อกฎหมายอะไรที่เหมือนกับกฎหมาย เพราะมันเป็นเรื่องสำหรับผู้ที่หวังดี เมื่อเขามีความหวังดี เขาก็ปฏิบัติตาม แล้วก็ว่ากล่าวซึ่งกันและกันได้ ว่ากล่าวซึ่งกันและกันได้ นั่นละความมุ่งหมาย แล้วก็*สารภาพบาป*ทุกครั้งทีไรรู้สึกจะทำผิดแล้วๆ แล้ว*ประพฤตินอยู่ในธรรมะนั้น*ตลอดเวลาตลอดทุกสถานที่ จนมีแต่ความรู้สึกว่าถูกต้องแล้ว ข้าพเจ้ามีความถูกต้องแล้ว ข้าพเจ้าพอใจ รู้สึกอยู่อย่างนี้ก็มีสุขตลอดวันตลอดคืน ทั้งหลับทั้งตื่น คือไม่มีเวลารู้สึกจะทำผิด ทำชั่วหรือเสียหาย

นี่เป็นหลักหกประการที่ใช้ในการอบรมจริยธรรมทุกหัวข้อแก่นักเรียน นักศึกษาของเรา ขอให้เอาหกประการนี้ไปจับเข้าทุกหัวข้อ ซึ่งวันหลังอาตมาจะไม่พูดถึงหกหัวข้อนี้อีกแล้ว พูดเป็นตัวอย่างวันแรกแล้วก็ใช้กับหัวข้อแรก ที่ว่ามีการศึกษามากพอ บรรยายวันนี้เฉพาะสัมมาทิฏฐิข้อเดียวก็หมดเวลา ที่นี้สิ่งที่อธิบายแล้วพูดแล้วไม่ต้องอธิบายอีก ฉะนั้นวันหลังเราคงจะอธิบายได้ คราวละหลายองค์มรรค

วันนี้ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้.

ทุกข์โศก

ธรรมบรรยายเรื่อง **ธรรมะสำหรับมนุษย์**

ให้โอวาทแก่นิสิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กทม.

วันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณดวงดาว ฮึงวัฒนากุล

ธรรมะสำหรับมนุษย์

ท่านที่เป็นครูบาอาจารย์ และกำลังจะเป็นครูบาอาจารย์ต่อไปข้างหน้า

อาตมาขอแสดงความยินดีในการมาของท่านทั้งหลายในความประสงค์ที่ว่ามาเพื่อศึกษาธรรมะ เป็นที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปว่าสถานที่นี้มีอยู่สำหรับเผยแผ่ธรรมะ ในฐานะที่ว่าเป็นมนุษย์ทั่วไปก็ต้องการธรรมะ ในฐานะที่จะเป็นครูบาอาจารย์ หรืออะไรที่เนื่องกันกับครูบาอาจารย์มันก็ต้องการธรรมะ เราจึงพิจารณากันดูว่าจะพูดธรรมะเรื่องอะไร

ในขั้นแรกนี้จะพูดโดยหัวข้อว่า **ธรรมะสำหรับคนทั่วไป** เมื่อมีโอกาสจึงจะพูดธรรมะสำหรับความเป็นครูโดยเฉพาะ ขอให้ใช้สถานที่นี้เป็นประโยชน์

ให้มากที่สุดในการมาครั้งหนึ่งๆ แม้ที่สุดแต่บรรยากาศตามธรรมชาติที่มีอยู่ก็ช่วยให้จิตใจของคนเราสงบลง หรือจะเรียกว่าเป็นอิสระลงสักขณะหนึ่ง เมื่ออยู่ในบ้านในเมืองมันฟังชานหรือไม่เป็นอิสระ ไม่สงบ จิตใจมันก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะนึกจะคิด จะฟัง จะอะไรได้ลึกซึ้ง เมื่อมาอยู่กับธรรมชาติเช่นนี้มันช่วยย่อยโดยตัวมันเองตามธรรมชาติหรือเรียกว่าโดยอัตโนมัติ คนเรามันก็มีจิตใจสำหรับจะศึกษา จะฟัง จะคิด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับจะจุดจิตหรือดูอะไรที่ควรจะดู

การศึกษานั้นมีอยู่หลายขั้นตอน แต่ว่าโดยมากทั่วๆ ไปใช้กันเพียงว่าศึกษา ศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่าน แต่ในทางธรรมะนั้นเขาจัดไว้เป็นหลายขั้นตอนขั้นแรกก็คือศึกษาอย่างอ่าน อย่างฟัง และขั้นที่ ๒ ก็เรียกว่าแทงตลอดด้วยปัญญา คตินึกด้วยสติปัญญา จนเห็นความหมายที่ลึกกว่าธรรมดา ขั้นที่ ๒ มันต่างกันมากกับขั้นที่หนึ่ง ซึ่งเพียงแต่อ่านๆ ฟังๆ มันก็ได้ความรู้ที่จำได้เอาไว้ แต่ถ้ามาคตินึกด้วยปัญญาโดยวิธีใดก็ตามมันก็ได้ความรู้อีกขั้นหนึ่งก็เรียกว่าแทงตลอดด้วยปัญญา นี่ถ้าจะมาปฏิบัติดูตามที่ได้ฟัง ได้เล่าเรียนแล้วปฏิบัติดูก็จะเกิดความรู้สึกลงในผลของการปฏิบัติ ตอนนี้ถือว่าเป็นความรู้ที่แท้จริง คือรู้สึกด้วยจิตใจหลังจากการที่ปฏิบัติในสิ่งนั้นๆ แล้ว นี่เราเรียกว่าดูด้วยปัญญา ด้วยความรู้สึก ไม่ใช่คิดไม่เช่นนั้น กลายเป็นดูคือรู้สึก

การที่จะคิดก็ดี การที่จะดูก็ดี หรือรู้สึกก็ดี ถ้าบรรยากาศช่วยด้วยมันก็ทำได้มาก ดังนั้นจะทำได้สมาธิหรืออะไรในป่ามันจึงดีกว่าที่จะอยู่ในเมืองอย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นเราใช้ประโยชน์จากป่าให้ได้แม้แต่ได้ฟังก็ฟังลึกกว่า ได้คิดก็คิดลึก

กว่า ได้ดูด้วยจิตมันก็ได้รู้สึกว่า มาที่สวนโมกข์ก็ขอให้ได้ใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จนกระทั่งว่าเดินไปตรงไหนมันก็คิดอะไรออกเป็นว่าเล่น เห็นอะไรก็ แผลงไปกว่าที่เคยคิด เคยนึก ราวกับว่าต้นไม้ทุกต้นมันก็พูดได้ ก่อนหินทุกก้อนมันก็พูดได้ เราก็ได้ยินคือว่ามันรู้สึกคิดนึกขึ้นมาได้ เรียกว่าเหมือนกับได้ยินก้อนหินพูด ต้นไม้พูด เพราะถ้าไม่มาอยู่ในธรรมชาตินี้มันไม่ได้เกิดความคิดอย่างนี้ ไม่ได้มานั่งใกล้ก้อนหินก้อนนี้ไม่เกิดความคิดอันนี้ หรือเมื่อมาเพ่งดูก้อนหินก้อนนี้ ต้นไม้ต้นนี้ความคิดมันจึงจะเกิด ความรู้มันจึงจะเกิด อย่างนี้เราเรียกว่าต้นไม้พูดได้ ก้อนหินพูดได้ ความรู้ชนิดนี้แพงมาก แพงกว่าเรื่องที่เขียนๆ อ่านๆ กันในบ้านในเมือง นี้ประโยชน์ของธรรมชาติชนิดนี้

ที่น้ำมันก็มีอีกส่วนหนึ่ง คือว่าเราจะได้ชิม ชิมรสของจิตที่มันเปลี่ยน จิตที่มันสงบ เย็นลงไปบ้าง หรือจิตที่มันว่างจากตัวกู ของกู จิตที่ว่างจากการรบกวนแห่งความคิดประเภทตัวกู ของกู ที่เราเรียกว่าจิตว่าง มันมีรสของมันเฉพาะ คือเป็นรสเย็น รสว่าง รสที่ยังไม่เคยชิม

ถ้าไปในสถานที่ที่ธรรมชาติมันช่วยให้จิตมันสงบเย็นหรือว่างได้ตามธรรมชาติ มันก็ได้ชิมรสของความว่างหรือความสงบเย็น เช่น เราไปเที่ยวริมทะเลนี้เราก็ได้ชิมรสของจิตที่มันว่าง ที่มันอิสระมากไปกว่าธรรมดาเมื่ออยู่ที่บ้านที่เมืองบ้าง อันนั้นก็ว่าไม่ใช่จะไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่ว่าชิมแล้วก็แล้วกันไปเลิกกันไป มันจะให้ความรู้ที่พิเศษอีกอย่างหนึ่งว่า จิตน้ำมันเป็นได้ถึงอย่างนี้ ก็แล้วจะเกิดความแน่ใจความเชื่อว่างจิตน้ำมันว่างก็ได้ มันสงบเย็นก็ได้ และถ้าว่างและสงบเย็นมันมีรสอย่างนี้ซึ่งเราไม่เคยชิมมาก่อน

เมื่อเราเชื่อว่าจิตนี้มันว่างได้ สงบเย็นได้ อิสระได้ แล้วก็มีการจิตแก่ใจที่จะอบรมจิตนี้ให้มีความว่าง มีความสงบเย็นยิ่งๆ ขึ้นไปด้วยความแนใจ นี่ก็เป็นประโยชน์ เมื่อมาในทีอย่างนี้ มีธรรมชาติอย่างนี้ ก็พยายามใช้ให้เป็นประโยชน์ในทุกแห่งทุกมุม ไม่อย่างนั้นจะไม่คุ้มค่าน่า ที่หมดเปลืองเหน็ดเหนื่อยเสียเวลา ขอยินดี แสดงความยินดีในการมาของท่านทั้งหลายและหวังว่าคงจะได้รับประโยชน์จากการมาที่คุ้มค่า

ทีนี้ก็จะได้พูดต่อไปถึงคำว่าธรรมะ ในประโยคว่าธรรมะสำหรับคนทั่วไป ก็ต้องการจะพูดกันในเรื่องของคนทั่วไปก่อน เพราะว่าคนทุกคนมันมีความเป็นคนหรือความเป็นมนุษย์ในระดับทั่วไปด้วยกันทุกคน แล้วจึงค่อยมีความเป็นที่แตกต่างกันออกไป เช่น เป็นครู เป็นพ่อค้า เป็นชาวนา เป็นชาวสวน เป็นข้าราชการ เป็นบรรพชิต เป็นอะไรต่างๆ นี้เรียกว่ามันอีกส่วนหนึ่ง แต่ส่วนที่เป็นพื้นฐานแล้วเรามันเป็นคนหรือเป็นมนุษย์

ในฐานะเป็นสิ่งที่ใช้ชีวิตนี้ก็ต้องการธรรมะที่เจาะจงผู้ที่เป็นคนทุกๆ ไปเลยใช้คำว่าธรรมะเฉยๆ ธรรมะสำหรับคนทั่วไป หมายความว่าธรรมะพื้นฐาน ธรรมะกว้างขวาง ธรรมะทั้งหมดสำหรับคนทั่วไป ถ้าธรรมะสำหรับเป็นครูมันก็ต้องมีอีกส่วนต่างหาก ที่ใช้ร่วมกันความหมายร่วมกันสำหรับทุกคนก็มี และมีธรรมะเฉพาะประเภทของคนแต่ละประเภทอย่างนี้มันก็มี ขอให้สังเกตดูให้ดี คำว่าธรรมหรือธรรมะก็ตามในภาษาไทยนี้ เราได้รับคำบอกกล่าวแต่เพียงว่าเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วก็ไม่ค่อยได้บอกกันว่าสอนเรื่องอะไร อย่างไร ก็

จะบอกว่าคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นท่านสอนเรื่องธรรมชาติดีคือของจริง ความจริงที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ที่ไม่ใช่ธรรมชาตินั้นมันยากที่จะจริง ที่นี้ถ้าว่ามันจริงคือมันอยู่ในภาวะเดียวตลอดเวลาที่เราเรียกว่าจริง มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ เรื่องจริงคือเรื่องของธรรมชาติ ดังนั้นคำสอนเรื่องจริงก็คือเรื่องของธรรมชาติ

พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องธรรมชาติแบ่งออกเป็นสี่ส่วนคือ สอนเรื่องตัวธรรมชาตินั้นประเภทหนึ่ง สอนเรื่องตัวกฎของธรรมชาติประเภทหนึ่ง แล้วสอนเรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติส่วนหนึ่ง แล้วผลที่เกิดมาจากหน้าที่นั้นอีกส่วนหนึ่ง ที่แจกออกเป็นสี่ส่วนอย่างนี้สะดวกมาก ง่ายมากสำหรับจะกำหนดจดจำ หรือจะศึกษาหรือจะสังเกตต่อไป ดังนั้นขอให้สนใจทำความเข้าใจคำนี้ไว้ให้ดีๆ จะมีประโยชน์มากในอนาคตสำหรับเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าธรรมะได้โดยง่าย

ธรรมะคือธรรมชาตินี้มันเป็นคำความหมาย มีความหมายตามภาษาบาลีว่าธรรมชาติ คือสิ่งที่เป็นอยู่เองเรียกว่าธรรมชาติ ในภาษาไทยเราก็มีใช้คำว่าธรรมชาติ แต่ความหมายแคบกว่าในภาษาบาลี เพราะในภาษาบาลีคำว่าธรรมชาติหมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร ยังไม่ยกเว้นแม้แต่สิ่งที่คนสมัยนี้เรียกว่าไม่ใช่ธรรมชาติ ธรรมชาตินี้หมายความว่าที่เป็นภายนอกตัวเรา เป็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ทั้งจักรวาล สากลจักรวาล อยู่นอกตัวเรานี่ เป็นโลก เป็นแผ่นดิน ทั้งหมดนี้ก็เรียกว่าธรรมชาติ และที่เป็นภายในตัวเรา เลือด เนื้อ กระดูก ตัวเราที่เป็นร่างกาย ตัวเราที่เป็นจิตใจ ที่รู้สึกคิดนึกในจิตใจนี้ก็เรียกว่าภายใน ก็ยังเป็นธรรมชาติ ที่เป็นวัตถุก็เรียกว่าธรรมชาติ ที่เป็นจิตใจก็เรียกว่าธรรมชาติ ฉะนั้น

คำว่าธรรมชาติคำเดียวคลุมหมดไม่ยกเว้นอะไร ทั้งภายนอก ทั้งภายใน ทั้งสิ่งที่ละเอียด ทั้งสิ่งที่หยาบ ทั้งสิ่งที่มองเห็นตัว ทั้งสิ่งที่มองไม่เห็นตัว รวมเรียกกันว่าธรรมชาติหมด

ที่นี้เราควรจะรู้ว่ามันเป็นอย่างไร เพราะโดยมากเราก็รู้กันแต่พวกที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันก็มีเหตุปัจจัยอันใดอันหนึ่งปรุงแต่งให้มันเกิดขึ้น ให้มันเป็นไป ให้มันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออย่างนี้ เหตุปัจจัยปรุงแต่ง ธรรมชาติที่เหตุปัจจัยไม่ปรุงแต่งนั้นเราไม่ค่อยรู้จักกันหรืออาจจะไม่เคยนึกว่ามีก็ได้ เพราะมันจำกัดอยู่แต่เรื่องของพระนิพพานอย่างเดียว

นิพพานคือธรรมชาติที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง นอกนั้นทุกอย่างไม่ว่าอะไร เป็นธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มีทั้งที่มีปัจจัยปรุงแต่งและไม่มีปัจจัยปรุงแต่งล้วนแต่เรียกว่าธรรมชาติ มันเลยกลายเป็นเรื่องทุกเรื่อง

ที่เรา นั่งอยู่ที่นี่เราเหลียวไปรอบตัวเราจะเห็นธรรมชาติทางตา ได้ยินเสียงเรไรร้องอยู่มันก็เป็นธรรมชาติรู้ได้ทางหู บางทีเราก็ได้กลิ่นดอกไม้ใบไม้ธรรมชาติทางจมูก เมื่อเราตีฆ้องอะไรก็ธรรมชาติทางลิ้น อะไรมากระทบผิวหนังก็เรียกว่าธรรมชาติที่ทางผิวหนัง รู้สึกได้ด้วยใจก็ธรรมชาติทางจิตใจ เรียกว่าเป็นธรรมชาติมีอยู่เองตามธรรมชาติ แล้วก็ต้องรู้จักเป็นพิเศษที่มันเป็นภายในของเรา ทุกส่วนแห่งร่างกาย ทุกๆ อนุ กระทั่งทุกๆ ปริมาณที่ประกอบกันเป็นร่างกายเรียกว่าธรรมชาติ ดูให้ดี นี่ธรรมชาติในความหมายที่ ๑ คือตัวธรรมชาติ

ที่นี้ธรรมชาติในความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาติ มันมีกฎหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติบังคับธรรมชาติเหล่านี้อยู่ ที่เป็นธรรมชาติภายนอก ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ สากลจักรวาล นี่มันก็มีกฎของธรรมชาติบังคับอยู่ มันจึงเป็นไปตามนั้น เช่น ดวงดาวไม่ต้องชนกัน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ไม่ต้องชนกันอะไรอย่างนี้ มันมีกฎของธรรมชาติบังคับอยู่ หรือว่าสิ่งต่างๆ ต้องเป็นไปอย่างนั้น ต้องมีเมฆ มีฝน มีแดด มีลม มีสิ่งที่มีชีวิตก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ

ถึงในตัวเราก็เหมือนกัน เรามีร่างกาย ดิน น้ำ ลม ไฟ ในร่างกายมีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ ดังนั้นมันจึงรู้จักเจริญเติบโตตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องแม่ มันก็เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติไม่มีหยุด มันก็มีกฎของธรรมชาติสิงอยู่ในตัวคน ในตัวสัตว์ ในตัวสิ่งที่มีชีวิต ให้สิ่งเหล่านั้นเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ พูดกันอีกที ให้ธรรมชาติเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ธรรมชาติในฐานะที่เป็นตัวยืนพื้นอยู่ก็มี ที่เป็นตัวกฎที่บังคับสิ่งเหล่านั้นให้เป็นไปตามกฎนี้ก็มี นี่เป็นข้อที่ ๒ เรียกว่ากฎของธรรมชาติ เรียกว่าธรรมะในความหมายที่ ๒

ที่นี้ในความหมายที่ ๓ เรียกว่าหน้าที่ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ สิ่งที่มีชีวิตมันเป็นธรรมชาติ มันมีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ มันเกิดหน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำตามหน้าที่ เป็นมนุษย์ก็ดี เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ดี แม้แต่เป็นต้นไม้ต้นไถ่ก็ดีที่มีชีวิต มีหน้าที่ที่จะต้องทำตามกฎของธรรมชาติ หน้าที่นี้คือตัวธรรมะในความหมายที่ ๓ เป็นธรรมะที่สำคัญที่สุดที่เราต้องศึกษาเล่าเรียนกัน คือให้รู้ว่าเราจะต้องทำอะไร เราจะต้องปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ปฏิบัติศีลธรรม ปฏิบัติอารยธรรมอะไรก็ตามนั้นเป็นหน้าที่

ปทานุกรมในอินเดียเขาจะไม่พูดว่าธรรมะ แปลว่า คำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าเหมือนในเมืองไทย เขาใช้ความหมายที่กว้างกว่า ธรรมะก็แปลว่า หน้าที่ จริงๆ มีชีวิตมีหน้าที่ที่ต้องทำ มิฉะนั้นมันจะไม่รอดชีวิตอยู่ได้ หรือมิฉะนั้นมันจะไม่เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป เขาต้องทำหน้าที่ให้รอดชีวิตอยู่ได้ เช่น ต้องกินอาหาร เมื่อกินอาหารมันต้องหาอาหารกิน การหาอาหารกินก็เป็นหน้าที่ ต้องบริหารกายให้ถูกต้องมันก็เป็นหน้าที่ ต้องอบรมให้มันเจริญงอกงามก็เป็น หน้าที่

ที่นี้ทางกายหมดแล้วก็เหลือเรื่องทางจิตใจ ก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องให้จิตใจ เจริญๆ ให้มีความสุขขั้นสูงสุด นี่ก็เป็นหน้าที่ ธรรมะคือหน้าที่ เรามักจะได้ยินครู สอนว่าธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็เลยเฉยๆ ก็รู้ว่ามันเป็นหน้าที่ที่ไม่ ทำไม่ได้ ไม่ทำจะต้องตายแล้วจะหาความเจริญไม่ได้ นี่เราก็คงจะสนใจในธรรมะ มากขึ้น ดังนั้นขอให้รู้ว่าธรรมะแปลว่าหน้าที่ แล้วมีหลายระดับเป็นระบบๆ ไป ตามความเหมาะสม นี้เรียกว่าความหมายที่ ๓ ของคำว่าธรรมะ

ที่นี้ความหมายที่ ๔ ก็คือผลที่เกิดมาจากการทำหน้าที่ ได้ผลอะไรออกมา ก็เรียกว่าธรรมะในฐานะที่เป็นผล ถ้าเป็นเรื่องสูงทางธรรมะก็เรียกว่าบรรลุมรรคผลนิพพานเลย นั่นแหละคือผล ถ้าเป็นเรื่องต่ำๆ ก็ผลที่ได้รับ เช่น ทำนา ก็ได้ข้าว ค้าขายก็มีเงิน หรือทำอะไรก็ได้ผลตามที่ต้องการ ผลที่ได้มาทั้งหมดนั้นก็ เรียกว่าธรรมะด้วยเหมือนกัน คำว่าธรรมะมีความหมายกว้างเหลือประมาณ จะ แยกได้เป็นสี่ความหมายหรือสี่ประเภท ดังนั้นคำว่าธรรมะจึงเป็นคำประหลาด

ประหลาดที่สุด จนเราไม่อาจจะเปลือออกมาเป็นภาษาไทยได้ ใครมีปัญญาลองไปคิดแปลดูว่าธรรมะ ธรรมะคืออะไร

ฝรั่งเมื่อเขาแรกมาศึกษาธรรมะ เขาก็คงจะคิดว่ามันจะแปลเป็นภาษาฝรั่งได้โดยเฉพาะภาษาอังกฤษก็พยายามแปลคำนี้ มันก็แปลเรื่อยไป รู้ธรรมะมากขึ้นก็แปลขึ้นมาอีกคำ รู้ธรรมะมากขึ้นก็แปลใหม่อีกคำหนึ่ง ปรากฏว่าแปลกันตั้งสามสิบ สี่สิบคำ ก็ไม่หมดความหมายของคำว่าธรรมะ เลยยอมแพ้ ฝรั่งก็ต้องเอาคำว่าธรรม ธรรมะเข้าไปใส่ในพจนานุกรมของฝรั่ง หมายถึงธรรมะ ไม่มีการแปล เพราะว่ามันแปลไม่ได้

ภาษาไทยเราก็ยังใช้คำว่าธรรมะไปตามเดิม ดังนั้นคุณอย่าเพิ่งอวดดีว่าคุณรู้ธรรมะหมดแล้ว มันยังมากเกินไปที่จะพูดคราวเดียวให้รู้หมดได้หรือว่ารู้จักกันหมดได้ แต่ควรจะจำความหมายเสียอย่างนี้ไว้แล้วไปรู้ทีหลังมากขึ้นๆ ธรรมะคือตัวธรรมชาติ ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ธรรมะคือผลอันเกิดมาจากหน้าที่ และดูเอาเองว่าในสี่ความหมายนี้ ความหมายไหนสำคัญ

เขาดูกันมาแล้วจะเห็นว่าความหมายที่ว่าหน้าที่สำคัญที่สุด ไม่ทำมันก็ต้องตาย ธรรมะธรรมชาติก็รู้ไว้ก็ได้ รู้ก็ไปเอาธรรมชาติมาใช้เป็นประโยชน์ เหมือนทางวิทยาศาสตร์นี้รู้ตัวธรรมชาติ รู้เรื่องธรรมชาติเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ แต่ยังไม่จำเป็นเท่าหน้าที่ กฎของธรรมชาติก็เหมือนกันถ้าเรารู้แล้วก็เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ก็จะบังคับธรรมชาติได้บางสิ่งบางอย่าง เช่น ถ้าเรา

ต้มน้ำให้เดือดทำน้ำร้อนกินได้ เพราะเรารู้กฎของธรรมชาติว่าเอาความร้อนใส่เข้าไป น้ำมันก็เดือด อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเรารู้เรื่องกฎของธรรมชาติ

แต่ไม่สำคัญเท่าความหมายว่าหน้าที่ จะต้องทำอย่างไรชีวิตนี้จะรอดอยู่และไม่รอดอยู่เฉยๆ จะรอดในทางที่ดียิ่งขึ้นไป เจริญยิ่งขึ้นไปจนถึงระดับสูงสุด เดียวนี้เรายังไม่รู้จักรับรู้ระดับสูงสุดอยู่ที่ไหน เพียงแต่ถือว่ามันมีอยู่แล้วกัน มันก็ค่อยๆ รู้ไปเองปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมะแล้วก็จะเจริญยิ่งขึ้นไปจนรู้ได้เองว่าไปจบกันที่ไหน ที่จริงมันก็ไปจบตรงเรื่องที่ว่านิพพาน คือจิตใจอยู่ในสภาพที่ไม่มีความทุกข์เลยเหนือปัญหาทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีความทุกข์เลย ถ้าปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วนจริงๆ แล้วมันเป็นอย่างนี้ แล้วนั่นแหละคือผลของธรรมะที่เรียกว่าได้รับจากการทำหน้าที่

ขอให้สนใจคำว่าธรรมะในฐานะเป็นเรื่องของธรรมชาติ ที่คนทั่วไปทุกคนจะต้องรู้เป็นพื้นฐานไม่ว่าคนชาติไหน ภาษาไหนก็ต้องรู้เรื่องนี้ ไม่นั้นเขาก็ตายแล้ว แล้วเขาจะไม่มี ความเจริญแห่งร่างกายและจิตใจ เราก็เป็นคนไทยถือพุทธศาสนามีคำว่าธรรมะอยู่เป็นหลัก ก็ควรจะรู้ ถึงแม้ศาสนาอื่นก็เอาคำว่าธรรมะไปใช้ได้ แล้วก็ได้อาศัยอยู่เหมือนกันในความหมายที่คล้ายกันมาก คือหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ถ้ามีพระเจ้าก็คือหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อพระเจ้า ปฏิบัติหน้าที่แล้วเขาก็ได้รับความสุข ก็อย่างเดียวกัน

ดังนั้นในขั้นนี้ก็จำคำว่าธรรมะ ว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติมีอยู่สี่ความหมาย คือตัวธรรมชาติ ตัวกฎของธรรมชาติ ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ และ

ผลที่เกิดมาจากหน้าทีนั้นๆ แล้วมาสรุปความได้ว่า ความหมายที่ ๓ สำคัญที่สุดคือหน้าที่ ที่เรามาศึกษาเรื่องศีลธรรมก็ดี เรื่องอะไรก็ดีในโลกทั้งหมดนี้มันก็คือหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ จึงมีหน้าที่ที่จะต้องศึกษาให้รู้ ครั้นรู้แล้วก็ปฏิบัติ ก็ได้ผลของการปฏิบัติ

และที่นี้ก็มีผู้ที่ต้องการจะจำกัดความ คือสรุปบทนิยามสำหรับคำว่า ธรรมะในแง่ของการปฏิบัติที่จะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ เมื่อเร็วๆ นี้พวกสมาคม *Theosophy, Theosophy, Theosophical Society* ไม่ใช่ *Philosophy* ฟังให้ตีนะ *Theosophy* คือ เป็นหมู่คนพวกหนึ่งเขารวมกันทุกศาสนา ระหว่างศาสนา เอาความรู้ทุกศสนามารวมกัน ในที่สุดตรงกันตรงที่ว่าทุกศาสนาก็มีสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ ธรรมหรือธรรมะ และเขาก็ชวนกันให้บทนิยาม คือให้ *definition* ให้กับคำๆ นี้

เขาสรุปความเป็นบทนิยามตรงกันหมดทุกศาสนาใช้ได้ว่า ธรรมะนั้นคือระบบปฏิบัติ คำแรกระบบปฏิบัติไม่ใช่ระบบเล่าเรียนจตๆ เที่ยนๆ ธรรมะคือระบบปฏิบัติ และก็ถูกต้อง แล้วก็ต่อความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขาทั้งในทางส่วนตัวและในทางสังคม เข้าใจว่าคงจะยาวจนจำไม่ได้แล้วก็ลืมหึงกันไว้ที่ตรงนี้แน่นอน ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ ที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ถูกต้องหรือเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขาทั้งในทางส่วนตัวและในทางสังคม นี่คือธรรมะ

ที่นี้คำแรกที่ต้องสนใจคือ ธรรมะคือระบบปฏิบัติ เป็นระบบของการกระทำ ต้องกระทำด้วยกาย วาจา ใจ ไม่ใช่ระบบเล่าเรียนท่องๆ จำๆ จดไว้ใน

สมุด อันนั้นไม่ใช่ธรรมะ ธรรมะคือระบบการปฏิบัติต้องมาอยู่ที่ตัวการปฏิบัติ ที่ทำอยู่ด้วยกาย วาจา ใจ ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ ที่นี้การปฏิบัตินั้นถูกต้องเหมาะสม ใช้คำว่าถูกต้องก็พอแล้ว ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ เราเป็นมนุษย์ เราไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน หรือไม่ใช่อะไรทั้งนั้น แต่ว่าถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์

ที่นี้ความเป็นมนุษย์มันมีหลายขั้นตอน จึงต้องพูดว่าทุกขั้นตอน ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ทุกขั้นตอน คือตั้งแต่เกิดมาเป็นทารก เป็นเด็ก เป็นเด็กวัยรุ่น เป็นหนุ่ม เป็นสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือน เป็นคนเฒ่าคนแก่ ทุกขั้นตอนแก่วิวัฒนาการ ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ จะมองดูกันในวิวัฒนาการไหน ตอนไหนของวิวัฒนาการ การปฏิบัตินั้นต้องถูกต้อง ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งในแง่ของส่วนตัวคือประโยชน์ส่วนตัว และในแง่ของสังคมคือประโยชน์ส่วนรวม นี่คือธรรมะ

ดังนั้นไปเขียนไว้ให้เห็นง่ายๆ เพื่อจะได้ทดสอบว่าเรามีธรรมะหรือไม่ เราต้องมีการปฏิบัติที่เป็นระบอบ คือไม่ใช่ปฏิบัติข้อเดียว ต้องปฏิบัติหลายๆ ข้อหลายๆ อย่างรวมกันในคราวเดียวกัน จึงต้องเรียกว่าระบบการปฏิบัติถูกต้องเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ของเรา เพื่อความเป็นมนุษย์ของเราจะถูกต้องจะเป็นไปด้วยดี ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ แล้วแต่ว่าเรากำลังเป็นอะไร หรือว่าจะชนิดแห่งการดำรงชีพก็ยิ่งได้ เช่น เป็นครู เป็นชาวนา เป็นพ่อค้า เป็นทนายความ เป็นอะไรของมันทุกรูปแบบแห่งวิวัฒนาการก็ได้ของผู้มันั้นทุกๆ ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งที่มันเป็นประโยชน์เพื่อส่วนตัว ตัวแท้ๆ คนเดียวแท้ๆ จะดังไป

นิพพานก็ได้ หรือว่าประโยชน์ของสังคมด้วย ที่จะอยู่กันเป็นประโยชน์ส่วนรวมในโลก

ถ้าใครยังมีสติปัญญาที่จะเติมให้แก่บทินยามนี้ตรงไหนอีกก็ได้ ก็ทำให้เชิญๆ ให้ลองเติมดู คุณจะไม่มีแล้ว คือเขาช่วยคิดกันตั้งหลายปี ตั้งหลายพวก ตั้งหลายคณะ เขาได้สรุปออกมาอย่างนี้ มันยังเหลืออยู่แต่ว่าเราจะเอาประโยชน์ได้อย่างไรจากการศึกษาธรรมะ รู้ธรรมะ มีธรรมะ

เรามีธรรมะจริงก็ต่อเมื่อเราปฏิบัติถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของเราทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งเพื่อส่วนตัวและส่วนรวม คือเขาถือว่ามนุษย์จะสมบูรณ์ได้ก็เพราะมีเรื่องผู้อื่นด้วย มีเรื่องแต่เรื่องส่วนตัวนั้นก็ถือว่าไม่ถูกต้อง จะถูกต้องครึ่งเดียวหรือไม่ถึงครึ่ง ดังนั้นอย่าลืมเรื่องของผู้อื่น เดียวนี้คนเราเห็นแก่ตัว โลกหาความสงบสุขไม่ได้ เกิดการยื้อแย่ง ทะเลาะวิวาทกันไม่มีที่สิ้นสุด ก็เพราะไม่เห็นแก่ผู้อื่น ไม่รักผู้อื่น

เราอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้ นี่มันเป็นเรื่องที่ควรจะมองเห็น แต่ที่ไม่เห็น หรือว่าไม่มอง เราคิดว่าเราอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งหมดคนเดียวเป็นอย่างไรบ้าง กรุงเทพฯ ทั้งหมดทำให้เราอยู่คนเดียวมันจะเป็นอย่างไรบ้าง ไม่ต้องพูดถึงว่าทั้งโลกเราอยู่คนเดียว แม้แต่ในบ้านเรา เราอยู่คนเดียว เราก็คงอยู่ไม่ได้เหมือนกันในบ้านเราแท้ๆ ดังนั้นเราอยู่คนเดียวไม่ได้ เราต้องมีการประพடுத்தกระทำที่เหมาะสมสำหรับจะอยู่ด้วยกัน

เพราะฉะนั้นชาวพุทธนี้ เขาจึงมีหลักว่าให้ถือว่าทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่าเพิ่งหัวเราะเยาะ คนสมัยนี้มักจะหัวเราะเยาะคำของคนแก่ๆ สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เด็กสมัยนี้ก็หัวเราะเยาะ เพราะเขาฟังไม่ถูก เขาฟังไม่เข้าใจว่ามันเป็นอะไร และในที่สุดเขาก็จะเป็นคนเห็นแก่ตัว เขาไม่รู้ว่าเขาอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ เขาจึงเห็นแก่ตัว ถ้าเราไม่เห็นแก่ตัว เรารักผู้อื่น เรื่องจะไม่เกิด

เดี๋ยวนี้เรื่องเลวร้ายเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ เรื่องเลวร้ายที่สุดที่หน้าหนังสือพิมพ์มีลงอยู่ อยากจะพูดว่าสกปรกปาก อย่าให้ต้องเอามาเล่าเลย เรื่องที่มันเกิดอยู่ในกรุงเทพฯ ทุกวันๆ ทางหน้าหนังสือพิมพ์มันสกปรกปาก อย่าต้องเอามาเล่าที่นี้อีกเลย ถ้าว่าคุณไม่กลัวสกปรกตาคุณก็ไปหาดูเอาเองเถอะ หน้าหนังสือพิมพ์ไปหาดูเอาเองว่ามันมีอะไรบ้าง

เรื่องเลวร้ายทั้งหมดนั้นมันมีเพราะว่าคนมันไม่รักผู้อื่น ถ้าคนมันรักผู้อื่นมันก็เกิดไม่ได้ เรื่องชนิดนั้นมันจะเกิดไม่ได้ ดังนั้นขอให้จำไว้เป็นพิเศษตรงนี้ ขอแทรกพูดหน่อยเรื่องว่าความรักผู้อื่นนั้นมันเป็นที่รวบรวมของธรรมะโดยอ้อม ถ้าเรารักผู้อื่นเราจะไปฆ่าใครลง ถ้าเรารักเขารักฆ่าเขาไม่ลง เราจะไปขโมยเขาก็ไม่ได้ถ้าเรารักเขา เราจะไปล่วงละเมิดของรักของใครของเขาก็ไม่ได้ถ้าเรารักเขา เราจะโกหกเขาก็ไม่ได้ เราจะสูบบุหรี่ให้เขารำคาญก็ไม่ได้

คิดดูเท่านั้น อย่ายว่าแต่ไปกินเหล้าเมายาให้เขารำคาญ ถ้าเรารักผู้อื่นมันก็ไม่มีการกระทบกระทั่ง ถ้ารักกันถึงมาตรฐานก็กลายเป็นศาสนาของพระศรีอริย-

เมตไตรย เขาเรียกกันสั้นๆ ว่าศาสนาพระศรีอารีย์ ศรีอริยเมตไตรย เมตไตรย แปลว่ารักผู้อื่น เมตตาแปลว่ารักผู้อื่น

ศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย คือ ศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้สอนให้รักผู้อื่น ไม่มีใครฆ่า ไม่มีใครลัก ไม่มีใครประพฤตินิดในกาม ไม่มีใครโกหก ไม่มีใครทำอะไรทุกอย่างที่มัน ผู้อื่นเขาเดือดร้อน เลยอยู่กันเป็นสุขอย่างยิ่ง ธรรมะมีหลักการปฏิบัติสรุปเป็นการรักผู้อื่น แล้วก็อยู่กันเป็นผาสูก ในโรงเรียนไม่ได้สอนเรื่องรักผู้อื่น สอนหนังสือสอนแต่ให้ฉลาด สอนแต่ให้ฉลาด แล้วก็กอบโกยและทำนาบนหลังผู้อื่น มันไม่ได้สอนให้รักผู้อื่นการศึกษาในยุคปัจจุบัน

ที่คุณเล่าเรียนมาแล้วมันตรงไหนบ้างที่สอนให้รักผู้อื่น มันมีแต่สอนให้ฉลาด ให้ขยายประโยชน์ ให้ขยายทางแสวงหาประโยชน์ มันก็ไม่มีความรักผู้อื่น นักเรียนวิทยาลัยยกพวกกันเป็นฝูงๆ ไปตีกัน ไปฆ่ากันเป็นร้อยๆ นักศึกษาระดับวิทยาลัยเขายกพวกไปฆ่ากันเป็นร้อยๆ เพราะมันไม่ได้สอนเรื่องความรักผู้อื่น การศึกษาที่ผิดพลาดมันเป็นอย่างนั้น

บางทีจะเอาเรื่องการกีฬามาเป็นข้อแก้ตัวว่า กีฬามีจุดมุ่งหมายสร้างความเข้าใจและรักผู้อื่น มีบทร้องว่า กีฬาเป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน มันก็จริง ว่าที่จริงถ้าแก้กองกิเลสได้แล้วก็ทำคนให้เป็นคน หมายถึงคนที่ดีที่เรียกว่ามนุษย์ ไม่ใช่คนธรรมดาสักว่าเกิดมาก็เป็นคน แต่เดี๋ยวนี้มันมีแต่ร้องมีแต่ปากร้อง มีแต่เสียงร้องว่าทำคนให้เป็นคน ในสนามกีฬาคือที่ที่คิดโกงกันที่สุด

ทุจจริตกันที่สุดเมื่อลงไปเล่นกีฬา โค้ชที่สอนนักกีฬาคือสอนวิธีโกงใช่ไหม เพราะเรื่องกีฬาไม่มีทางที่จะทำให้คนเป็นคน เพราะมุ่งหมายจะเอาเปรียบ มุ่งหมายจะคดโกง ทาวิธีจะคดโกงในเรื่องของการกีฬา

มนุษย์มันหมดธรรมะคือว่ามันเป็นอย่างนี้ มนุษย์ไม่มีธรรมะมันจะเป็นอย่างนี้ มันไม่มีเรื่องอะไรที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ เป็นคนก็ยังไม่ได้ เป็นคนที่ดีที่เรียกว่าพอจะเป็นคนได้ก็ยังไม่ได้ แม้จะเป็นมนุษย์ได้ มนุษย์มันดีกว่าคนมาก มันมีจิตใจสูงดีกว่าคนมาก เราขาดธรรมะ เราก็ไม่รักผู้อื่น เราก็เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวจนเกิดลัทธินายทุน ก็เกิดพวกชนกรรมาชีพคิดฆ่าทำลายนายทุน

สมัยที่มนุษย์ยังไม่เห็นแก่ตัว ยังรักผู้อื่นระบบนายทุนมันเกิดขึ้นมาไม่ได้ ในโลกนี้มันจึงไม่มีปัญหา ระบบนายทุนมันเพิ่งเกิดเมื่อในโลกนี้มันคนเห็นแก่ตัว สามารถเห็นแก่ตัว มีสติปัญญาในการผลิต ในการเศรษฐกิจ ร่ำรวยแต่ฝ่ายตัว เขาเรียกว่าเห็นแก่ตัวสุดเหวี่ยง มันก็เกิดคนที่ต่อต้านต่อสู้ขึ้นมา แล้วก็สู้กันจนกระทั่งวันนี้ โลกนี้มันก็เหลือแต่การต่อสู้ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ ไม่มีที่สิ้นสุด

เพราะไม่มีธรรมะก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว ไม่มีความรักผู้อื่น ถ้าเป็นครูบาอาจารย์ก็ไปนึกดูเอาเองเถอะว่า การศึกษาในโรงเรียนของเราไม่ได้สอนเรื่องรักผู้อื่น สอนแต่ให้ฉลาด เพื่อแสวงหาประโยชน์ให้ได้มาก การศึกษาก็เป็นการสอนคนให้ฉลาดในการจะกอบโกยประโยชน์เสียมากกว่าที่ว่าจะมีธรรมะแล้วอยู่กันอย่างสันติสุข สันติภาพ ในโลกนี้มันก็เลยไม่มีความสุข เราที่ไม่ได้ไปทำอะไรกับเขาก็พลอยได้รับผลกระทบกระเทือนด้วย

เมื่อในโลกนี้มันมีความเลวร้ายแล้วก็เดือดร้อนกันไปทุกคน แม้คนดี ๆ ไม่มีส่วนกระทำความเลวร้ายมันก็พลอยเดือดร้อน เช่นว่าเศรษฐกิจปั่นป่วน นี้ก็เดือดร้อนกันไปทั้งหมดไม่ยกเว้นใคร ไม่มีธรรมะมันเป็นอย่างนี้ ใครจะคิดอย่างไรก็ตามใจ แต่ว่าไม่มีธรรมะมันเป็นอย่างนี้ มันจะเดือดร้อนกันเป็นไฟทั้งโลกอย่างนี้ ดังนั้นขอให้เรารู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ

ธรรมะคือสิ่งที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ที่เป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ยังสงสัยอยู่ว่าที่อุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ นี้ มีปัญหา มีความทุกข์ มีความเดือดร้อนไหม ถ้าไม่มีก็ไม่เป็นประโยชน์ ถึงมาที่นี้ก็ไม่เป็นประโยชน์ เพราะที่นี้มันพูดเรื่องธรรมะ จะแก้ปัญหา จะดับความทุกข์ ถ้าไม่มีความทุกข์ก็ไม่เป็นประโยชน์อะไรจะมาที่ ถ้าพูดตรงๆ ก็ว่าเชยกลับได้ แต่ไม่หยาบคายถึงขนาดนั้น

มันมีพวกฝรั่งโดยมากที่เข้ามาที่นี้ ที่จริงเขาก็มาเที่ยวทั่วๆ มารอบโลกมาอะไร ก็มาศึกษาพุทธศาสนา ก็ถามถึงว่าจะมีปัญหาอะไร มีความทุกข์อะไรที่จะต้องศึกษาพุทธศาสนา เขาบอกว่ามันไม่มี ถามเท่าไรๆ มันก็ไม่มี เราก็บอกว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่จะมาศึกษาพุทธศาสนาถ้าคุณไม่มีความทุกข์ เพราะมันมีแต่เรื่องดับทุกข์นี้พุทธศาสนา บางคนก็ตอบว่า ศึกษาไว้สำหรับเป็นความรู้รอบตัว รอบตัวก็รอบเปล่าๆ ไม่มีประโยชน์อะไร มันต้องดับทุกข์ มันจึงจะมีค่า

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้สอนกันให้ละเอียดในเรื่องที่จะเกิดปัญหา เช่น เราไม่รักผู้อื่น ในโรงเรียนก็ไม่ได้สอนให้เห็นว่านี่เป็นตัวปัญหา นี่เป็นตัวความทุกข์ ก็เลยไม่มีใครคิดจะแก้ปัญหา ไม่คิดจะดับทุกข์ มันก็ไม่ต้องการธรรมะ หรือที่ว่าคน

ประพตติผิตฉุนเฉียว ทำอาชญากรรม ฉุนเฉียวเหมือนกับว่าเล่น เขาก็ไม่เห็นว่าเป็นความทุกข์ อะไรๆ เขาก็ไม่เห็นว่าเป็นความทุกข์ เขาถือว่ามันไปแก้ได้ด้วยการไปตีหมเหล่า ไปสูบเฮโรอีน ความรู้สึกที่เป็นทุกข์มันก็หายไป มันก็ไม่มาคิดว่า จะหาธรรมะเป็นเครื่องดับทุกข์ ธรรมะก็เป็นหมันมากขึ้นทุกทีจะไปโทษใคร จะไปโทษธรรมะหรือโทษใคร ธรรมะมันจะดับทุกข์ได้ แต่ไม่มีใครรู้สึกว่ามี ความทุกข์ หรือจะเอาธรรมะไปดับทุกข์ ธรรมะมันก็เป็นหมัน

ดังนั้น เราอุตส่าห์มาศึกษาธรรมะก็ควรจะต้องรู้ว่าเอาไปทำอะไร ทุกอย่างที่เราได้อยู่มั่นล้นแต่ใช้ทำอะไรทุกอย่าง ไปเลย แต่ว่าธรรมะนี้ดูจะไม่ค่อยรู้ว่าเอาไปใช้ทำอะไร แล้วก็สนใจก็สนใจตามธรรมเนียม ศึกษาตามธรรมเนียม หรือว่าตื่นกันตามธรรมเนียมว่าต้องรู้ธรรมะไม่อย่างนั้นไม่ใช่คนไทย ไม่ใช่ถือพุทธ ไม่ใช่ใช้อะไรต่างๆ ไม่พอ

ดังนั้น เราจะต้องเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีธรรมะ เหมือนที่เราต้องมี ข้าวกิน จำเป็นเท่าไร เราต้องมีเครื่องนุ่งห่ม นี่มันจำเป็นเท่าไร มียาแก้โรค มีอะไรที่จะต้อง มี เราเห็นความจำเป็นเท่าไร นี่เราจะต้องเห็นว่าธรรมะยังจำเป็นกว่านั้น แม้ว่าคุณจะมีอาหาร มีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มีรถยนต์สิบล้าน มีตึกสูงเทียมฟ้าก็ตาม ถ้าว่าไม่มีธรรมะจิตใจมันก็ยังร้อนเป็นไฟด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีมีความสุขได้ สมบัติที่เราได้อยู่ไม่ช่วยให้เรามีความสุขได้ถ้าไม่มีธรรมะ นี่จึงว่าธรรมะไปแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับความทุกข์

เดี๋ยวนี้ทั้งโลกก็ว่าได้ไม่เฉพาะประเทศไทย เขาจะแก้ปัญหาคด้วยเศรษฐกิจ เขาจะแก้ปัญหาคด้วยเศรษฐกิจกันทั้งบ้านทั้งเมือง เราบอกว่าต้องแก้ปัญหาคของโลกด้วยธรรมะ เศรษฐกิจจะแก้ปัญหาคไม่ได้ ปัญหาคของโลก ความทุกข์ของโลก ต้องแก้ด้วยธรรมะ ช่วยไปคิดดูให้ดีๆ จะเห็นอย่างไร จะเห็นฝ่ายไหน ถ้าจะแก้ปัญหาคด้วยเศรษฐกิจได้ ก็ไม่ต้องมาที่สวนโมกข์หรือค ไม่มีเรื่องจะพูดหรือค ถ้าว่า จะแก้ปัญหาคด้วยเศรษฐกิจ ถ้าจะแก้ปัญหาคด้วยศีลธรรมหรือธรรมะเราจะมีเรื่องพูด

ดังนั้นเดี๋ยวนี้เราอยากจะให้มองกันอย่งนี้ว่า หากถ้าสมมติว่า ฝนทุกเม็ดตกลงมาเป็นทองคำ เป็นเหรียญทองคำทุกเม็ดๆ เต็มไปทั้งโลกนี้จะแก้ปัญหาคของมนุษย์ได้ไหม เพราะว่าเราจะทำเศรษฐกิจให้ดีอย่างไรก็คงจะไม่มีผลถ้าว่า ฝนตกลงมาเป็นทองคำทุกเม็ด รัฐบาลไหนจะแก้เศรษฐกิจของประเทศชาติ อย่งไร ดีอย่งไร ก็คงไม่มีผลเท่ากับว่ามีฝนตกลงมาเป็นทองคำทุกเม็ด

อ้อ, ที่นี้สมมติว่าฝนมันตกลงมาเป็นทองคำทุกเม็ดจะแก้ปัญหาคของประเทศได้ไหม คุณลองคิดดู มันก็คงตีกันตายแย่งฝนเม็ดทองคำ จะมากกว่าเดี๋ยวนี้เสียอีก ถ้าใครเก็บฝนเม็ดทองคำเหรียญทองคำนี้ไว้มาก บ้านนั้นจะถูกปล้นก่อนแน่ มันจะไม่มีความสะดวกได้แม้ว่าเม็ดฝนจะตกลงมาเป็นเม็ดทองคำเป็นทองคำ แต่เขาก็ยังคิดว่าจะแก้ปัญหาคต่างๆ ได้ด้วยเศรษฐกิจ ในทางธรรมะก็สั้นห้าว มันเป็นไปได้ เพราะมันจะยิ่งทำให้คนโลภมากขึ้น คนนี้มีไว้มากคนหนึ่งก็ต้องมาปล้น หรือว่ามาแย่งกันเก็บเม็ดฝนก็คงจะตีกันตายตรงนั้นเองไม่ทันได้เก็บไป เพราะว่าความต้องการของคนมันไม่หยุดได้ด้วยการสนองความอยาก มัน

ต้องหยุดได้ด้วยปัญญา ด้วยวิชา ด้วยความรู้ ว่ามันควรจะทำอย่างไร มีเท่าไร ใช้อย่างไร และน้ำมันจะหยุดความต้องการได้

ในพระบาลีมีคำกล่าวอีกคำหนึ่งว่า แม้ว่าภูเขาทั้งลูกกลายเป็นทองคำ ทั้งลูก ภูเขาทั้งลูก ภูเขาใหญ่ๆ กลายเป็นทองคำทั้งลูก ภูเขาทองคำสองลูกก็ไม่พอแก่ความต้องการของคนคนเดียว ฟังดูเทียบดูเถอะ แม้ภูเขามันจะเป็นทองคำไปทั้งลูก ๒ ลูกแล้วก็ตามก็ไม่พอแก่ความต้องการของมนุษย์เพียงคนเดียว และในโลกนี้มีมนุษย์กี่คน โลกนี้มีมนุษย์กี่คน ดูเหมือนสามพันล้านคนใช้ไหม ประมาณก็ได้ แล้วมันจะมีภูเขาทองคำที่ลูก ๒ ลูกก็ไม่พอแม้แต่ความต้องการของคนคนเดียว ดังนั้นมันเป็นไปไม่ได้ที่จะแก้ปัญหาด้วยเศรษฐกิจให้คนรู้จักอิมู รู้จักพอ อยู่กันด้วยความสงบสุข

ดังนั้นผู้ที่มีปัญหาเป็นบัณฑิตเช่นพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านจึงบอกว่ามันไม่แก้ปัญหาได้ด้วยการสนองความต้องการของกิเลสตัณหาให้มากขึ้นไป มันต้องควบคุมให้ความต้องการมันหยุด คือธรรมะ คือศีลธรรม ถ้าทุกคนต้องการเท่าที่จำเป็นมันก็ไม่ต้องเป็นทองคำเท่าภูเขาทั้งสองลูกหรอก เดียวนี้แม้จะเป็นอย่างนั้นมันก็ยังไม่หยุดความต้องการของคนคนเดียวได้ หรือว่าฝนจะตกลงมาเป็นเหรียญทองคำเรื่อยไป มันก็ยังคงฆ่ากันตาย เพราะแย่งกันเก็บเหรียญทองคำ ใครมีไว้มากก็ต้องถูกแย่ง ถูกชิง ถูกปล้น ถูกฆ่า มันไม่แก้ปัญหาได้เรื่องเศรษฐกิจ

ถ้าเรามีธรรมะรักผู้อื่นเท่านั้น คำเดียวพอ รักผู้อื่นเท่านั้นก็ไม่มีใครทำอันตรายใคร มีธรรมะมันถูกต้องสำหรับความเป็นมนุษย์ทุกชั้นตอนแห่ง

วิวัฒนาการ มันหมายความว่าอย่างนี้ มันแก้ปัญหาของโลกได้ของมนุษย์ได้โดยไม่ต้องมีฝนตกลงมาเป็นทองคำ จะมีความสุขยิ่งกว่าฝนตกมาเป็นทองคำเสียอีก คงจะคิดว่าอาตมากำลังเดินตลาดให้ธรรมะใช้ใหม่ พูตกันอย่างนี้ พูตไปเรื่อย

หลายคนคิดว่านี่มันเป็นคนเดินตลาดขายธรรมะของพระพุทธเจ้า จะคิดอย่างนั้นก็ได้ แต่ขอให้ลองดูว่าธรรมะนี้มันจะเอาไปทำอะไรได้บ้าง มันจะใช้แก้ปัญหาของบุคคล ของบ้านเมือง ของโลก ได้หรือไม่ก็คิดดู ธรรมะมันมีประโยชน์สูงสุด ไม่มีที่สิ้นสุดอย่างนี้จริงๆ จึงเอามาพูด ไม่ใช่พูดแบบเดินตลาดขายสินค้า ดังนั้นคุณก็มาด้วยความตั้งใจว่าจะศึกษาธรรมะ ก็จะต้องรู้ให้ชัดเจนไปเลยว่ามันดีอย่างไร มันจะเอาไปใช้ประโยชน์อะไร

ที่นี้มนุษย์นี้มันควรจะเป็นกันอย่างไร อยากรู้ อยากรู้ อยากรู้อะไรมากขึ้นไปๆ มันจะไปจบกันอย่างไร ที่ตรงไหน อย่าลืมที่ว่าฝนตกลงมาเป็นเหรียญทองคำมันก็ไม่มีความสุขได้ เพราะว่าความทุกข์มันไม่ได้เกิดเพราะไม่มีสิ่งนั้น

ความทุกข์มันเกิดเพราะมีกิเลสเผาจิตใจให้ร้อน กิเลสนี้มันไปตามธรรมชาติ เราอยู่ในห้องแม่ไม่มีกิเลส ศึกษาเถอะจะรู้ว่าเมื่อเรายังอยู่ในห้องแม่ยังไม่มีการศึกษา คิดไม่เป็น คิดไม่ได้ ไม่มีอวัยวะสำหรับสัมผัสที่จะให้เกิดความคิด ความนึก แต่พอเราคลอออกมาจากห้องแม่ เราก็เริ่มสัมผัสสัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางผิวหนัง ทางจิตใจ เมื่อสัมผัสแล้วมันก็เกิดความรู้สึกที่เรียกว่าเวทนา

ถ้ามันอร่อย มันสบาย เช่นสวย เช่นไพเราะ เช่นอร่อยที่ลิ้น แม้แต่กินนมแม่เป็นครั้งแรก กินอาหารอร่อย มันก็รู้ว่าอย่างนี้ดี อย่างนี้อร่อย อย่างนี้สบาย แล้วก็รู้ว่าอีกฝ่ายหนึ่งตรงกันข้ามไม่อร่อย เราเริ่มรู้จักความอร่อยและความไม่อร่อยแล้ว ทีนี้เราก็หลงรักในฝ่ายที่อร่อย อย่างนี้เขาเรียกว่ากิเลสได้เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่าความโลภ หลงรักเพราะความโง่ ไม่ใช่หลงรักเพราะสติปัญญา

ถ้ามีสติปัญญาไม่ต้องหลงรัก ถึงแม้มันจะสวย จะอร่อย จะสบาย อะไรก็ไม่ต้องหลงรักมัน มันเป็นอย่างนั้นเอง แต่ไม่มีสติปัญญามันก็หลงรัก กิเลสก็เกิดขึ้น ประเภทความโลภก็เรียกราคะ ความกำหนัดก็เรียก มันก็เกิดกิเลสขึ้นมา พอไม่ได้อย่างใจมันก็เกิดกิเลสโทสะ โกรธ ความโกรธประทุษร้ายขึ้นมา แล้วเมื่อมันไม่รู้ว่าจะเป็นอะไรแน่ มันก็มีโมหะหลงสงสัยวนเวียนอยู่ เราก็ต้องเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยกันทุกคน

นี่เรียนธรรมะจริง ไม่ใช่เรียนจากหนังสือ เรียนธรรมะจริงต้องเรียนจากจิตใจ เรียนจากชีวิตที่เป็นมาแล้ว ให้เรียนให้รู้ว่าโลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นอย่างไร แล้วก็เป็นที่ทุกข์เป็นร้อนอยู่ตลอดเวลาไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ มีเงินก็มีโลภะ โทสะ โมหะ ไม่มีเงินก็มีโลภะ โทสะ โมหะ ถ้ามีโลภะ โทสะ โมหะ แล้วก็ต้องร้อน เพราะมันเป็นของร้อน เป็นของให้เกิดความทุกข์ ฉะนั้นเราจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ถ้าเราเกิดขึ้นมาในโลกนี้แล้ว เราก็เผชิญกันกับโลภะ โทสะ โมหะ ของเราเอง เราก็ต้องเป็นทุกข์

ถ้าเราจะไม่เป็นทุกข์จะสงบเย็นเราต้องมีธรรมะชะล้างโลภะ โทสะ โมหะ นั่นคือการปฏิบัติอย่างที่ว่า ปฏิบัติที่ชำระชะล้างโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ออกไปเสียจากจิตใจ และเป็นจิตใจที่เยือกเย็น มีความสุขเย็น เป็นพุทธบริษัท นั่น ธรรมะมันเป็นอย่างนั้น

ถ้าไม่มีธรรมะความโลภ โภภะ โทสะ โมหะ ก็จะแรงขึ้นๆ จนทำผิดไปหมด จนอาชญากรรมเต็มไปทั้งบ้านทั้งเมืองตามถนนหนทาง โภภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุให้เกิดออกไปถึงภายนอก และแม้ไม่มีภายนอก ตัวเราเองในภายในของเราเอง ก็ลองไปสังเกตดูตอนนี้สำคัญที่สุด ที่จะรู้จักธรรมะ เมื่อเกิดโลภะหรือราคะ ร้อนอย่างไร เมื่อเกิดโทสะหรือโกรธ ร้อนอย่างไร เมื่อเกิดโมหะ ความโง่ ความสะเพร่า ความหลง ความกลัว ความวิตกกังวลเหล่านี้ เป็นโมหะทั้งนั้น มันร้อนเท่าไร นี้จะรู้ธรรมะ ถ้าไม่ศึกษาให้รู้จักสิ่งเหล่านี้ก็ป่วยการ จะรู้แต่ตัวหนังสือไม่รู้ธรรมะ หนังสือไม่ใช่ธรรมะ ธรรมะไม่ใช่ตัวหนังสือ

คงจะไปดูรูปเต่าดำคนมาแล้วในตีกนั้น รูปเต่าที่มีคัมภีร์วางอยู่บนหลัง คนว่าเต่า บรมโง่ คัมภีร์วางอยู่บนหลังยังไม่รู้ธรรมะ คล้ายๆ ว่าธรรมะวางอยู่บนหลังยังไม่รู้ธรรมะ เต่ามันก็มีโอกาสที่จะดำสวนว่า เอ๊ย, คนโง่ นั้นมันกระดากษณะ เว้ย ไม่ใช่ธรรมะ กูนี้ธรรมะ กูตัวเป็นหินแล้วตาก็บอด แต่หมายความว่าไม่มีความทุกข์นะ เต่าหินตาบอดมันไม่มีความทุกข์ สภาพที่ไม่มีความทุกข์ นั่นคือธรรมะ คนมันว่าเต่าโง่ มีธรรมะวางอยู่บนหลังยังไม่รู้ เต่าก็ว่าคนโง่ นั้นมันหนังสือมันกระดากษ ธรรมะแท้คือความที่ไม่มีความทุกข์ เพราะเท่าที่ตัวเป็นหินแล้วตาก็

บอด นี่คือสัญลักษณ์ของความไม่มีความทุกข์ ไม่มีความทุกข์คือธรรมะ เราก็คงจะมีความรู้สึกอย่างนี้กันบ้างแล้วเหมือนกัน ไปทะเลาะกับเต่าดูบ้าง

เราก็จะต้องรู้จักความทุกข์เป็นข้อแรก มันก็จะมีปัญหาเกิดขึ้นสำหรับจะดับทุกข์ แล้วเรามาศึกษาธรรมะสำหรับดับทุกข์ เรื่องมันก็ตรงกันคือได้รับประโยชน์ ถ้าไม่มีความทุกข์แล้วจะเอาธรรมะไปทำอะไร ถ้าเช่นนั้นพวกฝรั่งเขาเที่ยวรอบโลกกันเป็นฝูง ศึกษาพุทธศาสนาก็เลยไม่รู้ ไม่รู้พุทธศาสนา อย่างจะรู้บ้างก็รู้พุทธปรัชญา เรื่องปรัชญาเป็นเรื่องเพื่อเจ้า มันไม่มีจุดจบแล้วดับทุกข์ไม่ได้

ปรัชญาดับทุกข์ไม่ได้ มีแต่เพื่อเจ้าไม่รู้จบ ส่วนศาสนามันไม่ใช่เพื่อเจ้า เพราะมันเอาตัวความทุกข์เข้ามา ดับลงไป ฉะนั้นจึงไม่เพื่อเจ้า ปรัชญาเขาเรียนกันอย่างสมมติๆ มีจุดสมมติ มี *hypothesis* ขึ้นมา สมมติว่าเป็นอย่างนั้นจะแก้อย่างไร สมมติว่าอย่างนี้จะแก้อย่างไร มันก็เรียนแต่สมมติอยู่อย่างนั้นแหละ มันก็ไม่ดับทุกข์

ฉะนั้นฝรั่งจึงไม่รู้พุทธศาสนา จะรู้บ้างก็พุทธปรัชญาเพื่อเจ้า คุณก็คงจะเป็นลูกศิษย์ฝรั่งกันหลายคน เพราะเขาจ้างฝรั่งไปสอนในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยกันมากขึ้น เขาจึงไม่ดับทุกข์ เพราะว่าเขาไม่ได้สอนเรื่องความจริงของธรรมชาติ

ธรรมะต้องเป็นวิทยาศาสตร์ ธรรมะไม่ใช่ปรัชญา ถ้าใครยังคิดว่าธรรมะเป็นปรัชญาแล้วรีบไปดูเสียใหม่ ธรรมะไม่ใช่ปรัชญา เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นของจริง ต้องมีของจริงก็ต้องแก้กันด้วยของจริง แล้วก็ได้รับผลจริงๆ อย่าง

นี่มันเป็นลักษณะของวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ปรัชญาซึ่งอาศัยการคำนวณ แต่ว่าเราเอาธรรมะไปพูดอย่างปรัชญาก็ได้เหมือนกัน เพราะมันเป็นเรื่องพูด เอาธรรมะไปพูดเป็นปรัชญาให้ไม่รู้จบก็ได้ เอาไปเปรียบเทียบกับปรัชญาทุกสาขา ปรัชญาเก่าแก่ ปรัชญาใหม่ ปรัชญากรีก ปรัชญาใครก็สุดแท้ เอาไปพูดอย่างนั้นก็ได้อีกเหมือนกันแหละ แต่แล้วไม่มีประโยชน์อะไร

ธรรมะตัวจริงของพระพุทธเจ้าท่านเป็นวิทยาศาสตร์ แต่เราเรียกกันว่าศาสนา ศาสนาพุทธไม่ใช่ปรัชญา ถึงศาสนาอื่นก็ไม่ใช่ปรัชญา เพียงแต่ว่าเอาไปพูดอย่างปรัชญาก็ได้เหมือนกัน ถ้าใครเคยติดเฮโรอีนปรัชญาก็ช่วยนี่คุณใหม่ คุณชอบปรัชญาจนเหมือนกับติดเฮโรอีน ไปคิดดูเสียใหม่ พุทธศาสนาไม่มีทางจะเป็นปรัชญา ถ้าเป็นปรัชญาก็กลายเป็นว่ามีใช้พุทธศาสนา มันกลายเป็นพุทธปรัชญา ซึ่งจะชวนให้เพ้อเจ้อ เหมือนปรัชญาทั้งหลายซึ่งไม่ดับทุกข์

เราจะดูมนุษย์ทุกชั้นตอน ที่เรียกว่าตรงกับความเป็นมนุษย์ทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ มีชั้นตอนที่น่าดู เรามีชีวิตก็เป็นสัตว์มีชีวิต คนทุกคนนี้โดยพื้นฐานตั้งอยู่ในฐานะเป็นสัตว์ที่มีชีวิต เรียกว่าสัตว์ก็แล้วกัน มันก็เหมือนกัน สัตว์เดรัจฉานอะไรก็ตามมันเป็นสัตว์ที่มีชีวิตก็แล้วกัน นี่ชั้นพื้นฐานแท้ๆ ถ้าสูงขึ้นมากกว่านั้นหน่อย เอ้า, เราจะเรียกว่าคน เป็นสัตว์ชนิดคน หรือจะเป็นคนแล้วได้สูงขึ้นมาก็คือเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์ก็แปลว่าคนที่มันมีจิตใจสูง คนนี้ไม่ต้องมีจิตใจสูงก็ได้ เพราะว่าเกิดมามันก็เป็นคน แต่ถ้าจะเป็นมนุษย์กันแล้วต้องมีจิตใจสูงด้วย

ที่นี้เป็นมนุษย์แล้วขั้นธรรมดา ก็สูงธรรมดา มันต้องเป็นมนุษย์ชั้นเลิศ เขาเรียกว่าพระอริยเจ้า รู้จักว่าคน มนุษย์ และพระอริยเจ้า จุดสูงสุดของพระอริยเจ้าก็คือพระอรหันต์ ดูขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการอันนี้ดูบ้าง จากระดับสัตว์ที่มีชีวิตทั่วไปแม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็เป็นสัตว์มีชีวิต แล้วสูงขึ้นมากก็เป็นคน สูงขึ้นไปอีกก็เป็นมนุษย์ สูงขึ้นไปอีกเป็นมนุษย์ชั้นเลิศคืออริยเจ้า พอจุดจบแล้วคือเป็นพระอรหันต์ จุดสูงสุดของพระอริยเจ้า มันเป็นขั้นตอนอย่างนี้ ความแตกต่างเหล่านี้มีเพราะธรรมะไม่เท่ากัน มีธรรมะยิ่งขึ้นไปสูงขึ้นไปมันก็เป็นสัตว์ที่สูงๆ ขึ้นไปจนเป็นพระอรหันต์ **ธรรมะจะช่วยให้เราเลื่อนชั้นจากสิ่งมีชีวิตธรรมดาได้เป็นคนซึ่งพอดูได้ จากคนเป็นมนุษย์ จากมนุษย์เป็นอริยชน อริยเจ้า จากอริยเจ้าเป็นพระอรหันต์**

พอพูดถึงอริยเจ้าหรืออรหันต์ คนก็หลับสนิทไม่สนใจ เพราะถือเสียว่าไม่ใช่เรื่องของเรา ถ้าอย่างนี้จะลำบากมาก คือยังไม่รู้ว่าจะเรียนธรรมะกันไปทางไหน เพราะถ้าขึ้นเรียนธรรมะแล้วมันจะไปทางนั้นมันไม่มีทางอื่นอีก ดังนั้นถ้าไม่สนใจเรื่องพระอริยเจ้าหรือเรื่องพระอรหันต์ มันก็ไม่รู้จะเรียนธรรมะกันไปทางไหน คนก็หลับ ผู้ฟังก็หลับ ผู้ฟังก็ไปคุยกันเสียบ้าง ไปหยอกกันเสียบ้าง เพราะฟังกันไม่รู้เรื่องว่ามนุษย์จะไปทางไหนกัน ธรรมะจะเลื่อนระดับแห่งชีวิต จากความเป็นชีวิตธรรมดาสามัญมาเป็นคน จากคนเป็นมนุษย์ จากมนุษย์เป็นพระอริยเจ้า จากพระอริยเจ้าเป็นยอดสุดคือพระอรหันต์ หรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยอดสุดอยู่ที่นั่น ถ้าไม่เอาก็ไม่เอา จะทำยังไงได้

แต่เดี๋ยวนี้เราไม่ได้พูดว่าจะเป็นนั่นเป็นเหมือนกับแต่งตั้ง หรือเป็นเครดิต เป็นเกียรติ ไม่มุ่งหมายอย่างนั้น มุ่งหมายแต่จะดับทุกข์ทำเดียว คนต้องดับความทุกข์ได้มากกว่าสัตว์ มนุษย์ต้องดับความทุกข์ได้มากกว่าคน พระอริยเจ้าต้องดับความทุกข์ได้กว่ามนุษย์ธรรมดา พระอริยเจ้าสูงสุดก็ดับความทุกข์ได้มากกว่า พระอริยเจ้าธรรมดา คือพระอรหันต์จบกันที่นั่น สำเร็จด้วยการรู้จักธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ ผลจากหน้าที่ตามกฎธรรมชาติอย่าง ดีๆ ถ้าเห็นว่าเป็นธรรมะสูงเกินไป ยากเกินไป เป็นปรมาตม์มากเกินไป คนก็ไม่สนใจเหมือนกัน เคยถูกมาแล้ว เคยประสบมาแล้ว ว่าธรรมะที่มันลึกเกินไปไม่มีใครสนใจ แม้แต่เรื่องว่าเป็นทุกข์ไหม ถ้าเขายังตอบว่าไม่เป็นทุกข์ เราก็จนปัญญา ด้วยจะพูดอะไรกับเขา เรามีแต่เรื่องดับทุกข์ เมื่อเขาไม่มีทุกข์ เราก็เลยไม่มีเรื่องจะพูด

ขอให้ช่วยกันหน่อยให้มันมีเรื่องจะพูด ช่วยให้มีเรื่องจะพูดคือมีเรื่องดับทุกข์กันขึ้นมาได้ เรื่องมนุษย์กับคน เดี่ยวนี้เขาไม่สนใจ เขาว่าเกิดมาก็เป็นมนุษย์เลย เรายังเป็นแต่เพียงคน

พวกคอมมิวนิสต์เขาเขียนด่าในหนังสือของพวกคอมมิวนิสต์ว่า ท่านพุทธทาสยังเป็นแต่ล้านปี ยังมีชนชั้น มีชนชั้นคน มีชนชั้นมนุษย์ ยังแบ่งชนชั้นอยู่ พวกคอมมิวนิสต์เขาว่าอย่างนั้น เราก็บอกว่าไม่จริง ถ้าเป็นคนยังมีทุกข์มากกว่ามนุษย์ ถ้าเป็นมนุษย์จะหมดปัญหา จะไม่ต้องมีคอมมิวนิสต์ ถ้าว่าทุกคนมันมีความเป็นมนุษย์ มันรักผู้อื่นแล้ว คอมมิวนิสต์เกิดไม่ได้เพราะมันไม่มีนายทุน เพราะไม่มีธรรมะจึงเกิดนายทุน เพราะมีนายทุนจึงเกิดคอมมิวนิสต์

ถ้ามีธรรมะมันก็ไม่มีปัญหายุ่งยากอย่างนี้ คือมันมีแต่มนุษย์ไม่ต้องมีคน
 คนเห็นแก่ตัว มนุษย์ต้องไม่เห็นแก่ตัว เมื่อครั้งอาทิตยที่แล้วก่อนโน้นแสดง
 ปาฐกถาทางวิทยุวันอาทิตย์เรื่องราว “ถ้ามันเป็นกันแต่คน ก็ไม่มีมนุษย์” มนุษย์
 ก็ไม่มี ใครฟังกันบ้างหรือเปล่า วันอาทิตย์ที่ ๑๙ อะไรที่แล้วมา ถ้ามันเป็นกันแต่
 คน มนุษย์ก็ไม่มีนะในโลกนี้ ช่วยเขยิบเป็นมนุษย์กันเถอะแล้วโลกก็จะหมดปัญหา

ชีวิตมันมีปัญหาเมื่อมันไม่มีธรรมะ ถ้ามีธรรมะมันก็จะไม่มีปัญหา แต่
 มนุษย์ชนิดคน ชีวิตชนิดคนมันจะมีปัญหา เพราะว่าคนมันคิดเก่ง คนมันฉลาด
 มาก คนมันนี้พูดจากันได้ มันสั่งสอนกันได้ ถ้ายทอดความรู้กันได้

เพราะฉะนั้นสมองมันก้าวหน้า มันฉลาด มันคิดนึกได้มาก มันก็สร้าง
 ปัญหาได้มาก ดังนั้นมันจึงแก้ปัญหาก็ยาก ดับทุกข์ก็ยาก เพราะคนมันมีมัน
 สมองฉลาด แต่มันใช้ความฉลาดผิด มันก็สร้างปัญหาแล้วมันก็ดับปัญหาของมัน
 เองไม่ได้ ดังนั้นมนุษย์จึงเต็มไปด้วยปัญหาต้องฆ่าฟันกันอยู่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด
 จนกว่าธรรมะจะกลับมา

ถ้าธรรมะกลับมาสู่โลกอีกครั้งหนึ่ง โลกนี้ก็จะหยุดวิกฤตการณ์ที่
 กำลังรบราฆ่าฟันกันอยู่เดี๋ยวนี้ หรือกำลังจ้องจะรบราฆ่าฟันกันอยู่จนเดี๋ยวนี้
 แม้ประเทศไทยเราก็นอนตาไม่หลับเห็นไหมมันมีปัญหาคอยชู้ช้อยู่ คอยจ้องอยู่ที่
 จะเป็นอันตรายหรือจะทำลาย ฉะนั้นก็พยายามที่จะเป็นมนุษย์กันอย่าเป็นแต่
 เพียงคน เป็นมนุษย์มีจิตใจสูง สูงอยู่เหนือปัญหา อยู่เหนือความทุกข์

ที่แรกเราไม่มีความทุกข์แล้วเรามาโง่สร้างทุกข์ขึ้น และเราก็ต้องดับความทุกข์นั้นเสีย แล้วก็จะเกลี้ยงเกลาคจากความทุกข์ อยู่ในสภาพที่น่าพอใจ เหมือนที่พูดเมื่อตะกี้อยู่ในห้องไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหาคิดไม่เป็น จิตว่างจากความทุกข์ พอคลอตออกมาแล้วก็รู้จักสร้างความทุกข์มากมาย เมื่อได้รู้จักดับความทุกข์กันอีกทีหนึ่ง มันจะว่างจะเกลี้ยง ทีนี้ก็ไม่มีความทุกข์ จิตจะว่างจะเกลี้ยงอีกทีหนึ่ง เป็นภาพที่ควรจะมีให้เห็น หรือควรจะมีสนใจและมองให้เห็น เรามันตั้งต้นมาด้วยความว่างคือไม่มีความทุกข์ มันก็สร้างความทุกข์มากขึ้นๆ จนกว่าจะดับทุกข์ให้เกลี้ยงให้ว่างไปอีกทีหนึ่ง

สมมติว่ารู้ธรรมะจนเป็นพระอรหันต์ จิตก็เกลี้ยงก็ว่างไม่มีความทุกข์อีกทีหนึ่ง ตั้งต้นจากความว่าง มาเป็นความวุ่น แล้วก็จบลงด้วยความว่าง ถ้าได้อย่างนี้ก็ดี สำหรับจะทดสอบความรู้ของเราเอง อยากจะบอกทำให้ลองเขียนภาพชีวิตไว้ดูเล่น คือตั้งต้นด้วยวงกลมศูนย์ แล้วทีนี้ก็ขยุกขยิกๆ บ่นป่วนให้มากแล้วมันก็เล็กลงจนศูนย์ว่างอีกนั่นแหละคือภาพชีวิต ที่แท้จริงมันจะเป็นอย่างนั้น

ทีนี้บางคนมันตายเสียก่อนไม่ทันว่าง เกิดมาว่างแล้วก็วุ่น วุ่นแล้วตายไปเลย ถ้าเขาสามารถมีธรรมะเพียงพอแล้วมันก็ดับทุกข์ได้ มันว่างอีกทีหนึ่ง ทีนี้มันจะไม่ตายแล้วเพราะมันว่างเสียแล้ว มันไม่ตายแล้ว ไม่มีใครจะตาย ชีวิตว่าง วุ่นแล้วก็ว่าง นี่เป็นเครื่องช่วยให้เราเข้าใจธรรมะหรือชีวิตได้ดีขึ้น มีธรรมะสำหรับจะระงับความวุ่นให้หมดไปไม่มีความทุกข์ แล้วก็ว่างจากความทุกข์ ที่แรกมันว่างในห้องนั้น เพราะว่าง เพราะไม่มีอะไรกวน มันยังโง่อยู่

ดังนั้นพอคลอดออกมามันจึงวุ่นเพราะมันยังง็อยู่มันก็สร้างความทุกข์ขึ้นมา แต่ความทุกข์นี้เป็นของเจ็บปวดทำให้เราคิดแก้ เราจึงพบและแก้แล้วจึงว่าง **ควรจะขบใจความทุกข์ ความทุกข์มาสอนให้คนฉลาด ถ้าไม่มีความทุกข์ มนุษย์จะไม่ฉลาด** ปัญหาหรืออุปสรรคหรือความทุกข์ทั้งหลายมันเป็นสิ่งที่มาทำให้มนุษย์ฉลาด

ที่เดี๋ยวนี้ที่เขาค้นคว้าพบอะไรมาออกไป มันก็เป็นเรื่องความทุกข์บีบบังคับ ให้พบหยูกพบยา พบวิธีแก้ไขปัญหา หรือว่าความไม่สะดวกสบายต่างๆ ให้หมดไป ความทุกข์มันบีบบังคับ ฉะนั้นผู้ที่มีปัญญาจะเห็นว่าความทุกข์มันมาทำให้มนุษย์ฉลาด ไม่ใช่มาทำให้มนุษย์มานั่งร้องไห้ หรือไปกระโดดน้ำตาย หรือกินยาตาย ยิ่งตัวตายเหมือนที่เป็นๆ กันอยู่ทุกๆ ไปนั่น เขาเข้าใจผิด ความทุกข์ต้องมาช่วยให้เราฉลาดและก็แก้ปัญหานั้นได้ และจะแก้ปัญหานั้นได้คือรู้ธรรมะขึ้นมานั่นเอง

ถ้าเรามีความทุกข์ทีหนึ่ง เรารู้ธรรมะข้อหนึ่ง แล้วก็จะวิเศษ นั่นเป็นธรรมชาติ ธรรมะมันเกิดขึ้นในหมู่คนหมู่มนุษย์ นี่ก็เพราะความทุกข์มันบีบบังคับ ว่าต้องทำอย่างนี้ ต้องทำอย่างนี้ ต้องทำอย่างนี้ที่จะไม่ทุกข์ เราจึงรู้เรื่องความไม่ทุกข์มากขึ้น ที่เป็นขั้นต่ำสุดขอให้ดูเถอะ สุนัข และแมว หมู ไก่ อะไรก็ตาม ทำไมมันรู้ว่าอันนี้กินไม่ได้ กินเข้าไปตายนะ ทำไมมันรู้ล่ะ แล้วอันนี้ไม่สบาย ไปอยู่ตรงนั้นดีกว่า ไปนอนอย่างนั้นดีกว่า ไปทำอย่างนั้นดีกว่า มันรู้ขึ้นมาจนเป็นความรู้ประจำชีวิต คนยังอาจจะไม่รู้ในแง่นี้ในบางเรื่อง แต่สัตว์เดรัจฉาน เช่น ไก่ เช่น แมว เช่นนี้ มันรู้ ที่เรายังไม่รู้ที่คนยังไม่รู้เพราะมันไม่จำเป็นจะต้องรู้

ฉะนั้นคนเห็นไก่อ้มันจะออกไปนอนกึ่งที่เล็กที่สุดที่ยื่นออกไปอ่อน
 เนิบนาบนั้นนะ ไก่อ้มันจะไปนอนที่นั่น คนมันก็ว่าไก่อ้นี้โง่ กิ่งใหญ่ๆ นอนสบายมัน
 ไม่เอา ไปนอนที่ปลายกิ่งอ่อนเนิบนาบ ไก่อ้มันก็จะบอกว่าคนมันโง่ นอนที่นั่นมัน
 ปลอดภัย นอนที่ปลายกิ่งเนิบนาบมันปลอดภัย อันตรายมาก็รู้เสียก่อนแล้วก็บิน
 พร้อไปเลย ก็ถ้าไปนอนที่โคนกิ่งใหญ่ๆ อันตรายมาไม่รู้ก็ยังไม่หลับอยู่ มันก็กินเลย
 ไก่อ้มันยังรู้ มันยังรู้ ใครสอนมันเล่า ก็สัตว์เดรัจฉานมันยังสอนตัวเองได้ด้วย
ความทุกข์ที่ได้เกิดขึ้น แล้วมันสอนติดอยู่ในสัญชาตญาณ ถ้ายินอะไรกันมา
 ได้มันก็รู้ทุกตัว ไก่อ้มันเกิดมาก็รู้ว่าต้องนอนที่ปลายกิ่งอ่อนๆ แม้มันก็เริ่ม
 รู้ ความทุกข์มันสอนให้ เราก็ฉลาดขึ้น

เราก็ทำตัวให้เป็นผู้ที่ความทุกข์มันสอนให้ แล้วก็ฉลาดขึ้น อย่าไปนั่ง
 ร้องไห้ อย่าไปกระโดดน้ำตาย อย่าไปกินยาฆ่าแมลง เหมือนที่เขาทำๆ กันอยู่ มัน
 ไม่มีประโยชน์อะไร เสียเวลาที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์กับเขาที่หนึ่ง ไม่ได้ประโยชน์
 อะไร ควรจะต้อนรับความทุกข์ก็ดี ความเจ็บไข้ก็ดี อะไรก็ดี ที่จะทำให้เราฉลาด
 ขึ้นๆ ธรรมะมากมายแต่สรุปแล้วมันก็จะดับทุกข์ ความทุกข์ก็มากมาย

สรุปแล้วก็เพราะว่าเรามีจิตไปเกาะเกี่ยวเข้าที่สิ่งนั้นๆ เพื่อจะรักมันก็มี
 เพื่อจะเกลียดมันก็มี ที่ไปเกาะเกี่ยวมันด้วยความรักมันก็กัดเอาแบบหนึ่ง ที่ไป
 เกาะเกี่ยวมันด้วยความเกลียดมันก็กัดเอาอีกแบบหนึ่ง ฉะนั้นอย่าไปรักอย่าไป
 เกลียดมันดีกว่ามันจะไม่กัดเอา ที่เรียกว่าว่างๆ นั่นคือไม่ไปจับยึดไว้เป็นตัวเรา
 เป็นของเรา

แต่อยากจะทำตอนสักนิตหนึ่งว่า ให้ทุกคนสังเกตดูให้ดี เมื่อจิตใจของเราไปจับเข้าที่อะไร มันเป็นอย่างไบบ้าง กับเมื่อจิตของเราไม่ได้ไปจับที่อะไรเลย มันเป็นอย่างไบบ้าง เมื่อสักครู่บอกแล้วว่ามาจากกรุงเทพฯ มาที่ธรรมชาติมันบีบบังคับให้จิตมันว่าง หรือมันว่างไม่จับมันจับเหมือนอยู่ที่บ้านมันต่างกันอย่างไร เราไปจับฉวยอะไรในแง่ของความรัก มันก็เป็นทาสของสิ่งนั้น มันก็หนักอึ้ง มันก็ร้อน เราไปจับฉวยอะไรในสิ่งที่ไม่รัก มันก็ร้อนเป็นไฟ เพราะเราเกลียด เพราะเรารำคาญ

ฉะนั้นเป็นจิตที่ว่างจากความรักและความเกลียด ว่างจากความรักและความชิง ชนิดนั้นไม่ร้อน เรียกว่าจิตว่าง เขาฟังไม่ถูก เขาเลยตำเรื่องจิตว่าง เราพูดเรื่องจิตว่าง เพราะเขาฟังไม่ถูก เขาว่าจิตว่างแล้วก็ทำอะไร หรือมันนอนตายแล้ว หรือว่ามันไม่รักชาติ รักบ้านเมือง รักอะไร หนังสือพิมพ์เขาไปเขียนตำเรื่องจิตว่างกันอยู่พักหนึ่ง แต่เดี๋ยวนี้หายไปแล้ว มันรู้ว่าว่างนั้นคืออย่างไร ว่างชนิดที่ไม่รู้จักอะไรก็ไม่คิดอะไรก็เหมือนกับคนตายแล้ว ว่างนี้หมายความว่าจิตไม่ไปรักอะไรเข้า หรือไปเกลียดอะไรเข้า เราไปยึดถืออะไรเราก็ตกเป็นทาสของสิ่งนั้น ไม่ว่าสิ่งที่เรารักหรือสิ่งที่เราเกลียด เราไปจับฉวยยึดถือสิ่งที่เราเกลียด เราก็ต้องเป็นทุกข์เพราะความเกลียด เราไปจับฉวยในความรักก็จะต้องเป็นทุกข์เพราะความรัก

ภาษาธรรมะก็พูดเป็นกลางๆ ว่า ไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด จะต้องเป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้น ทั้งที่เป็นสิ่งที่น่ารัก และเป็นสิ่งที่น่าเกลียด อันนี้มันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไปจนถึงธรรมะชั้นสูง คนธรรมดาเขาไม่เข้าใจและเขาจะหาว่าพูดผิด พูดถึงชั้นสูงสุดชั้นพระอรหันต์ ท่านไม่จับฉวยไม่ยึดถือทั้งสิ่งดีและสิ่งชั่ว

ที่นี้เราทุกคนเป็นชาวบ้านอย่างนี้ยังต้องการจะทำดี เขาสอนอยู่ตลอดเวลาให้เว้นทำชั่ว ให้ทำดี ให้ยึดถือความดี ให้หวังความดี ให้สร้างความดี และเราก็ผูกพันตัวอยู่กับความดี และก็มีปัญหาเรื่องความดี มีคนฆ่าตัวตายด้วยปัญหาที่เนื่องมาจากความดีนี้มากมาย คือดีไม่ได้สมใจ คือเสียหายไป หรือตัวจะไม่ได้ดี อย่างนี้เป็นต้น เขากลัวจะเสียชื่อ เขากลัวจะอะไรต่างๆ เขาก็เป็นทุกข์ เขาก็ฆ่าตัวตายเสียก่อน นี่เรียกว่าความดีเหมือนกับว่าไปจับยึดเข้าแล้วมันก็มีปัญหาให้ทุกข์ให้ร้อนเหมือนกัน สู้อยู่ตรงกลางๆ ไม่ชั่วไม่ดีไม่ได้ตรงนั้นมันไม่มีความทุกข์ ตรงที่ว่าง ไม่ดีไม่ชั่ว ตรงนั้นว่างไม่มีความทุกข์

มันจึงบอกหลักธรรมะที่เรียกว่ามันประยุกต์ที่สุด คือ *apply* ที่สุด ว่าไประวังให้ดี เรามันมีหน้าที่อะไรบ้าง มนุษย์เราจะแบ่งเวลาของเราเป็นเวลาทำงานก็อย่ามีความทุกข์ เวลาพักผ่อนก็อย่ามีความทุกข์ เวลาบริหารชีวิตร่างกายก็อย่ามีความทุกข์ เวลาเจ็บไข้ก็อย่ามีความทุกข์ เวลาหลับนอนหลับก็อย่ามีความทุกข์

ถ้าว่ายังเรียนอยู่ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย การเรียนนั่นแหละก็เป็นการงาน ถ้าเราไปทำงานออฟฟิศ ราชการ บริษัท แล้วการงานนั้นก็เป็นการงาน เราก็มีการงานที่เราจะต้องทำ อย่ามีความทุกข์ อย่าทำด้วยความยึดถือ จงทำด้วยจิตที่เป็นอิสระปกติไม่ยึดถือ แล้วจะไม่เกิดความทุกข์เพราะการงาน ถ้าเรายึดถือ เราจะหวาดกลัว เราจะระแวง เราจะกระทบกระทั่ง ไม่มีมีความสุข

ฉะนั้นเมื่อทำการงานทำจิตให้ว่าง ไม่ยึดถือ ได้เสีย บุญ ดีชั่ว อะไรกันนัก ตั้งใจทำด้วยจิตที่ไม่มีอะไรมาคลุ้มคลั่งเกาะเกี่ยว จะทำงานได้ดี ทำงานได้เร็ว

มีผลงานดี แล้วมีความสุขในการทำงาน งานอาชีพของเราที่ทำอย่างไม่ต้องเป็นทุกข์ การกุศลช่วยเหลือผู้อื่นก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ แม้งานพิเศษจะต้องช่วยเลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ เลี้ยงเด็ก เลี้ยงอะไรบ้าง ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ **ไม่ว่างานอะไรต้องทำด้วยจิตที่ปกติไม่เป็นทุกข์** เขาเรียกว่าจิตว่างหรือจิตอิสระจิตที่เป็นทุกข์ไม่ได้ เรื่องชีวิตเป็นการงานอยู่ในตัวตลอดเวลา อย่าให้เป็นเรื่องสำหรับยึดถือ

ถ้าเรากินอาหารอย่างที่เรียกว่าตามธรรมชาติมันก็ไม่ยึดถือ แต่ถ้าเราไปหลงในความอร่อยมันก็ยึดถือ แล้วก็มันกลายเป็นกินเหยื่อ หรือกลายเป็นกามารมณ์ เป็นอะไรไปมันก็ยุ่งมันก็ทุกข์ร้อน ฉะนั้นจะทำอะไรก็อย่าให้มันทำไปด้วยความยึดถือ ทำไปด้วยจิตที่เป็นอิสระ

ที่นี่จะพักผ่อนก็จิตต้องว่างต้องปล่อยวางเหมือนว่างเหมือนกำลังนั่งอยู่ที่นี่เรียกว่าจิตว่าง ไม่มีตัวกู ไม่มีของกูเราร้อนอยู่ เรียกว่าจิตว่าง จะพักผ่อนสักนาทีเดียวก็ต้องพักด้วยจิตว่าง เหนื่อยนักจะงีบสักห้านาทีก็ต้องทำด้วยจิตว่าง ถ้าจิตไม่ว่างมันไม่พักผ่อน ให้นอนสักคืนหนึ่งก็ไม่พักผ่อนถ้าจิตมันไม่ว่าง มันจะกระวนกระวายตื่นนอนฝันร้ายอะไรอยู่เรื่อยไป ดังนั้นเวลาพักผ่อนก็ต้องพักผ่อนด้วยจิตว่าง จึงจะเป็นการพักผ่อนที่ได้ผล เช่นเดียวกับเมื่อทำการงานต้องทำด้วยจิตว่างจึงจะทำได้ดี จิตปกติดี

ที่นี่เมื่อบริหารกายเราจะต้องกินอาหาร ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือแม้แต่ฝึกบริหารกายด้วยกายบริหารอะไรก็ตามต้องทำด้วยจิตที่ปกติ จะกินอาหารจะนุ่งห่ม จะบริหารร่างกายในระยะเบียบใดๆ ก็ต้องจิตว่างปกติ ถ้าไม่อย่างนั้นมัน

จะเป็นทุกข์ มันจะไม่บริหารกาย จะไม่ได้ประโยชน์แก่การบริหารกาย เช่นว่า ไปบริหารกายออกท่าดัดตนอะไรอย่างวิฤทุ หรือว่ารำมวยจีนไทเก๊ก ถ้าจิตไม่ว่างจะไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย จะบริหารกายกลางสนามถ้าทำไปด้วยจิตว่างจะได้ผลของการบริหารกาย ถ้าจิตมันไม่ทำ จิตมันวุ่น มันโกรธใครอยู่ หรือมันวิตกกังวลอะไรอยู่ จะไม่ได้ผลของการบริหารกายแล้วจะแสดงเสียด้วยซ้ำไป แม้แต่บริหารกายก็ให้ทำด้วยจิตที่ว่างที่ปรกติ

ที่นี้เจ็บป่วยขึ้นมา เจ็บไข้ขึ้นมา ปวดหัวตัวร้อน เจ็บป่วยอะไรก็ตาม อย่าไปโกรธ อย่าไปกลัว อย่าไปวุ่นวาย ทำจิตให้ว่างมันจะเจ็บน้อย แม้จะเจ็บแผลก็จะเจ็บน้อยถ้าจิตว่าง ถ้าจิตยึดถือตัวกูจะตายแล้วไว้มันก็เจ็บมาก หยุดความยึดถือเสียเจ็บมันจะเจ็บน้อย ที่นี้ว่าถ้ามันเป็นโรคมามากมันก็จะหายเร็ว **เมื่อเราเจ็บไข้เราทำจิตให้ว่างได้โรคจะหายเร็ว ถ้าสมมติว่ามันไม่หาย มันจะต้องตายก็ตายดีที่สุด ตายดีกว่าคนที่จิตวุ่น จิตวุ่นตายไปเป็นผี เป็นเปรต เป็นอะไรไม่มาดู**

ฉะนั้นคนที่จิตว่างตายไปสวรรค์ ไปพรหมโลก ไปนิพพานทั้งนั้น ดังนั้นถ้าว่าเจ็บไข้ก็ขอให้เจ็บไข้ด้วยจิตว่าง จะเจ็บปวดน้อย ในกรณีที่จะหายเร็ว ในกรณีที่ไม่หายก็จะตายดี เรียกว่าตายดี ธรรมะช่วยถึงขนาดนี้

เมื่อหลักคนเรามันต้องหลับ ร่างกายธรรมชาติมันต้องหลับ หลับก็ต้องหลับด้วยจิตว่างมันจึงจะหลับสนิท ไม่เช่นนั้นมันจะสะดุ้งอยู่เรื่อยไปไม่มีผล นอนก็ชั่วโมงก็ไม่สดชื่น ถ้าหลับด้วยจิตที่ปกติสงบ หลับยี่สิบนาทีตื่นขึ้นมาก็ยังสดชื่น แม้แต่หลับก็ต้องหลับด้วยธรรมะ คือหลับด้วยจิตว่างจึงจะได้ผลแห่งการหลับ

หลับด้วยสติตั้งสติจะหลับ แล้วก็ตื่นมาตามที่กำหนดไว้ว่าจะตื่น แล้วก็ไม่วิตกกังวลอะไร หัดนอนหลับโดยไม่วิตกกังวลอะไรจะได้รับผลของการหลับ ถ้ามีวิตกกังวลอะไรไม่เป็นการหลับ มันเป็นการตื่นของจิตใจ ร่างกายอยู่นิ่งๆ ไม่ได้ผลเป็นความสดชื่นจากการหลับ

สรุปว่าเมื่อทำการงานก็มีธรรมะด้วยจิตว่าง เมื่อพักผ่อนก็ต้องมีธรรมะโดยที่จิตมันว่าง แล้วเมื่อบริหารร่างกายอยู่ที่ด้วยจิตมีธรรมะมันว่าง เมื่อเจ็บไข้ก็ได้ธรรมะมีจิตว่าง เมื่อจะนอนหลับก็ต้องมีธรรมะมีจิตว่าง หมดแล้วไม่มีอะไร ไม่มีเวลาอื่นที่จะให้เป็นทุกข์แล้ว ถ้าทำทุกระยะนี้ให้มันไม่มีความทุกข์ได้ ก็ไม่มีระยะไหนที่จะเหลือไว้สำหรับจะเป็นทุกข์ พอว่างมันก็ไม่มีความทุกข์ ควรจะจบแล้วว่างแล้วจะไปไหนกันอีกล่ะ มันไม่มีอะไรจะไปไหนแล้ว ถ้าว่างแล้วไม่มีตัวตนจะไปไหนกันอีก เรื่องมันจบ พระนิพพานนั้นคือว่างอย่างยิ่ง จิตว่างอย่างยิ่ง อะไรๆ ว่างอย่างยิ่ง หยุดการปรุงแต่ง หยุดการอะไรหมด ว่างที่สุดคือพระนิพพานก็ถือว่าเป็นที่จบ

นี่คือเรื่องธรรมะถ้าเราประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมะ จะไม่มีปัญหา จะไม่มีความทุกข์ จะอยู่ด้วยความเยือกเย็น เป็นนิพพาน นิพพานแปลว่าเย็น ในฐานะคนทั่วไปรู้ธรรมะโดยหลักใหญ่ยืดยาวพอเท่านี้เรียกว่าสำหรับคนทั่วไป ถ้าเป็นธรรมะสำหรับพวกครู พวกอะไรโดยเฉพาะก็พูดอย่างอื่น แต่ที่นี้พูดสำหรับคนทั่วไปต้องมีธรรมะตามหลักของธรรมชาติถูกต้อง อย่าต้องมีความทุกข์ความร้อนเลย ถ้ามีความทุกข์ก็คือขาดทุน เราไม่ได้เกิดมาเพื่อความทุกข์

ฉะนั้นขอให้จำไว้เป็นหลักว่าจะไม่ต้องมีความทุกข์ ใครมีความทุกข์ คนนั้นแหละคนน่าละอาย เป็นคนทำผิดที่ควรน่าละอายยิ่งกว่าสิ่งใดทั้งหมด คือ มันมีความทุกข์ ฉะนั้นอย่ามีความทุกข์เป็นอันขาด ศึกษาให้เพียงพอ มีสติสัมปชัญญะ ระมัดระวังให้เพียงพอ อย่ามีความทุกข์ จะเป็นที่น่าละอาย ที่สุดกว่าเรื่องใดๆ ทั้งหมดที่เขาละอายกันนัก

แล้วก็การบรรยายนี้มันก็สมควรแก่เวลา ก็จะยุติกันไว้สักทีหนึ่ง ขอให้ไปทบทวนดูให้ดีหัวข้อมืออย่างไร อย่างน้อยก็เอาหัวข้อไปให้ได้

เอาละ, ขอยุติการบรรยาย.

“...ธรรมะจะช่วยให้เราเลื่อนชั้น
จากสิ่งมีชีวิตธรรมดาได้เป็นคนซึ่งพอดูได้
จากคนเป็นมนุษย์
จากมนุษย์เป็นอริยชน อริยเจ้า
จากอริยเจ้าเป็นพระอรหันต์...”

ความเจ็บ

ธรรมบรรยายเรื่อง **หน้าที่ที่ต้องประพฤติปฏิบัติให้ดับทุกข์ได้**

อบรมพระภิกษุราชภัฏ สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ ๑

วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณภัทรา นภบุตร

ผู้ตรวจทาน คุณอรวรรณ โฉมศรี

หน้าที่ที่ต้องประพฤติปฏิบัติ ให้ดับทุกข์ได้

ผมขอแสดงความยินดี อนุโมทนาต่อพระราชภักดิ์ที่ลาบวชทั้งหลาย ขอแสดงความยินดีในการที่ท่านทั้งหลายได้รับโอกาส ได้มีโอกาสที่ได้บวช และที่จะได้ฝึกฝนพระธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์หลายอย่างหลายประการ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือจะเป็นผู้สืบอายุพระศาสนา ไม่เคยบวชไม่คอยจะรู้หน้าที่ในการที่จะช่วยสืบอายุพระศาสนา ถ้าเคยบวช เคยได้ยินได้ฟัง ได้เล่าเรียนรู้ รอบรู้ก็สามารถที่จะสืบอายุพระศาสนา ไม่ว่าจะยังคงอยู่เป็นบรรพชิต หรือแม้ที่สุดแต่จะออกไปครองเรือน ฆราวาสผู้ครองเรือนก็มีหน้าที่ที่จะต้องสืบอายุพระศาสนาด้วยเหมือนกัน และก็จะได้เป็นมาแล้วตลอดเวลา

สำหรับการบวชนี้ ถ้าว่าโดยเนื้อแท้ก็นั้นก็เป็นเรื่องของผู้ต้องการจะสละความเป็นอยู่อย่างวิสัยโลก ออกไปสู่ชีวิตแบบที่สูงกว่าธรรมดาโลกในชั้นปลาย ในเบื้องปลายแห่งชีวิตทั้งนั้น นี่เป็นธรรมเนียม อายุมากขึ้นแล้วก็บวชเพื่อแสวงหาความสุขในบั้นปลายแห่งชีวิตจากการบวช

แต่บัดนี้ มันก็เกิดมีขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นในประเทศไทยเรา ให้คนหนุ่มบวชชั่วคราว มันก็ไม่ขัดแย้งอะไรกัน ไม่ได้เป็นการฝืนคำสั่งสอนหรืออะไรทำนองนั้น เพราะว่าจะได้ศึกษาสิ่งที่จะทำให้เป็นมนุษย์อย่างถูกต้องต่อไป แม้จะสึกออกมาเป็นฆราวาสก็จะเป็นมนุษย์ที่ไม่มีปัญหาโดยทุกทิศทุกทาง มันดีอย่างนั้น

และอีกทางหนึ่งเท่าที่เราทราบมา แม้ในประเทศอินเดีย ก็มีระเบียบให้คนหนุ่มออกไปอยู่ในลักษณะที่เป็นการฝึกฝนอย่างยิ่ง คือไปเข้าอาศรมในทางศาสนา ฝึกฝนเรื่องทางกาย ทางวาจา ทางใจ ชนิดที่สูงขึ้นไปกว่าธรรมดา จนอาจารย์ผู้เป็นหัวหน้าผู้ฝึกบอกว่า เอ้า, พอแล้วคุณกลับไปได้ แล้วกลับไปบ้านได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตกลับมาคือมีความรู้พอตัวที่จะดำเนินชีวิต เป็นมนุษย์ที่ดีที่สุด เขาเรียกว่าเป็นบัณฑิต

เดี๋ยวนี้ก็ยังมียุทธวิธีแบบนี้ใช้อยู่แม้ว่าจะไม่มากมาย เพราะว่าการศึกษาสมัยใหม่มันเข้ามาแทรกแซงแล้ว ก็เป็นเรื่องบัณฑิตตัวอย่างแบบใหม่ไปหมด แต่แบบเก่าเขาก็เรียกว่าบัณฑิตด้วยเหมือนกัน

นี้ก็หมายความว่า คนหนุ่มออกไปศึกษาฝึกฝนเรื่องที่จะควรจะศึกษา ฝึกฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ให้เป็นมนุษย์ที่ดีที่สุดที่จะดีได้นั่นเอง นั่นแหละ คือความประสงค์มุ่งหมาย ถ้าสมมติว่าจะไปเป็นพ่อบ้านก็จะไปเป็นพ่อบ้านที่ดี จะไปเป็นพลเมืองก็ไปเป็นพลเมืองที่ดี จะไปเป็นอะไรก็ตาม จะไปเป็นหน้าที่ตำแหน่งใดในโลกนี้ก็จะเป็นอย่างดี เพราะเหตุไร เพราะเหตุว่าเคยฝึกฝนสิ่งที่จะควรจะฝึกฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบังคับตัวเอง คือบังคับกาย วาจา ใจ ได้สำเร็จ เป็นผู้คล่องแคล่วในการที่จะบังคับจิต ซึ่งจะบังคับกาย บังคับ วาจาด้วย ไม่ให้เกิดโทษขึ้นมาเพราะเหตุนี้ ดังนั้นคนชนิดนี้จึงมีประโยชน์ แม้ในความเป็นฆราวาส

สำหรับเรื่องการบวช นี้เราจะถือเอาความมุ่งหมายอย่างนี้เป็นหลัก สำหรับพระราชกฤษฎีกาทั้งหลาย แต่ถ้าโดยหลักทั่วไปมันหมายถึงบวชเลย บวชไปเลย อย่างนั้นมันก็อีกเรื่องหนึ่ง ไปหมด เว้นหมด จากความเป็นฆราวาส ไปเป็นบรรพชิตจนตลอดชีวิต นั่นมันก็อีกเรื่องหนึ่ง ถ้าทำได้ก็ทำและทำต่อไป ถ้าทำไม่ได้จำเป็นจะต้องสึก ที่จะต้องลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาสนั้นก็ทำให้ดีที่สุด รู้สึกว่าสามสี่เดือนนี้ยังน้อยไป ยังมีการฝึกที่น้อยไป แต่เมื่อมันมีธรรมเนียมบวชเพียงสามสี่เดือนก็พยายามใช้เวลาให้ดีที่สุด ในการที่จะฝึกฝนปรับปรุงตัวเองให้ได้ รับประโยชน์สมตามความมุ่งหมาย

ผมอยากจะใช้คำรวมกัน ไม่ว่าจะ เป็นบรรพชิตหรือจะเป็นฆราวาส คำรวมกันคำนั้นก็ถือว่า การชนะโลก ชนะโลกไม่พ่ายแพ้แก่โลก ชนะโลก อยู่อย่าง

บรรพชิตไปก็เป็นการชนะโลกโดยเด็ดขาดสูงๆ ขึ้นไป แต่ว่าแม้จะออกไปเป็นฆราวาสก็ต้องมีการชนะโลก ตามสมควรแก่อัตภาพของตนๆ ถ้าพ่ายแพ้แก่โลก มันก็คือความวินาศแม้ฆราวาสนั้นแหละ ฆราวาสที่พ่ายแพ้แก่โลกก็หมายความว่า พ่ายแพ้แก่กิเลส ก็ทำไปในลักษณะที่ทำตัวเองให้ต่ำ ตกต่ำ ตกต่ำ ตกต่ำไปกว่าระดับความเป็นมนุษย์ที่ควรจะเป็นอย่างนี้ก็เรียกว่าไม่ชนะโลก หรือพ่ายแพ้แก่โลก

ฉะนั้น แม้ว่าเราจะลาสิกขาเป็นฆราวาส ก็จะต้องมีหลักว่าจะออกไปเป็นผู้ชนะโลก ไม่ให้โลกครอบงำอำยัยเรา เสียหายหมด แต่จะกระทำสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองสวัสดิมีชัยแก่ชีวิตจิตใจ ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น นี่คือการชนะโลก เพราะฉะนั้นเราจึงมีการบวชได้แม้ชั่วคราวและเพื่อฝึกฝนการชนะโลก ซึ่งจะต้องศึกษากันเสียแต่บัดนี้

อยากจะพูดว่าการที่มายุ่งอย่างนี้ อบรมอย่างนี้ ฝึกฝนอย่างนี้ เรื่องกินเรื่องอยู่ เรื่องใช้ เรื่องสอย เรื่องอะไรต่างๆ นี้ ล้วนแต่ฝึกเพื่อชนะโลก ที่จะบังคับกิเลสได้ จะไม่ปล่อยให้กิเลสครอบงำอำยัย และไปทำในสิ่งที่ไม่ควรจะทำ เช่น อบายมุข เป็นต้น และว่าจะได้ฝึกฝนการเป็นอยู่อย่างต่ำ ซึ่งเป็นธรรมชาติหรือใกล้เคียงกับธรรมชาติที่สุด ตัวอย่างประจักษ์อยู่เดี๋ยวนี้แล้วว่า เดี่ยวนี้เรากำลังนั่งกลางดิน เราไม่ต้องนั่งบนตึก บนเก้าอี้ บนอะไรที่มันมีราคาเป็นล้านๆ เหมือนที่เขาทำกันอยู่ในมหาวิทยาลัยต่างๆ นั้นไม่เป็นการศึกษาในส่วนนี้

เดี๋ยวนี้เรานั่งกลางดิน ถ้าใครยังไม่ทราบก็ควรจะทราบเถอะว่า พระพุทธเจ้านั้นท่านก็ประสูติกลางดิน เมื่อตรัสรู้ก็ตรัสรู้กลางดิน นั่งกลางดิน

ตรัสรู้ ไม่ได้ตรัสรู้ในมหาวิทยาลัยอะไรที่ไหน แล้วท่านก็สอน ส่วนมากก็เมื่อนั่งกันอยู่กลางดิน เมื่อเดินทางไปได้ เพราะว่ากุฏิ วิหารที่ใช้อาศัยอยู่ก็เป็นพื้นดิน สอนกลางดิน อยู่กลางดิน ปฏิบัติงานกลางดิน แล้วในที่สุดก็นิพพานกลางดิน ช่วยเอามือคลำดิน เอามือลูบดิน ให้มีความรู้สึกนึกถึงพระพุทธเจ้า ว่าแผ่นดินนี้เป็นที่ประสูติ เป็นที่ตรัสรู้ เป็นที่สั่งสอน เป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ปรินิพพาน แผ่นดินโคนต้นไม้ มีแถมเข้ามาหน่อยว่าโคนต้นไม้ ประสูติก็โคนต้นไม้ ตรัสรู้ก็โคนต้นไม้ สอนโดยมากก็เรื่องใต้ต้นไม้ ก็นิพพานในที่สุดก็ใต้ต้นไม้ แต่ไม่สำคัญเท่ากับกลางดิน

เราจึงพยายามดำรงชีวิตใกล้ชิดกับแผ่นดินให้มากเท่าที่จะมากได้ เพราะว่ามันเป็นการใกล้ธรรมชาติอย่างธรรมชาติ คั่นเคยกับธรรมชาติ เมื่อคั่นเคยกับธรรมชาติแล้วมันก็ง่ายในการที่จะศึกษาปฏิบัติธรรมะและรู้ธรรมะ เพราะว่าธรรมะนี้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ช่วยเข้าใจกันไว้ดีๆ ว่า มองในแง่หนึ่งแล้วจะเห็นได้ทันทีว่า ธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติ ธรรมะ คือ ตัวธรรมชาติทั้งหลาย ตัวธรรมชาติทั้งหลาย เป็นรูปธรรม นามธรรม สังขตธรรม อสังขตธรรม อะไรก็ตาม ที่เป็นตัวธรรมชาตินั้นแหละ เรียกว่า ธรรม ในภาษาบาลี เรียกธรรมเฉยๆ

ที่นี้ตัวกฎของธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นสังขธรรม มันก็เป็นกฎของธรรมชาติ จะดับทุกข์หรือจะเกิดทุกข์ หรือจะอะไรก็ตาม มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาตินี้ในภาษาบาลีก็เรียกว่า ธรรม คำเดียวกันอีก

ที่นี้ก็มาถึงหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ดับทุกข์ได้ มันต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ซึ่งเราจะต้องฝึกกันอยู่เสมอ ฝึกทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ หน้าที่อันนี้ก็เรียกในภาษาบาลีว่า ธรรม คำเดียวกันอีก แต่หมายถึงปฏิบัติธรรม ปฏิบัติธรรม ในที่สุดมันได้ผลมา ตามควรแก่การปฏิบัติ จะเป็นเรื่องโลกก็ดี เป็นเรื่องธรรมะ เป็นมรรคผลนิพพานก็ดี ผลของการปฏิบัติตามหน้าที่นี้ ก็ยังเรียกโดยบาลีว่า ธรรม ธรรมคำเดียวกันอีก

ขอให้รู้เถาะว่าธรรมะทั้งสี่ความหมายนี้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ตามธรรมชาติธรรมดาทั่วไปเรียกว่า สภาวะธรรม กฎของธรรมชาติเรียกว่าสังขธรรม หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ เรียกว่า ปฏิปัตติธรรม ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ เรียกว่า ปฏิเวธธรรม ทั้งสี่อย่างนี้ในภาษาบาลีเรียกว่า ธรรมคำเดียว ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ

ฉะนั้นเราจะมาอยู่ ทดลองเป็นอยู่ อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติที่สุด อย่างว่ามาพักค้างอยู่ที่นี่ ก็ฝึกฝนอะไรหลายๆ อย่าง ที่ให้มันลดลงไปอยู่ในระดับธรรมชาติ จะเป็นการฉันอาหารก็ดี การอยู่ก็ดี การทุกอย่าง เราจะมีลักษณะชนิดที่ใกล้ชิดธรรมชาติ นั่งกลางดิน โคนต้นไม้ ใกล้ชิดธรรมชาติ ยิ่งกว่าจะนั่งจะอยู่ จะเรียนบนตีกราคาเป็นล้านๆ มันยิ่งไกลธรรมชาติ เต็มนี้เรามาฝึกฝน การที่จะเอาชนะความรู้สึกต่างๆ ซึ่งเป็นกิเลส ซึ่งล้วนแต่ตีตนออกห่างจากธรรมชาติ เพราะว่ากิเลสมันต้องการสวยงาม สนุกสนาน เอรีดอระย ผิดธรรมชาติ ไกลธรรมชาติ

ที่นี้ก็มาฝึก มาฝน การชนะกิเลสโดยการเป็นอยู่ให้ใกล้ชีวิตธรรมดา จึงขอบอกกล่าวว่า ตลอดเวลาที่อยู่ที่นี้ จงพยายามเป็นอยู่อย่างใกล้ชีวิตธรรมดา อย่างน้อยที่สุดว่า ฉันทข้าวด้วยมือ อย่างนี้มันเหมือนกับพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าฉันอาหารด้วยพระหัตถ์ ด้วยมือ ไม่มีช้อนส้อมตลอดเวลา และไม่มีอะไร อีกมากอย่างเหมือนอย่างที่เรา มี พระพุทธเจ้าไม่เคยใช้รถยนต์ พระพุทธเจ้าไม่มีอะไร แม้ที่สุดแต่ว่าคิมตัดเล็บสวยๆ สะดวกๆ เหมือนที่เราใช้กันอยู่ที่นี่ พระพุทธเจ้าไม่เคยมี ไม่เคยรู้จัก แล้วเป็นว่าเราจะให้มันง่าย ให้มันต่ำลงไป มีการกินการอยู่การใช้การปฏิบัติต่างๆ ให้มันใกล้ชีวิตธรรมดา

ผลที่สุดมันก็กล่าวได้ว่า มีชีวิตอยู่ได้โดยแทบจะไม่ต้องใช้เงิน แทบจะไม่ต้องใช้เงิน ไม่ต้องใช้เงินเลยก็ยังอยู่ได้ บางองค์ก็ปฏิบัติอยู่อย่างไม่ต้องใช้เงินเลย แม้แต่ค่าถ่านไฟฉายก็ไม่ซื้อ ให้มันได้มากก็ได้มาตามที่ว่าไม่... ไม่มีการใช้เงินเอากันอย่างนั้น อย่างนี้ก็เป็นการฝึกอย่างแรง ซึ่งจะเอาไปใช้ได้สำหรับเมื่อออกไปเป็นฆราวาส มันก็จะใช้เงินน้อยที่สุด จะสามารถเป็นอยู่ได้อย่างใช้เงินน้อยที่สุด หรือในบางอย่างบางกรณีโดยมากไม่ต้องใช้เงินเลย นี้เรียกว่ามันเอาชนะโลก เอาชนะกิเลส เอาชนะปัญหาในโลก

ฉะนั้นขอให้เห็นว่า เป็นการฝึกที่มีค่า ยิ่งกว่าที่จะไปสอบไล่ได้เกียรติบัตรปริญญาบัตร ประกาศนียบัตรอะไรไปเสียอีก ขอให้ได้ธรรมะตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธเจ้ามาอยู่กับเนื้อกับตัวเรื่อยๆ ไปจนตลอดเวลา และก็จะติดเป็นสันดาน และก็จะเป็นอย่างที่เรียกว่าโดยง่ายในโลกนี้ โดยไม่ต้องมีความทุกข์ ให้เป็นอยู่อย่างที่เรา

ว่าชนะโลก ชนะโลก อย่าให้ต้องร้องไห้ อย่าให้ต้องฆ่าตัวตาย เพราะพ่ายแพ้แก่ปัญหาในโลก

นี่เรียกว่าการบวชแบบนี้ การบวชแบบพระราชกฤษฎีกาที่จะบวชชั่วคราว ไม่ใช่บวชตลอดไป เพียงแต่อีกความหมายหนึ่ง แม้จะบวชชั่วคราวก็ยังได้อะไร มหาศาล มากมายมหาศาล ที่ได้รับการฝึกฝน ได้รับความรู้สำหรับจะเป็นผู้ปฏิบัติ อยู่อย่างชนะโลก ชนะโลก ช่วยจำไว้คำหนึ่งด้วย ถ้าเราเป็นผู้ชนะโลก เราก็จะอยู่ในโลกสบาย สงบเย็นเป็นสุขไม่มีปัญหาอะไร ถ้าเป็นผู้พ่ายแพ้แก่โลก มันก็คือพ่ายแพ้แก่กิเลส มันเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน ถูกบีบคั้น ถูกอะไรด้วย กิเลส ด้วยสิ่งที่เรียกว่ากิเลสและเอาชนะมันไม่ได้ บางทีก็ยิ่งประชด ยิ่งทำให้มันเลว ให้มันชั่วหนักขึ้นไปอีก อย่างนี้มันก็เป็นเรื่องฉิบหายหมดวินาศหมด ไม่มีอะไรเหลือในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ ทั้งหมดนี้เราจะเรียกสั้นๆ ว่า การบวชแบบนี้ คือ บวชแบบชั่วคราว

ทีนี้ถ้าจะถามว่าทำไม **ทำไมจะต้องบวช** เนื่องจากอะไร ก็บอกมาแล้ว เป็นคร่าวๆ ข้างต้นแล้วว่า **เพราะมันยังขาดผู้ที่มีคุณธรรม** ยังขาดความเป็นผู้มีคุณธรรม **สำหรับจะเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง** และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชายนี้ก็เพื่อจะเป็นพ่อบ้านที่ดี คุณธรรมสำหรับความเป็นพ่อบ้านที่ดี มีอยู่หลายอย่างหลายประการ ก็เพราะยังขาดคุณธรรมข้อนั้นแหละ เราจึงต้องออกมาฝึกฝน แม้ในระหว่างที่เรียกว่าบวช คือ ฝึกฝนการบังคับตัวเอง ฝึกฝนกำลังจิต ให้มีกำลังจิตเข้มแข็งมากพอ ให้มีความอดกลั้นอดทน ไม่ทำอะไรทุกอย่างที่มันเป็นการบีบคั้น

กิเลส ไม่ให้กิเลสมันบีบคั้นเรา พ่อบ้านที่ดีไม่ใช่ง่ายจะต้องมีความรู้เพียงพอ จะต้องมีสติสัมปชัญญะเพียงพอ จะต้องมีความอดกลั้นอดทนเพียงพอ มีสมาธิเพียงพอ ตามสมควรแก่กรณี

ฉะนั้นอย่าเห็นว่าบวชสามสี่เดือนนี้มันจะพอ ผมคิดว่ามันจะได้เพียงเค้าเงื่อน เพียงเค้าเงื่อนสำหรับศึกษาต่อไป นี่ก็นับว่าดีที่สุดแล้ว โอกาสสามเดือนสี่เดือนนี้ศึกษาให้รู้เรื่องราว ให้รู้เหตุผล ให้รู้เค้าเงื่อนของการที่จะเป็นมนุษย์ผู้ชนะโลก แล้วก็จะต้องศึกษาฝึกฝนต่อไป แม้ออกไปเป็นฆราวาสแล้ว มันก็ต้องทำอยู่นั้นแหละ ต้องทำการศึกษาฝึกฝนต่อ

นี่ไม่ต้องพูดถึงธรรมะทั้งหมดในพระศาสนา เพียงแต่ธรรมะสำหรับความเป็นฆราวาสที่สมบูรณ์ก็ยังคงศึกษากันถึงขนาดนี้ เผอิญว่ามันมาตรงกันกับเรื่องของพระธรรม ที่จะอยู่อย่างในเพศบรรพชิต มันก็มีธรรมะมากมายหลายอย่างหลายประการ บางทีก็ตรงกันเลย บรรพชิตก็ใช้ธรรมะนั้น ฆราวาสก็ใช้ธรรมะนั้น ศึกษาฝึกฝนให้มองเห็น ให้เข้าใจ ได้รวบรวมเข้าไว้

นี่เรียกว่าเพราะเหตุที่ว่าเรายังขาดคุณสมบัติสำหรับจะเป็นมนุษย์ที่ดี หรือจะพูดให้ชัดเจนไปว่าสำหรับผู้ชายที่จะเป็นพ่อบ้านที่ดี เพราะเหตุมันขาดสิ่งเหล่านี้ เราจึงต้องทำ คือทำการศึกษา แต่ถ้าไม่มาบวชก็ไม่รู้จะไปศึกษาที่ไหนอย่างไร และไม่สะดวก และไม่ครบถ้วน ไม่บริบูรณ์เหมือนกับว่ามาบวช ศึกษาอย่างเป็นทางการ นั่นก็ศึกษาส่วนนั้น แต่ว่าคุณธรรมเหล่านี้มันไปใช้ได้แม้เมื่อลาสิกขาไปแล้ว

สัจจะ ทมะ ชั้นดี จาคะ เข้าใจว่าเคยเรียนกันมาแล้ว อย่างนี้พระก็ใช้ พระก็ใช้อย่างยิ่ง จึงจะก้าวหน้าในหน้าที่การงานการปฏิบัติ มีสัจจะ มีทมะ มีชั้นดี มีจาคะ และธรรมะหมวดนี้มีชื่อเรียกว่า ฆราวาสธรรม หมายความว่า ฆราวาสธรรม จำเป็นจะต้องมีธรรมะเหล่านี้ หรือจะให้ดีกว่านั้นก็ เป็นธรรมะสำหรับฆราวาสจะ ใช้ยกตนเองจากระดับต่ำขึ้นไปสู่ระดับสูง หรือพ้นจากความเป็นฆราวาส

ถ้าฆราวาสต้องการจะเจริญในทางจิตใจเหนือความเป็นฆราวาส ก็ใช้ ฆราวาสธรรมนี้แหละ ศึกษาดู มันจะช่วยฆราวาสพ้นจากความเป็นฆราวาส ไม่ใช่สำหรับจะจมอยู่ในความเป็นฆราวาสนั้นมันไม่ไหวหรอก มันไม่ได้มีแผนการหรือหลักการอะไรที่จะให้คนจมอยู่ในความเป็นฆราวาส มีแต่จะให้สูงขึ้นมา สูงขึ้นมา จนพ้นจากระดับนั้นมีจิตใจสูงกว่าระดับนั้น คำว่า ฆราวาสธรรม ควรจะมีความหมายอย่างนี้ ไม่ใช่สำหรับจมอยู่ในฆราวาส แต่จะหลุดออกไปได้จากความเป็นฆราวาส

ฉะนั้นการบวชของเราก็เลยเป็นการฝึกฝนครบถ้วน เพื่อจะอยู่เป็นบรรพชิตก็ได้ จะเป็นฆราวาสก็ได้ แล้วก็ขอพูดถึงอานิสงส์ใหญ่หลวงของการบวชเสียเลยว่าการบวชจะต้องได้อานิสงส์รวบยอดใหญ่ๆ สามประการ คือตัวเราเองได้ คือประการแรก ประการที่สองญาติทั้งหลายมีบิดามารดา เป็นต้น หรือผู้มีพระคุณทั้งหลายพลอยได้ และประการที่สามก็คือ พระศาสนาหรือโลกทั้งปวงนี้พลอยได้

ข้อแรก ที่ว่า เราผู้บวชจะพลอยได้ ก็เหมือนอย่างที่ว่ามาแล้วตลอดเวลา ถ้าบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แล้วมันก็ได้ผลอย่างที่ว่าสำหรับตัวเรา เป็นการได้ในสิ่งที่ดีที่สุด ที่มีค่ามากเหลือที่จะตีค่ากันได้ ได้สิ่งที่ที่ตีจนเหลือการที่จะตีค่า เขาเรียกว่าหาค่ามิได้ หมายความว่า อยู่เหนือการตีค่า ฉะนั้นขอให้เราบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แล้วก็จะได้รับสิ่งซึ่งอยู่เหนือการตีค่า นี้ขอให้อุตสาหะ อดกลั้น อดทน ทำให้ได้ มันคุ้มค่ากันเหลือเกิน

ที่นี้ที่บิดามารดาหรือผู้มีพระคุณทั้งหลายจะพลอยได้รับนั้น มันก็เป็นสิ่งผูกพันมนุษยสิ่งหนึ่งด้วยเหมือนกัน เรามีบิดามารดาเป็นเจ้าหนี้บุญคุณ เราเป็นหนี้บุญคุณ เราต้องตอบแทน การตอบแทนอย่างอื่นนั้นไม่ตีเท่าหรือไม่สูงเท่าการบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะตั้งจะจงบิดามารดามาใกล้ชิดกับศาสนามากขึ้น

สมัยก่อนเขาใช้คำพูดว่าเป็นญาติในพระศาสนามากขึ้น ก็ถูกเพราะมาเกี่ยวข้องกับพระศาสนามากขึ้น ทั้งทางวัตถุ ทั้งทางจิตใจ ก่อนนี้พ่อแม่ไม่ค่อยเข้าวัด พอลูกมาบวชอยู่ในวัด ก็เข้าเข้าเข้าเย็น และก็จะศึกษาอะไรอีกหลายๆอย่าง และถ้าว่าลูกสามารถก็ยิ่งดีใหญ่ คือจะไปช่วยแนะนำสั่งสอนชักจูงชี้แจงป้องกันอะไรให้บิดามารดารู้ธรรมะมากขึ้น และปลอดภัยจากกิเลสมากขึ้น นี่เป็นการตอบแทนพระคุณอย่างสูงสุด คือเราทำให้บิดามารดาปลอดภัยจากกิเลสมากขึ้น ขอให้ช่วยนึกไว้ด้วย

ถ้ามีความกตัญญูต่อบิดามารดา ขอให้ช่วยนึกไว้ด้วย ว่าเราได้บวชทั้งที่นี้เรายังมีหน้าที่ส่วนหนึ่งคือ จะทำให้บิดามารดาปลอดภัยจากกิเลสมากขึ้น สบาย

มากขึ้น มีความผาสุกในทางธรรมะมากขึ้น ข้อนี้อย่าลืม ข้อนี้อย่าลืม เพราะมันทำได้พร้อมกันไปในตัว ถ้ามีเวลามีโอกาสก็ชี้แจงแนะนำ หรือแม้แต่ทำตัวอย่างที่ดีให้ดูอยู่ทุกวัน มันก็เหลือเกินแล้ว ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้เป็นตัวอย่างอยู่ทุกวันๆ บิดามารดามาเห็นเข้าก็พอใจ ยิ่งกว่าจะพอใจ มีความศรัทธาปราสาทะเลื่อมใสในธรรมะในศาสนายิ่งขึ้น

ฉะนั้นคำว่าบวชเพื่อทดแทนพระคุณบิดามารดานี้เป็นสิ่งที่มีเหตุผล ไม่ใช่คำพูดเหลวไหล และไม่ใช่คำพูดอ้างกันสนุกๆ มันต้องเป็นเรื่องที่เป็นไปได้จริงๆ ญาติทั้งหลาย แม้แต่ญาติห่างๆ อะไรก็ตาม ไม่ต้องเฉพาะบิดามารดาหรอก ขอให้ได้รับประโยชน์จากการบวชของเราด้วย นี่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ข้อที่สอง

ข้อที่สาม นั้นว่าให้พระศาสนาได้รับประโยชน์ ให้โลกทั้งโลกได้รับประโยชน์ พระศาสนาได้รับประโยชน์ก็คือ มีคนบวชสืบอายุพระศาสนา บวชก็วัน ก็เดือน ก็ปี มันก็สืบอายุพระศาสนา เท่านั้นวัน เท่านั้นเดือน เท่านั้นปี ขออย่างเดียวคือว่า ให้มันบวชจริง เรียบจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนสืบๆ กันไปจริง แล้วทำอย่างนี้ สุดความสามารถ เอ้า, บวชสามเดือนเสร็จไป ทีนี้สึกไปเป็นฆราวาสก็ทำอย่างนี้อีก ยังคงทำอย่างนี้อยู่อีก ยังใช้ธรรมะที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาให้เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ตามธรรมชาติของพระธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้มีธรรมะนั้นแหละ ให้รอดจากความทุกข์ทั้งปวง นี่คือพระศาสนาได้รับการสืบอายุพระศาสนาจากเรผู้กำลังบวชอยู่ และจากเราผู้แม้จะลาสิกขาออกไปแล้ว ก็เพราะว่าเราไปเป็นอุบาสก อุบาสิกา ไปเป็นฆราวาสที่ดี ทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่พระ

ศาสนาอยู่ตลอดเวลา นี่พระศาสนาได้รับประโยชน์คือมีผู้สืบอายุพระศาสนา แต่ถ้าบวชไม่จริง บวชเหลวไหล มันมีผลตรงกันข้าม ก็ขอให้กลัวให้มาก อย่าไปซ่องแวงเลย

ที่นี้ที่ว่าประโยชน์จะได้แก่สัตว์โลกนี้ มันเป็นการที่มองเห็นได้ไม่ยากนัก ถ้าศาสนามันยังมีอยู่ในโลก โลกนี้มันก็ปลอดภัย ฉะนั้นการที่บวชนี้เป็นการทำให้พระศาสนายังมีอยู่ในโลก คนที่อยู่ในโลกก็พลอยได้รับประโยชน์จากพระศาสนาหรือจากพระธรรม นี่มันเป็นอนุภาพอันศักดิ์สิทธิ์ของพระธรรม ถ้ามีอยู่ในโลก และก็มีคุ้มครองโลก ฉะนั้นถ้าเราทำให้มันมีอยู่ในโลก โลกก็พลอยได้รับประโยชน์ สัตว์โลกทั้งโลกพลอยได้รับประโยชน์จากการที่เราสืบอายุพระศาสนาไว้ในโลก

เรื่องนี้ไม่ใช่เล็กน้อย ถ้ามองเห็นแล้วก็จะเกิดกำลังใจมหาศาล ในการที่จะประพฤติให้ดีที่สุด ให้เป็นการบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แล้วก็เผยแพร่สอนต่อๆ กันไปจริงๆ ทุกคนทำการเผยแพร่ได้ ไม่ต้องเป็นพระนักเทศน์ ผู้บรรยายอันมีชื่อเสียงหรอก ขอแต่ให้เราปฏิบัติธรรมะอยู่กับเนื้อกับตัว แล้วแสดงให้เห็นผู้อื่นเห็น นั่นแหละเป็นการเผยแพร่ที่ประเสริฐที่สุด คือเขาเห็นแล้ว เขาพอใจ เขานับถือ เขาอดรันทนอยู่ไม่ได้ เขาก็ต้องทำตาม เรียกว่าเผยแพร่อย่างหุบปาก หุบปากเงียบ แสดงธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัวอย่างยิ่งอยู่ตลอดเวลา คนเห็นเขาก็เสื่อมใส จะเสื่อมใสยิ่งกว่าคนที่พูดมากเสียอีก เป็นการเผยแพร่ด้วยการทำตัวอย่างให้ดู เป็นผู้มีความสุขให้ดู ว่าอยู่อย่างนี้ อยู่อย่างนี้ มันมีความสุข แล้วคนเขาก็พากันทำตาม ทำตาม การเผยแพร่อย่างลึกซึ้งคือการเผยแพร่อย่างนี้ ซึ่งได้เป็นมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

ในครั้งพุทธกาล การเผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้ดูเที่ยวไปในโลก ให้ชาวโลกได้เห็น ตัวอย่างของผู้ที่เอาชนะความทุกข์ได้ก็หันมานับถือพุทธศาสนากันมากมาย ไม่ได้มีการเทศน์วิทฺุหรือพิมพ์หนังสือมากมายมหาศาลอย่างเดี๋ยวนี้นี้ในครั้งพุทธกาล แต่ก็ได้ทำการเผยแผ่มาอย่างประสบความสำเร็จ ฉะนั้นขออย่าได้ท้อถอยว่า เราไม่มีอะไรต่ออะไร จะไปเผยแผ่อย่างไรได้ เราปฏิบัติธรรมะให้ดู นั่นแหละคือยอดสุดของการเผยแผ่ การเผยแผ่ชั้นสุดยอด คือ การปฏิบัติธรรมะให้ดู มีความสุขให้ดู

เอาละ, เป็นอันว่า การบวชของเรามีโอกาสที่จะได้รับอานิสงส์ประเสริฐที่สุดถึงสามประการ ตัวเราเป็นเหมือนกับว่าเกิดใหม่ได้สิ่งที่ดีที่สุด เกิดใหม่ในอริยชาติ แล้วก็ญาติทั้งหลายบิดามารดาเป็นต้นก็พลอยได้รับธรรมะกุศลมหาศาล และพระศาสนาและโลกทั้งปวงก็พลอยได้รับการสืบต่ออายุและการอยู่กันอย่างสงบสุข มั่นเกินค่า แม้ว่าจะต้องอดทนอดกลั้นอยู่ไปจนตลอดชีวิตก็ยังเกินค่า ที่นี้ได้บวชสามเดือนทำได้อย่างนี้มันก็เรียกว่าได้ผลมหาศาลเหมือนกัน เป็นเรื่องที่จะต้องตัดสินใจเอาเอง ในที่สุดมันก็ต้องพูดว่า ต้องจริงคำเดียว เพื่อจะได้รับประโยชน์ตามนั้น

ตามที่พูดมานั้นได้ก็ด้วยในสิ่งที่เรียกว่าจริง จริงคำเดียว คือขอให้บวชจริง บวชจริงๆ เคารพระเบียบวินัยของการบวชจริงๆ ไม่ใช่บวชเล่น บวชหลอก บวชลวงอะไร บวชจริง แล้วก็ปฏิบัติจริง มอบกายถวายชีวิตให้แก่การปฏิบัติเลย เรียกว่า เอ้า, เรียนจริงก่อน บวชจริง แล้วก็เรียนจริง อะไรที่มีเรื่องที่จะต้องเรียน

ก็เรียนจริงๆ เรียนอย่างที่เราเรียกว่าพอใจ แล้วก็ปฏิบัติจริง ปฏิบัติสุดกำลังความสามารถ ครั้นปฏิบัติจริงมันก็ได้ผลจริง ได้ผลจริงนี่เป็นการตอบแทนมหาศาล และก็เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นก็แนะนำสั่งสอนไปตามที่จะทำได้ เรารู้เท่าไรเราก็มีสิทธิที่จะบอกกล่าวสั่งสอนแก่ผู้อื่นเท่านั้นแหละ แม้จะไม่สูงสุดหรือหมดทั้งพระศาสนา ก็เอาเท่าที่เรารู้ เราเข้าใจ เราปฏิบัติได้ เรามีความชอบธรรมที่จะพูด จะบอก จะสอนไปตามที่เรามีอยู่ อย่างนี้ไม่มีทางติเตียน

ผมอยากจะพูดว่าแม้บวชวันเดียวก็สอนได้ แม้ฟังบวชได้วันเดียว แต่ถ้ามีความรู้จริง ที่ปฏิบัติได้จริงและปฏิบัติอยู่ก็บอกได้ บอกตามที่เราทำได้ เท่าที่เราทำได้ ฉะนั้นไม่ต้องท้อใจที่ว่าจะสอนใครไม่ได้ มันมีการสอนได้ด้วยการทำให้ดู แล้วก็พูดตามที่รู้อยู่เท่าไร

ที่นี้มีหมวดธรรมะที่อยากจะฝากไว้ ฝากไปให้ ฝากไปเลยในคราวเดียวกันว่า หมวดธรรมะเล็กๆ หมวดหนึ่งในนวกวาท ที่เรียกว่า **อปถณกปฏิบัติปา** เข้าใจว่าเคยผ่านกันมาแล้วทั้งนั้นเพราะบวชมาหลายๆ วันแล้ว ตั้งครั้งพรรษาแล้วมันคงจะผ่านธรรมะนวกวาทมาตามสมควร **อปถณกปฏิบัติปา อินทริยสังวร โภชนมัตตัญญุตตา ชาคริยานุโยค** พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในพระบาลีข้อนี้ว่า **ตสส โยนิ อสวกุขยา อารทธา** – ผู้ใดประพฤติปฏิบัติสามอย่างนี้ การเกิดหรือกำเนิดของบุคคลนั้น **ปรารภความสิ้นอาสวะแล้ว** มันเป็นหมวดธรรมะที่ประหลาด ที่แสดงไว้ดูใกล้ๆ ก็ไม่เท่าไร แต่ทรงแสดงไว้ว่าสิ้นอาสวะ แต่แล้วในที่สุดมันก็มาตรงกับเรื่องของขรรยาวาสอย่างยิ่ง

ถ้าฆราวาสประพฤติ ปฏิบัติธรรมหมวดนี้อยู่ก็การเป็นการปรารถนาเพื่อความสิ้นอาสวะด้วยเหมือนกัน ไม่เร็วก็ช้า ขอให้สนใจเป็นพิเศษเถิดว่า *อินทริยสังวร* สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าให้ผิดพลาดได้จากการที่ว่า ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ รับอารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ **เรามี** ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นธรรมตา ดังนั้นมันต้องมีการรับอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ถ้าเราไม่มีสติปัญญา ไม่มีธรรมะ ไม่มีความรู้แล้ว อันนั้นมันจะเป็นเหตุให้ทำผิด ให้เกิดกิเลสและเป็นทุกข์ สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คือมีสติปัญญา ศึกษาในเรื่องของความรู้ว่ามันเป็นธรรมชาติเช่นนั้นเอง ไม่ใช่ตัวตนอะไรที่ไหน แล้วก็ว่ามันเป็นสิ่งที่จะต้องควบคุมให้ถูกต้อง

การดูด้วยตา การฟังด้วยหู การดมด้วยจมูก การลิ้มด้วยลิ้น การสัมผัสด้วยผิวหนัง การรู้สึกด้วยจิตใจ นี่จะต้องมีสติปัญญามาทันเวลาที่มีการกระทบ อย่าไปรักที่มันน่ารัก อย่าไปโกรธเกลียดที่มันน่าโกรธ น่าเกลียด หรือแหม่ที่มันน่ากลัว ถ้าไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัวแล้วมันล้มละลายแล้ว จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัวแล้ว จิตใจไปเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้นเสียแล้ว

ถ้ามีสติปัญญาพอ มันก็จะรู้ว่าน่ารักมันก็รักกว่าน่ารัก ถ้าไปรักมันก็หลงใโล เป็นทาสของมัน จะไปโกรธไปเกลียดก็เหมือนกันก็ไม่ต้อง แล้วก็มิมีจิตใจอยู่ตรงกลาง เป็นอิสระ มีจิตใจอยู่ตรงกลาง ไม่รัก ไม่โกรธ ไม่เกลียด ไม่กลัว ไม่อะไรมด ถ้ามีสติควบคุมได้อย่างนี้ ก็เรียกว่าสำรวมอินทริย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ได้

แล้วคุณก็ลองคิดดูเถอะว่า มันจะมีประโยชน์ก็มากน้อย เดียวนี้ที่มันฆ่า ฟันกันตาย มันฆ่าตัวเองตาย ยิงตัวเองตาย ยิงเมียตาย ยิงลูกตาย มันก็ล้วนมา แต่การที่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ไม่ได้ ถ้าสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ได้ เรื่องเหล่านี้มันก็ไม่มี มันก็ไม่มี นี่คิดดู ฉะนั้นขอให้เห็นชัดและถ้อยไว้เป็น ของเครื่องครัดว่า แม้ไปเป็นฆราวาสแล้วก็ต้องสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อฆราวาสสำรวมอยู่อย่างนี้ การปฏิบัติของเขาเป็นไปเพื่อความสิ้นกิเลสตาม สมควรแก่เหตุการณ์ ตามสมควรแก่กรณี นี่ข้อที่หนึ่งว่า สำรวมระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ที่นี้ข้อที่สอง **โภชนมัตตัญญูตา**—รู้ประมาณในการบริโภค ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ที่ใครเห็นว่ามันเป็นเรื่องเล็กน้อยมันวินาศทุกคนเลย คนที่มันต้องวินาศทางเศรษฐกิจ หรือวินาศทางทำชั่วหรือทุจริตอะไรต่างๆ นานา ก็เพราะว่ามันไม่รู้จักประมาณในการบริโภค มันอยากกิน อยากเล่น อยากมี อยากใช้ อยากให้เกิน เกินฐานะของตน ท่านสอนให้รู้ความพอดี คือ ไม่น้อย ไม่ขาด และไม่เกิน

ฉะนั้นคำว่า การบริโภค รู้ประมาณในการบริโภค คำว่า การบริโภค คำเดียวนี้มันขยายเนื่องออกไปถึงว่า การที่จะหามาบริโภค การที่จะเก็บไว้บริโภค และการจะใช้จ่ายบริโภค การที่จะแจกปันไปให้เพื่อนฝูงได้พลอยบริโภค หรือ การจะเสียสละตามหน้าที่ของมนุษย์ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ มันก็อยู่ในคำว่า บริโภค บริโภคไปหมด ฉะนั้นรู้จักความถูกต้องดีกว่า ในเรื่องทุกอย่างที่เกี่ยวกับ

การบริโภคน การหามาก็ดี การเก็บไว้ก็ดี การใช้สอยก็ดี การจะเจียดไปช่วยเหลือผู้อื่นก็ดี ล้วนแต่รวมอยู่ในคำว่าบริโภคของบุคคลนั้น

ฉะนั้นต้องทำให้ถูกต้อง ว่าจำเป็นหรือไม่จำเป็นสำหรับฆราวาส แม้พระก็จำเป็น พระที่ไม่ถูกต้องในการบริโภคนั้นกิเลสก็ครอบงำ เต็มวงก็อยู่ไม่ได้ เต็มวงก็ทำผิด ทั้งที่อยู่ได้ ก็ทำสิ่งที่ไม่ควรจะทำ ยิ่งเป็นฆราวาสด้วยแล้ว ยิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความถูกต้องเกี่ยวกับการบริโภค เพราะว่าการบริโภคนั้นเป็นของธรรมดาสามัญจำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์ มนุษย์จะอยู่โดยการไม่บริโภคไม่ได้ มันก็ต้องมีการบริโภคที่ถูกต้อง คือรู้ความพอดี นี่ข้อที่สอง ลองเป็นอยู่อย่างนี้ มันลดกิเลส มันลดกิเลส ฉะนั้นธรรมะข้อนี้มันก็เป็นการปรารภเพื่อความสิ้นอาสวะแม่แก่ของฆราวาส

ที่นี้ข้อสุดท้ายที่ว่า *ชาคริยานุโยค* - *ประกอบความเพียรของบุคคลผู้ตื่นอยู่เสมอ* คำว่า ตื่น ในที่นี้ไม่ใช่ตื่นตูม ไม่ใช่แตกตื่น เป็นการตื่นจากหลับ จากกิเลส จากความงัว จากอวิชชา เป็นผู้ตื่นอยู่ ตรงกันข้ามกับคนหลับ มันทำอะไรไม่ได้ ถ้าคนมันตื่นอยู่มันก็ทำอะไรได้

ฉะนั้นเราเป็นคนตื่นอยู่ แต่มันมีความตื่นจากกิเลส จากอวิชชา ดังนั้นมันจึงไม่ใช่เพียงแต่ว่าตื่นอยู่อย่างนี้ มันต้องมีจิตใจสดใส แจ่มใส ชุ่มชื้น เบิกบาน เยือกเย็น มีจิตใจชนิดนั้นจึงเรียกว่า ตื่นอยู่ ด้วยความตื่นที่ถูกต้อง ไม่หลับด้วยกิเลส ด้วยอวิชชา

ส่วนการจะนอน ถึงเวลานอนนั้นก็นอน ก็คงนอนไม่ใช่ว่าจะไม่นอน นอนตามธรรมดาก็นอนก็กลับไปตามธรรมดาที่ควรจะมี แต่อย่าให้มันมาก ให้เวลาที่มันตื่นอยู่มากกว่าตามธรรมดา เวลาจะนอนก็มีสตินอนจนตลอดเวลานอนตื่นขึ้นมาก็เลยมีสติรับช่วงกันต่อไปใหม่ มันก็เลยมีสติเป็นเครื่องตื่นอยู่ตลอดเวลา สตินั้นแหละเป็นเครื่องตื่น เมื่อไรมีสติอยู่เมื่อนั้นชื่อว่าตื่นอยู่ เมื่อไรขาดสติเมื่อนั้นชื่อว่าหลับ อย่างนี้จำเป็นไหม จำเป็นสำหรับฆราวาสไหม มันจำเป็นเท่ากันเลย

ไม่ว่าจะเป็นพระหรือจะเป็นฆราวาส ต้องมีสติเป็นเครื่องตื่นอยู่อย่างนี้ มันจึงจะทำอะไรไม่ผิด ก็เลยมีผลเป็นว่า ถ้าตื่นอยู่อย่างนี้มันไม่เกิดกิเลสได้ มันบรรเทากิเลส มันลดกิเลส มันก็เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ **ตัสสะ โยนิ อาสวะกขยายะ อารัทธา** -โยนิของเขาปรารถนาเพื่อความสิ้นอาสวะแล้ว ฉะนั้นขอจำกัดความคำว่าอาสวะก็แปลว่า สิ่งเศร้าหมองที่ไม่ควรจะมีทุกๆ ชนิดเลย ฆราวาสก็มีอาสวะอย่างฆราวาส บรรพชิตก็มีอาสวะอย่างบรรพชิต ใครๆ ก็มีอาสวะตามแบบของตน เหมือนกันหมด อาสวะคือเครื่องเศร้าหมองแก่จิตใจ แก่นิสัยสันดาน สติปัญญา ซึ่งทำให้เศร้าหมอง ก็เรียกว่าอาสวะทั้งนั้น

ฉะนั้นขอให้ศึกษาให้ดีที่สุด ถ้าอย่างไร ก็ต้องได้ธรรมะหมวดนี้ สามข้อนี้ติดไปกับชีวิตตลอดเวลา เรียกว่า **อปฺณณกปฏิปทา** ก็จะเป็นภิกษุบรรพชิตที่ดีตลอดเวลา ถ้าจะกลับออกไปเป็นฆราวาสก็จะดีที่สุด ดีที่สุด จนถึงกับพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ปรารถนาความสิ้นอาสวะ เรืองเรียนนักธรรมนั้นก็ขอให้

เรียน รู้เรื่องนั้นๆ ให้ดีๆ แล้วทำความเข้าใจดีๆ แล้วกำหนดจดจำให้ดีๆ แล้วเอาไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ นี่แหละการที่เราบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนต่อๆ กันไปจริงๆ อย่างน้อยก็ขอให้เป็นไปใน อปถกปฏิบัติ สามประการนี้เถิด มันเหลือประมาณแล้ว เรียกว่าประโยชน์เหลือหลาย เหลือที่จะกล่าวแล้ว

สำรวจ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้มีผลถึงความเป็นพระอรหันต์แล้ว รู้ประมาณในการบริโภคนี้อย่างกิเลสไม่ครอบงำยำยีได้ ตื่นอยู่เสมอเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดได้ จำเป็นที่สุดแม้แต่ฆราวาส ฉะนั้นช่วยจำให้ดีกว่า เรียนนักธรรมตรี หมวดสาม เรื่อง อปถกปฏิบัติ มันมีเรื่องเนื้อหาสาระมากมายถึงอย่างนี้

อ้าว, ที่นี้เวลายังเหลืออยู่อีกบ้างก็จะพูดถึงว่า ฆราวาสนี้ไม่ใช่ว่าจะมีธรรมะต่ำๆ เตี้ยๆ โง่ๆ เก๋ๆ อย่างฆราวาส มันมีเรื่องที่น่าอัศจรรย์ที่ว่า ฆราวาสกลุ่มหนึ่งไปทูลถามพระพุทธเจ้า ไปขอร้องให้ทรงแสดงธรรมะที่เป็นประโยชน์แก่ฆราวาส พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรื่องสุญญตา *สุญญะตปปัจจิสัยยุตตา สุตตันตา* คือบทสูตรทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุญญตา คือ ความว่าง เตียนนี้เขาว่าไม่ไม่เอามาสอนไม่ได้เรื่องความว่าง ฆราวาสมาสอนไม่ได้ แต่ทำไมพระพุทธเจ้าตอบอย่างนั้น สอนอย่างนั้น นี่เพราะว่าเราไม่ค่อยจะเข้าใจเรื่องนี้

ความว่างมันกินความมาก แต่ว่าสรุปแล้วมันก็คือว่า ไม่มีอะไรที่จะยึดถือโดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของตน ถ้าจิตไม่ยึดถือ จิตก็ว่าง ความว่าง

ของจิตที่ไม่ยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน มองอีกทางหนึ่งคล้ายกับว่าสูงไปสำหรับฆราวาส แต่มองอีกทางหนึ่งก็รู้ว่าเหตุการณ์ที่เลวร้ายทั้งหลายมันมาจากความยึดถือว่าตัวตนว่าของตนทั้งนั้น มันแม้จะเป็นฆราวาสก็จงบรรเทาความยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัวตนของตนนี้ ให้มากเท่าที่จะมากได้ มันไม่มีเสียหาย มันไม่มีเสียหาย อย่าเข้าใจผิดว่าเมื่อไม่ยึดมั่นแล้ว จะไม่ทำอะไร จะไม่ทำอะไรอันอะไร มันไม่ทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นแต่มันทำด้วยสติปัญญา จะทำการทำงาน ทำมาหาเลี้ยงชีวิตก็เถอะ ขอให้ทำด้วยสติปัญญา อย่าทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นมันเป็นทุกข์ตลอดเวลา

ถ้ายึดมั่นถือมั่นพอสักว่าจะทำก็เป็นทุกข์แล้ว ทำอยู่ก็เป็นทุกข์แล้ว ทำได้แล้วก็ยังเป็นทุกข์อยู่ เพราะมีความยึดมั่นถือมั่น มันหนักอยู่บนจิตใจ มันกดทับจิตใจตลอดเวลา แล้วให้รู้ว่าธรรมะสูงนี้ต้องใช้แม่แก่เด็กๆ ความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ให้ใช้ให้แม่แก่เด็กๆ เพราะเด็กๆ ก็มีปัญหาอย่างเดียวกัน เด็กคนไหนขี่ไกรธขี่โมโห คือ เด็กคนนั้นมันมีความยึดมั่นถือมั่นมาก ถ้ามันลดความยึดมั่นถือมั่นได้ มันจะดีลดลง มันจะโมโหน้อยลง มันความขี่ไกรธน้อยลง มันจะร้องไห้น้อยลง

เมื่อของแตกของหายมันไม่ร้องไห้ เมื่อมันสอบไล่ตก มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ มันเรียนใหม่ได้ นี่เรียกว่าแม่แก่เด็กๆ ก็ยังมีเรื่องที่เป็นทุกข์ เพราะความยึดมั่นถือมั่น เราเห็นเด็กๆ ที่มันคือบิดามารดา ไม่รู้คุณของบิดามารดา ไม่รู้สมัคสมานสามัคคีในหมู่เพื่อนฝูง เพราะมันมีความยึดมั่นถือมั่น คือ ความเห็นแก่ตัว

ความเห็นแก่ตัว นี่เป็นเหตุให้เกิดอาชญากรรมมากมายมหาศาลทั่วไปทุกอย่าง ถ้าวัดความเห็นแก่ตัวลงไปได้ มันก็เกือบไม่มีเรื่องราวอะไร มีความโลภก็เพราะเห็นแก่ตัว มีความโกรธก็เพราะเห็นแก่ตัว มีความโง่งก็เพราะเห็นแก่ตัว เรียกว่า โลภะ โทสะ โมหะ มันเกิดขึ้นมาเพราะว่าความเห็นแก่ตัว คือจิตที่มันยึดมั่นถือมั่นเป็นอุปาทาน ฉะนั้นเราอย่าทำอะไรด้วยอุปาทาน ทำด้วยสติปัญญา มีหลักง่าย ๆ ว่า ถ้าเราจะถือศีลอย่าถือด้วยความยึดมั่นถือมั่น มันจะเป็นสิทธิ์พรปรามาส มันจะไม่ได้ผลและมันจะบ้า

ถ้าถือศีลก็ถือด้วยสติปัญญา เรียกว่าสมาทาน สมาทานศีล สมาทานชฎงค์ สมาทานสมาธิ สมาทาน แปลว่า ถือเอาอย่างดี ถือเอาด้วยสติปัญญา แต่ถ้าถือด้วยอุปาทาน ด้วยความยึดมั่นถือมั่นแล้วเป็นเรื่องผิด เป็นเรื่องโง่ เป็นเรื่องหลง เป็นเรื่องมืด เป็นเรื่องที่ทำให้ผลร้าย ฉะนั้นอย่าได้ทำอะไรด้วยอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นด้วยความโง่ แต่ทำอะไรก็ทำด้วยสมาทาน คือดำเนินไปด้วยสติปัญญา

เรื่องนี้การศึกษาในโลกก็ยังสอนกันอยู่ผิดๆ หรือขัดกับหลักอันนี้ เขาสอนให้เด็กยึดมั่นถือมั่น ให้มุนานะ ให้หวังอย่างยิ่ง ให้ทะเยอทะยานอย่างยิ่ง และก็จะได้ดี อย่างนั้นมันผิดหลักธรรมะหมด เราจะสอนให้เด็กรู้จักทำแต่พอดี ด้วยสติปัญญา ทำไปตามสบาย นอนหลับสนิท ไม่ต้องเป็นโรคประสาทตั้งแต่เล็ก

ฉะนั้นอย่าทำอะไรด้วยความยึดมั่นถือมั่น หรืออุปาทาน แต่ทำด้วยสติปัญญา ถูกต้องเรียกว่า สมาทาน ถ้าใครถือศีลอย่างอุปาทานแล้วไม่มีผลอะไร นอกจากยกหูชูหาง ข่มผู้อื่น มันไม่ได้มีผลอะไร ถ้าถือศีลด้วยสมาทานจะให้ผลดีตามความ

มุ่งหมายของศีลทุกๆ ประการอย่างนี้ รู้ไว้ว่าเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น จำเป็นสำหรับทุกคน แม้ที่สุดแต่ลูกเด็กๆ อย่าให้เขาต้องเป็นเด็กคือ โกรธแค้น ร้องไห้ แง้ง เห็นแก่ตัวแง้ง อันนี้เป็นเรื่องยึดมั่นถือมั่นทั้งนั้น เมื่อเด็กๆ ก็ต้องได้รับการฝึกฝนอย่างนี้ ผู้ใหญ่ก็ไม่ต้องพูดถึงหรือขอให้ผู้รู้หลักอีกที่เป็นใจความสำคัญของพระพุทธานุศาสนานี้ คือเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นหรือสุญญตา

ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอน เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ *สัพเพ ธัมมา นาลัง อภินิเวสายะ* ผมสำรวจดูในพระบาลี พระไตรปิฎก มีผู้มาทูลถามตั้งเก๋ารายสิบราย เรื่องอะไรเป็นบทสรุปของพระพุทธานุศาสนานี้ ซึ่งตรัสว่า *สัพเพ ธัมมา นาลัง อภินิเวสายะ* แต่แล้วฆราวาสทั้งนั้นเลย ในเก๋ารายสิบรายที่มาทูลถามนั้นเป็นฆราวาสทั้งนั้นเลย กระทั่งเป็นพระอินทร์ ไม่มีพระบรรพชิตไปทูลถามเลย นี่แสดงว่าในครั้งกระโน้น ฆราวาสเขามีการปฏิบัติธรรมะในระดับสูง เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยเหมือนกัน ไม่ใช่ทิ้งไว้แต่ให้เป็นเรื่องของพระโดยส่วนเดียว

เอาละ, เป็นอันว่าเราได้มารู้เรื่องราวเหตุการณ์เลวร้ายทั้งหลายมันมาจากความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว แล้วก็มีโลภะ โทสะ โมหะ สารพัดอย่าง ทำให้เกิดความยุ่งยากลำบาก ในที่สุดนี้ก็พูดกันสักข้อหนึ่ง ถึงเรื่องฆราวาสธรรมอีก ว่าฆราวาสธรรม ๔ ประการนั้นแหละ สำหรับฆราวาสยกตัวขึ้นมา จากความเป็นฆราวาสมาเป็นพระอริยบุคคล เป็นพระอริยเจ้า ไม่ใช่ให้ฆราวาสจมปลักอยู่ในความเป็นฆราวาสโดยธรรมะสี่ประการนั้น

ฉะนั้นเราต้องสอนเรื่องนี้กันให้ถูกต้อง แล้วจงปฏิบัติเรื่องนี้กันให้ถูกต้อง ก็จะเป็นผู้เดินถูกทาง เกิดมาเดินถูกทาง ถ้าไม่ได้มาบวช ไม่ได้มาเรียน ไม่ได้มาศึกษาเรื่องเหล่านี้ มันจะเหมือนกับคนหลับตา เดินไม่ถูกทาง พอมีความรู้เรื่องนี้ พอสมควรแล้ว มันก็กลายเป็นเดินถูกทาง เพื่อว่าเราจะได้ไม่หลงทางของมนุษย์ ฟังดูมันก็น่าหัว เป็นมนุษย์ที่ไม่หลงทางของความเป็นมนุษย์ เป็นมนุษย์ยังไม่มันก็หลงทางของความเป็นมนุษย์นั่นเอง มันเป็นคนที่ไม่ได้ และมันก็ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ มันไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ มันน่าจะละลายสักเท่าไร

ฉะนั้นเราก็อย่าเป็นผู้หลงทางของความเป็นมนุษย์ ให้เราได้เดินทางถูกหนทางของความเป็นมนุษย์ตามลำดับๆ มา เหมือนอย่างที่ว่ามาแล้ว ในการบวชของเราเนี่ย แม้จะบวชระยะสั้นก็ขอให้สำเร็จประโยชน์ในการที่จะได้ไม่หลงทางของมนุษย์ มีอะไรที่ต้องศึกษาและปฏิบัติเหมือนอย่างที่เราว่ามาแล้ว นี่ข้อความที่ผมหวังตั้งใจจะพูดให้พระราชกัญทั้งหลาย

สรุปความว่า ขอแสดงความยินดีในการที่ได้มีโอกาสบวชเป็นราชกัญ แล้วตั้งใจอย่างแน่วแน่มั่นคงที่จะศึกษาธรรมะที่เหมาะสมแก่ความเป็นราชกัญ และก็จะได้ผลทั้งว่าจะอยู่ต่อไปมันก็อยู่ได้ จะลาสิกขาออกไปมันก็ยังได้รับผลเต็มที่ ดีที่สุดกว่าที่จะไม่ได้เรียนรู้หรือไม่ได้ศึกษาอบรมอย่างนี้เลย เอาละ, เป็นอันว่าเราได้พยายามกันดีที่สุดแล้ว ในการที่จะชำระปัญหาต่างๆ ของความเป็นมนุษย์ให้มันหมดสิ้นไป

ผมก็ขอยุติการบรรยายในวันแรกไว้เพียงเท่านี้ ขอให้กำหนดใส่ใจไปทุก
ข้อ ถ้ากลัวจะลืมก็จดไว้ แล้วไปใคร่ครวญต่ออีกโดยละเอียด ก็จะสำเร็จประโยชน์
ตามความประสงค์มุ่งหมายของการอบรมนี้ทุกๆ ประการ

ขอยุติการบรรยายในวันนี้.

“... หน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ดับทุกข์ได้
มันต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ
ซึ่งเราจะต้องฝึกกันอยู่เสมอ
ฝึกทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎหมายธรรมชาติ
หน้าที่อันนี้ก็เรียกในภาษาบาลีว่า ธรรม ...”

แก่

ธรรมะบรรยายเรื่อง การปฏิบัติไม่ผิด ครั้งที่ ๔

อบรมพระภิกษุสงฆ์ในพรรษา

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

ผู้ถอดคำบรรยาย คุณกิตติคุณ ตาดี

ผู้ตรวจทาน คุณธีรชาติ พันธุ์หอม

การปฏิบัติไม่ผิด

อยากจะพูดเรื่อง ที่มีในนวโกวาท ที่สำหรับให้เรียนนั่นแหละ หมวด ๓ ที่เรียกว่า **อปณณกปฏิปทา** คงจะนี่ออกเพราะว่าก็มีอยู่ ๓ ข้อ **อินทริยสังวร** **โภชนมัตตัญญุตตา** **ชาคริยานุโยค** ๓ ข้อนี้ ฟังดูผิวๆ เฝินๆ มันก็ไม่เท่าไร แต่ในพระบาลีแท้ๆ นั้นว่า เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ ผู้ใดปฏิบัติอยู่ในธรรมะ ๓ ประการนี้ การเกิดของผู้นั้นชื่อว่า เติรียมเพื่อความสิ้นอาสวะ

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องสูงสุด แต่คงจะยากที่จะมองเห็นในความสำเร็จหรือความพิเศษของ ธรรมะ ๓ ข้อนี้ จึงอยากจะพูด **อินทริยสังวร - สัมรวมอินทริย์** **โภชนมัตตัญญุตตา - รู้ประมาณในการบริโภค** **ชาคริยานุโยค - ประกอบความเพียรของผู้ตื่นอยู่เสมอ**

ที่นี่ก็จะอธิบาย **ความสิ้นอาสวะนั้น** หมายถึง **ความเป็นพระอรหันต์** อาสวะคือ กิเลส หรือความเคยชินแห่งกิเลส ที่สะสมไว้ในสันดาน สันดาน คือ **พื้นฐานของจิต** โดยหลักทั่วไปก็มีว่าเมื่อเราเกิดกิเลสครั้งหนึ่ง เช่น เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เกิดขึ้นมาครั้งหนึ่ง มันก็มีอนุสัย คือ ความเคยชินที่จะเกิดเช่นนั้นอีก เก็บไว้ครั้งหนึ่ง เกิดกิเลสทีครั้งก็เก็บไว้เท่านั้นครั้ง

ถ้าเกิดกิเลสประเภทโลภะ ก็มันจะเก็บความเคยชินที่จะเกิดโลภะ เรียกว่า **ราคานุสัย** ถ้าเกิดกิเลสประเภทความโกรธ โทสะ หรือโธระ มันก็สะสมความเคยชินที่จะโกรธ หรือที่จะโทสะนั้นไว้ ที่สะสมไว้นั้นเรียกว่า อนุสัย ถ้าเกี่ยวกับความโกรธก็เรียกว่า **ปฏิฆานุสัย** ถ้าเกิดกิเลสประเภทโมหะ มันก็สะสมอนุสัยสำหรับจะโมหะ เรียกชื่อว่า **อวิชขานุสัย** ดังนั้นจำชื่ออนุสัยทั้ง ๓ อย่าง **ราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชขานุสัย**

อนุสัยที่สะสมไว้ในสันดาน คือ เพิ่มมากขึ้น อาจจะได้ง่ายขึ้น อาจจะได้เร็วขึ้นนี้ เรียกว่าสะสมไว้ในสันดาน แล้วมันก็จะไหลออกมาอีก คือ เป็นความโลภ เป็นความโกรธ เป็นความหลงอีก ที่มันจะไหลออกมานี้ ก็เรียกว่า อาสวะ เรียกชื่อใหม่เป็นกาม กามาสวะ คือ ออกมาเป็นความใคร่ทั้งหลาย ก็พวกโลภะ ราคะ นั้นอีกแหละ **ภวานุสัย** ออกมาเพื่อจะเป็นนั่นเป็นนี่ **อวิชขานุสัย** ออกมาสำหรับจะไม่รู้อะไร สำหรับจะงมงายขึ้น นี้เรียกว่า อาสวะ เขามักจะเรียกกันว่าเครื่องดองในสันดาน ก็ได้เหมือนกัน แต่อาจจะเข้าใจผิด คล้ายๆ ว่าเป็นของเป็นต้น เป็นก้อน เป็นของตายตัว ที่จริงมันเป็นเพียงความเกิดแห่งกิเลส ซึ่งเป็นส่วนประกอบของจิต เป็นพวกเจตสิกธรรม เครื่องประกอบของจิต แล้วมัน

ก็จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย มันไม่ได้ไปเกิดอยู่ที่นั่นตลอดเวลา แต่มันจะเกิดใหม่คือ จะออกมาอยู่ พร้อมอยู่เสมอ มันควรจะถามตัวเองว่า ทำไมที่เราจึงได้รัก รักเร็ว เร็วจนควบคุมไม่ทัน ทำไมจึงได้โกรธ โกรธเร็วจนควบคุมไม่ทัน ทำไมจึงได้สะเพร่า ใจเผลอ หลงไหลอะไรจนควบคุมไม่ค่อยจะทัน นี่ก็เพราะว่ามันสร้างความเคยชิน ที่เป็นเช่นนั้นเพิ่มไว้ เพิ่มไว้ในสันดาน

เราเคยรัก เคยโกรธ เคยโง่ เคยโลภ โกรธ หลง มาเรื่อยๆ แล้วมันก็สะสม ความเคยชินที่จะเป็นเช่นนั้นไว้มาก ฉะนั้นในตอนหลังๆ มาเนี่ยจึงรักเร็ว โลภเร็ว จนควบคุมไม่อยู่ จึงโกรธเร็ว ประทุษร้ายผู้อื่นเร็ว ควบคุมไม่ทัน แล้วก็ยังโง่ หรือ สะเพร่า หลงไหล มัวเมาเร็ว มันหนักมากจนไม่เชื่อฟังใคร นี่เรื่องกิเลส ช่วยกัน สนใจให้ดี ถ้าว่ามันควบคุมกิเลสไม่ได้หรือละกิเลสไม่ได้ นี่ก็แปลว่าไม่มีสาระอะไร สำหรับคนนั้น สำหรับบุคคลคนๆ นั้น ที่บวชเป็นพระเป็นเณรเสียด้วยแล้ว ยัง ควบคุมไม่ได้เสียเลย ก็ยิ่งร้ายหนักขึ้นไปอีก

จะพูดถึงราคานุสัย ความเคยชินที่จะรัก หรือที่จะโลภเป็นข้อแรก ทำไม มันจึงเห็นแก่จะกินของอร่อย พอเห็นของอร่อยมา ก็มีจิตใจผิตปกติ แล้วมันก็จะ แสดงออกมาหลายๆ อย่าง หลายๆ ทาง อย่างเช่นว่า ถ้าเป็นของที่มีมันหึ่งอยู่กลาง บ้านมันก็จะขโมย มันจะขโมย มันจะเอาไปด้วยความโลภ หรือแม้แต่ว่าเราบวช แล้ว เรายังจะต้องมีปัญหา เรื่องที่จะพอใจ โลก หรือราคา เมื่อเห็นในสิ่งที่ยั่ว ราคา มันก็มีราคาขึ้นมาทันที สิ่งที่เป็นส่วนยั่วความโลภมันก็โลภขึ้นมาทันที แม้แต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น ฉันทอาหารอย่างนี้ในที่เลี้ยงฉันทอาหาร พอเห็นอาหาร อร่อย จิตใจมันก็หวั่นไหวไปหมดแล้ว

มันก็เป็นเหตุให้ไม่เอื้อเพื่อในวินัย ที่จะทำผิด หลากๆ ประการ เกี่ยวกับเสขียวัตร บ้าง อะไรบ้าง

ตลอดถึงว่ามันจะเอาเปรียบ มันจะตักเอามากกว่าผู้อื่น เกินส่วนที่ควร จะได้ หรือว่ามันจะกินมูมมาม มูมมามไม่สมกับเป็นพระ มันมีบ่อย บางทีก็มีบาง องค์มูมมาม มูมมาม หรือบางทีก็ตักมาก อะไรดีตักหมด นั่นเพราะความเกิดขึ้น รวดเร็วของอนุสัยประเภทราคานุสัย ซึ่งมีอยู่ในจิตใจเขาเรียกว่า สันดาน คือ พื้นฐาน ของจิต ไม่ใช่ตัวจิตเอง แต่ว่าคล้ายๆ กับเป็นที่สะสมอะไรๆ ของจิตเรียกว่าสันดาน ในสันดาน

ถ้าว่าเป็นเรื่องของโทสะ หรือโกรธ ก็โกรธง่าย ฉุนเฉียว เพื่อนว่านิดหนึ่ง ก็ฟุ้งเป็นมาก เป็นเรื่องใหญ่โต เอาไปโกรธ เอาไปแค้นได้มากมาย เพราะว่ามัน สะสมปฏิฆานุสัยไว้มาก มันก็คิดพยาบาท คิดแก้แค้น ทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ อย่างพระ อย่างนี้มันไม่ควรกระทำ เหมือนกับเด็กอันธพาลทำ มันเคยมี โกรธ ขึ้นมา เอายงตาตุ่มมาใส่ในอาหารของเพื่อน หรือเอาสลอดมาใส่ในอาหารของ เพื่อน เพราะความโกรธ เพื่อนกินเข้าไปถ่ายเกือบตาย แล้วมันก็ดีใจ เพราะมันมี โทสะ ประทุษร้าย

บางทีก็เอาหามมูมมาใส่ในน้ำอาบของเพื่อน ด้วยความโกรธ ด้วยความ โลภก็ยังได้ ด้วยความโกรธ ขัดใจเขา โลกไม่ได้ตั้งใจ หรือด้วยความโง่ความ หลง เป็นอวิชชานุสัยไปก็ได้ นั่นแหละมันเป็นเหตุให้เสียหายหมด ความเป็นพระ น่ะไม่เหลือ เพราะมันทำอย่างอันธพาล เด็กๆ ลูกเด็กๆ อันธพาล ไม่มีการศึกษา

นี่เรียกว่า ไม่รู้เรื่องของอาสวะ หรืออนุสัยที่สะสมไว้ ไม่คอยอดกลั้น บีบคั้นเอาไว้ ถ้าคอยบีบคั้นเอาไว้ไม่เป็นไปอย่างนั้น มันลด อนุสัยที่เราเก็บไว้มากๆ มากๆ ก็คราวนี้ออดกลั้นได้ บังคับไว้ไม่ทำ อย่างนี้มันจะลด ที่เคยจะสำหรับจะรักง่าย โลกง่ายมันก็ลด ที่เคยจะโทษะ โกรธง่าย ประทุษร้ายง่าย มันก็ลด ที่จะไม่ที่จะสะเพร่า ที่จะไม่มาหลงใหลมันก็ลด

ถ้าบังคับกิเลสไว้ได้ที่หนึ่งอนุสัยก็ลดลงไปหน่วยหนึ่ง ฉะนั้น ถ้าเราบังคับกิเลสวันหนึ่งหลายๆ หน่วย หลายๆ เรื่อง หลายๆ ครั้ง อนุสัยมันก็ลด มันก็เปลี่ยนนิสัย เราก็จะเปลี่ยนนิสัยได้ สมตามที่ว่าบวชมานี้ จะขัดเกลานิสัยอย่างไร จะเลิกละนิสัยที่ไม่ถูกต้องไม่สมควร

ดังนั้น จะต้องรู้เรื่องอนุสัยว่ามันมีความเลวร้ายอย่างนี้ แล้วก็เตรียมสำหรับแก้ไข ผ่อนคลาย บังคับจิต การที่ทำให้อนุสัยหรืออาสวะเบาลง เบาลง ลดลง ลดลงนั่นแหละ เป็นคุณสมบัติของความเป็นพระ เป็นบรรพชิต เป็นสมณะ เพราะว่าการทำอย่างนั้น มันทำให้อาสวะบรรเทาลง บรรเทา

ถ้ามันบรรเทาอยู่อย่างนั้นเรื่อยไป ไม่เท่าไร มันก็ต้องหมด หมดกิเลสหมดอาสวะ นั่นเป็นเรื่องสูงสุด เป็นเรื่องเป็นพระอริยเจ้า ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นพระอริยเจ้า มันก็เป็นสัตบุรุษที่ดีอยู่ในบ้านเรือน มีอนุสัยน้อย มีอาสวะน้อย ก็เป็นอันว่าการเกิดมานั้น เป็นการเกิดที่ดี เป็นการได้ที่ดี ในธรรม ๓ ประการนี้ มีพระพุทธานุภาพกล่าวไว้ชัดเจนอย่างนั้นเรียกว่า “*อปัญญาปฏิบัติ ปฏิจจัตตัง*” การเกิดของผู้ที่เชื่อว่าการปฏิบัติแล้ว การเกิดของผู้ที่เชื่อว่าการปฏิบัติแล้วเพื่อความสำเร็จ

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดถึงตัวธรรมะ ๓ ข้อนั่นที่ว่า ปฏิบัติแล้วจะเป็นไปเพื่อ ความสิ้นอาสวะ

ข้อที่ ๑ อินทรีย์สังวร อินทรีย์สังวร คำว่าอินทรีย์ในที่นี้ หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เรียกว่าอินทรีย์ อินทรีย์ซึ่งแปลว่าความยิ่งใหญ่ หรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ นั่นก็เพราะว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันเป็นเหตุทั้งหมดของสิ่งที่จะเกิดเรื่องเกิดราว มันเป็นใหญ่ตามหน้าที่ของมัน ตาก็ทางตา หูก็ทางหู จมูกก็ทางจมูก ในหน้าที่ของมันนั้น มันมีความเป็นใหญ่ มีความยิ่งใหญ่ ถ้าเรียกว่าอินทรีย์ อินทรีย์ ทั้ง ๖ นี้ ถ้าเรียกว่าอินทรีย์ ก็หมายถึง ความยิ่งใหญ่ ถ้าเรียกว่าอายตนะ ก็หมายถึง เครื่องติดต่อของความรู้สึก คือ มันจะรู้สึกได้ ติดต่อกันได้ ก็เรียกว่าอายตนะ

ถ้าพุ่งไปในทางที่มันมีหน้าที่ติดต่อกับคู่ของมัน ก็เรียกว่าอายตนะ แต่ ถ้าไปพุ่งถึงความที่มันมีอำนาจมาก ก็เรียกว่าอินทรีย์ อินทรีย์ ๖ แต่เดี๋ยวนี้อธิบายว่าอินทรีย์ อินทรีย์สังวร อินทรีย์สังวร ก็หมายถึงความที่มันสำคัญ ที่ว่าถ้ามันได้คู่ของมันเมื่อไร มันก็มีเรื่อง เช่น ตาเมื่อได้รูปเข้ามามันก็มีการเห็น มีการเห็นแล้วมันก็เกิดเรื่องได้ใหญ่โต ถ้าว่ามันไม่มีสติปัญญา การเห็นของบุคคลที่ไม่มีสติปัญญา มันมีเรื่องราวเป็นไป เป็นไปจนเกิดมีความทุกข์

ถ้าเอาตามพระบาลีที่ว่า ในตัวอย่างที่แรก เรื่องรูป มันมี ๖ อย่าง เอาอย่างแรกเรื่องรูป เมื่อรูปมากระทบตา หรือตากระทบรูป มันก็เกิดจักขุวิญญาณ คือ การเห็นทางตาขึ้นมา การรู้แจ้งทางตาขึ้นมา เป็นการเห็นทางตา คือ การรู้

แจ้งทางตา เรียกว่าจักขุวิญญาณ ให้ตากับรูปถึงกันเข้า เกิดจักขุวิญญาณ เป็น ๓ อย่าง ๓ ประการ ทำงานอยู่อย่างนี้ คือ จักขุวิญญาณรู้สึกต่อรูป โดยอาศัยตา เป็นเครื่องมืออย่างนี้ ให้เรียกว่าผัสสะ

ผัสสะ คือ การกระทบ กระทบของอะไร ก็กระทบของ จักขุวิญญาณ รู้สึกอยู่ที่รูปโดยอาศัยตา ประสาทตา เป็นเครื่องมือ มันเกิดการที่ถึงกันเข้าก็เรียกว่าผัสสะ เรื่องในตัวเราแท้ๆ แต่เราไม่เคย ได้ฟัง ได้ยิน ไม่เคยศึกษา มันก็ยังไม่รู้ รู้แต่ว่าเรามี สิ่งสำคัญทุกอย่าง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ละอย่างสำคัญในหน้าที่ของตน ก็พอจะนึกออกได้เองกระมังว่า ตาก็มีความสำคัญในการที่จะเห็นรูป แล้วก็ไปทำตามแบบของรูป หูก็มีความสำคัญในการจะได้ยินเสียง แล้วเกิดเรื่องเกิดราวเนื่องจากเสียงนั้น จมูกเมื่อได้กลิ่น ก็เกิดเรื่องเกิดราวเกี่ยวกับการได้กลิ่น ลิ้นได้รส ก็มีเรื่องเกี่ยวกับรส ผิวหนังร่างกาย ผิวกาย ได้กระทบกันเข้ากับสิ่งที่มากระทบ มันก็เกิดเรื่องเกิดราวไปตามแบบของร่างกาย ที่ได้สิ่งมากระทบ ที่นี้ใจได้ธรรมารมณ์ คือ ความรู้สึกแก่ใจ ทางใจเกิดขึ้น มันก็มีเรื่องมีราวไปตามแบบของเรื่องทางจิตใจ

นี่เรื่องตัวเราแท้ๆ แต่ถ้าเราไม่เคยได้ยิน ได้ฟัง เราก็ไม่รู้เรื่อง ฉะนั้นควรจะรู้เรื่องเสีย ถ้าไม่รู้เรื่องแล้วมันก็เรียกว่า แย่มาก เพราะว่ามันเป็นเรื่องของตัวเอง เกิดอยู่ในตัวเอง เป็นไปในตัวเอง อยู่ทุกเมื่อเชียววัน แล้วยังไม่รู้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่างนี้ เรียกว่าอินทรีย์ ท่านว่าให้สังวร สังวรในที่นี้ก็หมายความว่า มีสติควบคุม เช่นว่า ตัวอย่าง ทางตา ตาเห็นรูปแล้ว เกิดจักขุวิญญาณแล้ว จักขุวิญญาณ ทำงานอยู่ที่รูปนั้น โดยอาศัยตา มันก็เกิดผัสสะทางตา ผัสสะทางตา

อันนี้ถ้าว่า ไม่มีสติปัญญามาควบคุมผัสสะนั้น มันจะปรุงต่อไป จนได้เกิดความทุกข์ เพราะว่าเมื่อมันไม่มีสติปัญญา มาควบคุมผัสสะ มันก็เป็นผัสสะโง่ ผัสสะมีติดบอด ผัสสะโง่ ผัสสะมีติดบอดก็ทำให้เกิดเวทนาเกิดความรู้สึกรู้ขึ้นมา เป็นสุข เวทนามันก็มี ทุกขเวทนามันก็มี อทุกขมสุขเวทนามันก็มี เป็น ๓ ประการนี้ เรียกว่า เวทนา

ถ้ามาจากผัสสะโง่ ก็เป็นเวทนาโง่ คือ เวทนาที่ทำให้เกิดความหลงใหล เมื่อเวทนามันโง่ มันก็ปรุงแต่งต่อไปให้เกิดความอยากหรือตัณหา ก็เป็นความอยากที่โง่ **ความต้องการหรือความอยากด้วยสติปัญญา ไม่เรียกว่าตัณหา**

เดี๋ยวนี้เป็นความอยากด้วยความโง่ ความไม่มีสติปัญญา จึงเรียกว่าตัณหา ความอยากที่มาจากอวิชชา เพราะปราศจากสติปัญญา มีแต่อวิชชาอยู่ตามธรรมชาติ มันก็เป็นเวทนาโง่ เวทนาโง่ให้เกิดตัณหา ถ้านำรักนำพอใจ ก็อยากได้ อยากเอา ถ้าไม่นำรัก ไม่นำพอใจ ก็อยากจะทำลายเสีย ถ้าว่าไม่รู้ว่าจะไรดี มันก็สงสัยวนเวียนอยู่นั้นแหละ วนไปวนมาอยู่นั้นแหละ นี่คือตัณหา มีความอยากรุนแรง ตามแบบของธรรมชาติเกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นในใจแล้วมันก็จะปรุงแต่งให้เกิดความคิดผิดๆ ว่ามีตัวกูผู้อยาก กูผู้อยาก ความรู้สึกที่ว่า กูผู้อยากเกิดขึ้นอย่างรุนแรง ก็ยึดถือว่าตัวกูเป็นผู้อยาก อยากมาเป็นของกู อย่างนี้ก็เรียกว่าอุปาทานยึดถือ

ตัณหาให้เกิดอุปาทาน ตัณหา คือ ความอยาก ทำให้เกิดความรู้สึกรู้ว่ามีตัวกูผู้อยากเอามาเป็นของกู อย่างนี้เรียกว่าตัณหาให้เกิดอุปาทาน พออุปาทานแล้วก็เป็นผู้ถือของหนัก แต่ก็ยังแยกให้ละเอียด เป็นเครื่องศึกษาให้ละเอียดว่า

มันเกิดภาพ ถ้าเกิดความรู้สึกว่าตัวกู เพื่อเป็นของกูแล้วมันเกิดภาพ คือความมีแห่งตัวกูขึ้นมาแล้ว มันก็เกิดเป็นชาติ ความเป็นเช่นนั้น มีการสมมติว่า บุคคลเช่นนั้น หรือผู้เป็นเช่นนั้น หรือจิตที่เป็นเช่นนั้น เรียกว่าเป็นชาติ แล้วมันก็จะ เป็นทุกข์ ด้วยยึดเอาสิ่งต่างๆ รอบด้านมาเป็นของกู เอาความเกิดตามธรรมดามาเป็นของกู เอาความแก่ตามธรรมดามาเป็นของกู เอาความเจ็บไข้ตามธรรมดาเป็นของกู เอาความตายตามธรรมดาเป็นของกู ก็เลยได้ทุกข์ เป็นทุกข์กันใหญ่

เพียงแต่มันเกิดความรู้สึกว่ามีตัวกูแล้ว มันก็หนักเสียแล้ว มันหนัก มันร้อนแล้ว มันมีดแล้ว มันกลุ้มไปแล้ว เพราะเพียงแต่มีความรู้อย่างผิดๆ ความโง่ ว่ามีตัวกู ของกูแล้วมันก็หนักแล้ว ก็ทรมานแล้ว เหมือนกับจิตนี้แบกของหนักไว้แล้ว หรือว่าจิตนี้ถูกลนด้วยไฟแล้ว หรือว่าจิตนี้ถูกรอบด้วยของกรอบมีดมีดไปหมดแล้ว หรือว่าถูกผูกพัน หุ้มห่อ ทิ่มแทง อะไรต่างๆ นั่นคือ ความทุกข์ เพราะว่า เขาสำรวจมอินทรีย์ไว้ไม่ได้

อินทรีย์คือ ตา ไม่มีการสำรวจที่ถูกต้องจนเกิดผัสสะโง่ เวทนาโง่ เกิด ตัณหา เกิดอุปาทาน เกิดทุกข์ นี่เรื่องเป็นอย่างนี้ ถ้าเรารู้อะไรนี้ เราก็จะคอยศึกษา ให้ทัน่วงทีได้ แล้วก็ควบคุมได้ ถ้าไม่รู้สึกรู้ตัว มันก็ควบคุมไม่ได้ แต่โดยที่มันเป็นเรื่องที่เกิดอยู่กับเราทุกคน ทุกคนเป็นอย่างนี้ อยู่ทุกคนหรือทุกวัน มันก็จะ ต้องรู้จักกันเสียบ้าง ทางตาเป็นอย่างนี้ ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน โดยลักษณะเหมือนกัน มันผิดกันแต่เพียงว่า ที่ตาบ้าง ที่หูบ้าง ที่จมูกบ้าง ที่ลิ้นบ้าง ที่ผิวกายบ้าง ที่ใจบ้าง ถ้ามีสติปัญญาควบคุมได้ทั้ง ๖ อย่าง ๖ ทาง ก็รอดตัว ที่จะไม่ต้องเกิดการปรุงแต่งจนเป็นทุกข์ขึ้นมาในภายในใจ

ยกขึ้นมาเป็นข้อแรกว่า อินทรีย์สังวร สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ระวังรักษา ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ควบคุมไว้เป็นอย่างดี ไม่ให้เกิดความรู้สึกใดๆ เช่น รู้สึกรัก รู้สึกโกรธ รู้สึกเกลียด รู้สึกกลัว รู้สึกอะไรขึ้นมา แต่ว่าถ้าสรุปสั้นๆ ก็ไม่ให้ความรู้สึกเป็น โลภะ หรือราคะ ไม่ให้เกิดความรู้สึกเป็นโทสะ หรือ โภคะ ไม่ให้เกิดความรู้สึกเป็นอวิชชา หรือความงมงาย ความหลง ขึ้นมา

ถ้าเรามองจนเห็นว่า โอ้, มันเกิดอย่างนี้ มันเสียหายหมด เสียหายแก่ความเป็นมนุษย์ของเราหมด ถ้ามันเกิดมาได้ถึงขนาดนี้ ความเป็นมนุษย์ของเราก็เสียหายหมด ทีนี้เราก็ป้องกันรักษา ความเป็นมนุษย์ของเรา โดยการป้องกันรักษาทางอินทรีย์ทั้ง ๖ นั้นเอง ถ้าเราควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ ไว้ได้ มันก็เท่ากับควบคุมความเป็นมนุษย์ของเราไว้ได้ คือ ควบคุมรักษาความเป็นมนุษย์ของเราให้อยู่ในลักษณะที่ถูกต้อง

นี่จึงคิดว่า พระพุทธเจ้า ได้ยกเอาธรรมะข้อนี้มาเป็นข้อแรก ใน ๓ ข้อที่ให้ปฏิบัติ ระวังสังวรไว้ด้วยดี เพื่อความสิ้นอาสวะ เอ้า, ทีนี้ก็พูดกันไปถึงผลร้ายของมันที่มันเกิดอยู่ คุณไปสังเกตดูเองเถิด ความเลวร้ายต่างๆ ความโลภ ความโกรธ ความหลงที่เกิดขึ้น แล้วก็เบียดเบียนกันเป็นการใหญ่โต นี่มันก็เพราะไม่ระวังสังวร หรือไม่สำรวมได้ในอินทรีย์เหล่านี้ ไม่ให้หลงรัก ไม่ให้หลงโกรธ ไม่ให้หลงมัวเมา สำรวมระวังอย่างละเอียด ขึ้นมาอีกก็คือว่า สำรวมตา ไม่ให้มันไปหลงเจาะจงเอาสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสนั้น เช่นว่า เรื่องสวยงาม เรื่องสวยงาม ถ้าไปแยกเป็นส่วนๆ ก็เรียกว่าแยกถือเป็นส่วนๆ ให้เห็นสวยงามเป็นส่วนๆ ถ้าไม่แยกเอาทั้งหมดทั้งกลุ่ม ก็ถือเอาทั้งหมดทั้งกลุ่ม

เราจะไม่เข้าไปหลงใหล ถือเอาโดยแยกส่วน หรือว่าโดยทั้งหมดทั้งกลุ่ม เรื่องเสียงก็เหมือนกัน แยกฟังเสียงเฉพาะส่วน ว่าไพเราะ หรือไม่ไพเราะ เรียก เป็นเสียงทั้งหมดว่าไพเราะ หรือไม่ไพเราะ มันมีส่วนย่อย และส่วนรวม ต้องรู้เท่าทันทั้งส่วนย่อยและทั้งส่วนรวม ควบคุมไว้ได้ทั้งส่วนย่อยและส่วนรวม แล้วมันก็ไม่มีความร้ายเกิดขึ้น ให้อู้อักตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ดีว่าไม่ใช่มันมีมาสำหรับให้เราใช้เพื่อให้เกิดความทุกข์ เราก็ใช้ตา ใช้หู จมูก ลิ้นนี้ เพื่อตามชอบใจเรา แต่แล้วมันผิดคือมันโง่ มันก็เป็นไปเพื่อความทุกข์ จะต้องใช้ให้มันถูกต้องไม่ให้เกิดความทุกข์ เรียกว่าต้องระวัง สังวร สำรวม เราไม่ได้รับคำสั่งสอนอย่างนี้

ทีนี้เราไม่เคยคิดนึกในเรื่องนี้ เราก็ปล่อยไปตามเรื่องตามราว ปล่อยไปตามเรื่องตามราว มันก็เลยเป็นไปตามบุญตามกรรม มันจึงเกิดความรู้สึกชนิดเลวร้ายทำให้เป็นทุกข์ขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรักบ้าง ความโกรธบ้าง ความเกลียดบ้าง ความกลัวบ้าง ความอาลัยอาวรณ์ ความวิตกกังวล ความอิจฉาริษยา ความหึงความหวง ความหวงยังอ่อนกว่าความหึง หวงเฉยๆ มันก็ไม่เป็นไร แต่ถ้ามันหึง ถึงขนาดไม่ให้ใครมาแตะต้อง มันก็เดือดร้อนมาก เป็นความทุกข์ร้อน แก่จิตใจมาก

ศึกษาดูให้ดี ครบทั้งหก ๖ เรื่อง เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ เรื่อง มันเกิดทุกข์อย่างไร ผมพูดครั้งเดียวจำไม่ได้ ก็ต้องไปทบทวน ทบทวนใหม่ จำไว้ให้ดีๆ หรือหาอ่านจากหนังสือหนังสือที่ว่า ที่ไม่ควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ แล้ว มันเกิดทุกข์อย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ทางตา อินทรีย์ทางตา อายุตนะภายนอก คือ อารมณ์ รูป เกิดจักขุวิญญาณ ๓ ประการ ทำงานกันอยู่ เรียกว่า ผัสสะ ถ้าขณะ

นั้นเอง เป็นผัสสะโง่ เป็นผัสสะหลับ ก็คลอດความรู้สึกที่โง่ หรือสำหรับจะโง่ สำหรับจะหลง จะเป็นอวิชชา เวทนาชนิดนั้นก็ทำให้เกิดตัณหา อุปาทาน ภพชาติ จนเป็นทุกข์

รู้ไว้สักทีหนึ่งก่อนว่า ถ้าฝ่ายผิคมันเป็นอย่างนี้ ถ้าเป็นฝ่ายสำรวมได้ ระวังได้ มันก็มีสติปัญญา มา คือ ระลึกได้ในขณะที่มีผัสสะ มันก็รู้ว่าจะเป็นอย่างไรเอง จะเป็นอย่างไรเอง จะเป็นตามธรรมชาติอย่างไรเอง พอมีเวทนาขึ้นมา ก็เวทนาอย่างนั้นเอง เป็นตามธรรมชาติเช่นนั้นเอง จะไม่ไปหลงกับมัน เห็นเป็นของเช่นนั้นเอง ไม่รัก ไม่โกรธ ไม่เกลียด ไม่กลัวอะไรแล้วมันก็ได้ แล้วก็มีสติปัญญา รู้ว่าควรทำอะไรในกรณีนี้ ในการเห็นครั้งนี้จะทำอย่างไร ถ้าต้องทำก็ทำ ไม่มีเรื่องที่ต้องทำก็ไม่ต้องทำ ก็เลิกกันไป มันก็ไม่มี ความทุกข์เกิดขึ้น

ถ้าจะต้องทำอะไรก็ทำให้ถูกต้องตามเรื่องตามราว ให้ได้รับประโยชน์นี้เรียกว่าสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างแท้จริงเป็นอย่างนี้ ขอให้รู้เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มันเป็นอย่างตามธรรมชาติ ที่มันทำหน้าที่ของมันตามธรรมชาติ แล้วทำให้เกิดอะไรขึ้นมาในจิตใจ ในสันดาน จนกระทั่งเกิดเป็นอนุสัย เป็นอาสวะ อย่างที่กล่าวแล้วนี่คือข้อแรก ถ้าผู้ใดปฏิบัติแล้ว มันก็เป็น การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อบรรเทาอาสวะ ลดอาสวะ ลดอาสวะ ข้อที่ ๑

ที่นี้ข้อที่ ๒ โภขเนมัตตัญญุตตา มีหลักเสริมขึ้นมาอีกข้อหนึ่งว่า ให้รู้ความพอดี ในการบริโภค นี่ให้ถือเป็นหลักไว้ส่วนหนึ่ง คำว่า โภขเน โดยตามปกติก็หมายถึง สิ่งที่จะกินทางปากนั้นแหละ แต่ภาษาบาลี หมายถึง จะกิน

ทางไหนก็ได้ กินทางตา ทางหู ทางอะไรก็ได้ ของใช้สอย ก็เรียกว่าของบริโภค เหมือนกัน ของกินก็เรียกว่าของบริโภค ของใช้สอยก็เรียกว่าของบริโภค หากของมีไว้เพื่อประโยชน์แก่ตนเองนั่นแหละ ก็เรียกว่าของบริโภค

ฉะนั้น เราจะมีปัจจัย ๔ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ไม้สอย เครื่องบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ๔ อย่างนี้ เป็นของที่จะต้องบริโภค กินทางปากก็เรียกว่าบริโภค กินทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ว่างกายอะไร ก็เรียกว่าบริโภค มันมีความจริงตามธรรมดาอยู่ว่ามากไปก็ให้โทษ น้อยไปก็ให้โทษ เท่าไรพอดี นั่นแหละ จึงจะไม่ให้โทษ แต่ถ้าเราสำรวจอินทรีย์ไม่ได้ สำรวจอินทรีย์ข้อที่ ๑ ไม่ได้ เราที่ต้องกินมากตามกิเลสตัณหา จะกินน้อยนั้นมันไม่มี ถ้าเราไม่มีความรู้ เราไม่สำรวจระวังอินทรีย์ ไม่สำรวจอินทรีย์ มันก็ต้องกินมาก มีมาก อะไรหลายๆ จนกลายเป็นมัวเมา

การบริโภคมาก โดยเฉพาะอาหารก็คิดดูเถอะ มันก็ต้องมีปัญหาความยุ่งยากเกิดขึ้น มันจะเปลืองมาก มันจะมีโรคภัยไข้เจ็บมาก มันจะเกิดปัญหาเป็นความอ้วน ที่ทำให้เกิดความยุ่งยากลำบากอย่างนี้เป็นต้น เครื่องนุ่งห่ม ถ้ามันมีมากเกินไปมันก็เหมือนกับคนบ้า ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอยก็เหมือนกัน ถ้ามันเกินไปมันก็เหมือนกับคนบ้า เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ หลีกเลี่ยงสำหรับบรรเทาโรคภัยไข้เจ็บ ถ้ามันมีมากเกินไปมันก็เหมือนกับคนบ้า มันก็จะให้ใช้ผิดๆ ไปในทางอื่น ที่มันเกินความจำเป็น เกินความต้องการ

ดังนั้น เราจะต้องดูว่าเท่าไรพอดี เท่าไรพอดีก็คือเท่าที่มันจะไม่เกิดโทษ มันจะมีแต่ประโยชน์ล้วนๆ นั่นแหละคือ พอดี คำว่าพอดี หรือคำว่าถูกต้อง ใน

ทางธรรมะนี้เขาวางหลักไว้ตายตัวว่า เทาที่มันเกิดประโยชน์ มันไม่เกิดโทษ แก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น นั่นแหละคือ พอดี คือ ถูกต้อง ถ้ามันเกิด โทษแก่ตนเอง หรือแก่ผู้อื่น หรือแก่อะไรก็ตาม มันก็เรียกว่ามันไม่ถูกต้อง ไม่พอดี ทำไปอย่าง เกินไป หรือไม่พอดี มันก็เป็นเรื่องของกิเลสไปทันที ถ้าทำอย่างถูกต้องและเหมาะสมมันก็เป็นเรื่องของสติปัญญา ทำถูกต้องเป็นเรื่องของสติปัญญา ทำไม่ถูกต้อง เป็นเรื่องของกิเลสตัณหา เป็นเรื่องของความไม่รู้ มันมีผลตรงกันข้าม

ความพอดี มันจะต้องเลยไปถึงว่า แสงหากี่พอดี ได้มากี่พอดี เก็บไว้ก็พอดี กินอยู่ใช้สอยก็พอดี จะแบ่งปัน แจกปันให้แก่ผู้อื่นก็พอดี นี่เรียกว่า มันเป็นความพอดีได้รอบด้านรอบตัวทุกอย่าง สำหรับความพอดี ฉะนั้นเราจะต้องรู้ประมาณ ถ้าหากินพอดี มันก็มักจะประสบความสำเร็จเพราะมันเกินความสามารถ เกินกำลัง เกินแล้วมันก็จะล้มละลายเสียมากกว่า ได้มากี่ถูกต้อง และพอดี เก็บไว้ก็ถูกต้องและพอดี กินอยู่ใช้สอยก็ถูกต้องและพอดี แจกปันเพื่อนฝูงก็ถูกต้องและพอดี การใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองโดยแท้จริง นั้น มันขึ้นอยู่กับความถูกต้องและพอดี

เดี๋ยวนี้ พวกเราดูเถิด เพื่อนฝูงของเรา ญาติพี่น้องของเรา ดูจะไม่ค่อยรู้จักความพอดี ทำผิดพลาดเรื่องความพอดี จนเกิดปัญหายุ่งยาก เมื่อเกินฐานะของตนไป มันก็สร้างปัญหา สร้างหนี้สิน สร้างอะไรต่างๆ หลากๆ อย่างไม่ถูกต้อง เป็นอยู่อย่างอดอยาก น้อยไปมันก็ไม่ถูกต้อง เป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือยมากไป มันก็ไม่ถูกต้อง จงบังคับความรู้สึก ให้ถูกต้องพอดี แล้วก็ทำไปอย่างถูกต้องและพอดี ถ้าทำอยู่อย่างนี้ มันป้องกันกิเลสอยู่ในตัว เมื่อป้องกันกิเลส มัน

ก็ป้องกันอนุสัย ป้องกันอาสวะอยู่ในตัว มันจึงเป็นการบรรเทากิเลส บรรเทาอนุสัย บรรเทาอาสวะอยู่ในตัว เพราะเรารักษาความถูกต้องและพอดีไว้ได้ อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยกันเสียโดยมาก โดยมาก โดยทั่วๆ ไป จะเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่สนใจว่าถูกต้องและพอดี เอาตามความต้องการ เอาตามกิเลสตัณหา เหมือนกับคนเมา ไม่รู้ความถูกต้องและพอดี

นี่ก็เป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ให้มีความถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งที่จะต้องบริโภค ใช้สอยอย่างนี้ ได้อย่างนี้ อยู่ในระเบียบอย่างนี้ มันจะลดกิเลส ลดความเคยชินแห่งกิเลส ลดน้ำหนักของกิเลสที่จะไหลล้นออกมา กำหนดไว้ว่าเป็นข้อที่ ๒ ถ้าทำแล้วมันจะเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ

ที่นี้ข้อที่ ๓ เรียกว่า **ชาคริยานุโยค - ประกอบความเพียรของบุคคลผู้ตื่นอยู่เสมอ** คำว่า ตื่น ในที่นี้มันฟังยาก มันฟังยาก อาจจะมีฟังผิดว่า ไม่ต้องนอนแค่นั้น ไม่ต้องหลับไม่ต้องนอนกัน ก็บ้าเลย คำว่า ตื่นนั้น มันหมายถึง**ความมีสติสัมปชัญญะ มีสติปัญญา สติสัมปชัญญะอยู่เสมอ** ถ้าคนมันหลับ มันก็ไม่มีสติปัญญาอะไร เพราะมันหลับ จะเกิดเรื่องอะไรขึ้นมันก็ไม่รู้ มันก็เสียหายหมดที่เราสติปัญญาอยู่ตลอดเวลา นั่นแหละ เรียกว่าเป็นผู้ตื่นอยู่เสมอ แล้วก็เอาความหมายให้ถูกต้อง เอาความหมายให้ถูกต้องที่ว่าความตื่นอยู่เสมอ แม้ไม่หลับแต่ถ้าจ้วงเจีย จ้วงเจีย แม้จะไม่หลับก็ใช้ไม่ได้ มันมีผลเท่ากับหลับ เพราะฉะนั้น ต้องแจ่มใสอยู่เสมอ

จนถึงเวลาที่เราแจ่มใส มีจิตใจแจ่มใสสดชื่น รื่นเริงด้วยก็ได้ แต่ในทางถูกต้อง มีจิตใจแจ่มใสอยู่เสมอ ถ้าจะต้องหลับก็หลับไปเลย แต่จะให้จ้วงเจียๆ

ครึ่งหลักครึ่งตื้นนี้ไม่มี ฉะนั้น เวลาไหนก็ตาม เวลาที่ยังไม่ได้ฉันอาหารก็สดชื่นแจ่มใส ฉันอาหารแล้วก็สดชื่นแจ่มใส ไม่จ้วเจียมีนชา เพราะกินเข้าไปมาก แล้วมันก็ชวนให้่วงนอน เหลือที่จะบังคับได้ มันก็เลยไปนอน ถ้าอย่างนี้เรียกว่ามันหลับแล้ว มันเป็นเหมือนกับคนหลับแล้ว ไม่ใช่เหมือนคนตื่นแล้ว รักษาจิตให้ปราศจากนิรณอยู่เสมอนั้นแหละเรียกว่า ตื่นอยู่เสมอ

นิรณ ๕ ก็ได้ยินได้ฟังกันมาแล้ว *กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะ-กุกกุจจะ วิจิกิจฉา* ๕ อย่างนี้เรียกว่านิรณ ถ้าพอครอบงำจิตแล้ว มันก็ทำจิตให้จ้วเจีย ให้ซึมเซา ไม่แจ่มใส ไม่สว่างไสว ไม่สดชื่นรื่นเริง ฉะนั้น ทำจิตให้สดชื่นรื่นเริงอยู่เสมอ อย่าให้มันมีเวลาที่ว่าแม้แต่วงนอนก็ไม่ต้อง ถ้าจะต้องนอนก็นอนเท่านั้นแหละ แต่ถ้ายังไม่ใช่เวลานอน ยังไม่ควรจะนอน ก็ต้องไม่มีอาการที่เรียกว่า่วงนอน บางคนนั่งหาวหოდๆ นอนก็ไม่นอนก็นั่งหาวอยู่นั้นแหละ อย่างนี้มันสดชื่นแจ่มใสไม่ได้

เราจะทำจิตให้เหมือนกับว่าเวลาที่สบายที่สุด ผ่องใส แจ่มใส สดชื่นรื่นเริง ไม่ให้มีที่มันจ้วเจีย ถ้าทำสมาธิก็ทำสมาธิไปเลย ถ้าหลับก็หลับไปเลย ถ้าไม่ทำสมาธิ มันก็ต้องสดชื่นแจ่มใส รื่นเริง ซึ่งมันไม่ใช่่ง่ายนะ คุณฟังให้ดีๆ นะ ไม่ใช่่ง่ายนะ ที่จะทำจิตให้สดใส แจ่มใส รื่นเริงอยู่เสมอนี้ไม่ใช่่ง่าย มันก็จะมีเวลาจ้วเจีย เพราะ่วงนอน เพราะเหนื่อยอ่อน หรือเพราะอะไรก็ไม่รู้ บางทีร่างกายมันไม่ผิต แต่มันผิตปกตอย่างนี้เป็นต้น ผู้ที่จะมีจิตใจแจ่มใสได้ตลอดเวลา ที่ไม่หลับ ที่ไม่หลับ ต้องเป็นผู้ที่มีความระมัดระวัง สังวรดี ควบคุมจิตใจดี มีความฉลาดรู้เท่าทันจิตใจดี เรียกว่าอย่าให้มีเวลาที่มันชา มัวชัว จ้วเจีย ซบเซา ก็แล้ว

แต่ เวลาที่เหนื่อยก็เป็นธรรมดาที่จิตใจไม่ค่อยปกติ แต่ก็ประคับประคองไว้ ไม่ต้องให้ขบเซา ไม่ต้องให้งัวเจียว ไม่ต้องให้ขบเซา เหนื่อยก็มีสติสัมปชัญญะที่จะเหนื่อย เหนื่อยด้วยสติสัมปชัญญะ มันก็ยังสดชื่นแจ่มใส เดียวมันก็หาย

ลองอธิษฐานจิตว่า เราจะดำรงจิตไว้ในลักษณะนี้ ไม่ให้มีที่เรียกว่างัวเจียว ขบเซา ตลอดวัน ซึ่งไม่ใช่เวลานานอน จะทำอะไรอยู่ก็ตามแต่ ขอให้มันสดชื่นแจ่มใส พร้อมทั้งจะคิดจะนึก ที่จะเล่าเรียน จะศึกษา จะเรียนนักธรรม เรียนอะไร อย่างนี้ก็ตาม จิตต้องผ่องใส แจ่มใส สดชื่น แล้วก็เรียนได้ดี ถ้ามันงัวเจียว มันง่วงนอน มันก็จะเรียนไม่ได้ แล้วเดี๋ยวมันก็จะไปนอนเสียจริงๆ ถ้าอย่างนี้มันเพิ่มให้เกิดนิเวรณ เพิ่มให้เกิดกิเลส ในทางที่จะขบเซา เป็นพวกโมหะมากขึ้น ทำให้มีโมหะมากขึ้น คล้ายๆ กับว่าส่งเสริมโมหะ ให้อาหารแก่โมหะ สนับสนุนแก่โมหะ มันก็เป็นคนที่ไม่ม่จิตแจ่มใส เมื่อไม่มีจิตแจ่มใสก็ไม่เห็นธรรมะได้หรอก

รู้ไว้เถิดว่า ถ้าจิตไม่แจ่มใสแล้วไม่มีทางเห็นธรรมะ เห็นความจริงของธรรมชาติ หรือของธรรมะได้ เพราะฉะนั้น จะต้องทำให้แจ่มใส สดชื่น แจ่มใสไว้เสมอ เป็นฐานสำหรับรองรับสติปัญญาที่มันจะเกิดขึ้น ความรู้แจ้งหรือสติ-ปัญญา มันจะเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อจิตมันเหมาะสม คือ สดชื่นแจ่มใส สมควรแก่ความรู้สมควรแก่หน้าที่ของจิต รักษาจิตไว้อย่างนี้ ถ้านั่งมันง่วงก็ไปเดินเสียบ้าง ถ้าจะแก้ด้วยอย่างอื่นไม่ได้ ก็ไปอาบน้ำอาบท่า ให้มันตั้งจิตกลับมา ให้อยู่ในสภาพที่ผ่องใสอยู่ต่อไป นี่เป็นข้อที่ ๓ ว่า **ชาคริยานุโยค - ปรกอบความเพียรของบุคคลผู้ตื่นอยู่เสมอ** ไม่ใช่ให้ไปอดหลับอดนอน อยู่จุดงค์ตลอดเวลาไม่นานเลย นั้น นั่นอีกเรื่องหนึ่ง อีกเรื่องหนึ่ง อีกอันหนึ่ง อีกข้อหนึ่ง ไม่ใช่ข้อนี้

ข้อชาคริยานุโยคนี้ มันหมายถึงจิตใจสดใส แจ่มใสอยู่เสมอ ถ้าจะเอาไปรวมกันก็ได้ ถ้าสมมติว่าถือธุดงค์ ไม่นอน เนสัชชิกังคัง เนสัชชิกังคะ ไม่นอน ก็ต้องไม่นอนอยู่ด้วยจิตใจที่แจ่มใส ไม่ใช่ไปนั่งโงก นั่งง่วง นั่งมึนชา นั่งซบเซาอะไรอยู่ นี่มันกลายเป็น ๒ อย่างรวมกัน ทั้งชาคริยานุโยค และเนสัชชิกังคะ สมาทาน ไม่นอน แล้วก็ตื่นอยู่ด้วยความรู้สึกที่สดชื่นแจ่มใส แต่อย่างนี้มันทำไม่ได้ติดต่อกันไปเป็นวันๆ หลายๆ วัน มันทำได้เฉพาะบางวัน ส่วนชาคริยานุโยคนี้ ทำได้ อย่างทุกวัน ติดต่อกันทุกวัน เพราะว่าถึงเวลานอนก็นอน นอนอย่างมีสติสัมปชัญญะ ที่เขามักจะอธิบายควบคู่กันไว้ด้วยกันเสมอ เรื่องนอนอย่างราชสีห์ สีสไยยา -นอนอย่างราชสีห์

มีเรื่องเขียนไว้ชัด ในอรรถกถาก็มี ในบาลีก็มี ราชสีห์เข้ามาสู่ที่ที่จะนอน ที่หน้าถ้ำ หรือที่ลาน ที่หน้าถ้ำ หรือในถ้ำ มันก็กำหนดที่ที่จะนอน คล้ายๆ ว่า ทำพื้นที่ให้ดี เดินวนไปวนมา วนไปวนมาก่อนแต่จะนอน ทำพื้นที่สำหรับจะนอน ให้เรียบให้ดี แล้วก็กำหนด กำหนดทิศทางต่างๆ ทิศเหนือ ทิศใต้ คล้ายๆ กับว่า เรากำหนดทิศเหนือ ทิศใต้ อะไรเป็นอะไรทางไหน กำหนดไว้อย่างแจ่มแจ้ง ทางไหนเป็นต้นไม้ ทางไหนเป็นหิน ทางไหนเป็นน้ำ เป็นอะไร กำหนดอย่างนี้ด้วยแล้ว จึงนอน

ถ้าเป็นเราเป็นคนนี้ก็กำหนด กำหนดว่าที่นอนมันอยู่ตรงไหนอย่างไร ข้างซ้าย ข้างขวา ข้างล่าง ข้างหัว ข้างเท้า เป็นอย่างไร กำหนดให้รู้ เพื่อจะไม่งัวเจียว เพื่อจะไม่หลงลืม แล้วราชสีห์ก็นอน นอนตะแคงข้างขวา คือ เอาข้างขวา ลง แล้วก็เท้านั้นก็เหยียดมันพอสสมควร ถ้าเท้ามันซ้อนกัน มันก็อยู่ไม่ได้ เท้าก็เหยียดมันพอสสมควร

คำว่านอนตะแคงข้างขวานี้ ผมเข้าใจเอาเอง เตาเอาเองว่ามันคงจะเป็นความรู้เรื่องสรีรศาสตร์ ถ้าเป็นคนนอนตะแคงข้างขวานะ หัวใจมันอิสระ มันไม่ถูกทับ หัวใจมันลอยตัว มันไม่ถูกทับ เพราะว่าหัวใจมันอยู่ข้างซ้าย มันก็ต้องมีประโยชน์ดีกว่าที่จะนอนข้างซ้าย คือ นอนทับหัวใจ วางมือ ราชสีห์ก็วางมือ วางเท้า วางหาง วางหัว เอาไว้ในที่ที่กำหนด กำหนดไว้อย่างนั้น กำหนดเม็ดกรวดหิน ในอรรถกถาใช้คำว่าหอรदानด้วยซ้ำไป กรวดสี่เหลี่ยม ก็อยู่อย่างนั้น อย่างนั้น แล้วก็นอนหลับ พอตื่นขึ้นมาเห็นว่ามือเท้าไม่ได้อยู่ที่เดิม ทางหัวอะไรไม่ได้ อยู่ที่เดิม ราชสีห์ก็ดำตัวเองว่า ไอ้ชาติหมา ไม่ใช่ราชสีห์เสียแล้ว นอนอย่างหมาเสียแล้ว มันก็ดำตัวเอง

ที่นี้มันก็ลงโทษตัวเองไม่ลุกขึ้น ไม่ออกจากถ้ำไปหากิน ไม่ไป ลงโทษตัวเอง นอนอีก ตั้งต้นนอนใหม่อีก เตรียมอย่างเดิม นอนใหม่อีก แล้วกำหนดอย่างเดิมกันอีก แล้วก็นอนอีก พอตื่นขึ้นมา คราวนี้เห็นว่าเรียบร้อยทุกอย่างเรียบร้อย เหมือนเดิมหมดก็ดีใจ ก็ดีใจ ลุกขึ้น แผลสีหนาท ร้องบันลืออย่างราชสีห์ แล้วก็ออกไปหากิน ออกไปหากิน นี่ในคัมภีร์ก็เขียนเรื่องนอนอย่างราชสีห์ไว้อย่างนี้

ภิกษุก็อาศัยหลักเกณฑ์อย่างนี้ นอนอย่างนี้ ดังนั้น ที่จะนอนดิน นอนยกขา นอนผ้าหุุด นอนอย่างนี้ มันมีไม่ได้ มันเป็นเรื่องที่มีไม่ได้ ถ้าจะประพฤติชาคริยานุโยค เมื่อนั่ง เมื่อนอน เมื่อยืน เมื่อเดิน ก็รู้สึกตัว เมื่อหลับมันก็ตลอดเวลาที่หลับ มันก็ไม่เปลี่ยนแปลงอะไร เมื่อตื่นขึ้นมามันก็เข้ารูปเดิม มันก็เหมือนกับรู้สึกตัวแม้เวลาหลับ ก็เรียกว่ามีสติสัมปชัญญะ ทุกๆ อิริยาบถ ผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้มันควบคุมความเจริญแห่งกิเลส แห่งอนุสัย แห่งอาสวะ ลด

ปริมาณของอนุสัยของอาสวะลงเรื่อยๆ ได้ผลทำนองเดียวกับ ๒ อย่างข้างต้น คืออินทริยสังวร โภขเนมัตตัญญูตา

อันนี้เป็นชาคริยานุโยค ให้ผลประสมประสานกันดี ถ้ามีอินทริยสังวรตีจิตใจก็แจ่มใสผ่องใส ถ้ามีโภขเนมัตตัญญูตาตีจิตใจก็ผ่องใสแจ่มใส ถ้ามีชาคริยานุโยคตีจิตใจก็ผ่องใสแจ่มใส มันรวมกำลังกันทั้งหมดสำหรับจะผ่องใสมันก็เลยได้ผล อยู่ด้วยความที่มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา ก็เสสจะเจริญงอกงามพลุ่งพล่านออกมาไม่ได้ เมื่อกระทำอยู่อย่างนี้ ท่านว่าผู้นั้นปรารถนาซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะ การเกิดของผู้นั้นมีการปรารถนาเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ

คุณสังเกตดูให้ดีเถิด เพียงเท่านั้น เพียงหมวด ๓ หมวดนี้หมวดเดียวเท่านั้น มันก็เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะแล้ว ถ้าจะจริงหรือไม่จริง ก็ลองสังเกตดูตัวเองว่าเรายังมีวัชว์ ชบเซา แล้วก็ฉุนเฉียว โกรธง่าย อยู่หรือไม่

ถ้ามันยังมีอย่างนั้นละก็ ต้องเสียใจให้มาก ถึงกับตำตัวเองว่า ไอ้ชาติหมา หรืออะไรก็ตามใจ มันจะได้เปลี่ยนแปลง เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา จะได้รักษาเครดิตของบรรพชิต ของสมณะให้ดีที่สุดไว้ เท่าที่จะทำได้ แล้วสิ่งต่างๆ มันเป็นไปในทางถูกต้อง ในทางดี เป็นไปในทางถูกต้อง ไม่ต้องสงสัย เป็นการบรรเทาอาสวะ ลดบรรเทาอาสวะ อยู่ตลอดเวลา ทั้งในเวลาตื่น ทั้งในเวลาหลับ มันมีความถูกต้องที่เป็นการบรรเทาอาสวะอยู่ตลอดเวลา เราก็เลยมีความก้าวหน้า ในพรหมจรรย์ ในพรหมจรรย์ ในการประพฤติพรหมจรรย์ มีความก้าวหน้าเพราะเหตุนี้

ดังนั้น จึงขอให้สนใจให้ดีเป็นพิเศษ สำหรับการปฏิบัติด้วย ไม่ใช่เรียน เพื่อให้สอบไล่ได้อย่างเดียว มันไม่พอ มันไม่ดีเท่าไรหรอก จะต้องปฏิบัติได้ด้วย จะดีมาก ฉะนั้นในสิ่งที่ต้องเล่าเรียนหลายๆ สิ่ง ธรรมะหลายๆ หมวดที่ต้องเรียน มันก็มีบางหมวด ถึงมีความสำคัญมาก อย่างหมวดนี้ ถ้าดูผิวๆ สังเกตดู เผินๆ ผิวๆ ก็จะไม่เห็นสำคัญอะไร แต่ไปพบในพระบาลีว่า ถ้าทำอย่างนี้ กำเนิดของ เขา นั้น จะปรารถนาความสิ้นอาสวะ ผมก็ตกใจ สนใจ พิเศษ แล้วก็มาคิดดูมันจะเป็นได้อย่างไร เพียงแต่ว่า สรรวมอินทรีย์ มีการบริโภคนิเวศ และมีการตื่นอยู่เสมอ

เรามันเคยชินกันแต่พูดเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา เรื่องปฏิบัติอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วจะสิ้นอาสวะ นี่มันแปลก ข้อความนี้มันแปลก ตรงที่ท่านเอามากกล่าวไว้ในลักษณะคล้ายๆ กันว่า เป็นอยู่อย่างธรรมดาสามัญ ให้ถูกต้องสักหน่อยเท่านั้น มันจะเป็นการปฏิบัติเพื่อความสิ้นอาสวะได้เหมือนกัน

ฉะนั้นธรรมะประเภทนี้ซึ่งมีแต่บางหมวด สนใจให้มากเป็นพิเศษ แล้วก็ปฏิบัติด้วย ปฏิบัติด้วย ไม่ใช่เรียนเพียงแต่จำได้ ตอบคำถามได้ สอบไล่ได้ แล้วก็เลิกกัน อย่างนั้นมันก็ไม่มีอะไร มันก็เลิกกันจริงๆ เหมือนกัน เรียนพอสอบไล่ได้ แล้วก็เลิกกัน โดยมากเป็นเสียอย่างนั้น ขอให้มีความเข้มแข็ง บังคับตัวเองให้ได้ คือ ให้มันประพฤติปฏิบัติให้ได้ ไม่ยอมแพ้ไม่ท้อถอย เอาเกียรติยศของความเป็นมนุษย์นี้ เป็นหลักประกันว่าต้องทำได้ ต้องทำได้ ต้องไม่เหลือวิสัย

เอาละ, เป็นอันว่าเราพูดกันถึงธรรมะหมวดที่มีชื่อว่า อปฺนณกปฏิบัติปา ซึ่งฟังดูแล้วคล้ายกับผิวเผิน ไม่เจาะดังลงไปยังความสิ้นอาสวะ เว้นไว้ต่อเมื่อได้

พิจารณาดู ใคร่ครวญดู เอามาพิจารณาดู โอ้, ก็จะมองเห็นว่ามันเกี่ยวเนื่องกัน อยู่ในส่วนลึก ในส่วนลึก คือ การที่เราทำจิตใจให้พร้อมอยู่เสมอที่จะรู้แจ้งเห็นแจ้งในทางธรรม การบรรลุธรรมนั้นจะมีได้เฉพาะต่อเมื่อจิตใจมันเหมาะสม อย่างนี้เท่านั้นแหละ จิตใจแจ่มใส สดชื่น แคล้วคล่องว่องไว ถ้าไม่มีจิตใจอย่างนี้ ไม่มีทาง ไม่มีหวัง

เพราะฉะนั้นเตรียมจิตใจไว้ให้ดีๆ สำหรับจะได้รับเอาผลอันสูงสุดที่มันจะเกิดขึ้น ตามที่เราหวังอยู่ คือความสิ้นไปแห่งอาสวะ แม้ว่ามันจะไม่ได้สิ้นไปหมด เพียงแต่มันบรรเทา บรรเทาตกลงเท่านั้นก็เป็นการวิเศษ ประเสริฐอย่างยิ่งแล้ว จะเผชิญกับสิ่งต่างๆ ในโลกได้ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ จะมีความถูกต้องทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่เสมอ

แม้เป็นฆราวาส ก็จะมี ความถูกต้องในการที่จะกิน จะอยู่ จะหา จะมี จะแจกปันอะไร ก็จะมี ความถูกต้อง แล้วเขาก็มีจิตใจชนิดสงบ เยือกเย็น สดชื่น แจ่มใส พร้อมที่จะรู้แจ้งสิ่งที่ลึกซึ้งอยู่เสมอ ก็เลยสรุปผลว่าชาติที่เกิดมาทั้งชาตินั้นเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ อยู่ในตัวมันเอง อยู่ในตัวมันเอง คิดดูให้ดูสิ ฟังดูให้ดี ถ้าเราเป็นอยู่อย่างถูกต้องแล้ว มันจะมีลักษณะเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะอยู่ในตัวมันเอง อยู่ในตัวมันเอง ตลอดเวลาทั้งวัน ทั้งคืน ทั้งหลับ ทั้งตื่น ก็ผลดีที่สุดแล้ว ขอให้เข้าใจไว้อย่างนี้

สำหรับธรรมะหมวดนี้ ซึ่งผมเห็นว่าอาจจะมองข้ามกันไปเสีย ทั้งที่มันอยู่ในวิสัยและเหมาะสมที่จะประพฤติ ปฏิบัติได้ แล้วมันก็จะประพฤติปฏิบัติได้

จริงเหมือนกัน มันก็จะได้ผลดี คือ มีอานิสงส์มาก ในการที่จะมีชีวิตอยู่ ขอให้กำหนดจดจำไปดีๆ ถ้ากลัวลืมก็ไปบันทึก ไปเขียนไว้ อย่าให้ลืม แล้วก็คอยตักเตือนตนให้ปฏิบัติอยู่เสมอ

เอาละ, เรื่องสำหรับบรรยายนี้หมดแล้ว.

หน้าที หนึ่ง ของ คน
หน้าที่ หนึ่ง คน

หน้าที หนึ่ง ในฐานะ เป็นมนุษย์
ต้องไต่สิ่ง สูงสุด ก่อนเป็นผี
ตามที่คน ควรจะได้ อย่างไร ก็
ไม่เสียที ที่ เกิดมา ประสา คน ๖

หน้าที สอง ในฐานะ เพื่อนมนุษย์
ต้องช่วย เพื่อน สูงสุด ทุกข์ คน จน ด
ไม่ขวางชิง ประโยชน์ ใคร มา ใส่ ตน
มุ่ง เอา ผล มี เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ๖

หน้าที สาม ตาม ฐานะ พล (ละ) โลก
ต้องช่วยกัน ดับ โศก แห่ง โลก หยา
ท่า โลก นี้ ให้ น่า อยู่ กุส บาย
มีความหมาย โลก มนุษย์ สุด ถึง งาม งด ๖

หนักที่ คน คน หนึ่ง มี ถึง สาม
พด ณ ที่ ให้ แก่ ตน เต็ม กัน หุด
อัน เร รัก กัน ต่อ หน้า นี้ เร จะ อยู่ พ
ไว้ ปร การ เป็น มนุษย์ ยอด สุด ใคร

“...ธรรมะโดยเนื้อแท้ก็คือ

Natural Truth ว่าด้วยหน้าที่ของสิ่งมีชีวิต...

หน้าที่นี้แหละคือธรรมะที่พระพุทธเจ้าค้นพบและก็นำมาสอน...”

“หน้าที่ ... มี ๒ ระดับ

หน้าที่เพื่อรอดตาย...หน้าที่เพื่อพ้นทุกข์”

“...เรื่องที่ควรจะศึกษาฝึกฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ
ให้เป็นมนุษย์ที่ดีที่สุดที่จะดีได้นั่นเอง คือความประสงค์มุ่งหมาย

ถ้าสมมติว่าจะไปเป็นพ่อบ้านก็จะไปเป็นพ่อบ้านที่ดี
จะไปเป็นพลเมืองก็ไปเป็นพลเมืองที่ดี จะไปเป็นอะไรก็ตาม
จะไปเป็นหน้าที่ตำแหน่งใดในโลกนี้ก็จะเป็นอย่างดี

เพราะเหตุว่าเคยฝึกฝนสิ่งที่ควรจะฝึกฝน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบังคับตัวเอง

คือบังคับกาย วาจา ใจ ได้สำเร็จ...”

พุทธทาส อินทปัญโญ